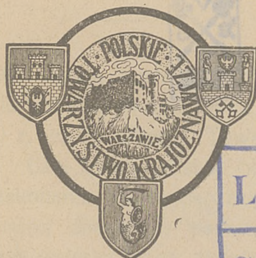

IV

ROCZNIK
Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

NAKŁAD POLSKIEGO TOWARZYSTWA KRAJOZNAWCZEGO.
WARSZAWA (Al. Jerozolimska 29).

Warsz. Zakł. Druk., Nowy Swiat 21.

Ś. p.

Zygmunt Gloger

Pierwszy Prezes Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Towarzystwo nasze, a przy niem i całe krajoznawstwo polskie dotknął w tym roku cios bolesny: 15 Sierpnia 1910 r. zmarł Prezes Towarzystwa ś. p. Zygmunt Gloger. Cała prasa polska, bez względu na stronnictwa i przekonania polityczne, zamieściła gorące wspomnienia pamięci Zmarłego, podnosząc Jego niezmordowaną pracę, nieskazitelną uczciwość i wielkie zasługi na niwie krajoznawstwa polskiego położone.

Całe życie ś. p. Zygmunta Glogera było popoświęcone umiłowanej przez Niego idei, dla której do ostatniej chwili życia nie szczędził ani pracy, ani trudów, ani czasu, ani niewygód i mozołów. To też zgromadzony przez Niego materjał krajoznawczy i ludoznawczy zdumiewa swym ogromem i wielostronnością.

Poczynając od pieśni ludowych, notowanych jeszcze w chłopięcej epoce życia, aż do rozpoczętych wydawnictw, jak „Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce“ i przygotowywanego „Słownika gwary polskiej i imion własnych w polskiej ziemi hi-

storycznej“ w ciągu wytężonej półwiekowej pracy zgromadził Zmarły pierwszorzędny materjał krajoznawczy.

To też, gdy Towarzystwo nasze zorganizowało się, jednomyślny wybór na Prezesa padł na zasłużonego twórcę „Encyklopedji Staropolskiej“, „Geografji historycznej ziem polskich“ i tylu, tylu prac krajoznawczych.

Towarzystwu naszemu ś. p. Zygmunt Gloger oddany był całem sercem. Mimo szalonej pracy i braku wolnego czasu żywo każdą sprawą Towarzystwa zajmował się, interesował, badał, nie szczędząc cennych swoich chwil. W przededniu śmierci nazywał nasze Towarzystwo „ukochanem krajoznawczem“, a jako pamiątkę po sobie zostawił nam cenne swe zbiory przyrodnicze i krajoznawcze.

Choroba ś. p. Glogera nie ciągnęła się zbyt długo. Nieznaczna ranka lewej ręki wywołała zakażenie krwi, powodując konieczność amputacji ręki. Pomyślnie dokonana operacja nie powstrzymała jednak niszczącej organizm choroby i w dniu 15 Sierpnia 1910 r. ś. p. Zygmunt Gloger zmarł i złożony został w grobie Wilczyńskich, należącym do rodziny Czcigodnej Małżonki ś. p. Prezesa naszego.

Tej strapionej Wdowie i Całej Rodzinie naszego ukochanego Prezesa raz jeszcze składamy wyrazy serdecznego współczucia i żalu, jaki po ciężkiej stracie Towarzystwo nasze przejmuje.

W ciche słoneczne popołudnie nieśliśmy drogą trumnę przez cieniste aleje cmentarza powązkowskiego. Liczne wieńce złożone w hołdzie zmiatały wstęgami pył przed śmiertelnemi szczątkami zasłużonego człowie-

ka. Ciche i pogodne było Jego życie, cichą i pogodną była natura i ziemia matka, co Go na swoje łono przyjmowała. Nad mogiłą żegnano Zmarłego słowami chwały i słowami żalu z rozłąki, a na skromną trumnę do wnętrza grobu poszły nie wspaniałe wieńce, lecz skromna wiązanka chłopskiego kwiecia: malwy i nogietki, pachnąca róża i boże drzewko, złożone przez nasze Towarzystwo.

WSTĘP.

Aczkolwiek przed rokiem, w chwili rozpoczęcia wydawnictwa „Ziemi“ drukowanie w Roczniku Towarzystwa działu naukowego uznane zostało za zbyteczne (ob. Rocznik z r. 1909 str. 7) to jednak obecnie, wobec niepowetowanej straty dla Krajoznawstwa Polskiego wogóle, a dla Towarzystwa naszego w szczególności, jaką ponieśliśmy przez śmierć nieodżałowanej pamięci prezesa Zygmunta Glogera, Zarząd uznał za pożądane w niniejszym Roczniku podać szczegółową bibljografję pism zasłużonego pracownika, co niewątpliwie będzie pożądane dla wszystkich pracowników na polu krajoznawstwa.

Podajemy tu również źródłową pracę H. Wiercieńskiego, owoc długoletnich studjów tego niezmordowanego pracownika na polu tak zaniedbanej u nas statystyki.

Praca ta, stanowiąca wysokiej wartości materjał naukowy, może służyć za wzór i zachętę do prac na niwie ojczystej.

I.

Rozwój Towarzystwa.

Jak w indywidualnem życiu człowieka po okresie młodzieńczości, w którym odbyć się musi rozwój fizyczny i ukształtowanie władz duchowych, następuje okres dojrzałości a wraz z nim ustalenie się stanu fizycznego oraz skonsolidowana, systematyczna, spokojna praca, tak i w postępowym rozwoju naszego Towarzystwa stwierdzić było można w roku bieżącym, piątym od początku jego zawiązania, pewne znamiona, zapowiadające ostateczną krystalizację jego form i objawy dojrzałej pracy.

Jeżeli w ciągu czterech lat poprzednich Towarzystwo szukało nowych dróg wśród zaniedbanych, porosłych chwastami swojskiemi i obcemi, ugorujących obszarów Krajoznawstwa Polskiego, jeżeli zmuszone było nieraz na chybił trafił, rzucać ziarna tam, gdzie się okazała twarda opoka lub lotny, nie spojony żadnem wiązaniem piasek, to w roku bieżącym zdobyło wiele doświadczenia, wyzbyło się wielu złudzeń, ustaliło formy swej pracy.

Z tem wszystkiem wykaz różnych stron działalności Towarzystwa liczbowo daje obraz spotęgowania tej pracy, normalnego rozwoju jego działalności.

Do oddziałów zalegalizowanych w latach poprzednich — przybyły dwa nowe: w Pińczowie i Zawierciu.

Nowych członków na liście warszawskiej przybyło 391.

Ogółem licząc, na liście	Warszawskiej było członków.	966
	Częstochowskiej	68
	Chełmskiej.	62
	Jędrzejowskiej	30
	Kaliskiej	60
	Kieleckiej	91
	Kujawskiej	234
	Lubelskiej	73
	Łapskiej	15
	Łódzkiej	272
	Łomżyńskiej	42
	Łowickiej	86
	Miechowskiej . (w r. 1909)	11
	Piotrkowskiej	119
	Pińczowskiej	45
	Radomskiej	47
	Sandomierskiej	?
	Siedleckiej	75
	Suchedniowskiej	30
	Suwalskiej . (w r. 1909)	39
	Tomaszowskiej	?
	Wieluńskiej	?
	Zawierckiej	66
	Zagłębia	221
	Ogółem	2652

Członków korespodentów w roku sprawozdawczym mianowano 16.

Obecnie więc lista Członków korespondentów obejmuje 157 osób.

Z drugiej zaś strony r. 1910 ostatecznie wykazał które z naszych placówek prowincjonalnych mają zdrowe podstawy do normalnego rozwoju, które zaś wymagają stanowczych środków zaradczych, bez których stoczyć się mają skutkiem anemicznego swego stanu... aż do likwidacji.

Zdobyte z lat ubiegłych doświadczenie skłoniło Zarząd Główny do utworzenia w Warszawie „Komisji do spraw oddziałów prowincjonalnych“ w tej myśli, by sprawę tych placówek ostatecznie uregulować. I w łonie Centrali Warszawskiej, aczkolwiek ogólna liczba członków znacznie się zwiększyła, a suma wykonanej pracy ze strony Komisji i Zarządu Głównego w roku sprawozdawczym w ostatecznym rezultacie również wzrosła, to jednak i tu zaszła potrzeba zastosowania takich środków, aby dalszą pracę oprzeć na pewniejszym gruncie.

I dla tego to „Komisja Ochrony Osobliwości Przyrody“, spotykając bardzo słaby oddźwięk na odezwy swe wydane do oddziałów prowincjonalnych i Członków korespondentów (w r. 1908 i 1909) chwilowo zawiesiła swą działalność organizacyjną, poprzestając na drukowaniu w „Ziemi“ artykułów z opisem najciekawszych okazów przyrody polskiej, by tą drogą rozbudzić należyte zainteresowanie do tego przedmiotu wśród Członków Towarzystwa i Czytelników naszego organu i skłonić ich do współdziałania zabiegom Komisji.

Dla tego samego powodu i Komisja fotograficzna oraz muzealna ograniczyć musiały swą działalność do porządkowania nagromadzonych już zbiorów, których znaczny przyrost w roku bieżącym opracowane katalogi należycie ilustrują.

Najbardziej jednak ugruntowaną i owocną była w r. b. działalność Towarzystwa na polu wydawnictw w dziale bibljoteki i organizacji wycieczek.

Głównym punktem ciężkości ruchu wydawniczego stała się „Ziemia“. Organ ten podjęty z olbrzymim nakładem pracy i zabiegów spotkał się z bezwzględnem uznaniem prasy i pomimo wielkich trudności w zgromadzeniu odpowiedniego materjału naukowego i trudności finansowych, wytrzymał zwycięzko rzeczową ocenę krytyki naukowej.

Wyrazem pogłębienia zainteresowania się wśród Członków organizacyjną pracą na polu krajoznawstwa, prowadzoną dotychczas prawie wyłącznie przez sam Zarząd Towarzystwa — było samorzutne powstanie nowych Wydziałów przy Zarządzie Głównym:

1. Wydziału Meteorologicznego, zorganizowanego przy Centralnem biurze Meteorologicznem Warszawskiem.

2. Sekcji miłośników gór.

i 3. Komitetu dochodów niestałych Towarzystwa.

Szczególnie znamienna była inicjatywa grona Członków Towarzystwa, które zadeklarowało Zarządowi Głównemu swą pomoc w sprawie pozyskiwania dochodów nadzwyczajnych na cele Towarzystwa— objaw ten stwierdza zdrowy rozrost rzetelnego poczucia obowiązkowości w łonie Towarzystwa na rzecz tej idei,

która winna być promiennym łącznikiem wszystkich zrzeszonych. Zjawisko to rozświetla przykry, destrukcyjny objaw wykreślania Członków z listy Towarzystwa za uchylanie się od wpłacania trzyrublowych składek w ciągu dwuch lat, w myśl obowiązującego § 12 Ustawy.

Objaw niestety zaobserwowany i w Centrali i we wszystkich prawie Oddziałach...

PROTOKÓŁ

Ogólnego Zebrania Rocznego

Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Ogólne roczne zebranie członków Polskego Towarzystwa Krajoznawczego odbyło się d. 27 lutego 1910 r. o g. $8^1/_2$ wiecz. w dużej sali Muzeum Przemysłu Rolnictwa. Było to zebranie już w drugim terminie, ponieważ pierwsze, ze względu na małą ilosć przybyłych, nie doszło do skutku.

Zagaił zebranie prezes Tow. p. Zygmunt Gloger, proponując na przewodniczącego d-ra Aleksandra Macieszę z Płocka. Wybór ten przyjęto przez aklamację. Przewodniczący z kolei zaprosił na sekretarza p. Edwarda Maliszewskiego, a na asesorów pp.: inż. Podworskiego,

dra Swiętochowskego i dra Zweigbauma. Porządek dzienny zatwierdzono zgodnie z projektem, odczytanym przez przewodniczącego, jedynie na wniosek jednego z członków uchwalono wybory do zarządu przenieść na punkt 7-my.

P. E. Maliszewski odczytał protokół poprzedniego zebrania rocznego, który przyjęto.

P. Al. Janowski wygłosił obszerne sprawozdanie z czynności Towarzystwa i Oddziałów za rok ubiegły. Rozwój instytucji szedł drogą normalną: wzrosła znacznie liczba Członków rzeczywistych i Członków korespondentów, wzrosły też oczywiście i wydatki — z 6,500 rb. do 11,208 rb. Oprócz rozległej działalności wewnętrznej pamiętać należy i o zewnętrznych wystąpieniach Towarzystwa: na wystawie Częstochowskiej zorganizowano pokaz dotychczasowych prac Towarzystwa i uzyskano dwa medale złote.

Z działalności wewnętrznej podkreślić należy iż w roku sprawozdawczym powstała Komisja Wycieczkowa, a ostatnio Statystyczna, nadto osobny Wydział Meteorologiczny ma z ramienia Tow. zorganizować w kraju sieć stacyi pluwiometrycznych. Z urządzanych stale co miesiąc zebrań Towarzystwa korzystało około 2,000 osób. Ponieważ sala Uranii okazała się na ten cel zbyt szczupłą, przeniesiono zebrania te najpierw do sali w gmachu gimnazyum gen. Chrzanowskiego, a następnie do dużej sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, która okazała się najdogodniejszą. W organizowanych przez Towarzystwo wycieczkach krajoznawczych wzięło udział około 4,000 osób. Z działalności naukowej wspomnieć należy o podjęciu wielkiej pracy nad monografją Łysogór. W roku spra-

wozdawczym wyasygnowano na ten cel 800 rb., które zostały wyczerpane. Ponadto nawiązano stałe stosunki z całym szeregiem instytucji naukowych, a najwyższa taka instytucja w Polsce, krakowska Akademja Umiejętności, w uznaniu działalności Towarzystwa zaczęła nadsyłać na zamianę swoje wydawnictwa do bibljoteki Towarzystwa.

Niemniejszą działalność ujawniały oddziały prowincjonalne, aczkolwiek nie wszystkie. Naogół rozwijają one głównie swą działalność w trzech kierunkach: odczytowym, wycieczkowym i muzealnym. Otóż niektóre z nich pracowały stale we wszystkich trzech kierunkach inne znowu w żadnym, bo i to trzeba zaznaczyć. Tak więc np. Oddział Częstochowski, oprócz prac innych, zajmował się żywo zorganizowaniem działu krajoznawczego na wystawie Częstochowskiej, Oddział Jędrzejowski zwrócil żywą uwagę na organizację muzeum i w ciągu paru zaledwie tygodni zdołał zebrać paręset okazów z najrozmaitszych dziedzin nauki; Oddział Kielecki zaznacza, że poza miastem nie posiada zupełnie Członków na wsi; Oddział ten najstaranniej prowadzi swoje sprawy muzealne i posiada między innemi bardzo interesujące zbiory archeologiczne, znalezione w Sandomierskiem. Najliczniejszy jest Oddział Kujawski we Włocławku, który prowadzi działalność wprost imponującą: założono między innemi muzeum, przygotowano monografię Włocławka i t p. Działalność innych oddziałów zaznacza się słabiej: w Lublinie np. na ostatniem zebraniu ogólnem uczestniczyło zaledwie sześć osób. Wogóle jednak działalność Tow.

i na prowincji wydała w roku sprawozdawczym plon bujny i obfity.

Sprawozdanie powyższe przyjęto i na wniosek p. S. Dziewulskiego podziękowano Zarządowi za tak wytężoną pracę.

Z kolei przystąpiono do wyborów. Asesorowie zebrali kartki wyborcze i przystąpili do obliczania głosów.

W przerwie p. Al. Janowski pokazał i objaśnił szereg widoków z Łysogór.

Następnie p. M. Wisznicki złożył w imieniu Zarządu sprawozdanie kasowe. Z krytyką wystąpił p. A. Ojrzyński, podkreślając głównie nadmierne — zdaniem mówcy — wydatki Komisji Wydawniczej. To samo mówca zarzuca Komisji Wycieczkowej, gdzie dochód, podany w sumie 700 rb., wydaje się niebezpiecznym. Towarzystwo — mówi p. Ojrzyński — istnieje dla nas, członków, i powinno ułatwiać wszelkiemi siłami wycieczki, a nie utrudniać je nadmiernem opodatkowaniem.

Zarzuty powyższe zbijali w imieniu Zarządu pp. M. Wisznicki i Al. Janowski, wyjaśniając, że zarówno nakłady na wydawnictwa jak i pewien dochód z wycieczek Zarząd uważa za rzecz konieczną przy normalnym rozwoju Towarzystwa. Replikował p. Ojrzyński, na co ponownie krótkie wyjaśnienie dał p. Janowski. Na tem dyskusję zamknięto.

Protokół Komisji Rewizyjnej, w zastępstwie nieobecnych Członków Komisji, odczytał sekretarz Zgromadzenia Ogólnego, p. E. Maliszewski. Protokół przyjęto.

Następnie p. Wisznicki w imieniu Zarządu postawił wniosek następujący: „Zebranie ogólne Członków Towarzystwa Krajoznawczego w dniu 27 lutego 1910 zatwierdza postanowienie Zarządu Towarzystwa z d. 19 lutego tegoż roku co do uznania tygodnika „Ziemia“ za organ Towarzystwa“. Wniosek ten zebrani przyjęli jednomyślnie.

Z kolei p. Wisznicki odczytał projekt budzetu Tow. na rok 1910. P. Ojrzyński krytykował ten projekt, podkreślając głównie oszczędność preliminarza w dziale „na zakup nowych książek“. Na wniosek p. Janowskiego postanowiono zaoszczędzoną na druku katalogu przezroczy sumę rb. 150 przeznaczyć całkowicie na zakup nowych książek. Wniosek ten popierał w przemówieniu dr. Skibiński z Włocławka.

Projekt budżetu zatwierdzono z zaprojektowaną przez p. Ojrzyńskiego zmianą.

W końcu ogłoszono rezultat wyborów. Kartek złożono ogółem 124, w tem dwie puste.

Do zarządu powołane zostały osoby następujące: pp. Zygmunt Gloger i Aleksander Janowski, którzy otrzymali 121 głosów, p. Kazimierz Kulwieć—119, p. Mikołaj Wisznicki—118, p. Maksymiljan Heilpern—106, p. Kazimierz Stołyhwo—101, p. Kazimierz Rakowiecki 98, p. Antoni Ojrzyński—95, p. Kazimierz Grabowski 92, p. Stefan Dziewulski—91, p. Janina Rodysówna—87 i p. Irena Kosmowska—81.

Pozatem największą ilość głosów otrzymali: pp. Leon Ostaszewski--70 i Zdzisław Rudzki 60.

Do Komisji Rewizyjnej wybrani zostali: p. Paweł Sosnowski, który otrzymał 114 głosów, p. Konrad Olchowicz—94 i dr. Teofil Żera—81.

Po zakomunikowaniu wyniku wyborów przewodniczący ogłosił Zebranie za zamknięte.

Przewodniczący Zebrania Ogólnego
Dr. A. Maciesza.

Sekretarz Zebrania Ogólnego
Edward Maliszewski.

Działalność Zarządu.

Zarząd w roku sprawozdawczym odbył 26 posiedzeń w ciągu 10 miesięcy działalności Towarzystwa, zbierał się więc prawie trzy razy miesięcznie. Z 12 osób Zarządu bywało na zebraniach średnio po 9 osób. a narady z przedstawicielami oddziałów prowincjonalnych bywały liczniejsze, bowiem w dniu 26 Lutego odbyło się zebranie liczące 19 osób, a 1 Listopada—22 osoby.

Na posiedzeniu Zarząd przyjął 391 nowych Członków, a 74 wykreślił bądź na ich własne życzenie, bądź też na zasadzie § 12 Ustawy, t. j. za niezapłacenie przez dwa lata składek. Z żalem trzeba zauważyć, że liczba Członków tej kategorji wyniosła 53 osoby.

Członków Korespondentów nowych zaproszono 16, a istnieje zamiar rozpatrzenia, w których okolicach

kraju jeszcze członków korespondentów nie posiadamy, aby odpowiednie osoby zaprosić.

Co do oddziałów prowincjonalnych otworzono w r. bieżącym trzy nowe, przez co ogólna ich liczba wzrosła do 24.

W roku sprawozdawczym Zarząd zajął się też organizacją Oddziału Meteorologicznego, oraz wysłaniem delegatów do badań naukowych w Ordynacji Zamoyskiej, na Kurpiach, a nadto zdeklarował pomoc w prowadzonych przez p. Kalinowskiego pomiarach magnetyzmu ziemskiego.

Utworzył też Zarząd cztery nowe Komisje (etnograficzną, górską, oddziałową i dochodów nadzwyczajnych).

W ciągu roku sprawozdawczego ogłosił Zarząd dwa konkursy: jeden dla młodzieży na zbiory przyrodnicze, drugi zaś na opis krajoznawczy miejscowości.

Zarząd Towarzystwa w roku sprawożdawczym nawiązał bliższe stosunki z pokrewnemi Towarzystwami, jak z Towarzystwem Miłośników Fotografii, Towarzystwem Tatrzańskiem, Towarzystwami Naukowemi w Poznaniu i Toruniu, z Centralnem Towarzystwem Rolniczem, Związkiem Księgarzy i Wydawców i w. in.

Ze spraw ogólnych brał udział Zarząd w wystawie Towarzystwa Miłośników Przyrody, jubileuszu Rodziewiczówny i pogrzebie Orzeszkowej. Żywą też akcję rozwinął Zarząd w sprawie ocalenia ruin zamków w Broku i Ojcowie. Pierwszego ocalić nie było podobna, rozebrano go doszczętnie, pozostawiając tylko wieżę, co zaś do drugiego, to usiłowania paru intere-

sujących się tą sprawą instytucji osiągną prawdopodobnie pomyślny skutek, bowiem właściciel Ojcowa przyobiecał zająć się sprawą restauracji zamku.

Ostatnie posiedzenia Zarządu poświęcone były sprawom budżetu, w którym najpoważniejszą pozycję stanowi komorne. Jest to rzeczywiście klęska, ciążąca nad wszystkiemi instytucjami społecznemi, że lwią część swoich dochodów muszą kierować do kieszeni właścicieli kamienic. Rozpatrując tę sprawę Zarząd doszedł do przekonania, że jedynem rozwiązaniem jej byłoby wynajęcie wspólnego lokalu z paroma innemi Towarzystwami, a najlepiej zdobycie własnego domu zbiorowemi siłami. W tym względzie rozpoczęły się porozumienia z paru Towarzystwami i jako najżywotniejsze zadanie dla przyszłego Zarządu przedstawia się dzisiaj potrzeba doprowadzenia do skutku porozumienia w sprawie tańszego lokalu.

ZARZĄD TOWARZYSTWA.

Prezes: *Zygmunt Gloger.*

Vice Prezesi: *Kazimierz Kulwieć,*
Aleksander Janowski.

Sekretarz: *Janina Rodysówna.*

Skarbnik: *Kazimierz Grabowski.*

Bibljotekarz: *Antoni Ojrzyński.*

Gospodarz lokalu: *Irena Kosmowska,*

Członkowie Zarządu: *Stefan Dziewulski.*
Maksymiljan Heilpern.
Leon Ostaszewski.
Kazimierz Rakowiecki.
Kazimierz Stołyhwo.
Mikołaj Wiszniċki.

Komisja Rewizyjna:

Konrad Olchowicz.
Paweł Sosnowski.
Teofil Żera.
Radca Prawny *Oskar Scheller.*
Lekarz honorowy *D-r Juljan Ślaski.*

Zebrania miesięczne.

W roku sprawozdawczym odbyło się 10 zebrań miesięcznych dla Członków, ich rodzin, oraz wprowadzonych gości.

Wszystkie te zebrania odbywały się w środy w wielkiej sali Muzeum Przemysłu i Rolnictwa o godzinie 8-ej wieczorem w terminach następujących:

19 Stycznia. Pan Al. Janowski mówił o Łysogórach, a p. Zygmunt Pietruszczyński o badaniach gleboznawczych na terenie Łysogórskim.

16 Lutego. Pan Dyrektor Witold Wróblewski wygłosił odczyt o Grodnie, a p. Aleksander Janowski urządził pokaz przezroczy ze starych rękopisów i druków polskich.

16 Marca. P. Ludwik Włodek wygłosił odczyt o Polakach w Stanach Zjednoczonych, a p. Al. Janowski pokazał z objaśnieniami piękne przezrocza, dostarczone przez firmę Światłocień, a przedstawiające wybrzeża jeziora Chodeckiego.

6 Kwietnia. P. Mikołaj Wisznicki odczytał referat D-ra Kozłowskiego o Ojcowie, a p. Aleksander Janowski pokazał przezrocza z doliny Prądnika.

11 Maja. Prezes Towarzystwa P. Zygmunt Gloger wygłosił odczyt p. t. „Grody Piastowskie", a pani Irena Kosmowska mówiła o „Krajoznawstwie, jako podstawie pracy społecznej", na zakończenie p. Al. Janowski objaśniał przezrocza, tyczące zamierzonych wycieczek.

1 Czerwca. Panna Irena Kosmowska poświęciła gorące wspomnienie zmarłej Elizie Orzeszkowej. Następnie p. Mikołaj Wisznicki odczytał referat, p. t. „Szlakiem Jagiełły" a p. Kazimierz Kulwieć objaśniał przezrocza, dotyczące wycieczki na Litwę.

14 Września. P. Al. Janowski uczcił wspomnieniem pamięć zmarłego Prezesa Towarzystwa. Następnie p. Stanisław Thugutt odczytał referat „O Krakowskiem Przedmieściu"

5 Października. P. Wacław Jacuński wygłosił odczyt o „Skarbach Polskich w Tatrach“:

9 Listopada. P. Aleksander Janowski w gorących słowach uczcił pamięć zmarłej poetki Marji Konopnickiej. P. Jerzy Warchoiik mówił referat o „Śląsku Austryjackim“.

7 Grudnia. Dr. Ludomir Sawicki wygłosił odczyt o „Trzech bramach Karpackich“, a p. Al. Janowski referował o wydawnictwie „Białe Kruki“ i broszurze Piotra Zbylitowskiego p. t. „Przygana wymyślnym strojom białogłowskim.

Zebrania miesięczne dają możność porozumienia się Zarządu z Członkami Towarzystwa i osobami sympatyzującemi z krajoznawstwem i dlatego na każdem z nich komunikowaną jest działalność Zarządu w ubiegłym miesiącu, oraz wszelkie zamierzenia wycieczkowe.

Dyskusyjnego charakteru zebrania miesięczne nie mają: pomimo zapytań Przewodniczącego prawie nigdy nie zdarza się, aby ktoś z obecnych głos w sprawach bieżących zabierał. Skrzynka zapytań braku tego nie ruguje, chociaż otwiera drogę do dyskusji, przeważnie jednak zebrani poprzestają na zakomunikowanych odpowiedziach.

Zebrania miesięczne cieszyły się znaczną frekwencją, niestety jednak przybywający nie zdają sobie sprawy z ważności statystyki i bardzo wiele osób nie zapisuje się na listę obecności, przezornie obchodząc zda-

leka stolik zapisów i stojącą na nim puszkę. Wobec tego trudno jest przedstawić dokładnie liczbę osób bywających na zebraniach.

Niezbicie pewny materjał cyfrowy dają zapisy na 2 listach, a mianowicie Członków i Gości.

Zapisy takie wykazują na zebraniach:

w Styczniu	Członków	85	Gości	92	Razem	177
„ Lutym	„	90	„	92	„	182
„ Marcu	„	108	„	93	„	201
„ Kwietniu	„	116	„	126	„	242
„ Maju	„	126	„	78	„	204
„ Czerwcu	„	132	„	122	„	254
„ Wrześniu	„	111	„	79	„	190
„ Październiku	„	115	„	172	„	287
„ Listopadzie	„	118	„	115	„	233
„ Grudniu	„	124	„	136	„	260
Razem	Członków	1125	Gości	1105	Ogólem	2230

Cyfra ta jednakże jest bardzo daleką od rzeczywistości i bezwątpienia możnaby ją znacznie podnieść. Sala Muzeum mieści 520 miejsc, a na zebraniach wypełnia się prawie całkowicie, przypuśćmy jednak, że wypełnia się tylko w $^3/_4$, to znaczy na zebraniu bywa $\frac{520.3}{4} = 390$ osób, co przez 10 zebrań wskazuje 3900 osób.

W roku 1909 liczba zapisanych na zebraniach wyniosła 1763 osoby.

Zebranie Listopadowe 1909 uchwaliło, żeby uczestnicy zebrań wrzucali do puszki: goście po 10 kop., a po 5 kop. młodzież. Członkom pozostawiono wrzu-

canie zapłaty do uznania. Dochód z puszki w r. 1910 wyniósł zaledwie 83 rb. 64 kop, co poszło na koszta urządzenia Zebrań, — a jednak koszta te na lokal, służbę, honorarja prelegentów, przezrocza i t. p. wyniosły w roku sprawozdawczym 316 rubli. Gdyby każdy z obecnych sumiennie swoja dziesiątkę wrzucił, miałby wydatek minimalny, bo 50 kop. w ciągu roku, a Towarzystwu wpłynęłoby 3900×3=195.00 czyli około 200 rubli na koszta zebrań.

KALENDARZYK

zebrań miesięcznych Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w 1911 roku.

---

18 Stycznia
8 Lutego
26 Lutego (Zebranie ogólne roczne sprawozdawczo - wyborcze o g. 7 wiecz).
8 Marca
5 Kwietnia
10 Maja
7 Czerwca
13 Września
4 Października
8 Listopada
6 Grudnia.

Komisja Wydawnicza.

Skład Komisji:

Przewodniczący *Witold Wróblewski.*
Zast. Przewodniczącego *Kazimierz Kulwieć.*
Sekretarz *Edward Maliszewski.*
Członkowie: *A. Szelążek.*
K. Sztejnbok.
St. Thugutt.
M. Wisznicki.

Z chwilą przystąpienia do wydawnictwa „Ziemia“ uznanej przez Zebranie Ogólne z d. 27 Lutego r. 1910 za Organ Towarzystwa, główny punkt ciężkości starań i zabiegów Członków Komisji przeniósł się ku temu organowi.

Wobec niepewności tego przedsięwzięcia pod względem finansowym, działalność Komisji Wydawniczej w innych kierunkach musiała być zredukowana, a w każdym razie wskazana była ostrożność w angażowaniu funduszów na wydawnictwa kosztowniejsze.

Posiedzeń Komisja Wydawnicza odbyła w ciągu roku ośm.

Zamierzone od lat paru i przygotowane już zupełnie do druku wydawnictwo „Przewodnika po Kamieńcu Podolskim“, opracowanego przez p. *Al. Prusiewicza,* musiało być w ostatniej chwili zaniechane z powodu niemożności dojścia do porozumienia z autorem.

Rozpoczęto druk pracy ks. *Adolfa Pleszczyńskiego* p. t. „Opis historyczno-statystyczny parafii mię-

dzyrzeckiej na Podlasiu". Koszta nakładu pokrywa w połowie autor, w połowie zaś Komisja Wydawnicza.

Wydano „Katalog przezroczy", posiadanych w zbiorach Pol. Tow. Krajoznawczego.

Z pocztówek wydano w r. 1910 trzy serje, a mianowicie: pocztówek Łysogórskich—15, Zamków Polskich 15 i Chopinowskich — 4. Ponadto przygotowano do wykonania nowe serje pocztówek: Białowieży, Niemna, Wisły i Starej Warszawy.

Organ Towarzystwa „Ziemia".

Uchwała Zebrania Ogólnego z d. 27 Lutego r. 1910, uznająca „Ziemię" za Organ Towarzystwa, uwalnia nas od zdawania sprawy z treści tego pisma, jednomyślność bowiem tej uchwały upoważniła do przypuszczenia, że moralne zobowiązanie, przyjęte przez Członków, zrealizowane zostanie przez udział w przedpłacie...

Z drugiej strony, zdając sobie sprawę z konieczności ciągłego doskonalenia „Ziemi", jako pisma nowego w Polsce typu, a więc nie mającego wzorów do naśladowania, Zarząd łącznie z Komitetem redakcyjnym czynił starania w kierunku przystosowywania organu swego do istotnych potrzeb krajoznawstwa polskiego, zasięgając pod tym względem rady grona Członków, bliżej sprawą tą zainteresowanych. Grono to w końcu r. sprawozdawczego zorganizowało się w stały komitet

„Przyjaciół Ziemi“, Komitet ten ma cel dwojaki: 1) Udzielanie rad i wskazówek krytycznych Komitetowi redakcyjnemu pod względem treści i kierunku pisma i 2) wyszukiwanie środków na pokrycie ewentualnych niedoborów „Ziemi“, prawdopodobnych w pierwszych latach istnienia tak kosztownego wydawnictwa.

Do „Komitetu Przyjaciół Ziemi“, dotychczas należały następujące osoby:

I. Bendetson.	W. Mutermilch.
L. Brenneisen.	M. Piechowski.
Al. Janowski.	Hr. H. Plater.
Wł. Kobyliński.	K. Pawłowicz.
St. Kontkiewicz.	K. Reychman
H. Kondratowicz.	K. Sławiński.
J. Kączkowski.	T. Żera.
B. Lewy.	

Budżet „Ziemi“ na rok 1910, zatwierdzony przez Zarząd wynosił 14,736 rb.

Na pokrycie niedoboru w r. sprawozdawczym Zarząd udzielił bezterminowej pożyczki w kwocie rb. 2261 k. 48 resztę niedoborów pokryć ma wydawca łącznie z „Komitetem Przyjaciół Ziemi“, który postanowił zebrać potrzebną sumę drogą 10-cio rublowych udziałów, przyczem postanowiono, iż osoba, posiadająca 10 udziałów (100 rb.) tytułem procentu otrzymywać ma Ziemię bezpłatnie.

Dla uniknięcia niedoborów na przyszłość Komitet postanowił 1) zwrócić się za pośrednictwem Zarządu do wszystkich członków Towarzystwa o czynne, a nie tylko moralne poparcie Ziemi; w tym celu rozesłana została następująca odezwa:

Ubiega już rok odkąd Polskie Towarzystwo Kra-

joznawcze z nadzwyczajnym wysiłkiem starań i kosztów podjęło wydawnictwo jedynego w Polsce pisma krajoznawczego. Przypuszczając, że „Ziemia", która w łonie swojem skupiać będzie grono ludzi rozporządzających materjałem naukowym, znajdzie możność udostępnienia tego materjału szerokim kołom czytelników, nieobojętnym na piękno i bogactwo kraju rodzinnego, i żywiąc nadzieję, że pismo to stanie się łącznikiem duchowym wszystkich członków Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Zebranie Ogólne z dnia 27 lutego r. 1910, uchwaliło jednomyślnie uznać „Ziemię" za organ Towarzystwa Krajoznawczego. Zarząd Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego ani przez chwilę nie wątpił, że wśród szerokich kół naszego społeczeństwa, dziś bardziej niż kiedykolwiek rozumiejących potrzebę i nieodzowną konieczność poznawania kraju, który jest naszą siedzibą ojczystą, wydawanie „Ziemi" z radością powitane będzie.

Ta silna wiara w członków Tow. dodała Zarządowi śmiałości w podejmowaniu tak poważnego kroku i powstrzymała od wniosku, aby prenumerowanie „Ziemi" uznać dla członków Towarzystwa za obowiązujące. Zarząd mniemał, że nie znajdzie się wśród członków Tow. Krajoznawczego nikogo, ktoby „Ziemi" poprzeć dobrowolnie nie zechciał. Uważając jednak wszelki przymus za zbyteczny, Zarząd ujrzał się zniewolonym do rozejrzenia się szczegółowego w końcu roku wydawniczego tak w dotychczasowym bilansie „Ziemi" jak i w jej horoskopach na przyszłość.

I oto ujawniła się rzecz nieprzewidziana: Członko-

wie Towarzystwa Krajoznawczego w olbrzymiej większości organu swego nie popierają!

Znikomy tylko procent członków naszego zrzeszenia figuruje na liście przedpłatników „Ziemi“.

Wyciągając ze spostrzeżenia tego wniosek praktyczny, należałoby przypuszczać, że członkowie nasi, skutkiem nie dość może rozgłośnego reklamowania się „Ziemi“, nie znaleźli możności poznać bliżej tego pisma i należycie je ocenić. Wyłączone bowiem jest mniemanie, aby je uznawali za zbyteczne.

Wobec tego, korzystając z posiadania w pewnej ilości kompletów „Ziemi“ za ubiegłe 3 kwartały, mamy zaszczyt przesłać Sz. P. do przejrzenia 39 numerów „Ziemi“ z gorącą prośbą o przyczynienie się do utrzymania naszego organu przez skuteczne zjednywanie mu prenumeratorów.

W razie odmownego przyjęcia naszej propozycji, prosimy o zwrot załączonego kompletu z 3 kwartałów w ciągu dwóch tygodni.

Nadmieniamy przytem, że członkom Tow. Krajoznawczego, nadsyłającym prenumeratę za „Ziemię“ bezpośrednio do administracji pisma, przysługuje 10 proc. ustępstwa od ceny prenumeracyjnej.

2) Wystąpić do wszystkich Oddziałów prowincjonalnych Towarzystwa z propozycją o współudział w zjednywaniu prenumeratorów „Ziemi“ na prowincji. Na naradzie odbytej przez delegatów Oddziałów z Zarządem Głównym w d. 1/XI r. sprawozd., wniosek ten przyjęto, przyczem uchwalono, aby dla uniknięcia niedoborów każdy z oddziałów zobowiązał się przyjąć w administrację pewną minimalną ilość numerów Organu To-

warzystwa, przyczem przyznano Oddziałom 20% od rozsprzedanych numerów ustępstwa, dla zasilenia szczupłych funduszów Oddziałów; w tym celu każdy z Oddziałów Towarzystwa tworzy u siebie filję administracji „Ziemi“ na najbliższą okolicę.

3) Utworzyć filję administracji „Ziemi“ w Krakowie dla prenumeratorów jej z Galicji.

Na r. 1911 redakcja „Ziemi“ ogłosiła następującą zapowiedź.

Prospekt „Ziemi“ na rok 1911.

Od Redakcji.

Minął już rok od chwili, jakeśmy się pracy na polu krajoznawstwa polskiego podjęli. Pracy niezawsze łatwej, czasem wręcz, jak każda orka ugoru, mozolnej, nie w każdym wypadku i nie pod każdym względem niosącej plon obfity. Nikt bardziej od nas nie jest przekonany, że to, cośmy do tej pory osiągnąć mogli, dalekie jest od doskonałości, ale też jakkolwiekby w tym względzie wypadł sąd nasz własny czy obcy, nie będzie to, śmiemy mniemać, wyrok, bez uwzględnienia nieuniknionych trudności, potępiający. Na to, żeby stworzyć nowy typ pisma, żeby zgrupować koło niego nietylko grono ludzi, przedstawiających jednolitą i zwartą gromadkę, ale i wyrobić mu czytelników, którzyby dążenia i ideały redakcji za swoje uważać chcieli — trzeba czasu. I dlatego w tym dowolnie wybranym okre-

się — po roku — nie chcemy i nie możemy sumować wyników swej pracy, nie chcemy nawet tracić miejsca i czasu na formułowanie programów, ani budowanie świetnych gmachów w obłokach, nie jest jeszcze bowiem czas święta, ani nawet czas próżnej i jałowej dyskusji, jeno czas pracy, która rąk woła, czas wyrabiania w samych sobie i w innych jasnych poglądów, jaką drogą dojść jest najłatwiej do tego, co nas wszystkich łączy, co nas zagrzewa — do poznawania własnego kraju.

Nie wynika stąd bynajmniej, żebyśmy się z przyjaciołmi „Ziemi“ nie chcieli podzielić garstką zamierzeń, jakie mamy na oku, wspomnieć im o niektórych udoskonaleniach, które wprowadzić chcemy.

Tu, w pierwszym rzędzie, nieobojętna będzie zapewne dla licznych miłośników przyrody ojczystej wiadomość o nowym dziale, który z początkiem roku przyszłego otwieramy w swem piśmie. Będzie to dział

Ze skarbów naszej przyrody

notujący w krótkich i ścisłych notatkach, objaśnionych ilustracjami, rzadkie okazy polskiego świata roślinnego, zwierzęcego i mineralnego. Do współpracownictwa w tym dziale pozyskaliśmy znanych przyrodników i popularyzatorów: Bohdana Dyakowskiego i Karola Sztejnboka.

Poza tem, nie będąc w stanie obiecywać czytelnikom „Ziemi“ mniej czy więcej nadzwyczajnych premjów, zamierzamy ofiarować im 2 lub 3

Numery monograficzne

zawierające krótkie, lecz wyczerpujące dane bądź o jednej z okolic kraju naszego, bądź o jakiejś innej je-

dnostce geograficznej polskiej (Wisła, Polesie i t. p.). Artykuły te, dopełniając się wzajemnie, stanowić będą pewną zaokrągloną całość, podając w formie streszczonej i ścisłej, choć lekkiej, to minimum, które każdy Polak o danej grupie zjawisk krajoznawczych wiedzieć powinien. Numery takie, rozmiarów większych, niż zwyczajny numer „Ziemi“, będą zarazem szczególnie starannie i obficie ilustrowane, pragniemy bowiem dać w nich czytelnikom swoim nietylko wyczerpujący informator podręczny, ale i miłą pamiątkę.

W dziale obcym, oprócz barwnie skreślonych wrażeń osobistych podróżników polskich, pozyskaliśmy na stałe cenne współpracownictwo p. Wacława Nałkowskiego, który w rubryce *„Z obcego krajoznawstwa“* informować będzie treściwie czytelników „Ziemi“ o krajach, które chwilowo z tych czy innych powodów budzą zaciekawienie powszechne.

Stojąc na niezajętej dotychczas placówce czasopiśmiennictwa polskiego, „ZIEMIA“ postawiła sobie za zadanie szerzyć znajomość kraju ojczystego w formie przystępnej, dokładnej i barwnej.

„ZIEMIA“ obejmuje możliwie szeroko pojęty całokształt zjawisk, wchodzących w zakres krajoznawstwa, interesując się równie fizjografją kraju, która jest podłożem jego duchowej kultury, jak i tem wszystkiem, co człowiek żywy, co pokolenia ubiegłe w pracy rąk swoich, w trudzie myśli i woli wysiłku pozostawiły.

Zaliczając do grona przyjaciół i współpracowników swoich ludzi o znanej i wypróbowanej wartości naukowej, „ZIEMIA“ daje rękojmię, że treścią swą

wznosić się będzie coraz wyżej ku szczytom swego zadania.

Z drugiej strony w szeregu drobnych przyczynków, nadsyłanych przez ludzi, obeznanych ze sprawami i zjawiskami miejscowemi, „ZIEMIA“ wyświetla niejeden szczegół, nieuwzględniany dotychczas w najbardziej nawet szczegółowych monografjach.

„ZIEMIA“ wydawana na wykwintnym papierze jest

obficie i pięknie ilustrowana

kładąc nacisk na schludną i ozdobną szatę zewnętrzną.

Z rzeczy obcych daje „ZIEMIA“ — dla urozmaicenia i porównania — przykłady lub streszczenia prac wszechświatowej doniosłości oraz krótsze, ulotne wrażenia pisarzy polskich.

Przedpłatę przyjmują wszystkie księgarnie i Zarządy wszystkich Oddziałów POLSKIEGO TOWARZYSTWA KRAJOZNAWCZEGO w Królestwie Polskiem: Chełm—Dr. Edward Łuczkowski, Częstochowa, Aleja II № 31, Jędrzejów — Dr. Feliks Przypkowski, Kalisz — Konstanty Bzowski, Nowy Świat № 6; Kielce — Dr. Mieczysław Zawadzki; Lublin—Stefan Uziembło (Szkoła Handlowa), Łapy — Edward Sokołowski; Łomża — Mieczysław Napierkowski, Wiejska 13; Łowicz — Dyr. A. Dąbrowski; Łódź—Konstantynowska 5; Miechów — S Czarnowski; Piotrków—Stary Rynek 3; Pińczów — Zygmunt Ponikowski; Radom—Dr. Tadeusz Rakowski, Spacerowa 5; Sandomierz—Stanisław Włodarski; Siedlce—Mieczysław Asłanowicz, Florjańska № 15, Sosnowiec—Józef Drzewiecki, Swobodna № 6; Suchedniów—

Dr. Ludwik Poziomski; Suwałki — St. Lineburg, Nowa 35; Włocławek—ul. Kaliska, dom Tow. „Przezorność"; Zawiercie - inż. Stefan Przyborowski (Tow. Akc. Zawiercie).

W Galicji od 1-go Stycznia 1911 roku otworzyliśmy filję administracji i ekspedycji „Ziemi" w Krakowie, ul. Felicjanek 11 p. II — St. Warcholik, wobec czego znaleźliśmy się w możności obniżyć przedpłatę dla Galicji i całej Austrji do 18 koron rocznie (dotychczas było 20 koron) dla czytelników, obsługiwanych przez naszą filję krakowską.

Redaktor i Wydawca *Kazimierz Kulwieć.*
Kierownik literacki *Stanisław Thugutt.*
Kierownik artystyczny *Mikołaj Wisznicki.*
Redaktor odpowiedzialny na Austrję
Dr. Ludomir Sawicki.
(Kraków, ul. Swoboda 4).

Wydział Meteorologiczny Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Sprawozdanie z działalności Wydziału w r. 1910.

Powstanie Wydziału Meteorologicznego przy Polskiem Towarzystwie Krajoznawczem odnieść należy do końca 1909 r. W tym to czasie z inicjatywy p. K.

Kulwiecia opracowany został przez Członka Towarzystwa p. Wł. Gorczyńskiego regulamin Wydziału, zaaprobowany przez Zarząd P. T. K.

Jak to wskazuje sama nazwa, nowy ten Wydział ma przedewszystkiem na celu rozpowszechnianie wśród Członków Towarzystwa spostrzeżeń meteorologicznych, potrzebnych do poznania kraju pod względem klimatycznym.

Ze względu na istniejącą od szeregu lat w Warszawie osobną organizacją, a mianowicie Biura Meteorologicznego przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, stanowiącego miejsce centralne dla sieci warszawskiej stacji meteorologicznych, nowy Wydział ograniczył się z natury rzeczy do współdziałania z wyżej pomienioną instytucją fachową, zwracając na początek szczególną uwagę na rozwój stacji deszczowych w Królestwie Polskiem.

Pierwszą poważną usługę, jaką klimatologja krajowa zawdzięcza Polskiemu Towarzystwu Krajoznawczemu, było zorganizowanie przez p. Al. Janowskiego kilku stacji meteorologicznych na terenie gór Świętokrzyskich.

Stacje te są następujące:

1. **Nowa Słupia**. Jest to stacja termometryczno-deszczowa, prowadzona nader umiejętnie i starannie przez p. Wacława Huberta, który od lipca 1909 r. nadsyła stale wykazy miesięczne.

2. **Święty Krzyż**. Stacja deszczowa prowadzona jest przez D-ra Wojewódzkiego: obserwacje rozpoczęte zostały od lipca 1909 r. i prowadzone są stale.

3. **Bieliny**. Obserwacje deszczowe prowadzone są

w Bielinach od sierpnia 1909 r., pod kierunkiem Ks. Jeziorowskiego.

4. Kielce. Obserwacje deszczowe z Kielc zakomunikowane były za listopad i grudzień w 1909 r. przez p. R. Kozłowskiego, który w r. 1910 dalszych wykazów nie nadsyłał.

Prócz powyższych w ciągu r. 1910 przybyły następujące stacje:

5. Suchedniów. Stacja deszczowa pod kierunkiem p. T. Michnowskiego; obserwacje nadsyłane są od lutego 1910 r.

6. Wysokie. Prowadzenie obserwacji deszczowych w Wysokiem (pow. Krasnostawski ziemi lubelskiej) podjął się Ks. Jędrzejewski, który też od lipca 1910 r. nadsyła stale wykazy miesięczne.

7. Jędrzejów. Za listopad 1910 r. zakomunikowany został przez D-ra F. Przypkowskiego (ze współudziałem p. Zofji Przypkowskiej) pierwszy wykaz deszczowy z Jędrzejowa, gdzie obserwacje były już dawniej prowadzone.

Pozatem komplety przyrządów, potrzebnych do urządzenia stacji deszczowej, wysłane zostały, staraniem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, do następujących miejscowości: do Siedlec (Męzkie Gimnazjum Polskie) oraz do Oddziałów P. T. K. w Łapach, Zawierciu, Piotrkowie, Jędrzejowie, Łomży i Częstochowie. Z wyjątkiem Jędrzejowa nie otrzymywano stamtąd, do grudnia roku sprawozdawczego, wykazów deszczowych.

Wydział Meteorologiczny Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, będąc w fazie organizacyjnej, w okre-

sie sprawozdawczym kierował przedewszystkiem swoje usiłowania ku pomnożeniu liczby stacji wśród Oddziałów i Członków Towarzystwa.

Pozatem w tygodniku „Ziemia“ drukowane były co miesiąc (od kwietnia 1910 r.) przeglądy miesięczne o przebiegu pogody, a nadto w № 4 „Ziemi“ opublikowany został artykuł p. t. „O pożytku i sposobie prowadzenia spostrzeżeń deszczowych“.

Kierownictwo Wydziałem Meteorologicznym pozostawało tymczasowo w rękach p. Wł. Gorczyńskiego, któremu w działalności organizacyjnej pomagały pp. J. Śmigielska i J. Lenkiewiczówna; przeglądy zaś miesięczne w „Ziemi“ opracowywane były przez p. W. Smosarskiego.

Badania naukowe.

Jakkolwiek budżet na rok 1910 zatwierdzał fundusze na badania w Łysogórach i na jeziorach Kujawskich, jednakże w roku sprawozdawczym badania te nie były prowadzone, ponieważ Dr. L. Sawicki który miał je prowadzić na jeziorach, w ciągu tegorocznych wakacji powołany był do prac geograficznych w Dalmacji, zaś badania Łysogórskie zostały przerwane z powodu niepomyślnego stanu budżetu, na rok 1911 jednakże są one postanowiane.

Niezależnie od obu tych zamierzeń prowadzone były badania przyrodnicze w Zamoyszczyźnie.

Korzystając z poparcia Członka Korespondenta Towarzystwa p. Karola Czarnowskiego ze Zwierzyńca i z zapomogi, udzielonej przez Ordynacyę Zamoyską, wydelegowani zostali na m. lipiec do Zamoyszczyzny pp. Zygmunt Lorec, Jan Szeronas i Szymon Tenenbaum w celu zgromadzenia tam materjałów fizjograficznych—z zakresu florystyki i faunistyki.

Urządziwszy sobie pracownię podręczną we wsi Obrocz o 3 wiorsty od Zwierzyńca odległej, delegaci Towarzystwa odbyli kilkanaście wycieczek w różne okolice Ordynacyi Zamoyskiej, zupełnie prawie dotychczas pod względem fizjograficznym nie badanej.

Ze złożonego Zarządowi sprawozdania i przedstawionych zbiorów okazuje się, że zebrane materjały dadzą się przedstawić w następujących liczbach:

Fauna:

Zebrano.

Gadów.	gatunków	7
Skrzeków	„	8
Ryb	„	19
Chrząszczy	„	508
Pluskwiaków . . .	egzempl.	233
Prostoskrzydłych . .	„	129
Mięczaków	gatunków	kilkadziesiąt.

Flora:

Drzew i krzewów. .	gatunków	33
Okrytonasien. zielnych	„	29
Paprotników	„	1
Porostów i grzybów .	„	kilkadziesiąt.

Określone i uporządkowane zostały okazy gadów,

skrzeków, ryb, chrząszczy, drzew, krzewów i paprotników; inne zaś grupy wymagają do swego uporządkowania dłuższego czasu i pracy specjalistów.

Natrafiono na niektóre bardzo rzadko spotykane w kraju naszym okazy — jak np. na pięknego olbrzymiego węża *Coluber Esculapi* i kilkadziesiąt gatunków rzadkich okazów chrząszczy.

Jak na tak krótki, dorywczy pobyt na miejscu, (mający raczej charakter rekonesansu naukowego, nie wyprawy) i przytem w warunkach bardzo niepogodnego lata—wyniki delegacji uważać należy za b. pomyślne. Stwierdzić należy, że praca nad fizjografją Zamoyszczyzny, wymagająca długoletnich studjów przyrodniczych, rozpoczęta została poważnie. O ile znajdą się i nadal chętni specjaliści i odpowiednie środki, rokować może cenne zdobycze dla naszej nauki.

Nadto delegowany był na Kurpie p. Chętnik z poleceniem zbierania notat i fotografji, p. M. Wisznicki do Miechowa i Ogrodzieńca, a pp. Janowski, Ostaszewski i Wisznicki na Księstwo Łowickie w celu gromadzenia fotografji.

Komisja Muzealna.

Skład Komisji Muzealnej był następujący:

Przewodniczący prof. *St. Kontkiewicz.*
Zast. przewodniczącego *K. Kulwieć.*
Członkowie: *Halina Poniatowska.*
Jarosław Chełmiński.
Wanda Korbuszówna.

Wobec coraz liczniejszego przybywania okazów dla zbiorów Towarzystwa, dotychczasowy podział tych zbiorów na dwie części: **szkolną i krajoznawczą** z trudnością dał się utrzymać i wskutek tego obie te części zostały złączone w jedną całość, podzieloną na pojedyńcze działy, odpowiadające naukom, do których zakresu należą dane okazy.

Działy te są następujące:

Zoologia zawiera 535 okazów (przyczem jako pojedyńcze okazy liczone były całe pudełka z owadami, stanowiące zamkniętą w sobie całość); w ciągu roku 1910 przybyło 95 okazów.

Botanika zawiera 273 okazy (przyczem jako pojedyńcze okazy przyjmowano także całe zielniki); w roku b. przybyło 77 okazów.

Mineralogja. — 455 okazów, ułożonych systematycznie według podręcznika prof. St. Kontkiewicza; w ciągu roku przybyło 11 okazów.

Geologja (z petrografją i paleontologją) — 118 okazów (przyczem do rachunku nie zostały jeszcze wciągnięte dość liczne okazy, dostarczone z różnych okolic kraju, których pochodzenie nie mogło być dokładnie stwierdzone, albo których wartość naukowa nie została jeszcze dokładnie określona).

Etnografja — 552 okazy (przyczem niektóre zbiory pisanek, stanowiące jedną całość, zostały policzone jako pojedyńcze okazy); w ciągu roku przybyło 201 okazów.

Archeologja — 141 okazów; w ciągu roku przybyło ich 66.

Numizmatyka — 580 okazów (przyczem liczono wszystkie pojedyńcze okazy nawet jednakowych monet). W roku b. przybyło 515 sztuk.

Muzeum było otwarte dla publiczności w ciągu roku sprawozdawczego przez 331 dni, (w dni powszednie od 11-ej do 3-ej, w niedziele i święta od 12-ej do 3-ej). Zwiedziło je około 3000 osób.

Wypożyczalnia przezroczy zawiera 6010 sztuk. W ciągu roku sprawozdawczego wypożyczono 18891 szt. przezroczy. Za wypożyczanie przezroczy i latarń wpłynęło 629 rb. 55 kop.

Zbiory Towarzystwa wzbogacone zostały w ciągu roku sprawozdawczego darami następujących osób:

Pp. Aleksandrowicz Marja, Biedrzycki Z., Brauman D., Babiński W., Brenneisen L., Chmielewski St., Cichocki, Dankiewicz, Domaniewski J., Fandri, Gloger Z., Głodowski T., Godecka M., Goebel M., Goebel K., Grodzicki W., Graeve St., Hewelke J., Janowski Al., Jasieńska J., Jaworski Wł., Kamieński, Kamińska, Karłowska, Kączkowska M., Koch St., Kontkiewicz St., Koszutski, Kółko ziemianek z Terespola, Kuczyńska W., Kuhnke J., Kulwieć K., Kulwieć S., Kulwieciówna W., Lelisz E., Lorec Z, E. i A., Makowski C., Makulski J., Marendowska B., Maślakawicz A., Miklaszewska J., Moczarski, Olewiński St., Olszewski W., Orlicka M., Orłowski A., Ostaszewska M., Pawłowski R., Pillati G., Popławska St., Przeradzki F., Puciata Franciszka, Pyrowicz J., Rejdel, Roguski K., Dr. Rouppert K., Sawicka St., Sawicki L., Śląski B., Sobolewscy J. i M., Stańczak H., Suski, Szaniawska H., Szczepkowski J., Szelągowski, Szelążek W., Szteinbok K., Szukiewicz,

Tabiszewski Wł., Tomerski G. i H., Teplicki Wł., Tenenbaum St. i Sz., Ursyn-Rusiecki St., Wisznicki M., Wisznickie W. i Z., Wolski Z., Wójcik W., Weingott T., Wrześniowski Wł., Zamecki J., Zawidzka, Żbikowski Z.

Z pomiędzy tych darów szczególną wartość przedstawiają nastepujące:

Zbiór rogów kopalnych, skamieniałości i żarn przedhistorycznych, przekazanych Towarzystwu przez nieodżałowanego prezesa ś. p. Zygmunta Glogera; zbiór ryb krajowych ofiarowanych przez p. Wincentego Grodzickiego z Siemienia w Ziemi Siedleckiej.

Piękny okaz niedźwiedzia wypchanego, podarowany przez panią Marję Aleksandrowiczową.

Okazy ryb, gadów i owadów zebrane przez wydelegowaną przez Towarzystwo młodzież w dobrach Ordynacji Zamoyskiej, dzięki czynnej pomocy administracji tych dóbr.

Komisja wycieczkowa.

Skład Komisji:

Przewodniczący *Al. Janowski.*
Zastępca przewodniczącego *St. Weigelt.*
Skarbnik *J. Chełmiński.*
Sekretarz *K. Maszki.*
Jego zastępca *W. Stokowska.*

Członkowie Komisji: *R. Danyszanka, J. Gebethnerówna, G. Dzierżyński, A. Hildebrand, K. Kulwieć, T. Koszutski, Z. Kossowski, K. Rakowiecki, W. Świętosławski i M. Wisznicki.*

Odbyła ona 9 posiedzeń przy zawsze licznym udziale Członków. Na zebraniach swoich omawiała ona organizację wycieczek, urządzanych przez Towarzystwo, jak również przyjmowanie wycieczek przybywających. Działalność więc rozwijała się przeważnie w dwóch kierunkach.

Co do organizacji wycieczek Komisja zajmowała sie zamawianiem środków lokomocji, wyrabianiem pozwoleń, wyszukiwaniem lokalów i t. p. Obmyślała też projekty nowych wycieczek i przygotowywała przewodników do oprowadzania po mieście.

W roku sprawozdawczym Komisja opracowała plan zimowych wycieczek po mieście, a mianowicie do Gazowni, Pomarańczarni i Oranżerji Ogrodu Botanicznego, wybrała też i przygotowała przewodników do oprowadzania po Cmentarzu Powązkowskim.

Ponieważ zdarza się często, że do wycieczki dołączają się ludzie obcy, przeto dla odróżnienia wycieczkowiczów zostały wprowadzone znaczki wycieczkowe, które są rozdawane na początku, a odbierane na końcu wycieczki. Za zagubiony znaczek ściągany jest zwrot jego kosztu.

Co do wycieczek przybywających do Warszawy, to największy kłopot stanowi wynalezienie dla nich noclegu. Przybywają wycieczki szkolne żeńskie i męskie. Te zwykle lokowane są po odpowiednich szkołach, ale noclegi takie są połączone z dużym ambarasem dla szkół. Byłoby nad wyraz pomyślnem, gdyby Towarzystwo mogło dojść do własnego kąta, gdzieby mogło urządzić sale noclegowe. Kwestja pościeli przedstawia się pomyślnie, bo 30 sienników, ofiarowanych przez fabrykę Żyrardowską pozwala już na dostarczenie tyluż noclegów. W roku bieżącym na tę pościel grono Pań z naszego Towarzystwa, pod przewodnictwem p. Anny Kujawskiej, poszyło i wyznaczyło prześcieradła, a w końcu roku porobione były poduszki.

Wszystko to jednak są prace dorywcze, inwentarz pościeli i bielizny poniewiera się po podłodze i niszczy. Gwałtownie nasuwa się potrzeba własnej sali noclegowej.

W celu ułatwienia wycieczek Łysogórskich, Komisja doprowadziła do skutku urządzenie Schroniska we wsi Święta Katarzyna, zamierzonego jednak wyznaczenia na drzewach drogi na Święty Krzyż i do N. Słupi w tym roku, ze względu na znaczne koszty, zaniechano.

Wielu udających się na dłuższe piesze wycieczki turystów zaopatruje się w torby podróżne z nieprzemakalnego płótna. W nabywaniu tych torb Komisja pośredniczy, biorąc większą ilość torb ze składu i przez to dostarczając je nabywającym taniej.

Ponieważ niezamożna młodzież pozbawiona jest uczestnictwa w wycieczkach, przeto, spiesząc jej z pomocą, Komisja postanowiła 10% czystego dochodu z wycieczek przeznaczać na ułatwianie wycieczek niezamożnej młodzieży, na co też został złożony pewien fundusz przez przyjaciół ruchu wycieczkowego. Dzięki temu na wycieczkę litewsko-białowieską dwie osoby zabrane były bezpłatnie.

Sprawozdanie z wycieczek.

I. 8 Maja do Czerska i Góry Kalwarji.

O g. 8-ej rano ruszono na dwóch parowcach pod Czersk, stamtąd pieszo do Góry Kalwarji, powrót o 8 wieczorem. Całe 12 godzin lał bezustanny deszcz i wiał zimny, przenikliwy wiatr. Drogi były pełne błota. Prowadził wycieczkę p. Hildebrand, osób było 399.

II. 15 i 16 maja do źródeł Warty i Pilicy.

Wycieczka ruszyła koleją do Zawiercia. Tu gościł ją nasz Oddział miejscowy. Następnie udano się w drogę końmi, zwiedzając po drodze Hutę Hulczyńskiego

i Cementownię Ogrodzieniec. Pod miastem Ogrodzieńcem ludność miejscowa przyjęła wycieczkę chlebem i solą i poprowadziła z muzyką do Kościoła i Zamku. O 4 po południu wycieczka stanęła w Zamku Pilickim, gościnnie podejmowana przez jego Właścicieli. Po zwiedzeniu zamku, kościołów, źródeł Pilicy, i ruin zamku w Smoleniu, na drugi dzień o 12 wycieczka, wracając wstąpiła do Kromołowa obejrzeć źródła Warty, a w Zawierciu oglądano cenne zbiory entomologiczne p. Isaaka. O 5 m. 40 ruszono z Zawiercia, a o 12 m. 50 powrócono do Warszawy. Osób było 70, przewodnikiem był p. Al. Janowski. Gorące podziękowanie należy się uprzejmym gospodarzom zamku w Pilicy pp. Kazimierzostwu Arkuszewskim, podejmującym gościnnie całą wycieczkę we wspaniałym zamczysku, pp. Dyrektorom Szymańskiemu i Ginsbergowi w Zawierciu, a p. Wolffowi w Hucie Hulczyńskiego.

III. 23 maja do Czerwińska.

O $7^1/_2$ rano dwa parowce ruszyły do Czerwińska. Tam p. mecenas Rakowiecki opowiedział dzieje opactwa i znaczenie pozostałych w niem zabytków sztuki. Następnie proboszcz miejscowy ks. kanonik Gruberski przedstawił zabytki skarbca kościelnego. Wracając, zatrzymano się w Smoszewie i wrócono do Warszawy o 11 w nocy. Przewodnikiem był p. Rakowiecki. Osób było 438.

IV. 5 czerwca do Skierniewic i Dębowej Góry.

O 7 m. 55 ruszyła wycieczka do Skierniewic. Po zwiedzeniu parku udano się do Zwierzyńca, a następnie do Dębowej Góry. Stamtąd wrócono o 9 m. 10 do Warszawy. Serdeczne podziękowanie składa wycieczka właścicielom Dębowej Góry pp. Ostrowskim za ich serdeczną gościnność. Osób było 123, przewodnikiem był p. Kazimierz Maszki.

V. 12 czerwca do Serocka i Zegrzynka.

O 8 rano ruszyła wycieczka kolejką wąskotorową do Jabłonny, stamtąd zaś omnibusami do Serocka. Z Serocka pieszo do Zegrzynka i powrócono na Jabłonnę do Warszawy na godzinę 9-tą m. 30. Wiele wdzięczności wycieczka ma dla D-raAntoniego Kędzierskiego w Serocku i p. Szaniawskiego właściciela Zegrzynka. Osób było 70, prowadził wycieczkę p. Al. Janowski.

VI. Od 25 czerwca do 2 lipca na Litwę i do Białowieży.

Wycieczka wyjechała 25 czerwca wieczorem do Grodna, Wilna i Kowna, a następnie do Białowieży, skąd powrócono 2 lipca o 11 wieczorem. Osób było 55, przewodnikiem był p. Kazimierz Kulwieć. W Ko-

wnie losami wycieczki opiekował się głównie p. Wincenty Kognowicki, w Wilnie pp. Stanisław Jarocki, Wł. Zahorski i Uziembło, w Grodnie p. Jan Grzeżułko, w Białowieży Dr. Jan Łowczynowski. Była to pierwsza tygodniowa wycieczka, zostawiła ona jaknajlepsze wrażenia wśród uczestników.

VII. 2 października do Żelazowej Woli i Trojanowa.

O 8 rano wyruszono pociągiem do Sochaczewa, gdzie oczekiwał gości Członek Korespondent p. Franciszek Turkowski. Po przejściu pieszo z Sochaczewa do Żelazowej Woli, zwiedzano tę miejscowość, a następnie skierowano się do Trojanowa. Tam z serdeczną gościnnością podejmował przybyłych p. Wincenty Gawroński, a Dyr. H. Opieński wypowiedział rzecz o życiu i twórczości Chopina. Wycieczka wróciła o 8 wieczorem do Warszawy. Przewodnikiem był p. Al. Janowski. Osób było 120.

VIII. 16 października do Natolina.

216 osób pod przewodnictwem p. Kazimierza Rakowieckiego ruszyło o 9 rano do Wilanowa, a stamtąd pieszo do Natolina. Przed pałacem przewodnik wycieczki wygłosił pogadankę o Wilanowie i Natolinie, a o 3 popołudniu wycieczka powróciła do Warszawy.

Wycieczki były naogół bardzo pomyślne, z wyjątkiem Czerskiej, gdzie deszcz okropnie dał się we znaki. Zaproszenie do objaśnień specjalistów, jak np. Dyr. Opieńskiego, okazało się nadzwyczaj szczęśliwem, gdyż pogłębiło to bardzo korzyść z wycieczki i na zainteresowanie się nią bardzo wpłynęło.

Wycieczki spotykały się wszędzie z wielką życzliwością i poparciem tak własnych Oddziałów prowincjonalnych i Członków korespondentów, jako też i wszystkich instytucji i osób, do których zwrócono się o pomoc i ułatwienia.

Wycieczki doznawały tak uprzedzająco gościnnych przyjęć, że uczestnicy nie mieli słów na podziękowanie i uznanie, które zwłaszcza pp. Arkuszewskim w Pilicy, pp. Ostrowskim w Dębowej Górze, p. Szaniawskiemu w Zegrzynku, Kognowickiemu w Kownie, a Grzeżułce w Grodnie, p. Gawrońskiemu w Trojanowie i Hr. Marcie Krasińskiej w Królikarni całkowicie się należy.

Wiele też uprzejmości i ułatwień doznawały wycieczki ze strony Wydziału Ruchu kolei wiedeńskiej, za co Zarząd składa podziękowanie Członkom Towarzystwa p. Adamowi Frankowi, Naczelnikowi Wydziału i p. Czesławowi Kleczeńskiemu, Referentowi.

Wycieczki miejskie.

Zainicjowane w roku 1909 wycieczki miejskie w tym roku cieszyły się powodzeniem, które jednakże w sezonie jesiennym osłabło.

Wycieczki miejskie odbyły się:

30 stycznia Staromiejska, osób 25 prowadził p. Kazimierz Maszki.

2 lutego Staromiejska, osób 18 prowadził p. Augustowicz.

6 lutego Staromiejska osób 26, prowadził p. Al. Janowski.

27 lutego Staromiejska osób 18, prowadził p. K. Maszki.

13 marca Staromiejska osób 25, prowadził p. Al. Janowski.

20 marca Świętokrzyska osób 25, prowadził p. M. Wisznicki.

10 kwietnia na st. Filtrów osób 40 prowadził p. Al. Janowski.

17 kwietnia Świętokrzyska osób 23, prowadził p. Wisznicki.

24 kwietnia Świętokrzyska osób 20, prowadził p. Weigelt.

16 czerwca do Królikarni osób 30, prowadził p. Wisznicki,

9 października Powązkowska osób 12, prowadziła p. Stokowska.

23 października Powązkowska osób 15, prowadził p. Janowski.

30 października Powązkowska osób 8, prowadził p. Maszki.

20 listopada Staromiejska osób 12, prowadził p. Al. Janowski.

Wycieczka Świętokrzyska punkt zborny miała w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, zwiedzała kościoły Karmelitów, Wizytek i Świętokrzyski, oraz hotel Bristol.

Wycieczka powązkowska punkt zborny miała u pierwszej bramy cmentarnej i obejmowała szlak po różnych alejach cmentarza w celu obejrzenia 210 grobów, zasługujących na uwagę pod względem historycznym, lub artystycznym.

Karty legitymacyjne.

Udającym się w drogę wycieczkom, znanym Towarzystwu, lub przez kogoś znanego rekomendowanym, wydawane są karty legitymacyjne, polecające wycieczkę opiece Członków Korespondentów i Oddziałów prowincjonalnych.

Takich kart legitymacyjnych w roku sprawozdawczym wydano 22 ogółem dla 257 osób.

X Wycieczek podmiejskich
p. Jana Kwietniewskiego.

P. Jan Kwietniewski przedstawił Komisji wycieczkowej opracowany przez siebie projekt 10 wycieczek podmiejskich dla poznania okolic Warszawy. Wycie-

czki te pod przewodnictwem inicjatora wyruszały w Niedziele o 9 rano przez 10 rogatek lewego i prawego brzegu Wisły.

I. 18 września za rogatkę Marymoncką do Słodowca, Marymontu, Kaskady, Bielan i Młocin.

II. 25 września za rogatkę Powązkowską do Powązek, Czarnego Dworu, Parysowa, na cmentarze Powązkowski i Starozakonnych.

III. 2 października za rogatkę Wolską do cmentarzy Kalwińskiego, Ewangelickiego, Prawosławnego, do kościoła na Woli i pomnika zdobycia Warszawy w 1831 roku.

IV. 9 października za rogatkę Jerozolimską do Raszyna i Falent.

V. 16 października za rogatkę Mokotowską do Natolina, Ursynowa, Służewa, Gucina, Królikarni i Wierzbna.

VI. 23 października za rogatkę Belwederską do Czerniakowa, Wilanowa i Morysinka.

VII. 30 października za rogatkę Grochowską na cmentarz Kamionkowski, do Grochowa i Wawra.

VIII. 6 listopada za rogatkę Ząbkowską do Targówka, Elsnerowa, Marek i Grodziska.

IX. 13 listopada za rogatkę Wileńską na cmentarz Brudzieński, ku Białołęce i na cmentarz Starozakonnych.

X. 20 listopada za rogatkę Golędzinowską do Henrykowa i Tarchomina.

Ogółem w wycieczkach podmiejskich wzięło u-

dział 280 osób. Cały trud przewodnictwa, objaśnień i zarządzeń na wycieczkach ponosił inicjator ich p. Jan Kwietniewski. Wycieczki przyniosły niewątpliwą korzyść uczestnikom, bowiem dały możność poznania okolic miasta, bardzo mało znanych mieszkańcom stolicy. Obaliły też uprzedzenie o krępowaniu się pogodą, lub przebywaniu pieszo większych odległości. Korzyść wycieczek podmiejskich tak została uznaną przez Zarząd Towarzystwa i uczestników wycieczek, że proszono p. Kwietniewskiego o powtórzenie tej serji na wiosnę 1911 roku.

X Wycieczek miejskich
p. Jana Kwietniewskiego.

Po ukończeniu serji wycieczek podmiejskich p. Kwietniewski zaproponował urządzenie dziesięciu wycieczek w obrębie miasta do różnych jego dzielnic. Wycieczki te mają się odbyć w Niedziele i święta roku 1910 i 1911 o godzinie 9 rano, poczynając od 11 grudnia. Będą to wycieczki: staromiejska, nalewkowska, powązkowska, wolska, jerozolimska, kolejowa, śródmiejska, solecka, powiślańska i praska.

W roku bieżącym odbyły się pierwsze dwie wycieczki: 11 grudnia osób było 40, punkt zborny Muz. Przem. i Rolnictwa.

18 grudnia osób było 30, punkt zborny w ogrodzie Krasińskich.

Wycieczki przybywające do Warszawy.

W roku sprawozdawczym Komisja Wycieczkowa żywszą rozwinęła działalność niż poprzednio w sprawie ułatwienia pobytu wycieczkom, przybywającym do Warszawy.

Ułatwienia te dotyczyły noclegów, obiadów, przejazdów, biletów, dostarczania przewodników i t. p.

Ogółem w roku sprawozdawczym zwracało się do Towarzystwa o pomoc 20 wycieczek z ogólną liczbą uczestników 533 osoby. Najliczniejszą była wycieczka ze Lwowa osób 61, a najmniejsze z Ołomuńca (Morawy) i Olsztyna (Warmja), bo po jednej osobie.

Najwięcej wycieczek odwiedziło Warszawę w lipcu, było bowiem 5 wycieczek, ogółem osób 130. W styczniu, lutym i czerwcu żadne wycieczki nie zgłaszały się.

Zgłosiły się o ułatwienia wycieczki:

z Brześcia Litewskiego	osób	37
„ Dębicy (Galicja)	„	40
„ Kamińska	„	43
„ Krakowa	„	19
„ Lwowa	„	63
„ Łowicza	„	36
„ Łomży	„	35
„ Łodzi	„	52
„ Mohylowa	„	11
„ Nałęczowa	„	24

„ Olsztyna (Warmja)	„	1
„ Ołomuńca (Morawy)	„	1
„ Petersburga	„	16
„ Radomia	„	35
„ Suwałk	„	8
„ Warszawy (2 grupy osób)	„	38
„ Włocławka	„	35
„ Zawiercia	„	39
Razem osób		533

Prawie każda wycieczka zwracała się najpierw aby opracować jej program pobytu w Warszawie, oraz ułatwienie jej zwiedzenia.

Zwykła marszruta bywała:

1 dzień pobytu.

O 10 rano Zbiory Muzeum Przemysłu i Rolnictwa.

O 12 w poł. zwiedzanie Katedry i dzielnicy Staromiejskiej.

O 2 obiad.

O 4 zwiedzanie Wystawy Zachęty Sztuk Pięknych.

O 7 Muzeum Towarzystwa Krajoznawczego.

2 dzień pobytu.

O 10 rano zwiedzanie stacji Filtrów.

O 12 w poł. Pałace Łazienkowskie.

O 2 obiad.

O 4 cmentarz Powązkowski.

3 dzień pobytu.

O 9 rano do Wilanowa, powrót na obiad. Po obiedzie wycieczka na Pragę do kościoła św. Florjana i na którą z urządzonych podówczas w mieście wystaw.

Starając się poczynić wycieczkowiczom możliwe ulgi i ułatwienia, Komisja Wycieczkowa musi się zwracać do różnych instytucji i osób z prośbą o pomoc i z całem uznaniem należy stwierdzić, że spotyka się zawsze z wielką życzliwością i gorącem poparciem ze strony wszystkich, do kogo się zwraca.

Zamykając sprawozdanie roczne o przebiegu przybywających do Warszawy wycieczek, Komisja za nader miły obowiązek poczytuje sobie złożyć podziękowanie za ułatwienia i popieranie ruchu wycieczkowego:

Szkołom: W. W. Witolda Wróblewskiego, Anieli Wereckiej, Antoniny Walickiej za udzielanie sal do noclegu. Zarządom: Towarzystwa Sztuk Pięknych, Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Kanalizacji i Wodociągów miasta Warszawy za bezpłatne, lub ulgowe bilety dla wycieczek zwiedzających Wystawę w Zachęcie, Zbiory w Muzeum i stację Filtrów. Zarządowi pałacu Wilanowskiego, Zarządowi kolejki Wilanowskiej, za znaczne zniżki taryf dla wycieczek, wreszcie Członkom Towarzystwa: pp. Helenie Kamińskiej i Annie Kujawskiej, oraz p. Konstantemu Kozerskiemu.

Zestawienie.

Ogółem ruch wycieczkowy przedstawił się jak następuje:

Wycieczki	Towarzystwa liczyły	1491	uczestników
„	Miejskie „	297	„
„	Podmiejskie p. Kwietniewskiego	280	„
„	Miejskie p. Kwietniewskiego	70	„
„	przybywające do Warszawy	533	„
Z kart legitymacyjnych		230	
	Razem	2901	uczestników

Oddziały prowincjonalne urządziły wycieczek:

Częstochowski	wycieczek	2	osób	63
Chełmski	„	1	„	16
Jędrzejowski	„	1	„	9
Kielecki	„	2	„	29
Kujawski	„	4	„	113
Kaliski	„	2	„	150
Lubelski	„	5	„	276
w Łapach	„	—	„	—
Łódzki	„	12	„	534
Łomżyński	„	9	„	198
Łowicki	„	5	„	71
Miechowski	„	?	„	?
Piotrkowski	„	6	„	200
Pińczowski	„	—	„	—
Radomski	„	—	„	—
Sandomierski	„	?	„	?

Siedlecki	„	4	„	80
Suchedniowski	„	—	„	—
Suwalski	„	?	„	?
Tomaszowski	„	?	„	?
Wieluński	„	?	„	?
Zawierciński	„	2	„	44
w Zagłębiu	„	7	„	192
Razem wycieczek		62	„	1975

Ogółem więc ruch wycieczkowy objął w roku 1910:

w Warszawie	2901	osób
na prowincji	1975	„
Razem	4876	„

W zestawieniu z rokiem 1909 uderza w oczy zwiększenie ruchu wycieczkowego, i tak:
Wycieczki Towarzyst. liczyły w roku 1909—1883 osób
„ „ „ „ 1910—2108 „
Wycieczki przybywające do Warszawy liczyły:
w roku 1909 liczyły 468, w 1910—533 osób
Wycieczki Oddziałów liczyły:
w roku 1909—1783 osoby, a w r. 1910—1975.

Od założenia Towarzystwa ruch wycieczkowy przedstawia się jak następuje:

w roku	1907	wzięło udział	659 osób
„	1908	„ „	1230 „
„	1909	„ „	4136 „
„	1910	„ „	4876 „

Schronisko pod Łysicą.

Pasmo Łysogórskie ściąga wielu turystów, którzy pozbawieni byli na podgórzu wygodnego wypoczynku, a zwłaszcza w północno-zachodnim rogu pasma. W Nowej Słupi jest dość wygodny hotel, ale w okolicach Łysicy trudno było znaleść miejsce do noclegu. Ciągle dążąc do ułatwienia ruchu wycieczkowego, Towarzystwo nasze postanowiło tam właśnie otworzyć schronisko dla turystów i urządziło je we wsi Święta Katarzyna w domu Andrzeja Janickiego.

Schronisko składa się z jednej izby umeblowanej do wygodnego noclegu 2 osób, zaopatrzone jest też i w mapę Łysogór. Żona Janickiego na każde żądanie może przygotować obiady i herbatę, tak, że obecnie turysta może spokojnie zatrzymać się u stóp Łysicy na nocleg, a następnego dnia zwiedzić Bodzentyn i potem udać się grzbietem gór do Świętego Krzyża. U Janickich można też wynająć konie i przewodników przez góry.

Schronisko zostało uroczyście poświęcone dnia 28 sierpnia przez kapelana miejscowego klasztoru ks. Antoniego Nowina Jankowskiego, który piękną mową powitał zebranych. A zebrali się delegaci Oddziałów Kieleckiego i Suchedniowskiego, wycieczka z Kielc, okoliczni Członkowie Korespondenci, dużo przebywających u stóp Łysogór letników, ludu z miejscowej parafji i Członkowie Zarządu z Warszawy pp. Janowski, Ostaszewski i Rakowiecki.

Schronisko po poświęceniu oddano pod opiekę ks. Jankowskiego i Oddziału Kieleckiego.

Do urządzenia Schroniska przyczyniła się bardzo rodzina państwa Goeblów z Warszawy, oraz pani Lenartowiczowa z Kielc. Im właśnie a również i ks. Jankowskiemu, który z całą gotowością i bezinteresownością dokonał uroczystego aktu poświęcenia schroniska, Towarzystwo składa podziękę.

Zamierzenia Wycieczkowe
na rok 1911.

Na rok przyszły Komisja Wycieczkowa planuje następujące wycieczki:

6, 7 i 8 maja do Zagłębia (Będzin, Grodziec, Sosnowice).

14 maja do Czarnolasu.

21 maja do Czerska.

27 i 28 maja do Złotego Potoku.

4 i 5 czerwca do Puław i Kazimierza.

4 i 5 czerwca do Łysogór.

11 czerwca do Sobieszyna i Podlodowa.

18 czerwca do Włocławka na wystawę.

Od 29 czerwca do 6 lipca do Połągi.

17 września do Pułtuska.

24 września na Księstwo Łowickie.

1 października do Turczynka i Pszczelina.

8 października do Radzymina.

15 października do Rokitna.

Nadto projektowane są 10-dniowe wycieczki na początku lipca:

1. Na grzbiet Krakowsko-Wieluński od Częstochowy do Ojcowa.

2. Na Kurpie od Ostrołęki do Myszyńca.

3. Do Zamoyszczyzny od Lublina do Zamościa.

Byłyby to wycieczki w znacznej części piesze, lecz w razie potrzeby posiłkujące się też i końmi i kolejami

Wycieczki miejskie projektowane są w marcu do Zakładów Gazowych i Oranżerji Ogrodu Botanicznego, w kwietniu na cmentarz Powązkowski, w maju do wzorowych ogrodów podmiejskich.

Wystawy.

W roku sprawozdawczym Tow. Krajoznawcze wzięło udział w Wystawie Przyrodniczej trwającej od końca maja do połowy października.

W pawilonie wystawowym, umyślnie na ten cel wzniesionym na terytorjum Tow. Ogrodniczego przy ul. Bagateli, dział Polskiego Tow. Krajoznawczego zajął oddzielną salę, wypełniając ją okazami, które dadzą się podzielić na 3 działy:

Dział I. „**Z życia wód słodkich**“ — mający za zadanie przedstawić życie wód słodkich z bliższych

okolic Warszawy na początku lata. Na dział ten złożyły się okazy żywe gadów, płazów, ryb oraz roślin wodnych i błotnych, umieszczone w 30 akwarjach i 2 terrarjach, uzupełnione licznymi okazami wypchanych ptaków wodnych i błotnych oraz okazami w spirytusie. Jako dopełnienie — rozwieszono na ścianach liczne tablice barwne, ilustrujące życie wód słodkich.

Dział ten został skompletowany przy czynnym udziale pracującej przy Tow. Krajoznawczem młodzieży.

Niezależnie od wyżej wymienionych okazów, stanowiących całość, znalazł się tu także zbiór gniazd ptaków krajowych z ich jajami — ozdobiony i dopełniony okazami wypchanych ptaków.

Dział II — „**Mapy, tablice, ilustracje**".—Na dział ten złożyły się: 1) dwie dużo mapy geologiczne ziem polskich w okresie lodowcowym oraz rozwoju wód słodkich (rzek i jezior) w tym okresie, opracowane przez Członka Korespondenta Tow. Krajoznawczego d-ra Ludomira Sawickiego z Wiednia; dla zestawienia map tych ze stanem dzisiejszym ziem naszych umieszczono obok mapę Europy środkowej Oskara Sosnowskiego, 2) Mapa (w 4 sekcjach) hypsometryczna ziem polskich opracowana z niezmierną drobiazgowością i olbrzymim nakładem pracy przez inż Józefa Witkowskiego, Członka Korespondenta Tow. Krajoznawczego z Łodzi, 3) Idealny przekrój geologiczny skorupy ziemskiej, przedstawiający poglądowo kolejność i charakter petrograficzny poszczególnych formacji geologicznych. 4) Bardzo pouczający graficzny obraz literatury fizjograficznej ziem polskich w różnych językach za lata

1891—1905, starannie opracowany przez prof. d-ra Eugeniusza Romera, Członka Korespondenta Tow. Krajoznawczego ze Lwowa.

W oddziale tym umieszczono również pod ogólnym tytułem „**Z naszych krajobrazów**“ bogaty zbiór fotografji ze zdjęć J. Bułhaka, K. Kulwiecia, L. Ostaszewskiego i M. Wisznickiego, ilustrujących charakterystyczne krajobrazy różnych dzielnic kraju w różnych porach roku. Fotografje te stanowią część zbiorów fotograficznych Pol. Tow. Krajoznawczego.

Na szczególną uwagę zasługiwała panorama Łysogór (gór Ś-to-Krzyskich) złożona z 4 razem zestawionych zdjęć fotograficznych, widziana z góry Chełm pod Starą Słupią. Wreszcie Członek Zarządu M. Wisznicki wystawił obok 28 akwarel najpospolitszych roślin polnych i łąkowych pod ogólnym tytułem „**Z naszych łąk i pól**“.

Dział III: „**Wydawnictwa własne Pol. Tow. Krajoznawczego**“ — książki, mapy, pocztówki — wreszcie organ Towarzystwa „Ziemia“.

Troskliwe przygotowanie okazów, szczególnie ujawniające się w opatrzeniu wszystkich, nie wyjmując najdrobniejszych nawet, nazwami i treściwemi objaśnieniami, oraz staranne rozmieszczenie, ułatwiające orjentowanie się w całości i szczegółach — znacznie podnosiło wartość naukową wystawy i zjednało uznanie licznie zwiedzającej ją publiczności.

Komisja Etnograficzna.

Skład Komisji Etnograficznej.

K. Broniewski,
M. Brzeziński,
A. Chmielińska,
R. Danyszówna,
M. Gerson-Dąbrowska,
A. Glassowa,
H. Kamińska.
Ap. Kędzierski,
I. Kosmowska,
L. Krzywicki,
K. Kulwieć,
J. Leski,
M. Malinowski,
E. Majewski,
St. Osiecki,
L. Papieski,
K. Paprocki,
T. Prószyński,
M. Rodziewiczówna,
Z. Stankiewiczówna,
K. Skrzyńska,
S. Sawicka,
K. Stołyhwo,
C. Śniegocka,
A. Pelda Smiškowa,
E. Trojanowski,
St. Tylicki,
M. Wawrzeniecki,
Z. Wolski,
M. Wisznicki,
J. Włoskiewicz,
A. Zakrzewski.

W Październiku 1909 roku—grono osób z pośród członków Towarzystwa Krajoznawczego podjęło, wobec zapowiedzianej Wielkiej Wystawy Etnograficznej we Lwowie, pracę około gromadzenia okazów, obrazujących różne okolice Królestwa pod względem etnograficznym. Okazy zebrane stanowić miały osobny dział na Wystawie lwowskiej. W Lutym 1910 roku nadeszła ze Lwowa wiadomość o zaniechaniu projektu wystawowego przez organizatorów, wówczas wspomniane powyżej

grono, nie przerywając rozpoczętych usiłowań, utworzyło, po porozumieniu się z Zarządem stałą Komisję Etnograficzną przy Pol. Tow. Krajoznawczem. Za cel postawiono sobie: zbieranie okazów etnograficznych i tworzenie zbiorów, prowadzenie odnośnych poszukiwań i badań, oraz kolejne opracowywanie siłami zbiorowemi poszczególnych działów Etnografji Krajowej.

Zebranie organizacyjne Komisji odbyło się d. 1-go Marca 1910 r. pod przewodnictwem ś. p. prezesa Glogera. Do prezydjum Komisji weszli: p. Kulwieć, jako przedstawiciel Zarządu, p. Krzywicki, jako kierownik prac Komisji, p. Kosmowska, jako sekretarka.

Nowootworzona Komisja przyjęła następujący regulamin, opracowany dla niej przez p. Kulwiecia.

Regulamin Komisji Etnograficznej.

§ 1. Komisja Etnograficzna w myśl p. 2 § 1 Ustawy ma na celu: badanie i obronę przed grożącą zagładą zabytków i okazów samorodnej kultury ludowej polskiej przez utrwalanie jej w opisach i gromadzenie systematyczne odpowiednich zbiorów.

§ 5. Do zadań Komisji należą następujące sprawy:

a) Gromadzenie wszelkich zbiorów etnograficznych;

b) Gromadzenie literatury dotyczącej etnografji i folkloru na obszarze ziem polskich i krajów przyległych;

c) Opracowywanie i rozsyłanie kwestjonarjuszy i ankiet z zakresu ludoznawstwa;

d) Naukowe opracowywanie wszelkich materjałów zgromadzonych z dziedziny ludoznawstwa,

e) Zbieranie informacji o ludoznawczych zbiorach prywatnych lub publicznych, oraz o podejmowanych w tym kierunku badaniach.

f) Opracowywanie odczytów, broszur, artykułów i t. p. w celu spopularyzowania potrzeby i metody badań ludoznawczych;

g) Przygotowywanie odpowiednich materjałów na Wystawy, w których Towarzystwo udział przyjmować będzie.

§ 3. Komisję etnograficzną składają osoby, zaproszone pierwotnie przez Zarząd i powołane drogą kooptacji przez samą Komisję.

UWAGA. Do Komisji powoływane być mogą tymczasowo i osoby nie należące do Towarzystwa.

§ 4. Skład osobisty Komisji odnawiany bywa po wyborze Nowego Zarządu.

§ 5. Odnowiony Zarząd ma prawo prosić Komisję o dalszą pracę w poprzednim składzie.

§ 6. Prezydjum Komisji stanowią: Przewodniczący, jego Zastępca i Sekretarz.

§ 7. Komisja odbywa swe posiedzenia w terminach, przez nią ustalonych, nie rzadziej wszakże, niż raz na miesiąc.

§ 8. Wszelkie uchwały Komisji, dotyczące wystąpień publicznych, jako też kosztorysy zamierzonych prac podlegają aprobacie Zarządu.

§ 9. Co rok, najpóźniej 15 stycznia, Prezydjum Komisji składa Zarządowi sprawozdanie z działalności swej za rok ubiegły.

§ 10. Przewodniczący, lub jego zastępca w Komisji bierze udział w posiedzeniach Zarządu i referuje na nich przebieg prac i projektów, podejmowanych przez Komisję.

Z prac podjęto najpierw badanie i poszukiwanie, dotyczące pieczywa obrzędowego, oraz naczyń używanych przy wyrobie takowego. Kwestjonarjusz odpowiedni opracował p. Krzywicki. W dalszym ciągu ustalono projekt zorganizowania Wystawy Etnograficznej w Warszawie, zamykając go w ramach jednego działu, a mianowicie „Zdobnictwa Ludowego“.

Po ustaleniu Zakresu Wystawy wydana została w Czerwcu i rozpowszechniona następująca odezwa:

Polskie Tow. Krajoznawcze,uznając ważność **badań etnograficznych**, utworzyło specjalną sekcję, badaniom tym poświęconą, obecnie zaś przystępuje do zorganizowania wystawy p. t.

Wystawa Polskiego Zdobnictwa Ludowego.

Stworzenie pełnego obrazu ziem polskich pod względem etnograficznym wymaga długiego czasu wobec olbrzymiego a rozproszonego materjału; — Polsk. Tow. Krajozn. zakreśliło sobie narazie plan ciaśniejszy. Pragnie ono zobrazować na wspomnianej **wystawie** tylko jedną dziedzinę życia ludowego —jego **twórczość artystyczną**—a więc zgrupować w okazach to wszystko, co może dać pojęcie o zmyśle estetycznym ludu, o jego upodobaniach, stopniu biegłości w sztuce plastycznej i o jej charakterze. Dla osiągnięcia tego celu potrzebne są następujące okazy ze wszystkich okolic naszego kraju:

1. Z budownictwa: przedewszystkiem dobre mo-

dele około $1/2$ metrowej wysokości, lub dokładne rysunki kościołów i kaplic wiejskich, kapliczek cmentarnych, oraz przydróżnych i daszków nad studniami, zbudowanych z drzewa lub murowanych, o ile te budowle są niewątpliwie pomysłem i dziełem budowniczych (t. j. murarzy i cieślów) ludowych.

Również pożądane będą wizerunki budowli świeckich, t. j. domów, bram ozdobnych i t. p., o ile są godne uwagi, jako utwory popisowe i oryginalne budowniczych wiejskich.

2. **Ze snycerstwa**: krucyfiksy, figurki świętych, figurki ludzkie i zwierzęce, rzeźbione z drzewa, lub ulepione z gliny i wypalane; drewniane sprzęty, (stołki, skrzynki, misy i t. p.) ozdobnie rzeźbione i podobnież narzędzia (toporki, laski, biczyska i t. p.). Wszystko to w okazach naturalnych. Ozdoby zaś rzeźbione na częściach domu, t. j. na belkach, drzwiach i t. p. w rysunkach wiernie zdjętych.

3. **Z malarstwa**: Wszelkie obrazy układu i pędzla autentycznie ludowego, religijne i świeckie, olejne, klejowe i wykonane farbami wodnemi, w okazach oryginalnych.

4. **Wzory rysunku ornamentacyjnego** pomysłów wyłącznie ludowych, wykonane haftem, naszywaniem, lub przetkane na płótnie lub suknie i wszelkich tkaninach wełnianych, w okazach oryginalnych, oraz wycinanki Pisanki, okazy pieczywa ozdobnego i t. p. Również w oryginale mają być przysłane naczynia gliniane polewane i niepolewane, a ozdobione rysunkiem malowanym lub wyciskanym. Rysunki zaś ozdobne (freski

ludowe) na ścianach, gzymsach i drzwiach, z wewnątrz i zewnątrz tychże, mogą być przysłane w kopjach.

Również pożądany byłby dla wystawy zbiór okazów autentycznych odzieży powszechnie używanych, a przysłanych w oryginale lub w rysunkach i jak najwierniejszych podobiznach, któryby dawał dokładny obraz wszystkich właściwości w ubiorze ludu wiejskiego danej okolicy, również jak ludu mieszczańskiego o tyle, o ile tenże zachował w swym stroju tradycyjną starodawną oryginalność,—a więc:

1. **Ubiory kompletne**, powszednie i świąteczne, letnie i zimowe, noszone przez mężczyzn starszych i parobków, przez kobiety zamężne i dziewczęta, a nawet ubiory dziecięce, a to nie wyłączając żadnej części ubioru, od nakrycia głowy do obuwia.

2. W razie niemożności dostarczenia ubiorów kompletnych, należy zastąpić je zbiorem jaknajliczniejszym i najrozmaitszym tych części pojedyńczych ubioru, które swym kształtem, krojem, ozdobami, barwą lub materjałem cechują najbardziej stroje ludowe tej okolicy.

W dodatku zaś do tego zbioru uzupełnić go należy zbiorem rysunków kolorowanych (chociażby wcale nie artystycznie, byle najwierniej wykonanych).

Do współdziałania w pracy około gromadzenia okazów na Wystawę Polskiego Zdobnictwa Ludowego Tow. Krajoznawcze wzywa wszystkich, którym kultura rodzima nie jest obca i obojętna.

Wystawa projektowana jest na Luty 1911 roku. Zapowiedzi udziału w wystawie nadsyłać należy przed 1 Stycznia 1911 roku.

Polskie Tow. Krajoznawcze.

W Październiku 1910 r. Członkowie Komisji, wraz z zaproszonymi przedstawicielami pokrewnych instytucji, oraz osobami prywatnemi, zajmującemi się sztuką i zdobnictwem ludowem, utworzyli Komitet Wystawowy i przystąpili do ostatecznych przygotowań i organizacji Wystawy.

Po przeprowadzeniu porozumienia z Tow. Zachęty Sztuk Pięknych, zdecydowano pomieścić Wystawę w tym gmachu. Termin naznaczono na połowę Lutego 1911 r. Opracowano kosztorys, podjęto starania o uzyskanie funduszu gwarancyjnego, oraz rozpoczęto szeroką akcję dla zgromadzenia odpowiedniej ilości okazów.

Otwarcie wystawy 18-go po południu.

Komisja Etnograficzna łącznie z Komitetem Wystawowym odbyła posiedzeń 15.

Komisja fotograficzna

Skład komisji:

Przewodniczący: *Mikołaj Wisznicki.*
Zastępca przewodniczącego: *Kazimierz Kulwieć.*
Sekretarz: *Bolesław Rybaczuk.*
Członkowie: *Tadeusz Grotkowski, dr. Tadeusz Korzon, Wł. Karoli, Leon Ostaszewski, Kazimierz Rakowiecki, Zofja Stankiewiczówna, Władysław Świętosławski, Stanisław Szalay i Stanisław Thugutt.*

Komisja odbyła posiedzeń 3, na których przeważnie zajmowano się sprawą uporządkowania i skatalogowania zbiorów i ustalono sposób katalogowania.

Nabyty został drugi objektyw do aparatu fotograficznego - szerokokątowy do zdjęć wnętrz i większych budowli z niewielkiej odległości.

W roku sprawozdawczym prowadzona była w dalszym ciągu pod kierunkiem p. Rakowieckiego, praca nad ułożeniem katalogu kartkowego ilustracji krajoznawczych, zawartych w czasopismach i wydawnictwach polskich. W roku sprawozdawczym ukończono rozpoczęte w 1909 r. wypisywanie na kartkach ilustracji z 50-ciu roczników (1859—1909). „Tygodnika Ilustrowanego“. Ilość tych kartek, wypisanych z Tygodnika wynosi kilka tysięcy. Z ogólnej liczby 100 półroczy skatalogowali: p. Kazimierz Rakowiecki 36 półroczy, p. Eugenia Święcicka 20 półroczy, p. Stefania Sękowska—19, p. Marya Godecka—12, p. Czesława Kaczyńska—10, otaz 2 inne panie—razem 3 półrocza. W celu sprawdzenia i ujednostajnienia rezultatów powyższego katalogowania, p. Rakowiecki przejrzał i poprawił kartki, wypisane nie przez niego samego. Prócz tego p. Rakowiecki skatalogował ilustracje z całego kompletu „Wisły“ (19 roczników) i z 4-ch tomów „Encyklopedji Staropolskiej“ Glogera, a p. Marya Rakowiecka—z 5-ciu roczników „Fotografja Warszawskiego“ W dalszym ciągu pracy nad katalogiem wypisane kartki będą ułożone w porządku alfabetycznym.

W ciągu roku ubiegłego Członkowie Komisji przedsiębrali szereg specjalnych wypraw i wycieczek w celu porobienia zdjęć z danej okolicy, lub danego zakresu.

Więc p. M. Wisznicki jeździł do Miechowa, Pilicy, Ogrodzieńca, p. K. Kulwieć na Polesie, pp. Al. Janowski, L. Ostaszewski i M. Wisznicki do ks. Łowickiego, wreszcie pp. T. Grotkowski, St. Thugutt i M. Wisznicki kilkakrotnie robili zdjęcia różnych zabytków i gmachów w Warszawie.

Dzięki temu zbiory komisji znacznie się powiększyły i liczą obecnie: klisz 18×24—165, 13×18—105, 9×12—20 i 6×9—15 razem 305, odbitek fotograficznych przeszło 2100, rysunków i reprodukcji z rysunków 36, pocztówek 2456. Zbiory te zostały ostatecznie przez przewodniczącego Komisji przy pomocy p. L. Ostaszewskiego uporządkowane i naklejone w albumach lub umieszczone w specjalnych tekach.

Niestety w zbiorach tych znajduje się kilkanaście b. ciekawych i cennych zdjęć bez żadnego objaśnienia co przedstawiają—a przez to pozbawionych całkowicie wartości krajoznawczej, wobec czego komisja czuje się zmuszoną powtórzyć prośbę umieszczoną już w roczniku poprzednim, mianowicie, żeby szanowni ofiarodawcy zechcieli **koniecznie** *zaopatrywać i ofiarowywane klisze i odbitki w notatki, wskazujące, co dana fotografja przedstawia, z dokładnem wymienieniem miejscowości i powiatu, nazwiska autora, a, o ile można, i daty zdjęcia, a także nazwiska ofiarującego — w ostateczności inicjałów jego,* co jest niezbędne dla systematycznego katalogowania, a nieraz stanowi szczegóły wielkiej doniosłości przy korzystaniu z tych materjałów do celów naukowych.

W r. 1910 złożyły dary w kliszach, odbitkach i rysunkach następujące osoby:

Pp. J. Bułhak z Peresieki, ks. K. Dębiński z Petersburga, St. Dziewulski, St. Gołębiowski z Rosi, M.Greim z Kamieńca Podolskiego, T. J. Grotkowski, J. Jaroszyński, K. Kulwieć, W. Leszczyński z Wilna, S. Warcholik z Krakowa, M. Wisznicki, B. Wolniewicz z Ojcowa i Z. Wolski. Oprócz tego zostały włączone do zbiorów fotografje i rysunki, nadesłane dla „Ziemi“ bez zastrzeżenia zwrotu i nieodebrane do końca roku.

Ze zbiorów swoich udzieliła komisja kilkadziesiąt odbitek na wystawę przyrodniczą w Bagateli do działu „Nasze krajobrazy“, oraz dostarczała materjałów do wydawnictw Towarzystwa i do „Ziemi“; wreszcie ofiarowała kilkadziesiąt odbitek do zbiorów Tow. Upiększania m. Krakowa i okolic.

Bibljoteka.

Rok sprawozdawczy był pomyślnym dla bibljoteki,) dzięki stosunkowo dość znacznej sumie, na ten cel przeznaczonej, a także ofiarności intsytucji społecznych i osób dla T-wa życzliwych. Zaznaczyć trzeba nawiasem, że przyczyny wymienione nie są bez związku z sobą.

Oto spis ofiarodawców: Bardzki A. (1), *) Brzozowski W. (13), Buchner W. (5), Czarnowski S. (13), Da-

---

*) Cyfry umieszczone w nawiasie oznaczają ilość jednostek bibljotecznych, t. j. tomów, zeszytów, map, broszur, rycin i t. p.

nyszówna R. (9), Dziewulski S. (2), Dzierżawski W. (3) Dzierżyński I. (1), Domaniewski (7), Grono konserwatorów Galicji zachodniej (5), Garbowski Dr. (7), Gromadzka D-rowa (1), Graeve S. bar. (1), Greim M. (40), Horn M. (7), Jabłonowski A. (1), Jasińska Z. (1), Janowski Al. (45), Kulwieć K. (21), Karoli W. (8), Kołodziejczyk I. (2), Kołodziejczyk T. (1), Kosmowska I. (5), Krakowiński C. (2), Kramm K. (2), Kółko przyrodników Uniw. Jagiel. (1), Loretz E. (20), Michalski S. (1), Makowski W. (1), Nowakowski K. (3), Nowacka L. (3), Porazińska H. (46), Pawłowski K. (9), Popławska K. (11), Rouppert K. (2), Rakowiecki J. (1), Rakowiecki K. (17), Rembierz F. (16), Rydzewski B. (1), Rzeszotarska A. (4), Rutkowski S. (1), Szczepkowski J. (2), Scheller R. (3), Stowarzyszenie kobiet pracujących w przemyśle (18), Święcicka E. (4), Skrobański Z. (4), Sawicki L. (22), Stołyhwo K. (15), Szelążek (3), Siedlicka W. (1), T-wo Wioślarskie (3), T-wo miłośników historji i zabytków Krakowa (41), Thugutt S. (2), Tomerski H. (1), T-wo Tatrzańskie (5), T-wo bibljoteki publ. w Warszawie (583), Ułaszyn H. Dr. (2), Uziębło L. (4), Wawrzeniecki M. (17), Wolski T. i Loretz Z. (1), Wolski Z. (83), Wisznicki M. (17), Wrześniowski W. (7), Wolniewicz B. (2), Wróblewski W. (3), Witanowski M. (2), Vorbrodtówna H. (2), de Vidal L. (1), Zalas W. (8), Znalewicz B. (6), Zahorski W. (1) Zwierzyński A. (5), Zubrzycki J. (2).

Od powyżej wymienionych ofiarodawców wpłynęło do bibljoteki 494 dzieł, broszur, map. i rycin w 1204 jednostkach bibljotecznych, Jedne z darów stanowiły całość, inne nie były kompletne.

Redakcja „Ziemi“ skierowała do bibljoteki 22 dzieła i pisma perjodyczne.

Nabyto 55 dzieł całych i 25 nie całkowitych.

Wiele dzieł z pośród darowanych bibljoteka już posiadała w całości lub w części. Treść innych nie miała żadnego, albo bardzo luźny związek z krajoznawstwem. Z tego powodu nie wszystkie zostały włączone do bibljoteki i stanowią osobny dział książek przeznaczonych do zamiany na inne, treścią bardziej odpowiadające specjalnemu naszemu księgozbiorowi. Do tego działu przeniesiono w tym roku wiele podręczników szkolnych, utworów beletrystycznych i innych tego rodzaju dzieł, chwilowo zamieszczonych w katalogach bibljoteki. Dzięki temu bibljoteka potrochu przestaje być zbiorem książek gromadzonych przygodnie i bez planu, a nabiera coraz bardziej charakteru, jaki mieć powinna.

Z powyżej wymienionych przyczyn cyfra wyrażająca ogólną ilość dzieł w bibljotece przy końcu 1910 r. — 1318 jest zmniejszoną od wypadkowej jakąbyśmy otrzymali z dodania całego przychodu tegorocznego do ilości książek z roku zeszłego — 1059.

Z bibljoteki korzystało 46 osób, co uważać należy za cyfrę bardzo małą.

Wydatki na bibljotekę: Kupno książek i prenumerata pism . . . . . . 295 rb. 85 kop.

oprawa	77 „	— „
porto ofiarowanych książek	8 „	09 „
drobne wydatki . . .	2 „	57 „
Razem	384 rb.	49 kop.

Na pokrycie tej sumy bibljoteka użyła 23 rb. 67 kop. otrzymanych ze sprzedaży dubletów i książek treści nie krajoznawczej, 1 rb. 46 k. pochodzących z ofiar na bibljotekę i 358 rb. 37 kop. z funduszów T-wa, nie wyczerpawszy w ten sposób sumy przeznaczonej na ten cel w budżecie, która wynosiła 399 rb. 50 k.

Cały ciężar mozolnych trudów nad gromadzeniem i porządkowaniem bibljoteki dźwigał na swych barkach bibljotekarz Towarzystwa p. Antoni Ojrzyński. Znaczną też pomoc w tej pracy niosła p. Wanda Schellerówna.

Komisja Ochrony Osobliwości Przyrody.

Rok ubiegły nie przyniósł żadnych zmian na lepsze pod względem ożywienia u nas zainteresowania się do pracy organizacyjnej nu polu ochrony osobliwości przyrody ojczystej. Sprawa utknęła dla braku źródłowych informacji, oczekiwanych od Oddziałów prowincjonalnych i Członków korespondentów. Odpowiedzi na rozesłane kwestjonarjusze otrzymano zaledwie 3.

Pozatem zgromadzono pewną ilość fotografji, ilustrujących niezwykłe okazy polskiego świata roślinnego.

Korzystając z prac przygotowawczych lat poprzednich Organ Towarzystwa „Ziemia“ rozpoczął na swych łamach druk szeregu artykułów pod ogólnym tytułem: „Ze skarbów naszej przyrody“. Artykuły te mają na

celu rozbudzenie głębszego zainteresowania do omawianej sprawy wśród szerszego naszego ogółu, nie grzeszącego nadmiarem wykształcenia przyrodniczego, i danie odpowiednich wskazówek rzeczowych szeregom wyrabiających się dopiero na tem polu pracowników.

Znaczniejszy ruch na polu ochrony naszej przyrody w roku sprawozdawczym ujawnił się w Galicji, czego dowodzą artykuły prof. Raciborskiego ze Lwowa, drukowane w zeszytach —— i 7—9 XXXV Rocznika Kosmosu p. t. „Rośliny Polskie“ a także wydany staraniem Kółka Przyrodników uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie: „Klucz do oznaczania zwierząt kręgowych ziem polskich“.

Na terenie zaboru pruskiego oczywiście na polu tem pracują systematycznie niemcy z Conventzem na czele.

Konkursy Krajoznawcze.

Pragnąc rozbudzić zamiłowanie do prac i badań krajoznawczych 30 kwietnia r. b. Zarząd Polskiego Tow. Krajoznawczego ogłosił dwa konkursy—jeden na monografję lub opis miejscowości, drugi (dla młodzieży) na gromadzenie zbiorów krajoznawczych, na następujących warunkach:

I. Konkurs na pracę krajoznawczą w opisie.

1. Opis może dotyczyć jednej tylko miejscowości, jak wsi, miasta, biegu rzeki, pasma wzgórz, lub wogóle większego obszaru: gminy, powiatu, gubernji lub dawnych dzielnic historycznych.

2. Opis musi być ścisły i źródłowy, przyczem źródła winny być wymienione w przypiskach; uwzględnione być winny:

a) *Topografja miejscowości.* Opis położenia geograficznego, tektonika i hydrografja.

b) *Fizjografja.* Pokłady geologiczne, opis gleby, szaty roślinnej i świata zwierzęcego. Klimatologja.

c) *Antropogeografja.* Antropologja, statystyka ludności i jej rozmieszczenie.

d) *Etnografja.* Opis ludu, jego upodobań, cech charakteru; jego ubiory, życie, mieszkanie, zabudowania gospodarcze i zajęcia.

e) *Folklor.* Wierzenia, zwyczaje i obyczaje.

f) *Ekonomia społeczna i kultura.* Wpływy kulturalne, najbliższe ośrodki cywilizacyjne. Drogi i środki komunikacyjne, przemysł i handel. Zrzeszenia.

g) *Sztuka i nauka.* Szkolnictwo. Czytelnictwo. Zdobnictwo.

h) *Historja* najbliższego terenu i opisywanej miejscowości. Pamiątki historyczne.

i) *Historja Sztuki.* Archeologja. Zabytki sztuki.

k) *Przyszłość* przypuszczalna miejscowości. Widoki rozwoju.

3. Opis powinien być uzupełniony materjałami kar-

tograficznemi, tablicami statystycznemi oraz illustracjami, o ile tylko możebne, ze wszystkich działów opisu, przedewszystkiem zaś fizjografji, etnografji, archeologji i historji sztuki.

4. Termin konkursu oznacza się na dzień 1-go listopada 1911 roku. Prace winny być nadsyłane do Kancelarji Towarzystwa Krajoznawczego (Aleje Jerozolimskie 29).

5. Za wyróżnioną pracę Towarzystwo wyznacza nagrodę wysokości 100 rb.

6. Nagrodzona praca może być następnie w całości lub wyjątkach drukowana w „Ziemi", lub też wydana w oddzielnej odbitce po porozumieniu się Komisji Wydawniczej Towarzystwa z autorem.

7. Na konkurs nadsyłać można również prace drukowane, o ile ukazały się nie dawniej, niż w 1909 r.

II. Konkurs na zbiory krajoznawcze (dla młodzieży).

1. Zbiory mogą być gromadzone według dwojakiego planu:

a) t y p u l o k a l n e g o, obejmujące okazy z różnych dziedzin krajoznawstwa, lecz zebrane z pewnej, ściśle określonej miejscowości.

b) t y p u p r z e d m i o t o w e g o, zawierające okazy z różnych miejscowości, lecz należące do którejkolwiek z gałęzi krajoznawstwa, uporządkowane podług systemu naukowego:

U w a g a. Zbiory bez oznaczenia miejsca pochodzenia, lub bez określonych nazw naukowych do konkursu przyjmowane nie będą.

2. Okazy, zakwalifikowane do Konkursu mogą dotyczyć następujących gałęzi Krajoznawstwa:

1. geologji;
2. florystyki;
3. faunistyki;
4. antropologji;
5. ludoznawstwa;
6. folkloru;
7. archeologji;
8. zabytków architektury;
9. fotografji.

Uwaga. Ogólne wskazówki, dotyczące metody kolekcjonowania, znaleźć można w wydawnictwie Towarzystwa Krajoznawczego: „Metodyka Wycieczek Krajoznawczych".

3. Na zbiory konkursowe składać się mogą tak okazy oryginalne, jak i fotografje z nich lub rysunki.

4. Okazy powinny być przygotowane do konkursu w takiej formie, aby mogły być wystawione na widok publiczny; okazy, łatwo ulegające zniszczeniu, powinny być zabezpieczone w trwałych pudełkach, naczyniach lub teczkach.

5. Kolekcje rysunków, fotografji i wogóle wszelkich illustracji powinny być tak naklejone lub oprawione, by nadawały się do rozwieszenia na ścianie.

6. Nie krępując uczestników konkursu ilością okazów ani wyborem tematu lub miejsca, Zarząd uprzedza, że pierszeństwo będzie oddane zbiorom, dotyczącym Mazowsza.

7. Osoby, zdecydowane wziąć udział w konkursie, winny zawiadomić o tem Zarząd listownie (podpisując się obranym godłem) przed d. 15 października 1910 r. i nadesłać do lokalu Tow. Krajoznawczego swe zbiory nie później, niż 1 listopada t. r.

8. Z nadesłanych na konkurs okazów może być

urządzona wystawa publiczna (w listopadzie) pod tytułem: Wystawa Zbiorów Wakacyjnych.

9. Na życzenie stającego do konkursu ustawieniem na wystawie okazów zająć się może osobiście właściciel okazów, uprzedzając o tem Zarząd Polskiego Tow. Krajoznawczego.

10. Za zbiory, wyróżnione przez sąd konkursowy, Zarząd przeznacza 4 nagrody w cenniejszych książkach lub przyrządach naukowych—wartości 75 rb.

Dnia 8 listopada odbyło się posiedzenie sądu konkursowego w celu rozpatrzenia prac, nadesłanych na konkurs krajoznawczy dla młodzieży.

Prac nadesłano 11.

Po usunięciu prac, które nie odpowiadały warunkom formalnym konkursu, jak również prac, pozbawionych niezbędnych informacji o miejscu pochodzenia nadesłanych zbiorów, sąd wyróżnił 4 prace, trzem z nich przyznając nagrody, czwartej zaś, zaszczytną wzmiankę. Nagrodę pierwszą przyznano pracy, oznaczonej godłem „Krakowiak“, a zawierającej „Motywy zdobnicze, z okuć na wozach ze wsi Przybysławic, pow. Miechowskiego“. Nagrodę drugą — pracy, oznaczonej godłem „Praca“—zawierającej zbiory entomologiczne. Nagrodę trzecią pracy, oznaczonej godłem „Eles“, zawierającej zbiory archeologiczne i etnograficzne z Mińszczyzny.

Wyróżniona zaszczytną wzmianką praca oznaczona była godłem „1“.

Po otworzeniu kopert okazało się, że autorami prac nagrodzonych kolejno byli:

1) Tomasz Kozłowski, uczeń klasy V Szkoły Handlowej Rontalera w Warszawie.

2) Zygmunt Żbikowski, uczeń klasy VII Szkoły Realnej W. Wróblewskiego w Warszawie i

3) Ludwik Sawicki.

Koperty oznaczonej godłem „1“, stosownie do zastrzeżenia autora, nie otwierano.

Komisja Popularyzacji Krajoznawstwa.

Organizacja Komisji w roku sprawozdawczym pozostała taka sama, jak i w roku ubiegłym.

Do bezpośredniego prowadzenia konferencji, odbywających się pod dozorem członków Zarządu, powołane były następujące osoby: Emanuel Dulinger, Ludwika Kawczyńska, Stefanja Kudelska, Wacław Kulikowski, Zygmunt Lorec, Wacław Laskowski, Wanda Rotwandówna, Marja Rybczyńska, Piotr Słonimski, Jan Szeronos, Szymon Tenenbaum, Tadeusz Wolski i Jadwiga Zarembianka. Konferencje odbywały się w godzinach popołudniowych w niedziele i dni świąteczne.

Rok sprawozdawczy obejmuje działalność komisji w ciągu 4 miesięcy. W tym czasie odbyło się 14 konferencji na których wygłoszono 25 następujących referatów:

1) „Słowo wstępne“—prof. K. Kulwieć. 2) Rybołówstwo na Narwi“ — Adam Chętnik. 3) Ptaki ginące u nas“ — Janusz Domaniewski. 4) „Zwyczaje weselne w Polsce“—Irena Milewska 5) Zwierzęta ginące u nas“— Janusz Domaniewski. 6) „Łysogóry“ — prof. M. Wi-

sznicki. 7) „O masonerji w Polsce“—Marja Cukierwarówna. 8) „O organizacji podkomisji fotograficznej“ prof. L. Ostaszewski. 9) „Z dawnej przeszłości“ Stanisław Kociemski. 10) „Nasze krajobrazy“ (pokaz zdjęć p. Bułhaka, Wisznickiego i in.). 11) „Podole“ (podług Janowskiego) Piotr Słonimski. 12) „Puszcza Kampinoska“ — Wacław Laskowski. 13) „Marja Konopnicka, jako pieśniarka ludu“—Ludwika Kawczyńska. 14) „Puszcza Myszyniecka“ Janusz Domaniewski. 15) „Staw“ Stefanja Kudelska. 16) „Łąka“ Wacław Niedziałkowski. 17) „Las“ Janusz Domaniewski. 18) „O Adamie Asnyku“ — Marja Cukierwarówna i serja referatów poświęconych teorji ewolucyjnej, opracowanych przez P. Słonimskiego, E. Dutlingera, Sz. Tenenbauma, W. Niedziałkowskiego, St. Kudelską i A. Sunderlanda.

Przedstawione i poddane dyskusji referaty i prace prawie wszystkie były ilustrowane przezroczami lub zebranemi okazami. Frekwencja wahała się między 30—60 uczestnikami. Średnio uczęszczało na konferencję 41 osób.

Komisja wystawiła na Wystawie Przyrodniczej w Bagateli około 40 akwarjów dużą liczbę preparatów, tablic i zwierząt przedstawiających: „Życie wód naszych“, za co otrzymano podziękowanie od komitetu.

W roku sprawozdawczym Komisja, złożona była z następujących osób: Stefanja Kudelska, Piotr Słonimski, Jan Szerons, Szymon Tenenbaum i Tadeusz Wolski.

Sekcja miłośników gór.

Na zebraniu organizacyjnem sekcji, które odbyło się w połowie grudnia 1910 r., przyjęto regulamin, określający stosunek sekcji do T-wa, oraz nakreślono w grubych zarysach plan jej przyszłej działalności.

Jednym ze szczegółów regulaminu jest postanowienie, ażeby każdy członek sekcji należał obowiązkowo do jakiegoś turystycznego górskiego klubu czy T-wa, dla wykazania swojego zamiłowania w tym kierunku. Te podwójne związki, łączące członków sekcji, ułatwią im zawiązanie między sobą bliższych i przyjaznych stosunków, co powinno dodatnio wpłynąć na utrzymanie w naszej licznej rodzinie krajoznawczej tego sympatycznego nastroju, jaki dotąd panuje, nawet w razie znacznego powiększenia się jej.

Postanowiono zwrócić baczniejszą uwagę na zaznajamianie się z górami, znajdującemi się w obrębie naszego kraju, jak Świętokrzyskie i pasmo Wieluńsko-Krakowskie, które chociaż nie są wybitnym terenem dla turystyki górskiej, jednak odznaczają się wielką pięknością krajobrazów, a wycieczki w ich okolice mogą stanowić niejako trening do wypraw w góry, przedsiębraniu przez wielu członków sekcji w czasie wakacyjnym.

Zarząd sekcji na tle bezpretensjonalnych zebrań towarzyskich ma omawiać i układać ze swoimi członkami plany wycieczek wakacyjnych w góry, a po ich wykonaniu zamierza wykorzystać zebrane przez nich plony tak pod postacią wszelkiego rodzaju zbiorów jak i zdobytego przez nich doświadczenia.

Prócz takich zebrań, jak wyżej wymienione, projektowane jest kilka pogadanek rocznie o poważniejszym zakroju.

Sekcja dla użytku swoich członków zaopatrzy bibljotekę T-wa we wszelkie potrzebne podręczniki turystyczne i mapy.

Czy i o ile plany te zostaną urzeczywistnione, przyszłość pokaże. Zależeć to będzie prawie że jedynie od sprężystości zarządu sekcji i od ilości czasu jaką będzie mógł jej sprawom poświęcić. Zastęp członków, żądnych zaspokojenia swoich turystycznych aspiracji, obecnie już wynosi około 50 osób. Zarząd składają pp. Hersówna Wanda—przewodnicząca, Jaroszyński Jan—vice przewodniczący, Rzewnicki Jan—skarbnik, Mierczyńska Marja — sekretarz i Jeromin Mieczysław.

Komisja do spraw oddziałów prowincjonalnych.

Wobec rozszerzającego się coraz bardziej zakresu spraw, podlegających rozważaniu i decydowaniu bezpośrednio przez Zarząd Główny — z jednej strony; a wobec uznanej powszechnie konieczności podniesienia działalności oddziałów prowincjonalnych Towarzystwa i przyjścia im z Centrali z pomocą w niektórych specjalnych zagadnieniach krajoznawczych —z drugiej, stało się koniecznem utworzenie specjalnego wydziału, któ-

rego pieczy Zarząd mógłby polecić czuwanie nad rozwojem krajoznawstwa na prowincji — przedewszystkiem zaś w oddziałach prowincjonalnych Towarzystwa specjalnie sprawie tej poświęcona Komisja powołana została w ostatnich tygodniach roku sprawozdawczego.

Oprócz delegata Zarządu K. Kulwiecia w skład Komisji tej weszli następujący członkowie: Jacuński Wacław, Chełmiński Jarosław, Chełmińska Helena, Korbuszówna Wanda.

Działalność swą Komisja zaledwie rozpoczęła.

Regulamin

Komisji do spraw Oddziałów Prowincjonalnych Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

§ 1. Komisja ma na celu:

a) Czuwanie nad normalnym rozwojem Oddziałów.

b) Zbieranie informacji o potrzebie zakładania nowych Oddziałów i warunkach ich istnienia.

c) Wyjaśnianie przyczyn nienormalnej lub nie dość ożywionej działalności Oddziałów.

d) Wyszukiwanie dróg i środków wiodących ku najpomyślniejszemu rozwojowi Oddziałów.

e) Pośredniczenie pomiędzy poszczególnemi Oddziałami w sprawach, należących do zakresu działalności Towarzystwa Krajoznawczego.

§ 2. Dla osiągnięcia tego celu Komisja zmierza następującemi drogami:

a) Wysyła swych delegatów na prowincję w celu zebrania dokładnych informacji o potrzebach i warunkach bytu Oddziałów.

b) Przychodzi Oddziałom z pomocą w sprawie organizacji odczytów krajoznawczych na prowincji.

c) Udziela Oddziałom rad, wskazówek i wszelkiej możliwej pomocy przy zakładaniu i prowadzeniu muzeów prowincjonalnych.

d) Ułatwia Oddziałom gromadzenie zbiorów bibljotecznych i fotograficznych.

e) Pośredniczy pomiędzy Oddziałami w wymianie wzajemnej dublikatów muzealnych i bibljotecznych.

f) Normuje ruch wycieczkowy Oddziałów, pośrednicząc pomiędzy nimi w sprawie wyboru kierunku i ustalania terminu na projektowane wycieczki.

g) Gromadzi wszelkie informacje o ruchu krajoznawczym na prowincji i dostarcza je redakcji „Ziemi".

§ 3. Wszelkie zabiegi w kierunku ożywienia działalności Oddziałów Komisja podejmuje z inicjatywy własnej, z polecenia Zarządu, lub na życzcnie danego Oddziału.

§ 4. Komisję składają osoby, uproszone przez Zarząd lub zaproszone przez nią w drodze kooptacji

§ 5. Wystąpienia Komisji do Oddziałów odbywają się za pośrednictwem Zarządu Głównego.

§ 6. Prezydjum Komisji stanowi przewodniczący, jego zastępca i sekretarz.

§ 7. Skład osobowy Komisji odnawiany bywa po wyborze nowego Zarządu.

§ 8. Komisja odbywa swe posiedzenia w terminach przez nią ustalonych, nie rzadziej jednak niż raz na miesiąc.

§ 9. Co rok, najpóźniej 15 stycznia, prezydjum Komisji składa Zarządowi sprawozdanie za rok ubiegły.

§ 19. Jeden z członków Komisji bierze udział w posiedzeniach Zarządu.

Członkowie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego,

zapisani do listy Zarządu Głównego w Warszawie.

Członkowie Towarzystwa gorąco proszeni są o **zawiadamianie o zmianach adresów.**

a) Honorowi: Bronisław Chlebowski.
Aleksander Jabłonowski.

b) Popierający: Bertold Lewy.
Franciszek Radoszewski.
Bronisław Szlubowski (Radzyń).

Rzeczywiści:)*

Adamiecki Wiktor.
Afanasjew Arystarch.
Alchimowiczowa Jadwiga.
Alchimowicz Wacław.
Anders Ludwik.
Andersówna Janina.
Antecki Kazimierz.
Antecki Stanisław.
Antoniewicz Aleksander.
Antosiewicz Stefan.
Antosiewiczówna Zofja.
Arct Michał.
Arct Stanisław.
Arct Zygmunt.
Arlitewicz Tomasz.
Arlitewicz Ziemowit.
Augustowicz Kazimierz.
Augustowicz Ludwik.

Babicka Marja.
Babiński Wacław.
Bachrach Feliks.
Balisiński Jan.
Baliński Stanisław.
Bagieński Karol.
Bagiński Ignacy.
Bagniewska Antonina.
Bałaban Tadeusz (Lwów).
Banachiewicz Tadeusz (Pulkowo).
Barbier Edward.
Bardzki Artur.
Bąkowski Alfred.

*) Członkowie, przy których nazwisku nie oznaczono miejsca zamieszkania, mieszkają w Warszawie.

Bąkowski Franciszek.
Beczkowicz Antoni.
Bełżyński Stefan.
Bendetson Ignacy.
Bereza Aleksander.
Berger Eugenjusz.
Betley Stanisław (Płock).
Betley Wojciech.
Białecka Marja.
Białowiejski Maksymiljan.
Biernacki Aleksander.
Biernat Albert.
Biedrzycki Stefan.
Biliński Ludwik.
Biling Waclaw.
Binzer Alfred.
Biskupski Wincenty.
Biskupska Halina.
Blumental Juljusz.
Bochenek Włodzimierz.
Boczkowska Zofja.
Boczkowski Aleksander.
Bogucka Cecylja.
Bogucka Helena (Szczebrzeszyn).
Bojanowska Jadwiga (Klice).
Bojanowski Henryk (Humięcin).
Bojanowski Ignacy (Grudusk).
Borkowski Zenobjusz (Zmierzynka).
Borowski Władysław (Ursynów).
Boryssowiczowa Helena.
Borzymówna Janina.
Brenneisen Leopold.
Bromirski Wacław.
Bretschneider Czesław.
Bretschneider Juljan.
Bruner Edward.
Brzechowska Teodora.
Brzeska Janina.
Brzezińska Jadwiga.
Brzeziński Marjan.
Brzeziński Mieczysław.
Brzozowska Romana.
Brzozowska Stefanja.
Buchowiecki Stefan (Olkusz).
Buchner Władysław.
Buczkiewiczowa Jadwiga.
Buczyński Tomasz (Cieżkowice).
Budziszewski Józef.
Bujalska Ludomira.
Bukowiński Władysław.
Bykowski Ludwik (Lwów).
Bykowski Stanisław.

Centnerszwerowa Róża.
Cesarczyk Adam.
Chanecki Jan.
Chełchowski Kazimierz.
Chełmicki Henryk Jan.
Chełmicki Stefan.
Chełmińska Helena.
Chełmiński Jarosław.
Chełmiński Witold.
Chełmońska Marja.
Chełmońska Stefanja.
Chełmońska Wanda.

Chętnik Adam.
Chmielewski Konrad.
Chmieliński Wacław.
Cholewiński Aleksander.
Cholewiński Rajmund.
Chołoniewska Franciszka.
Chomicz Bolesław.
Choromańska Aniela (Żochy, przez Gąsocin).
Choromańska Wanda.
Chrupczałowski Stefan (Kutno).
Chrzanowski Ignacy.
Chwat Wiktor.
Ks. Cielecki Antoni (Dębno).
Ciepłowski Ludwik.
Cieszkowski Michał (Będzin.)
Cybulski Józef.
Czajkowski Juljan.
Czapczyński Antoni (Trzebiesławice, przez Koprzywnicę).
Czaplicka Zofja.
Czapliński Stefan.
Czarnocki Romuald.
Czarnowski Kazimierz (Prusinowice, p. Szadek).
Czartkowski Adam.
Czermiński Jan.
Czermiński Stefan (Łęczna).
Czerniawski Tadeusz.
Czerwiński Jan.
Czerwiński Kazimierz.
Czerwiowski Faustyn.
Czerwiński Konstanty.
Czubalska Zofja.

Dajkowski Czesław.
Danielewiczówna Marja.
Danyszówna Regina.
Dawert Włodzimierz.
Dąbrowski Ignacy.
Dąbrowski Mieczysław.
Dąbrowski Witalis.
Dąbrowski Władysław.
Dehnel Paweł (kopalnia „Saturn“, p. Sosnowiec).
Denter Zygmunt.
Dickstein Samuel.
Diehlowa Fanny.
Dłużniewska Leokadja.
Dmitrowicz Józef (Bere-[żanka p. Lanckoroń).
Dobrowolski Zygmunt.
Dobrzański Włodzimierz (Budziszowice p. Skalbmierz).
Domański Stanisław.
Dramiński Piotr.
Drege Helena.
Drege'ówna Wanda.
Drejszer Zygmunt.
Droste Karol.
Drzewiecka Helena,
Drzewiecki Adam.
Drzewiecki Kazimierz.
Drzewiecki Ludwik.
Drzewiecki Wacław.
Dydyński Konrad.
Dytkowski Bolesław.
Dziamarski Stanisław.

Dzierżyński Ignacy.
Dziewulski Stefan.
Dziewulski Wacław.
Dzięgielewski Leon.
Dziubałtowski Seweryn.

Eberhardt Juljan.
Elwertowski Kazimierz.
Erdman Alfons.
Esmanówna Walentyna.

Fabiani Wiktoryn.
Fabijanowski Juljusz.
Fafius Adolf.
Fajge Stefan.
Faleńska Marja.
Feltner Aleksander.
Ferens Bolesław.
Fiszer Stanisław.
Frank Adam.
Freyer Ada.
Freyer Zdzisław.
Frąckiewiczowa Halina (Wieprzowe jezioro).
Fryben Janina.
Fryben Mieczysław.
Fukier Henryk
Fynfsztykowa Lucyna.
Fynfsztykówna Władysława.

Gabszewiczówna Stefanja.
Gaczeński Stanisław.
Gałecki Tadeusz.
Gardowski Wacław.
Gartkiewiczówna Eugenja.
Gaszyńska Wanda.
Gay Juljan (Odessa).
Gawęcki Mieczysław.
Gąsiorowski Stanisław.
Gdesz Antoni.
Gebethnerówna Jadwiga.
Gebethnerówna Józefa.
Gembarzewski Bronisław.
Gepner Bolesław.
Giedroyć S. (Olkusz).
Glogerowa Kazimiera.
Godlewska Irena.
Goebel Marja.
Golczewski Bronisław.
Golfarthówna Julja.
Gołembiowski Józef.
Gołębiowski Stanisław (Roś).
Gorazdowska Wanda.
Goriaczkowski Włodzimierz.
Gorczyński Władysław.
Goździcki Wacław.
Górecki Jozef.
Górecki Rudolf.
Górnicki Aleksy.
Ks. Górnicki Józef (Gołymin p. Ciechanów).
Górska Janina.
Ks. Górski Ludwik (Gościeszyn).
Górski Zygmunt (Charków).
Grabowski Edward.
Grabowski Ignacy.
Grabowski Kazimierz.
Graff Rudolf.
Ks. Gralewski Jan.

Gralewski Stanisław.
Granowska Helena.
Grodzińska Helena.
Gromadzki Jan.
Gross Feliks.
Grossówna Helena.
Grotkowski Jan.
Gruszczyńska Zofja.
Gryżewski Jan.
Grządzielska Marja.
Grzymska Alina.
Gudowicz Wincenty (Tambów).
Guzowska Jadwiga.

Halicki Mieczysław.
Hanneman Edmund.
Hauszyld Amelja.
Halpern Ignacy.
Heilpern Maksymiljan.
Hertzówna Helena.
Hewelkówna Paulina.
Hildebrand Aleksander.
Hildt Ludwik Fryderyk.
Hiszpańska Zofja.
Hiszpański Stanisław.
Hoffman Karol.
Hołownia Władysław (Kamieniec Pod.).
Hołub Marjan.
Horbaczewska Aniela.
Horodyska Janina (Puławy).
Hoser Piotr.
Hoser Wincenty.
Huskowska Marja.
Huskowski Stanisław.
Huskowski Tadeusz.

Idźkowski Antoni.
Idźkowski Henryk.
Iwanowski Eugenjusz (Moskwa).
Iwaszkiewicz S. (Olkusz).

Jabłczyński Apolinary.
Jackowski Aleksander.
Jacobson Tadeusz (Ząbkowice).
Jacuński Wacław.
Jaczynowski Adam.
Jagielski Jan.
Jakowicki Wincenty.
Jakubowska Kazimiera.
Jakubowski Jan (Kijów).
Ks. Jamiołkowski Józef.
Janikowski Leopold.
Jankowska Janina.
Jankowski Edmund.
Jankowski Mieczysław.
Janowska Zofja (Milanówek).
Janowski Aleksander.
Januszkiewiczówna Julja.
Januszkiewiczówna Marja.
Jaroszyński Jan.
Jaroszyński Władysław.
Jarzębińska Kazimiera.
Jasińska Zofja.
Jaskulski Józef (Lwów).
Jastrzębska Marja.
Jastrzębski Marjan.
Jawdyński Stefan (Wilno).
Jaworowski Tomasz.

Jaworski Michał.
„Jedność“ (Towarzystwo Dr. Ż. W. W.).
Jeleński Władysław.
Jenike Juljan.
Jezierski Wacław.
Jezierski Wojciech.
Jung Seweryn.
Juraszyński Jan.
Juskowski Franciszek.

Kaczmarkiewicz Eugeniusz (Opole).
Kadzidłowski Mieczysław (Józefów).
Kaliciński Ludwik.
Kaliński Stanisław.
Kaliński Władysław.
Kałużyński Franciszek Wacław.
Kamieński Feliks.
Kamińska Helena.
Kamiński Aleksander.
Kaniewski Teodor.
Kapp Jan (Tomaszów Rawski).
Karczewski Stanisław.
Kączkowski Józef.
Kernbaumówna Jadwiga.
Kęcka Józefa.
Kietliński Karol.
Kijewska Stanisława.
Kinartowski Józef (Olkusz).
Kisielewska Zofja.
Klawer Włodzimierz.
Kleczeński Czesław.
Kleczyński Mieczysław (Szepietówka).
Kleczyńska Idalja (Kijów).
Kłobukowska Halina.
Knappe Zofja.
Knichowiecka Jadwiga.
Kobylańska Aniela.
Kochanowski Juljan (Milanówek).
Kochanowski Wiktor.
Koelichen Zygmunt.
Kolendo Władysław.
Kołakowski Franciszek.
Kołakowski Feliks.
Kołodziejczyk Tadeusz.
Kołodziejska Marja.
Kołodziejska Karolina (Jozefów).
Konarzewska Alina.
Kondratowicz Hieronim.
Kondratowiczowa Bronisława.
Konic Józef Stanisław (Ratowo p. Szreńsk).
Konopczyńska Łucja (Monachjum).
Konopczyński Adam (Monachjum).
Konopczyński Emiljan.
Konopski Wincenty.
Konówna Wanda.
Kontkiewicz Stanisław.
Konwerski Stanisław.
Kowicki Mikołaj.
Kopczyńska Bronisława.
Kopczyński Wacław.

Ks. Koperski Franciszek. (Bidziny p. Ożarów).
Korbuszówna Wanda.
Korniłowicz Rafał.
Korzon Tadeusz.
Kosicka Marja.
Kosińska Wanda (Żbików, p. Pruszków).
Kosmowska Irena.
Kossowski Zygmunt.
Kostecki Antoni.
Kostro Apolinary.
Kostro Ludwika.
Koszutski Tadeusz.
Kościńska Eugenia.
Koterwas Stanisław.
Kotwicka Joanna.
Kotwicki Feliks.
Kowalewska Jadwiga.
Kowalska Marja.
Kowalski Franciszek.
Kowalski Tadeusz (Józefów p. Pruszków).
Kowalski Władysław (Józefów p. Pruszków).
Kozerski Adolf.
Kozerski Konstanty.
Kozłowska Zofja.
Kozłowski Wiktor.
Koźmińska Anna.
Ks. Krajewski Ignacy (Ciechanów).
Krajnik Czesław.
Krakowiński Cezary.
Kraków Ludwik.
Krammówna Janina.
Kramsztyk Zygmunt.
Krasnosielski Józef.
Krassowski Stanisław.
Kraszewski Krzysztof (Romanów, przez Sławatycze).
Krąkowski Edward.
Krąkowski Michał.
Kręcki Jan.
Kręcki Wacław.
Król Kazimierz.
Kruszyński Jan.
Krynicka Zofja (Pilawa).
Kryńska Marja.
Krzeczkowski Jan.
Krzewski Jan.
Krzywdziński Wiktor (Frampol).
Krzywicki Ludwik.
Krzywkowska Ludmiła.
Krzyżanowski Edmund.
Kuczewski Andrzej.
Kudasiewicz Antoni.
Kudelski Adam.
Kujawska Anna.
Kujawski Kazimierz.
Kulczycki Marjan.
Kuleszyna Antonina.
Kulińska Marja.
Kuliński Mieczysław.
Kulwieć Kazimierz.
Kulwieciowa Julja.
Kuhnke Irena.
Kuhnke Tadeusz.
Kupczyk Władysław.
Kuratow Marek.
Kurmanowa Zofja.

Kurnatowski Jerzy (Wola Krokocka, p. Szadek).
Kurtz Stanisław.
Kwiatkowski Jan (Sandomierz).
Kwietniewski Jan.
Kwietniewski Stefan.

Lampe Jadwiga.
Lampe Tadeusz.
Laskauer Piotr,
Lasocki Jerzy.
Lasocki Wacław (Nałęczów).
Lauvernay Bronisław.
Lauterbach Bernard.
Lebiedzińska Marja.
Lechowski Antoni.
Lenartowicz Zotja.
Lenkiewicz Ignacy.
Leśniewiczowa Iza. (Wielka Muksza p. Kamieniec Pod.).
Leśniowska Wanda.
Lewandowska Stefanja.
Liczbiński Ignacy.
Liedtkówna Jadwiga.
Lingenau Jan.
Lisowska Zofja.
Lisowski Stefan (Tambów).
Liszewski Lambert.
Lutostański W. (Nieborzyn, p. Kleczew).
Lübek Jan Alojzy (Odessa).

Łagunianka Wacława
Łapińska Aurelja.
Łącki Stanisław.
Łebkowska Marja.
Łebkowski Tomasz.
Łojkówna Marta.
Łokcikowska Antonina.
Łokuciejewski Zygmunt (Odessa).
Łomżyński Kazimierz.
Łotuszyńska Iza.
Łotuszyńska Leokadja.
Łoziński Czesław (Kijów).
Łuczycki Tadeusz (Zwierzyniec, p. Józefów).
Łukaszek Franciszek.
Łukaszewiczowa Alina.
Łypacewicz Wacław.

Madaliński Antoni (Tambow).
Magielski Stanisław (Jabłonka, p. Kleczew).
Majewski Erazm.
Majewski Ignacy.
Majlert Zdzisław.
Makowski Feliks.
Malinowski Henryk.
Malinowski Kazimierz.
Maliński Antoni.
Maliszewska Jadwiga.
Maliszewski Edward.
Małachowski Leon (Wiedniki).
Mann Aleksander.
Mańkowska Janina.

Marczak Aleksander(Wąchock, p. Wierzbnik).
Marendowska Bronisława.
Marendowska Helena.
Marendowski Kazimierz.
Markowicz Stanisław.
Markowska Marja.
Markowski Juljan,
Markowski Tadeusz.
Marszewski Mieczysław.
Masiewicz Jan (Trzebiesławice, p. Koprzywnicę).
Maszki Kazimierz.
Maślakiewicz Antoni.
Mazaraki Karol (Brzozowa p. Opole).
Mazaraki Stanisława (Sobieszyn).
Mączeński Zdzisław.
Mączyński Antoni.
Mąkowska Janina (Osiek, p. Rypin).
Mellerówiczówna Kazimiera.
Meijer Franciszek.
Meijerowa Wanda.
Mędrecki Antoni
Mędrzecki Władysław (Łódź).
Mętlewicz Antoni.
Michalska Pelagja.
Michalski Antoni.
Michalski Karol.
Michałowska Marja.
Michałowski Stanisław.
Mierzejewski Marcin (Borowina, p. Iwangród).
Miklaszewski Bolesław.
Miklaszewski Sławomir.
Mikoszewska Anna.
Miller Teodor.
Milicer Józef (Kielce).
Miłobędzka Helena
Miłobędzki Józef (Regny, przez Koluszki).
Miłobędzki Tadeusz.
Mineyko Ludwik (Dubniki, p. Worniany).
Mirosławska Leokadja.
Mittelstaedt Henryk (Łuszczew, p Skulsk).
Młodecki Ludomir.
Młodzianowskka Marja.
Mogilnicki Ludwik.
Mojkowska Marja.
Molska Felicja.
Morawski Kazimierz.
Morawski Tadeusz.
Moskalewski Stanisław (Zwierzyniec, p. Zamość).
Moszkowski Zygmunt.
Moździński Stanisław (Zwierzyniec).
Multanowski Stanisław.
Muszyński Stanisław.
Muszyński Tadeusz.
Muttermilch Leonard.
Muttermilch Stanisław.
Muttermilch Wacław.
Mück Czesław.
Myszkowska Marja.
Myszkowski Adam.

Nadratowski Stefan.
Natanson Antoni.
Natanson Stanisław.
Nałęcz Włodzimierz.
Neubelt Kazimierz.
Neuman Leonard.
Nieciengiewicz Heliodor.
Niedziałkowska Jadwiga.
Niemira Feliks.
Nieniewski Paweł (Skotniki, p. Ozorków).
Niewiadomska Zofja.
Niewiadomski Eligjusz.
Nowacka Ludwika.
Nowacka Wanda.
Nowak Józef.
Nowakowska Janina.
Nowakowski Roman.
Nowicki Franciszek.
Nowosielska Stanisława.

Obrębski Daniel.
Ochrymowiczówna Justyna.
Ojrzyński Antoni.
Okrajni Antoni (Olkusz).
Olchowicz Konrad.
Olendzka Marja.
Olendzka Zofja.
Olesiński Kazimierz.
Oleszyński Leonard.
Olszewicz Bolesław.
Olszewicz Wacław.
Olsztyński Wojciech.
Oppman Artur.
Ordęga Zygmunt (Żelechów).
Orenstein-Oreński Jerzy.
Orłowski Antoni.
Orłowski Jerzy.
Orłowski Leon.
Orzechowska Izabella.
Osiecki Stanisław.
Ossowicz Leon.
Ossowska Lucyna.
Ostaszewska Bronisława.
Ostaszewska Marja.
Ostaszewski Leon.
Osten-Sacken Stefanja.
Oswald Henryk.
Oyrzanowski Kazimierz.
Oziębłowski Juljan.

Pajewska Janina.
Palmirska Julja.
Palmirski Władysław.
Paprocka Matylda.
Paradowska Anna.
Paschalis Zofja
Paszkiewicz Lucjan (Skierniewice).
Pawińska Jadwiga.
Pawłowski Roman.
Pawlikowski Jan.
Pawłowicz Bronisław.
Pawlowicz Kazimierz.
Pawłowska Julja.
Pełka Jarosław (Łódź).
Peszke Ignacy
Petrykowska Jadwiga.
Piaskowski Adam.
Piaskowski Stanisław.
Piaszczyński Karol. (Łubnica, p. Piątek).

Piechowski Michał.
Piechowski Władysław.
Pietraszewski Józef.
Piotrowski Ignacy.
Pietruszczyński Zygmunt (Puławy).
Piłsudzki Stefan.
hr. Plater-Zyberk Elżbieta (Konstantynów, p. Janów).
hr. Plater-Zyberkowa Elżbieta (Swojatycze p. Pohorelce).
hr. Plater-Zyberk Henryk (Swojatycze p. Pohorelce).
hr. Plater-Zyberk Stanisław (Konstantynów p. Janów).
Pląskowska Józefa.
Pleszczyńska Teresa.
Plewiński Stanisław.
Pochmarski Bolesław (Dębica).
Podczaski Władysław. (Czeladź, p. Sosnowiec)
Podkomorski Tadeusz.
Podworski Aleksander.
Podwiński Wacław.
Pohoska Eleonora.
Poleski Franciszek (Petersburg).
Pol Józef (Grodno).
Poll Marja.
Poniatowska Halina.
Ponikiewski Gustaw.
Ponikowski Kazimierz.
Popielawski Władysław.
Popielewska Janina.
Popławska Stanisława.
Popławski Bartłomiej.
Popławski Cezary (Kijów).
Powiatowska Antonina.
Poznański Zygmunt.
Pozowski Wacław.
Pracown. Handl. i Przem. T-wo.
Pronaszko Stanisław.
Prószyński Wacław (Zwiodzin, p. Lucyn).
Prószyńska Wanda Stefanja.
Pruszyńska Ewelina.
Prüffer Józef.
Przanowski Władysław.
Przedpełski Bronisław.
Przedrzymirska Wanda.
Przesmycka Antonina.
Przestrzelski Romuald.
Przyborowski Stefan.
Przybylska Zofja (Humań).
Puchalski Stanisław.
Puciata Kazimierz.
Puławski Feliks.
hr. Pusłowski Wojciech (Zawieszczyn, p. Juchnowicze).
Pytlewski Stanisław (Działoszyce).
Ks. Pyzowski Adam.

Rabek Feliks (Kalisz).
Raczkowska Teodora.

Raczyńska Zuzanna.
Raczyński Teodozjusz.
Radlińska Janina (Żytomierz).
Radomyski Jan (Sierpc).
Radoński Feliks (Kobierzycko, przez Sieradz.
Radziszewski Henryk.
Radziwiłłowicz Rafał.
Rakowiecki Kazimierz.
Ramisz Alfred (Łódź).
Raniecka Marja (Ciechanów).
Rembierz Franciszek.
Rentel Szarlota.
Rettinger Leonard.
Reychman Kazimierz.
Remier Jan (Płock).
Rodysówna Janina.
Rodziewiczówna Marja (Hruszowa, p. Antopol).
Rogowa Jadwiga.
Ks. Rogowski Kazimierz (Niemenczyn).
Rogowski Michał (Piotrków).
Rokicki Józef.
Rolińska Antonina,
Roliński Feliks.
Rostworowski Antoni (Milejów, p. Jaszczów).
Roszkowski Zygmunt.
Rottermund Julja.
Rouppert Kazimierz (Lwów).
Römer Kazimierz (Janopol, przez Rzerzycę).
Różański Jerzy (Kamińsk gub. Piotrk.)
Rubach Helena.
Rubach Marja.
Rudnicka Antonina.
Rudnicki Jan.
Rudziński Jan.
Rudzka Leonja.
Rudzki Zdzisław.
Russocki Karol (Ruszcza, przez Klimontów).
Rutkowski Stanisław.
Rutkowski Zenobjusz.
Rybaczuk Bolesław.
Rydzewska Marta.
Rydzewski Kazimierz.
Rymkiewicz Juljan (Przasnysz).
Ryntrlejsz Zygmunt.
Rzeszotarska Amelja.
Rzeszotarski Zygmunt (Skalmierz, p. Zbojno).
Rzewnicki Jan.

Sadkowska Jadwiga.
Sadkowska Marja.
Sadkowski Aleksander.
Salatyński Lucjan.
Samborska Ala.
Samborska Zofja.
Sandałowicz Jan.
Sapiecha Leon.
Sarnecki Stefan.
Sawicka Stanisława.
Sawicki Aleksander (Wiedeń).
Sawicki Ludwik.

Scheller Oskar.
Scheller Ryszard.
Scheller Wanda.
Schneider Fryderyk.
Schoenbornówna Antonina.
Schott Karol.
Schönfeld Emil.
Schupp Józef.
Schuppówna Walerja.
Schveitzer Jadwiga.
Serini Karol (Zgierz).
Seweryński Bolesław (Włoszczowa).
Sędziuk Michał.
Sękowska Stefanja.
Sieczkowski Władysław.
Siedlicka Wanda.
Siemiątkowski Antoni (Wojsławice, p. Szadek).
Siemiątkowski Stefan (Mińsk).
Siemiątkowski Zygmunt (Męcka Wola, p. Sieradz).
Sienkowski Józef.
Siennicki Przemysław.
Siewierski Kwiryn.
Sikorska Jadwiga.
Skibiński Maksymiljan.
Skierski Henryk.
Skorupka Stanisława.
Skorupska Helena.
Skorupska Klementyna.
Skorupska Marja.
Skrobońska Stefanja.
Skrobański Zygmunt.
Skrzetuski Zygmunt.
Skrzyńska Kazimiera.
Skrzyńska Stefanja.
Slusarski Józef.
Sławiński Kazimierz.
Słoński Stanisław.
Smotrycki Jan.
Sochacki August (Iwangród).
Socharski Stefan.
Sokołowska Zuzanna.
Sołtys-Jaworski Antoni (Opatów).
Sopoćko Eugenjusz.
Sosnowski Paweł.
Sporzyński Ksawery.
Spotowska Natalja.
Srzednicki Józef.
Stamirowska Gabrjela.
Stankiewicz Józef.
Stankiewicz Ludwik (Łódź).
Stankiewiczówna Zofja.
Staniszewski Władysław.
Statkiewicz Czesław.
Starzeński hr. Adam (Klukowo, przez Ciechanowiec, g. grodzieńska).
Starzyński Klemens.
Stecki Lucjan (Łódź).
Steinhagen Henryk (Myszków).
Sterczyński Stanisław.
Stępowska Józefa.
Stokowska Wanda.
Stokowska Wanda Anna.
Stokowska Zofja.
Stołyhwo Kazimierz,

Stońko Andrzej.
Stońkówna Jadwiga.
Stożkowski Tomasz (Łódź).
Strauch Henryk.
Strasburger Juljan (Niemce, przez Granicę)
Stroińska Helena.
Strzelecki Cezarjusz.
Strzelecki Władysław.
Sturgólewski Stanisław.
Sulikowski Karol (Popień przez Rogów).
Suszczyńska Amelja.
Swiontek Franciszek.
Syrokomla Syrokomski Jan.
Szalay Stanisław.
Szczawiński Zygmunt.
Szczekowski Czesław.
Szczepańska Helena.
Szczepkowski Jan (Pruszków).
Szczepkowski Stanisław.
Szczuka Witold.
Szczypiorski Wiesław (Swojatycze p. Pohorelce).
Szczyt Kazimierz (Kożan-Dworzec, p. Łuniniec).
Szelągowski Kazimierz.
Szelążek Marja.
Szelążek Wacław.
Szeligowska Emilja.
Szkaradzińska Aleksandra
Szkaradzińska Jadwiga.
Ks. Szkopowski Marcin.
Szmidecki Wincenty.
Szołowski Brunon (Starachowice, p. Wierzbnik).
Szperl Lndwik.
Szpyrkówna Marja.
Sztachelski Jarosław (Puławy).
Szteinbokowa Jadwiga.
Szteinbok Karol.
Szteinbokówna Emilja.
Szteinbokówna Janina.
Sztokówna Marja.
Szulc Józef.
Szumowski Teodor.
Szyperski Edward.

Ścibor Wacław.
Ślaski Juljan.
Śliwowska Zofja.
Śmigielska Jadwiga.
Śmitkowska Stefanja.
Śmitkowski Alfred.
Ks. Światopełk-Mirski Czesław.
Świątkowski Józef.
Święcicki Juljan Adolf.
Świda Florjan (Glewin, p. Nowoborysów).
Święcicka Eugenja.
Świętochowska Kazimiera.
Świętochowski Ignacy.
Świętosławski Władysław
Świrski Władysław (Kamieniec).

Tacikowski Kazimierz (Olkusz).

Taczanowska Jadwiga.
Tańska Marja.
Tarnowska Anna.
Tarnowska Michalina.
Tarnowska Stefanja.
Tepicht Romana.
Thugutt Stanisław.
Toczyski Konrad.
Tomczycki Jan.
Tomerski Gerard.
Tomerski Ludwik.
Toržewski Stefan.
Tosio Dorota.
Tosio Kacper.
Trenerowski Bolesław.
Trojanowski Edward (Aleksandrów pogr.).
Trzebiński Józef, (Śmiła, gub. kijowska).
Trzebiński Marjan.
Tuwan Helena.
Twardowski Stefan.
Tworkowski Adolf.
Tylicki Stanisław.
Tyszka Jadwiga.
Tyszka Zygmunt.

Umiński Władysław.
Unruh Konrad.
Urbańska Marja.
Uzdowski Józef.

Vorbrodtówna Halina.
Vrla Franciszek.

Wagnerowa Cecylja.
Wagner Joanna.
Warcholik Stanisław.
Walewski Kazimierz (Tubędzin p. Błaszki).
Walewski Kazimierz (Zglinna p. Skierniewice).
Walewski Stanisław.
Walicka Antonina.
Wańkowiczówna Regina (Kowno).
Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie.
Wasiutyński Aleksander
Wawrzynowicz Józef.
Wehr Stanisław (Golice przez Poddębice).
Weigelt Stanisław.
Weisheit Karol.
Wellisch Leopold.
Werecka Aniela.
Werner Leonard.
Werner Romuald.
Wernik Konrad.
Ks. Wesołowski Stanisław.
Weychert Jan.
Weychert Marja.
Węgierski Emiljan.
Węgliński Witold.
Węgrzecki Kazimierz.
Widychowska Janina.
Wierzbicki Bolesław.
Wigurska Bronisława.
Wierzejski Robert,
Ks. Wiloch Jan (Ciechanów).
Wisłocki Kazimierz.
Wisznicka Dora.

Wisznicki Mikołaj,
Wisznicki Ryszard (Kijów)
Wiślicki Wacław.
Wiśniewski Eugenjusz (Rokotów p. Sochaczew).
Wiśniewski Juljusz.
Wiśniowski Teofil.
Witkowski Józef.
Witkowski Władysław.
Ks. Witort Antoni.
Włoczewski Władysław (Ślepków, p. Staroźreby).
Włodarska Ludwika.
Włodarski Włodzimierz.
Włoskiewicz Józef.
Wojciechowski Karol.
Wojtkiewiczówna Władysława).

Wolff Andrzejowa.
Wolff Gustaw.
Wolff Natalja.
Wolski Jan.
Wolski Zygmunt.
Wołkowicz Ignacy.
Wołodkiewicz Władysław,
Wołodkowicz Wincenty (Iwańsk, p. Czaszniki).
Wołodkowicz Józef (Smolance, p. Czaszniki).
Wołyncewiczowa Antonina.
Woyde Stefanja.
Wojniłłowicz Kazimierz.
Wróblewski Teofil (Kamińsk).

Wróblewski Witold.
Wróblewski Stanisław.
Wrześniowski Władysław (Częstochowa).
Wysocki Józef.
Wyszomirski Edward.
Wyszyńska Zofja.

Zaborowski Stefan (Rawa Mazowiecka).
Zaborski Dyonizy Stefan.
Zachertówna Emilja.
Zadrowski Jerzy.
Zakrzewski Adam.
Zalas Władysław.
Zaleski Sarjusz Seweryn (Pustowarnia, p. Skwirę).
Zaleska Stefanja.
Zamojski Zygmunt.
Zaremba Józef.
Zarębska Stefanja,
Zawadzka Marja.
Zawadzki Czesław.
Zawadzki Grzegorz.
Zawadzki Józef.
Zboiński Mieczysław.
Zbroński Kazimierz (Kopytów, p. Hrubieszów).

Zbrowska Zofja.
Zbrowski Jan.
Zieleniewski Emil.
Zieliński Zdzisław.
Zieliński Edward.
Zienkowska Halina.
Zubowicz J. (Ostrołęka).
Zubowicz Piotr.
Zweigbaum Maksymiljan.
Zwierzchowski Józef.

Ks. Żaboklicki Władysław.
Żarynówna Anna.
Żbikowski Albin (Żyrardów).
Żbikowski Tomasz.
Żebrowska Wiktorja.
Żera Janina.
Żera Teofil.
Żórawski Wacław (Żyrardów).
Żórawski Władysław (Ciechanów).
Żukiewicz Henryk (Kijów).
Żukiewicz Zofja (Kijów).
Żychlińska Zofja (Buszkowo, p. Skulsk).
Życki Kazimierz.

Członkowie-Korespondenci Polsk. T-wa Krajoznawczego.

Aleksandrów Pograniczny—Konstanty Krynicki.

Berlin—dr. Karol Rose, redaktor „Dziennika berlińskiego".

Będzin — Antoni Sujkowski.

Białowieża — Dr. Jan Łowczynowski.

Biskupice (przez Sieradz) — Stanisław bar. Graeve.

Bodzentyn—S. Pawłowski

Borysław (Galicja). — Wit. Sulimirski.

Brok (gub. łomż.) — Inż. Rolbiecki.

Brussów (przez Ryki)— Piotr Danysz.

Brzesko Nowe — Józef Ostrowski.

Buenos Ayres—Dr. Jasiński Gustaw.

Bychawa (gub. lubelska) = ks. Antoni Kwiatkowski.

Bytom — Adam Napieralski.

Chełm — Dr. Edward Łuczkowski.

Chicago-Illinois — Siemiradzki Tomasz.

Chodecz — dr. Helena Boryssowiczowa.

Chorzele— Henryk Leszek, rejent.

Ciechanów — Jadwiga Milewska (w Rembówku).

Ciechocinek – dr. Teodora Ruppertowa.

Ciechocinek — dr. Teodora Ruppertowa.
Cieszyn — Hilary Filasiewicz.— Ks. Józef Londzin
Czeladź—Józef Glejzer.
Częstochowa—dr. Pietrasiewicz.
Danków (p. Kleczew) — Franciszek Chrzanowski.
Dąbrowa Górnicza — Kazimierz Srokowski.
Dobrzyń nad Wisłą — apt. Wiktor Raniecki.
Dołhe—(st. Prużany)— Bogusław Kraszewski.
Garbów (gub. lubelska) —Józef Nakonieczny.
Gniezno—Józef Chociszewski.
Grodno (w Stanisławowie) Grzeżułko Jan.
Hrubieszów—Dr. Wacław Golakowski.
Izabelin (p. Połonne)— hr. St. Karwicki.
Janów (gub. siedlecka) —ks. Karol Dębiński.
Jeleniów (p. Ostrowiec) —Józef Świeżyński.—Jan Konarski.
Jędrzejów—Feliks Przypkowski.
Józefów (gub. Lubelska) — Tadeusz Łuczycki.
Kalisz—Józef Radwan.
Kamieniec Podolski — Michał Greim.— Aleksander Prusiewicz.
Kazimierz nad Wisłą— dr. Adam Chojko.
Kielce— Stefan Sienicki. — Bolesław Markowski —Józef Stankiewicz.
Kijów—Józefat Andrzejowski. — Edward Paszkowski (Dziennik Kijowski.)—Wiktor Woldt (Prorieznaja 7).
Klukow (p. Ciechanowiec, gub. grodzieńska)— hr. Adam Starzeński.
Konin—Antoni Puławski.
Końskie — inż. Karol Hube. — hr. Juljusz Tarnowski.
Kowno—Starewicz Władysław.— Dowgird Tadeusz.
Kórnik (Ks. Poznańskie) —dr. Zygmunt Celichowski.
Kraków- prof. Franciszek Bujak. — Bohdan Dyakowski. — Feliks Kopera, Dyrektor Muzeum Narodowego. — Sawicki Ludomir.
Krzemieniec—ks. Michał Bielecki
Krzyżkowice (p. Sompolno)—Karol Rozdajczer.

Książ Wielki — Florjan Dotkiewicz.
Kurytyba (Brazylja) — Kazimierz Warchałowski.
Kutno—Kazimierz Aufszlag.

Lipno— Ludomir Dmochowski.
Lublin—Ludwik Kowalczewski. — Łuczycki Tadeusz. — Władysław Stodolnicki.
Lwów—prof.Eugeniusz Romer.

Łęczyca — Konstanty Cuevas.
Łomża— dr. Konstanty Alchimowicz.— E. Cabert —Franciszek Hryniewicz.
Łowicz — Władysław Tarczyński.
Łódź—Wiktor Czajewski.—dr. Antoni Rząd.

Maciejowice (p. Sobolew, gub. Siedlecka)—ks. Adolf Pleszczyński.
Miechów — Stanisław Czarnowski.
Międzyrzec — Witold Pracki.
Mińsk gub. — Witold Godlewski. — St. Sylwestrowiczowa.

Muchlin (p. Turek) — Wincenty Orłowski.
Muchówka (przez Nowogródek, w g. mińskiej) —Karol Karpowicz.
Myszyniec (gub. łomżyńska)—Władysław Teplicki.
Nałęczów — Henryk Wiercieński.
Nieszawa—Juljan Brzeziński
Nowa Słupia (p. Bodzentyn) —WacławHubert
Ojców— Baltazar Wolniewicz.
Oknica (Bessarabskiej g.) —Różański Zygmunt
Olkusz— Józef Opalski. —Jan Osmołowski.
Opatów — Sewery Horodyński.
Ostrołęka—dr. Psarski.
Ostrów—dr. J. Harusewicz.
Peresieka (przez Mińsk) —Jan Bułhak.
Pieńki (p. Starokonstantynów)— Franciszek Kraszewski.
PieskowaSkała—dr. St. Kozłowski.
Pińczów—AntoniŚwierczewski.
Piotrków—Michał Rawita-Witanowski.
Płock- Adam Grabowski.—Dr. Aleksander Maciesza.

Poznań—Wojc. Trąmpczyński.
Proszowice — Antoni Gałęzowski.
Puławy — Br. Albrychtówna.

Radom — Szczęsny Jastrzębowski.
Rembówko (p. Ciechanów)—Milewska Jadwiga.
Rio de Janeiro — Jahołkowska Jadwiga.
Rumbowicze (przez Olitę) — Leon Wiszniewski.
Ryga — Gustaw bar. Manteuffel (Grossepferdestrasse 3).
Rypin—Aleksander Gosiewski.
Ryżawka (p. Ternówka) —Gustaw Iwański.

Sandomierz—St. Włodarski.
Sejny — ks. Jałbrzykowski. — Stanisław Lineburg.
Siedlce—dr. Szawelski. —Adw. Toczyski.
Sieradowice(p. Bodzentyn)—Roman Pniewski.
Sierpc—Wacław Gurbski.
Skorczyce (p. Urzędów) —Hempel Leon.
Słomniki — Władysław Maszadro.
Smoryń(przez Frampol) —Jan Brandt.
Sochaczew—Franciszek Turkowski.
Solec nad Wisłą — ks. Władysław Fudalewski.
Sosnowiec—Władysław Goebel—Władysław Grabiński.

Stanisławów(p.Grodno) Grzeżułko Jan.
Stara Słupia (p.Bodzentyn) —Majewski.
Staw (p. Chełm)—Kozerski Tadeusz.
St. Matheus (Brazylja) — dr. Szymon Kossobubudzki

Suliszów (przez Klimontów) — Maksymiljan Russocki.
Sułgudyszki (g. wileńska) — Mieczysław Jałowiecki.

Sułoszowa (pod Pieskową Skałą)—ks. Józef Zalewski.
Suwałki—Tadeusz Wisznicki.
Symferopol— Zygmunt Mokrzecki (dyrektor muzeum).

Świda (przez Czerniachów, gub. wołyńska) — Ewelina Kwaśnicka.

Św. Krzyż (p. Kielce)— Dr. Władysław Wojewódzki.

Tambów—Ignacy Turski.

Telsze (gub. kowieńsk.) —Michał Brensztein.

Tomaszów Rawski — Dr. Władysław Sękowski.

Toruń—ks. Kujat.

Tuhanowicze (przez Horodyszcze, g. mińska) —Józefa Tuhanowska.

Uładówka (gub. podolska)—dr. Karol Wisznicki.

Wałowice (p. Józefów) —Hempel Antoni.

Wielka Muksza (g. Kamieniec Pod.)— Zygmunt Leśniewicz.

Wilczyn (przez Skulsk, g. kaliska) — Marya Taczanowska.

Wilno— Wincenty Kulwieć.—Stanisław Jarocki. —Brensztejn Michał.—Zahorski Władysław.

Wiślica — Stanisław Pfadt.

Wodzisław — Ksawery Kłopotowski.

Wolbrom — Wacław Kwiecień.

Zamość (lubelski)—Romuald Jaśkiewicz.—Zdzisław Kłossowski.

Zamość (gub. mińskiej, przez Uzlany)— Aleksander Jelski.

Złoty Potok—Bolesław Dzierżbicki.

Zwierzyniec (przez Zamość)—Karol Czarnowski, —Stanisław Moskalewski.

Żytomierz — Bohdan Bieliński (ul. Trypolska). —Dr. Chobrzyński Piotr. —Sobkiewicz Rudolf.

Żywiec—Bronisław Gustawicz.

Sprawozdanie Kasowe.

za rok 1910.

Pozostałość z roku 1909		Rb. 549 k. 54

WPŁYWY:

Wpisowe członków .	Rb. 342 k. —	
Składki za rok 1910 .	„ 2118 „ 70	
„ zaległe . . .	„ 149 „ 50	
„ na rok 1911 .	„ 222 „ 75	„ 2832 „ 95
Dziesięcina Oddziałów prowincjonalnych.		„ 267 „ 42
Sprzedaż wydawnictw własnych . . .	Rb. 2462 k. 34	
Sprzedaż wydawnictw komisowych .	„ 202 „ 72	
Sprzedaż żetonów Tow.	„ 229 „ 41	
Wycieczki	„ 2380 „ 66	
Wynajem przezroczy .	„ 543 „ 18	
Zebrania miesięczne .	„ 83 „ 64	
Konferencje	„ 13 „ 96	„ 5915 „ 91
Ofiary i drobne wpływy		„ 45 „ 92
Na fundusz budowy domu		„ 213 „ 88
Podniesiono z fund. dyspozycyjnego .		„ 4487 „ 25
		Rb. 14312 k. 87

WYDATKI:

Wynajem i utrzymanie lokalu	Rb. 1777 k. 52
Pensja, gratyfikacje pracowników i inkaso	„ 1037 „ 16
do przeniesienia	Rb. 2814 k. 63

z przeniesienia	Rb. 2814	k. 68
Materjały piśmienne, druki i porto . .	„ 418	„ 13
Zebrania miesięczne i konferencje . .	„ 326	„ —
Wydawnictwa własne	„ 2853	„ 79
Wycieczki	„ 1776	„ 97
Inwentarz Tow. (dokupiono ruchom) .	„ 185	„ 44
Bibljoteka (kupno i oprawa książek) .	„ 360	„ 37
Zbiory fotograficzne (nowe ilustr., albumy).	„ 472	„ 16
Wystawy (koszta urządzenia, udekorowanie) . . . . , ...	„ 83	„ 47
Schronisko na Łysogórach	„ 206	„ 51
Koszta utrzymania Muzeum (pensja kustosza i kierownika działu przezroczy)	„ 787	„ 16
Inwentarz Muzeum (przezrocza, katalog przezroczy i drobne wyd.) . . .	„ 746	„ 20
Żetony Tow.	„ 265	„ 40
„Ziemia" udzielono pożyczki	„ 2261	„ 48
Kupno listów zastaw.	„ 292	„ 02
Różne wydatki	„ 269	„ 97
Wydatki ogółem . .	Rb. 14119	k. 75

Wpływy . .	Rb. 14312	k. 87
Wydatki . .	„ 14119	„ 75
Saldo kasy . .	Rb. 193	k. 12

Protokół Komisji Rewizyjnej.

Komisja Rewizyjna na posiedzeniu odbytem w dniu 11 Lutego 1911 roku, sprawdziwszy stan kasy i rachunki Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i porównawszy je z dowodami, jak również sprawdziwszy bilans i projekt budżetu na r. 1911, znalazła wszystko w zupełnym porządku i wobec tego stawia wniosek:

aby Zebranie Ogólne rachunki Towarzystwa wraz z bilansem zatwierdziło i pokwitowało Zarząd;

aby Zebranie Ogólne projekt budżetu, ułożony na podstawie doświadczenia, jakie przyniosły lata poprzednie, a przewidujący w dochodach rb. 10020 i wydatkach tę samą sumę również zatwierdzić raczyło.

Warszawa d. 11 Lutego 1911 r.

Teofil Żera

Konrad Olchowicz.

BILANS

1910		do r-ku Kasy		
Grudzień	31	Saldo.	193	12
		do r-ku ruchomości		
		wartość w d. 31/XII 10	587	60
		do r-ku zbiorów T-wa		
		wartość w d. 31/XII 10	1002	65
		do r-ku bibjoteki		
		wartość w d. 31/XII 10	1207	—
		do r-ku skład. zaległ.		
		zaległe skład. . . .	590	15
		do r-ku Banku Handl.		
		saldo w d. 31/XII 1910	168	75
		do r-ku wydawnictw		
		wartość w d. 31/XII 10	6261	63
		do r-ku Inw. Muzeum		
		wartośc zbiorów i przezroczy	8862	20
		do r-ku Ziemi		
		pożyczka	2261	48
		do r-ku schron. na Łysicy		
		ruchomości	185	51
		do r-ku Listy Zast.		
		3 listy zastawne . .	292	02
			21612	11

ZAMKNIĘCIA

1910		u r-ku fund. Tow.		
Grudzień	31	fund. w d. 31/XII 1910	11903	43
		u r-ku skład. Członk.		
		wpłacone na r. 1911	222	75
		u r-ku fund. Muzeum		
		fund. w d. 31/XII 1910	9030	95
		u r-ku fund. bud. dom.		
		w pap. proc.	292	02
		w gotówce		51
		u r-ku fund. Wycieczek		
		saldo w d. 31/XII 910	24	90
		u r-ku Wierzycieli		
		należność za wyd. kom.	137	75
			21612	11

BUDŻET

Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego

na rok 1911.

Wpływy:

Wpisowe nowych Członków	600 rb.
Składki za r. 1911	4200 „
„ zaległe	200 „
Procent od kapitałów z r. 1910	100 „
Dziesięcina Oddziałów	300 „
Z wypożyczalni przezroczy	500 „
Z wycieczek.	600 „
Z wydawnictw komisowych	200 „
Z zebrań miesięcznych	150 „
Z wystaw	200 „
Ze rozprzedaży żetonów.	50 „
Z konferencji	20 „
Z wydawnictw własnych	2400 „
Z wpływów nadzwyczajnych.	500 „
Razem .	10020 rb.

Wydatki:

Utrzymanie lokalu.	1800 rb.
Pensje pracowników	1000 „
Wydatki kancelaryjne.	400 „
do przeniesienia	3200 rb.

z przeniesienia	3200 rb.
Inkaso.	100 „
Inwentarz	100 „
Badania naukowe	800 „
Bibljoteka	300 „
Utrzymanie Muzeum	700 „
Wydawnictwa	3000 „
Nowe przezrocza	300 „
Wystawy.	100 „
Konkurs	200 „
Stypendjum	200 „
Zbiory fotograficzne	200 „
Zebrania miesięczne	330 „
Wydział meteorologiczny	100 „
Na wycieczki młodzieży	190 „
Sekcja miłośników gór	30 „
Delegacje na prowincję.	100 „
Na kapitał rezerwowy	100 „
Razem .	10020 rb.

II.

Oddziały prowincjonalne.

O ile zdołano zgromadzić wiadomości, to okazuje się, że w ciągu roku sprawozdawczego zmarli następujący członkowie prowincjonalni, a mianowicie:

Zofja Popoff-Lisowska z Kielc,
Wohlman Adolf z Kielc,
Henryk Lisowski z Lublina,
Jan Kin z Lublina,
Stanisław Bieliński z Łodzi,
Adam Sellens z Łodzi,
Ignacy Wolanowski z Łodzi,
Józef Remiszewski z Piotrkowa.

Częstochowski.

Członków 68.

Rok sprawozdawczy jest drugim rokiem działalności Oddziału Częstochowskiego. W tym czasie odbyły się 4 zebrania Zarządu, 1 ogólne roczne i 7 zebrań miesięcznych, na których wygłoszono 9 odczytów, a mianowicie:

11 Stycznia zebranie roczne, wyborcze; prócz tego rozpatrzono na niem i przyjęto regulamin do prowadzenia bibljoteki.

25 Lutego zebranie miesięczne, na którem inż. Cękalski ma odczyt o budującej się drodze żelaznej do Kielc pod względem technicznym i finansowym, a dr. Biegański pod względem opisowym i historycznym tych miejscowości, przez które przechodzi ta kolej.

22 Marca odczyt dr. Ludomiry Biegańskiej: „o nafcie i wosku ziemnym w Galicji".

30 Kwietnia odczyt inż. Jasińskiego z Dąbrowy Górniczej: „O bogactwie kopalnianem kraju naszego".

27 Maja pani M. Biegańska odczytuje wspomnienie poświęcone Elizie Orzeszkowej, a p. Świętochowski wypowiada parę słów o metodyce wycieczek krajoznawczych.

12 Września odczyt dr. Biegańskiego: „O morowem powietrzu o dawnej Polsce".

25 Listopada pani M. Biegańska wypowiada krótki odczyt, poświęcony pamięci zmarłej poetki Konopnickiej, a p. inż. Mońkowski rozpoczyna serję odczytów: „O zabytkach budownictwa w Polsce" ilustrowanych ręcznymi rysunkami i przezroczami.

16 Grudnia inż. Mońkowski mówi w dalszym ciągu: „O zabytkach architektury drzewnej w Polsce".

Wycieczek ogólnych było dwie: 29 maja do Złotego Potoku (25 osób) i 12 czerwca do Ogrodzieńca (12 osób), w ostatniej przewodniczył p. Przesmycki, geolog z Dąbrowy Górniczej. Nadto zorganizowano w końcu Czerwca i początku Lipca pod kierunkiem specjalisty botanika prof. Lisowskiego z Krakowa dwa komplety po 13 i 14 osób do zajęć z botaniki, dla młodzieży uczącej się, oraz nauczycieli i nauczycielek szkół początkowych. Każdy komplet pracował w ciągu tygodnia codzień, po-

święcając czas od 7-ej rano do 12-ej na ekskursje w bliższe i dalsze okolice Częstochowy, a popołudniu od 3-ej do 6-ej na układanie zielnika i zajęcia z mikroskopem.

Bibljoteka oddziału liczy obecnie 55 dzieł w 76 tomach (w tem 16 tomów słownika geograficznego) i 53 roczników pism krajoznawczych i przyrodniczych (nadto 3 mapy i kilkadziesiąt rysunków i fotografji).—Muzeum posiada 15 gablotek z około 100 okazami mineralogicznymi z okolicznych miejscowości. Dla zbiorów i bibljoteki wynajętą została odzielna sala przy szkole G. Kośmińskiego (Teatralna 7), podczas gdy zebrania odbywają się jak dawniej w sali T-wa lekarskiego i hygienicznego (Aleja II — 31).

W roku ubiegłym staraniem oddziału, a za incjatywą i współdziałaniem Zarządu głównego, została otwarta w Częstochowie stacja deszczomierzowa, którą prowadzić podjął się p. Szudejko nauczyciel szkoły p. Cz. Bagieńskiego.

W roku 1911 przewidywane są następujące wycieczki:

1) 27 i 28 Maja dwudniowa nową koleją do Kielc.
2) 11 Czerwca do Gidel.
3) 10 Września do Olsztyna.

Bez określonego bliżej terminu do gór S-to Krzyskich i na Śląsk austrjacki. — Nadto mają być w dalszym ciągu prowadzone w roku bieżącym ekskursje botaniczne.

Sprawozdanie Kasowe.

PRZYCHÓD w r. 1910.

Pozostałość z roku 1909	Rb.	81	k.	01
Składki Członków za rok 1910 . . .	„	216	„	00
Zaległe składki za rok 1909	„	12	„	00
% od sum będących w Domu Krajowym.	„	8	„	97
Dochód z pocztówek	„	7	„	80
„ z książek i ekskursji	„	7	„	60
Razem . .	Rb.	333	k.	38

ROZCHÓD

Książki do bibljoteki	Rb.	70	k.	68
Ich oprawa	Rb.	9	k.	40
Lokal na zebrania i muzeum	„	35	„	—
Szafa	„	40	„	—
Inkaso, drobne wydatki, usługa	„	17	„	55
Dziesięcina Zarządowi.	„	20	„	40
Razem . .	Rb.	193	k.	03

Pozostałość na rok 1911 wynosi 140 rubli 35 kop.

Zarząd Oddziału.

Prezes dr. Władysław Biegański.
Skarbnik p. Bolesław Płodowski.
Sekretarz p. Adam Świętochowski.
Członkowie Zarządu p. Jan Wróblewski.
p. Halina Biegańska.
p. Tadeusz Soczyński.
p. Leon Mońkowski.
p. Wacław Braun.
Komisja rewizyjna p. Karol Rozenfeld.
p. Edmund Nowak.

Członkowie.

Andrzejewska Władysława
Andrzejewski Seweryn.
Austen Aleksander.
Bagieński Czesław.
Batawia Ludwik.
Bellou Franciszek.
Białobrzeski Zygmunt.
Biegańska Halina.
Biegański Władysław.
Bielska Stefanja (z Rudnik)
Bielski Stanisław (z Rudnik)
Braun Karol.
Braun Wacław
Brankowska Helena.
Biernacki Stanisław.
Buchacz Florjan.
Byliński Edward (z Chorunia)
Chobikiewicz Zygmunt (z Rudnik)
Celmerówna Halina.
Dreszer Jan
Fabianowski Józef (z Rakowa)
ks. Fulman Marjan.
Gelbardt Adolf.
Grabieński Ignacy.
Grossman Jan.
Grossman Kazimierz.
Hoecke Karol.
Jakubowski Władysław.
Jakubowska Helena.
Janowski Antoni.
Kohn Edward.
Kohn Leopold.
Kohn Samuel.
Kohn Wacław.
Kośmiński Gustaw.
Krempicki Stanisław.
Kruszyński Henryk (z Rudnik)
Kukawski Edward.
Laudański Jan.
Legis Marja.
ks. Magott Józef.
Makowiecka Eufemja.
Marczewski Józef.
Markusfeld Henryk.
Mońkowski Leon.
Marchwiński Władysław.
Nalepiński Aleksander,
Nowak Stanisław.
Nowak Edmund.
Pietrasiewicz Józef.
Płodowski Bolesław.
Rajska Marja.
Reklewski Kazimierz.
Rozenfeld Karol.
Rudlicki Władysław.
Rzewuski Feliks (z Topoli)
Sadowicz Bolesław (z Boru)
Sumgge Włodzimierz.
Soczyński Tadeusz.
Świętochowski Adam.
Tomczykowa Marja.
Troczyński Stefan.

Wasilewski Leon.	Wróblewski Jan.
Wichurzanka Kazimiera.	Zaremba Władysław.
Wolski Gustaw.	Zaremba Wojciech.

Chełmski.

Członków 62.

Z dniem 28 kwietnia 1910 r. rozpoczęła się działalność naszego Oddziału, po odbytem w dniu tymże organizacyjnem zebraniu, a która to działalność za rok bieżący tak się przedstawia:

W lecie r. b. odbyła się 1 wycieczka do ruin w Krupem, z udziałem 16 osób. Ferje letnie a później ciągłe niepogody wstrzymały naszą inicjatywę w kierunku wycieczek.

W tymże czasie sprawozdawczym odbyło się zebrań miesięcznych trzy:

1) W d. 16 października z referatem p. A. Michalskiego „O pochodzeniu Słowian“,

2) W d. 13 listopada „Obchód Konopnickiej“ z referatem p. Anny Fudakowskiej.

3) W d. 18 grudnia z referatem p. Józefa Papużyńskiego „O formacji Kredowej“ z których pierwszy i ostatni referat były ilustrowane przezroczami; — oraz, jedno zebranie nadzwyczajne w d. 18 grudnia, na którem wybrano trzech członków komisji rewizyjnej.

Uwzględniając potrzebę własnej bibljoteki, z której członkowie mogliby czerpać potrzebne im wiadomości Krajoznawcze — zorganizowaliśmy Sekcję bibljoteczną zapraszając na przewodniczą sekcji p. Bronisławę Łuczkowską. — Dotychczas bibljoteka nader skromnie się

przedstawia, gdyż wydano na zakup książek, oprawę itp. w roku sprawozdawczym rb. 41 k. 31.

Jedną z większych przeszkód do intensywniejszego rozwoju Oddziału Chełmskiego był brak własnego większego lokalu. Obecnie ten brak został usuniętym, wynajęliśmy bowiem lokal odpowiedni od 1 stycznia 1911 r., w cenie 180 rubli, przez co jesteśmy już w stanie rozpocząć systematyczniejszą pracę w kolekcjonowaniu zbiorów, jak i w utworzeniu bibljoteki, i dlatego Zarząd projektuje po wejściu do swojej siedziby zorganizować:

Sekcję muzealną i Sekcję wycieczkową

pierwszą, aby rozwinąć zamiłowanie do kolekcjonowania i poszukiwań w dziedzinie Krajoznawstwa, drugą, aby dość ospały w r. b. ruch wycieczkowy na rok przyszły ożywić.

Należy uważać naszą dotychczasową działalność za organizacyjną, biorąc pod uwagę, iż na pierwszem zebraniu naszego oddziału zapisało się na członków 19 osób, a w końcu roku oddział liczył 62 członków, co należy przypisać dużemu zainteresowaniu, jak i dobrym chęciom wielu członków oddziału, którzy wielokrotnie radą i pomocą zarządowi przychodzili, za co im tu należne podziękowanie Zarząd składa.

Skład Zarządu.

Prezes p. Dr. Edward Łuczkowski.
Skarbnik p. Marjan Wolff.
Sekretarz p. Aleksander Michalski.

Członkowie Zarządu p. Anna Fudakowska.
p. Józef Papużyński.
p. Romuald Wyczółkowski.
Przewodnicząca Sekcji bibliotecznej p. D-wa. Bronisława Łuczkowska.
Komisja rewizyjna p. Juljan Kusz.
p. Bolesław Piotrowski.
p. Kazimierz Miszewski.

Sprawozdanie Kasowe.

PRZYCHÓD:

Wpisowe	Rb.	62	k.	—
Składki Członków.	„	142	„	—
Dochód z odczytów (zebr. miesięcz.) .	„	32	„	—
Z sprzedaży kart pocztowych. . . .	„	16	„	03
Wpływy różne.	„	12	„	75
Razem . .	Rb.	264	k.	27

ROZCHÓD:

Kupno książek	Rb.	41	k.	31
Koszta organizacyjne.	„	13	„	04
Kupno kart	„	14	„	57
Koszta różne (porto, druki).	„	10	„	73
Koszta urządzenia zebrań miesięcznych.	„	26	„	48
Dziesięcina.	„	14	„	25
Razem . .	Rb.	120	k.	58

Pozostałość gotówką w kasie Rb. 144 k. 40.

Członkowie.

Adamski ks. Wacław,
Boguszewski Bronisław,
Bielski Stanisław,
Białkowski Stanisław (Wygoda),
Bernard ks. Jan (Świerże),

Brandmiller Ludwik
Cichecki Władysław,
Ciemniewski Adam (Horodyszcze).
Czachowski Tadeusz (Łukówek).
Cott Wacław (Rejowiec).
Diehl Stanisław.
Fudakowska Anna (Uher).
Fudakowski Bronisław.
Grzymała Władysław
Gładyszewski Antoni (Pokrówka).
Hartmam ks. Wincenty.
Hilgier Aleksander,
Jenszowa Izydora,
Kuszowa Bronisława,
Kusz Antoni,
Kusz Juljan,
Kobusiewicz Kazimierz
Kotowicz Edmund,
Kozłowski Stanisław,
Kamiński Henryk (Wojsławice).
Kawczyński Czesław (Święcica).
Łuczkowski dr. Edward,
Łuczkowska Bronisława,
Lipiński Andrzej,
Michalski Aleksander,
Miszewski Kazimierz,
de Michelis Alfredowa,
Marcinkowski Zdzisław (Starostwo).
Mostowski Antoni (Żół-
Mojle Marjan, tańce).
Niklewicz Jarosław (Wólka Uhruska).
Olędzki Ludwik (Chylin).
Piotrowski Bolesław,
Piotrowska Marja,
Papużyński Józef,
Rzewuski Wacław (Kasiłan).
Ratajewicz Edward,
Swiderski Antoni,
Sosnowski dr. Mieczysław (Rejowiec).
Sieniewicz Marja,
Szreniawski Stefan,
Swiderska Kazimiera,
Sosińska Mieczysława,
Sonne ks. Stanisław,
Trzcińska Elżbieta,
Tor Paweł,
Tittenbrun Stanisław,
Ulanicki Roman (Pobołowice).
Ulanicka Kazimiera,
Umiński Edmund,
Wyczółkowski Romuald,
Wolff Marjan,
Wysocki Jerzy,
Zaydler Władysław,
Zasławska Stanisława.
Zakrzewski ks. Bronisław (Rejowiec).
Ziółkowski Henryk.

Jędrzejowski

Członków 30.

Od czasu zawiązania oddziału naszego upłynęło półtora roku. Przez ten czas dało się zauważyć, że niewielka grupa osób, rozumiejąca należycie cele i zadania Towarzystwa, pomimo zupełnej obojętności ze strony rdzennej ludności miasta, chce pracować i pracuje na niwie krajoznawczej. To też w roku sprawozdawczym zajęto się przedewszystkiem uporządkowaniem bibljoteki: kupiono szafę oszkloną na książki i papiery i gablotę na ważniejsze dokumenty. Powiększył nam się w tym roku zbiór książek przez wpływ ofiarowanych, lub złożonych w depozyt dzieł, wśród których nie brak prawdziwie cennych rzeczy, jak: Monumenta Sarmatum Szymona Starowolskiego (1655), Zielnik Syrenjusza (1613) Konstytucje Sejmowe (1768), Pogląd na historję naturalną gub. Radomskiej (1862), Początek klasztoru Andrzejowskiego z wykazem Opatów, i wiele innych dzieł znacznej wartości. W dziele pod tytułem: Pamiątka wielkiey a rzadkiey uczynności dla Pana Boga B. Wincentego Kadłubka z Biskupa Krakowskiego, w klasztorze Jędrzejowskim Cystersa w dzień rocznice Szczęśliwego w Boga Zaśnienia Jego dwiema Kazaniami Odnowiona: przez X. Antoniego Lipiewicza w 1761 roku, dowiadujemy się, iż Władysław IV z żoną Cecylją Renatą odwiedzili grób Bł. Kadłubka w Jędrzejowie.

Chcąc nabyć „Kronikę“ Bł. Kadłubka, napróżno szukaliśmy jej tak w krajowych, jak też w zagranicznych antykwarniach. W roku sprawozdawczym oddział nasz zaprenumerował „Ziemię“. Ścianę naszego mu-

zeum ozdobiła szczegółowa mapa powiatu Jędrzejowskiego 78×90 cm. wykonana ręcznie. Z oszklonych ram wyglądają tablice, z których dowiadujemy się o wszystkich faktach ważniejszych, tyczących się historji Jędrzejowa od roku 979 do doby dzisiejszej, dowiadujemy się, że ziemia Jędrzejowska wydała lub wychowała kilku wybitnych ludzi: Wincenty Kadłubek, Mikołaj Rej, Jan Chryzostom Pasek, Stanisław Konarski, Adolf Dygasiński, Dr. Teodor Dunin, Kazimierz Laskowski. Z innej znów tablicy, najeżonej liczbami widać szerokość, długość geograficzną, wyniesienie nad poziom morza Jędrzejowa, dane tyczące się miejscowej meteorologji, ruchu ludności, ilości domów, świątyń, szkół. Na mniejszych tablicach podane są rysy historyczne miasteczek powiatu naszego: Małogoszczy, Oksy, Sobkowa i Wodzisławia.

Zbiory muzealne za wyjątkiem kilku okazów z numizmatyki i archeologji (kilka monet i jedna urna), a także 14 sztuk wypchanych zwierząt i ptaków, ofiarowanych przez Stanisława hr. Łosia, pozostają w liczbie roku poprzedniego, to jest przechodzą przeszło liczbę tysiąca okazów.

Przy oddziale naszym założoną została stacja deszczowa; nabyto od biura meteorologicznego w Warszawie komplet deszczomierzy, a prowadzenie stacji przyjął na siebie Dr. Feliks Przypkowski.

Mając do rozporządzenia taras otwarty ze wszystkich stron na wysokości trzeciego piętra, poczyniliśmy starania o ustawienie na nim heljografu dla studjów nad usłonecznieniem równiny Jędrzejowskiej. Zarząd oddziału pragnąłby rozwinąć stację meteorologiczną do

szerszych rozmiarów, ale szczupły stan kasy stoi na przeszkodzie, łatwoby temu zapobiedz mogli okoliczni ziemianie i rolnicy, gdyby zechcieli liczniej zapisywać się na członków oddziału, lub też składać przyrządy meteorologiczne w naturze.

Dnia 12 czerwca z ramienia oddziału urządzoną była wycieczka do zamku Chęcińskiego i kopalń marmurów; wzięło udział 9 osób.

Zwiedzono pałac w Podzamczu, podziwiano znajdujące się tam obrazy i bramę wzniesioną w roku 1603 Wśród ruin zamku Chęcińskiego, prezes oddziału wygłosił historję zamku, miasta Chęcin i okolicy.

Szczegółowe zwiedzanie kopalń marmurów, przerwała silna burza z piorunami i grzmotami.

Lokal oddziału mieścił się w roku sprawozdawczym w wygodnym, obszernym, łatwo dostępnym dla szerszego ogółu pokoju, łaskawie udzielonym nam przez W-ną panią Emilję Kwiatkowską właścicielkę miejscowej apteki.

Sprawozdanie Kasowe.

WPŁYWY:

Wpisowe nowych członków	2 rb.	—	kop.
Składki członków	78 „	—	„
Otiary	6 „	—	„
Razem .	86 rb.	—	kop.

WYDATKI

Szafa na książki	30 rb.	20 kop.
Deszczomierze	13 „	15 „
Prenum. „Ziemi"	5 „	50 „
Drobne	9 „	88 „
10% do Zarządu Głównego	7 „	80 „
Razem .	66 rb.	53 kop.

Pozostaje w kasie oddziału na rok przyszły Rb. 19 k. 47

Zarząd Oddziału.

Prezes :Dr. Feliks Przypkowski,
Wiceprezesi: Franciszek Adamowicz.
Dr. Stanisław Pitass.
Sekretarz: Feliks Wodzyński.
Skarbnik: Antoni Sucharkiewicz.
Kustosz: Stanisław Brusznicki.
Komisja rewizyjna; ks. Józet Kociszewski
Karol Gądzik.

Członkowie:

Adamowicz Franciszek,
Borkowski Piotr (Rzeszówek),
Brusznicki Stanisław,
ChałońskiJan(Małogoszcz)
Fihel Piotr,
Frank Zygmunt,
Gądzik Karol,
Górski St (Motkowice),
Jeżewski Jan (Dalechowy)
Kabzińska Emilja,
Kabziński Feliks,
Kasperkiewicz Karol,
ks. Kociszewski Józef,
Kosicki Juljan (Nagłowice)
Laskowski Henryk (Sieńsko),
Linowska Janina (Piotrkowice),
Majewski Edmund,
Montwiłło Konstanty,
Nawarro Łukasz,
Dr. Pitass Stanisław,
Piotrowski Władysław (Ludynia),
Dr. Przypkowski Feliks,
Różycki Henryk (Opatkowice),

Rumprecht Wincenty,
Sucharkiewicz Antoni,
Świderski Jan,
Turno Gustaw,
Wodzyński Feliks.
Zembrzuski Bogdan (Chorzowa).
Zubrzycki Juljan (Grudzyny).

Kaliski.

Członków 60.

Oddział Kaliski nanowo rozpoczął swe czynności dopiero w dniu 22 września 1910 roku Sprawozdanie niniejsze obejmuje więc krótki zaledwie trzymiesięczny okres czasu. Z konieczności rzeczy—działalność oddziału w tym okresie miała charakter przygotowawczy, niejako organizacyjny i przedstawia się skromnie.

Oddział liczy 60 członków; na miejscowe stosunki jestto liczba dość znaczna, jeżeli wziąć pod uwagę, że w Kaliszu istnieje dużo czynnych towarzystw i instytucji społecznych, a przytem zakres działania niektórych z nich jest pod pewnymi względami analogiczny do zadań i celów Tow. Krajoznawczego.

W ciągu okresu sprawozdawczego zarząd oddziału odbył 4 posiedzenia, poświęcone omawianiu ogólnych zasad, na jakich ma się opierać działalność jego, i załatwianiu spraw bieżących. Zebrań ogólnych członków oddziału było 2.

Czynne były trzy sekcje: 1) wycieczkowa 2) odczytowa i 3) muzealna.

Sekcja wycieczkowa. Odbyły się dwie wycieczki 1) w dniu 12 października wycieczka po Kaliszu, w cza-

sie której zwiedzono cztery najstarsze kościoły Kaliskie, starożytny dom na Starym Rynku, niegdyś własność Kolegjum Jezuickiego i pozostałości dawnych murów miejskich z basztą, noszącą nazwę Dorotki. Kierownikiem wycieczki był p. Niedziałkowski, wyczerpujących objaśnień historycznych udzielali ks. Sobczyński i ks. Kotarski. Udział w wycieczce wzięło przeszło 100 osób. 2) W dniu 26 października odbyła się pod kierunkiem p. Niedziałkowskiego wycieczka po Prośnie statkiem motorowym celem zwiedzenia miejscowości, zwanych: Zawodzie, Stare Miasto i Szwedzkie Góry. W miejscowości tej znajduje się starożytne grodzisko, na którem w czasach historycznych wznosił się zamek książąt Kaliskich. U celu wycieczki wygłoszonych zostało kilka pogadanek o grodziskach przez p. JózefaDąbrowskiego i z historji zamku kaliskiego przez posła Parczewskiego i ks. kan. Sobczyńskiego W wycieczce pomimo niesprzyjającej pogody—uczestniczyło około 50 osób.

Sekcja odczytowa. Odbyły się dwa odczyty: 1) w dniu 18 października poseł *Parczewski* wygłosił wyczerpującą pracę pod tytułem *„Wędrówki po starym Kaliszu“* 2) w dniu 20 listopada p. *Wacław Jacuński* p. t. *„Skarby Polskie w Karpatach“*.

Frenkwencja odczytów była zadawalniająca; na każdym odczycie gromadziło się około 100 osób.

Sekcja Muzealna. Działalność oddziału Kaliskiego Tow. Krajoznawczego w kierunku muzealnym jest utrudnioną o tyle, że oddawna już istnieje w Kaliszu Oddział Tow. Popierania Przemysłu i Handlu, jedną z sekcji, którego stanowi instytucja pod nazwą „Muzeum Ziemi Kaliskiej“.

Dla uniknięcia rozpraszania sił i środków—zjawiska tak zwykłego u nas— oddział Krajoznawczy nie uważa za wskazane tworzyć drugiej instytucji pod tą samą nazwą i z analogicznym zakresem działania. Natomiast oddział Krajoznawczy zamierza wejść w porozumienie z wyżej wymienioną instytucją i skierować swą działalność na pomnożenie zbiorów jej w zakresie ściśle krajoznawczym; naturalnie koszta utrzymania muzeum ponosiłyby obydwa towarzystwa i tytuł własności musiałby też być wspólnym. Pertraktacje w tym kierunku są rozpoczęte i prawdopodobnie doprowadzone zostaną do pomyślnego skutku. Prezes oddziału krajoznawczego bar. Graeve— w razie dojścia do porozumienia obu towarzystw w tej sprawie—ofiaruje na rzecz muzeum swe bogate zbiory krajoznawczo-etnograficzne. Od 1 lipca roku 1911 wynajęty zostanie lokal odpowiedni na umieszczenie i konserwowanie zbiorów.

Bibljoteka. W okresie sprawozdawczym zapoczątkowana została bibljoteka krajoznawcza przy oddziale. Nabyto komplet „Słownika Gieograficznego“, a także wydawnictwa Tow. Krajoznawczego. Bibljoteka obecnie liczy numerów 13, w 26 tomach.

Zarząd oddziału stanowiły osoby następujące:

Prezes: Stanisław bar. Graeve,
Zastępca prezesa: Stanisław Bzowski,
Skarbnik p. Marja Nieniewska,
Sekretarz Konstanty Bzowski,
Członkowie zarządu: pp. Józef Dąbrowski,
Hieronim Miączyński,
Hieronim Niedziałkowski.

Janina Skąpska,
Marja Szumska.

Lista członków.

Becki Kazimierz,
Białecki Michał,
Billewicz Franciszek,
ks. Bliziński (Lisków poczta Ceków),
Bohowiczowa Emilja,
Boretti Wincenty,
Bruśnicki Feliks,
Bulewski Stanisław,
Bzowski Konstanty,
Bzowski Stanisław,
Bzowska Zofja,
Dąbrowski Józef,
dr. Drecki Feliks,
bar. Graeve Stanisław,
Holtz Markus,
Hyżycki Aleksander,
ks. Jasiński Włodzimierz,
Kindler Ludwik,
Kobierzycki Michał (Bogumiłów, poczta Sieradz),
Kożuchowski Telestor,
Kozarska Anna,
ks. Krajewski Jan (Chlewo, poczta Błaszki),
Krassowski Józef,
Kryński Leon,
dr. Krzymuski Feliks,
Kubik Wiktor,
Kobierzycki Jozet,
Lech Tadeusz,
Leopold Józef,
Lesser Władysław,
Miączyński Hieronim,
Młynarski Wincenty,
Mystkowski Kazimierz,
Mystkowska Julja,
Niedziałkowski Hieronim,
Nieniewska Marja,
Orzeł Stanisław,
Parczewski Alfons,
Parczewska Melanja,
Piotrowska Janina,
Piotrowska Wanda,
Puławski Tadeusz (Dąbrowa Wielka, poczta Widawa),
Radoński Feliks (Kobierzysko, poczta Sieradz),
Radwan Józef,
Rembowski Zygmunt (Nowa Wieś poczta Złoczew),
Rędziejowska Zofja,
Ruszkowski Wacław,
Sander G.,
Sikorski Edmund,
Siemiątkowski Zygmunt (Męcka Wola, poczta Sieradz),
Skąpska Janina,
Sobolewski Czesław,
ks. Sperczyński Ludwik (Dobra, poczta w. m.),

Strzeszewski Stefan (Dąbrówka, poczta Sieradz)
Szaras M.,
Szumska Marja,
Tarnowski Antoni (Kliczków, poczta Błaszki),
Tymieniecki Seweryn,
Walewski Stefan (Inczew, poczta Błaszki),
Walewski Kazimierz (Tubądzin, poczta Błaszki).

Sprawozdanie kasowe za 1910 r.

DOCHÓD

Pozostałość z poprzedniego roku . .	62 rb.	60 kop.
Wpisowe i składki za 1910 r. . .	149 „	60 „
„ „ zaległe	11 „	— „
„ „ na rok 1911. . .	6 „	— „
Dochód brutto z odczytów	62 „	10 „
Ze sprzedaży pocztówek.	9 „	45 „
% od sum w Tow. Pożyczk. Oszcz.	2 „	94 „
Razem .	303 rb.	69 kop.

ROZCHÓD

Lokal i usługa	24 rb.	50 kop.
Kupno książek i prenumerata pism .	35 „	50 „
Pocztówki i materjały piśmienne . .	12 „	15 „
Wydatki związane z odczytami . .	53 „	55 „
Zarządowi głównemu:		
a) za 60 egzemplarzy rocznika . .	12 „	— „
b) 10% od składek za 1910 r. .	14 „	96 „
Razem .	152 rb.	66 kop.
W dniu obrachunku rocznego t. j. 19/XII 1910 r. stan gotówki w kasie	151 rb.	03 kop.
Ogółem .	303 rb.	69 kop.

Protokół Komisji Rewizyjnej.

W dniu 11 stycznia Komisja Rewizyjna po sprawdzeniu książek rachunkowych znalazła wszystko w porządku.

E. Bohowiczowa *W. Piotrowska.*

Kielecki.

Członków 91.

W roku ubiegłym oddział liczył członków, 104 liczba ta jednak z końcem roku obniżyła się do 91 wskutek wyjazdu z Kielc, śmierci dwóch członków naszego oddziału i wskutek niepłacenia składek.

Wogóle zauważyć można, że w miarę otwierania nowych oddziałów w gubernji—ilość członków zmniejszać się musi siłą faktów.

Pozamiejscowi bowiem członkowie zapisują się do bliższych oddziałów prowincjonalnych.

Jakkolwiek twórczość drobnych oddziałów w części rozprasza cenne zbiory muzealne, miejmy jednak nadzieję, że nie będzie wpływać ujemnie na dalszy rozwój oddziałów gubernialnych.

Zarząd odbył posiedzeń 9. Zebrań miesięcznych odbyło się 5. Na tych ostatnich oprócz krótkich sprawozdań z działalności oddziału, wygłoszono następujące odczyty:

1) „Kometa Halley'a i o przewidywanym końcu świata" z licznemi przezroczami i tablicami — p. Jarosław Chełmiński.

2) „Naukowa wycieczka do jaskiń Ojcowskich głównie Wierzchowskiej i Jerzmanowskiej w celu poszukiwań archeologicznych".—p. Józef Milicer.

3) „O człowieku przedhistorycznym na ziemiach słowiańskich"—p. Kazimierz Stołyhwo.

Więcej odczytów nie odbyło się w skutek różnych nieprzewidzianych przyczyn, które wraz z ciągłą niepogodą były powodem również pewnej bezczynności sekcji wycieczkowej.

Z liczby projektowanych wycieczek dopiero w drugiej połowie roku odbyła się jedna na Ś-tą Katarzynę w celu przyjęcia udziału w uroczystem poświęceniu i otwarciu schroniska dla turystów we wsi Św. Katarzyna.

Oprócz tej zaprojektowano szereg wycieczek po mieście Kielcach i okolicy, z których dwie odbyły się w miesiącach Listopadzie i Grudniu t. j. jedna dla zwiedzenia b. pałacu biskupskiego, druga zaś dla zwiedzenia fabryki marmurów miejscowych.

Obie te wycieczki cieszyły się uznaniem i powodzeniem. Dalszy ciąg tychże wycieczek odbędzie się w roku przyszłym.

Oprócz tego w porze letniej—oddział nasz udzielał wskazówek i pomocy licznej rzeszy młodzieży turystycznej, zwiedzającej Kielce i okolice.

W celu odpowiedniego przygotowania materjałów do obchodu w r. 1912 rocznicy śmierci ś. p. Hugona

Kołłątaja—zawiązano komitet złożony z ks. Rayskiego i pp. Tokarza, Krzemińskiego i M. Koczanowicza.

Komitet ten zamierza w r. 1911 w towarzystwie fotografa zwiedzić m. Pińczów i wsie: Tuczempy, Niecisławice, Krzyżanowice i Wiśniowę w celu zebrania niezbędnych materjałów do wydać się mającego **„Albumu Kołłątajowskiego“**.

W roku sprawozdawczym d. 1 Lipca — oddział nasz zmuszony był wynająć nowy lokal dla wygodnego pomieszczenia nader szybko zwiększających się zbiorów muzealnych. Wynajęto lokal, złożony z trzech pokojów.

Zbiory muzealne zwiększają się stale ilościowo i jakościowo.

Muzeum nasze liczy obecnie 1986 okazów, należycie i systematycznie opisanych i skatalogowanych przez kustosza prof. Tadeusza Włoszka.

Okazy te różnej wartości składają się z wykopalisk, dokumentów historycznych, map, bogatej kolekcji medali i numizmatów, zbiorów przyrodniczych (bogactwa mineralne ziemi kieleckiej), historycznych zabytków sztuki i t. p.

W roku ubiegłym zbiory nasze wzbogaciły się oprócz wielu innych cennych przedmiotów—dokładnem odtworzeniem grobu przedhistorycznego przez p. Zdzisława Lenartowicza.

Dalej p. Józef Milicer wspólnie z p. Janem Czarnowskim powiększyli zbiory cennemi wykopaliskami w grotach Ojcowa (Jerzmanowskiej i Wierzchowskiej) mianowicie przywieziono wspaniały okaz czaszki niedzwiedzia jaskiniowego, kości tura i wiele innych.

Sprawozdanie muzealne

kieleck. oddz. Towarz. Krajoznawcz.

za rok 1910

W ciągu roku 1910 wpłynęło do zbiorów

w dziale	darów	depozyt.	razem
Przedmiotów muzealnych .	13	31	44
Monet	117	137	254
Medalów. . . .	3	11	14
Wykopalisk . . .	4	31	35
Okazów minerałów . .	1	42	43
Dokumentów . . .	5	40	45
Map i planów . . .	1	1	2
Fragmentów pism perjod. .	8	6	14
Książek tomów. . .	46	8	54
Broszur	9	—	9
Rycin	—	4	4
Razem . .	207	311	518

Zwiedziło zbiory 255 osób dorosłych i 517 osób młodzieży szkoln. obu płci, razem 772 osoby. Oprócz młodzieży miejscowej była młodzież szkoły Konopczyńskiego z Warsz:, Cąbrowskiego z Łowicza, Szkoła ze Starej Wsi, Sztejnbokówny żeńska z Warsz., nakoniec żeńska z Końskich. Z opłaty za wejście wpłynęło 35 rb.

Kustosz zbiorów **T. Włoszek.**

Należyty rozwój Towarzystwa tamowany jest na każdym roku wskutek braku środków materjalnych, a jeszcze bardziej braku jednostek uspołecznionych, chcących i umiejących dla dobra instytucji pracować.

Miejmy nadzieję, że rok przyszły będzie szczęśliwszy pod tym względem.

W celu większego ożywienia Towarzystwa z chwilą wynajęcia obszerniejszego lokalu ogłoszono iż w każdą sobotę wieczorną porą w lokalu tym zbierać się mogą nietylko członkowie Zarządu, lecz wogóle członkowie oddziału dla wspólnej wymiany myśli, przedyskutowania projektów, tyczących się dalszego rozwoju instytucji i t. p. Wogóle dążeniem Zarządu jest i było utrzymanie stałej łączności ze wszystkiemi członkami, dotychczas jednak dobre chęci nie zostały uwieńczone pomyślnym skutkiem.

Stan kasy:

PRZYCHÓD

Pozostało z roku 1909.	rb: 337	k. 67
Wpłynęło do kasy:		
na rachunek zaległości	„ 15	„ —
wpisowe nowych członków. . .	„ 12	„ —
składki za 1910 r.	„ 278	„ —
z puszki w Muzeum	„ 12	„ 70
Razem .	rb. 655	k. 37

ROZCHÓD:

Lokal	rb. 185	k. —
Opał	„ 19	„ 60
Przeniesienie Muzeum i wydatki . . .	„ 19	„ 90
Inkasent	„ 33	„ —
Książki kasowe, druki	„ 14	„ 85
do przeniesienia	rb. 272	k. 35

	z przeniesienia	rb. 272	k. 53
Zwrot za bilety członkowskie . . .		„ 1	„ 10
Ryngraf do Muzeum		„ 20	„ —
10% Tow. Centr. za 1908 i 1909 r. .		„ 51	„ 90
	Razem .	rb. 345	k. 35

Przychód		rb. 655	k. 37
Rozchód		„ 345	„ 35
	Pozostaje na 1/I 1911 r.	rb. 310	k. 02

Skład zarządu w 1910 r.

Prezes Dr. Zawadzki Mieczysław,
Kustosz Włoszek Tadeusz,
Skarbnik Bojemski Aleksander,
Sekretarz Musiał Władysław,
Członkowie zarządu: ks. kan. Obuchowicz Br.
Koczanowicz Mieczysław.

Lista Członków:

Bielecki Henryk,
Bojemski Aleksander,
Bzowska Bronisława,
Cichowski Roman,
Ciechoński Wacław,
ks. kan. Czerkiewicz Bogumił.
Dunin Józef,
ks. kan. Gawroński Ludwik,
Grabkowski Roman,
Grzegorzewski Marjan,
ks. Grzeliński Witalis,
Halik Mieczysław,
Halikowa Marja,
Halik Wacław,
Henneberg Anna,
Henneberg Adolf,
ks. Hübner Włodzimierz,
Hüet Władysław,
Janczewski Kazimierz,
Janiczak Józef,
dr. Jankowski Piotr,
Jaskłowski Wacław,
dr. Jedlicki Łukasz,
Kandaki Włodzimierz,

Kawczyński Mieczysław.
Kinastowski Roman,
Kirchner Wincenty,
ks. prarat Kluczyński Aleksander,
Knichowiecka Marja,
Knichowiecki Lucjan,
Kobyłecki Hipolit,
Koczanowicz Mieczysław,
Dr. Kosieradzki Konrad,
Kossuth A.,
Kossuthówna Barbara,
Kostuch Tomasz,
Kozłowska Wanda,
Kozłowska Kazimiera,
Kozłowski Leon,
Kozłowski Romuald,
Kowalczewski Albin,
ks. Krajewski Teodor,
ks. Krzakowski Jan,
Krzanowski Jan,
Kunicki M.
dr. Laskowski Bronisław,
Laszczyk Kazimierz,
Lenartowicz Zdzisław,
J. E. ks. biskup Łosiński Augustyn,
Marberowa Felicja,
Markowska Eleonora,
Markowski Bolesław,
Matkowska Zofja,
Matkowska Jadwiga,
Messing Juljan,
Milicer Józef,
Mincerowa Elżbieta,
Mincer Edward,
Możdżeńska Apolonja,
Musiał Władysław,
Noyszewski Mieczysław,
ks. kan. Obuchowicz Bronisław,
Ostrowski Stanisław,
Ożarek Stanisław,
Pachelski Stefan,
Papiewska Stefanja,
Papiewski Stefan,
Piwowarski Rafał,
Płoski Arkadjusz,
Rachalewska Stanisława,
Rachalewski Stanisław,
Różycki Erazm,
Rudnicka Cecylja,
Sahajdakowska Florent.,
Sanecki Stanisław,
Saski Bronisław,
Schultz August,
Sienkiewicz Włodzimierz,
Sienicki Stefan,
Sielski Zygmunt,
Skibiński Leon,
Śląski Zygmunt,
Stachurski Stefan,
Stankiewicz Józef,
Szpakowski Stanisław,
Tomaszewski Stefan,
Walchnowski Andrzej,
Warchalska Jadwiga,
Włoszek Tadeusz,
Wodzinowski Feliks,
Wojtaszek Michał,
dr. Zawadzki Mieczysław.

Kujawski.

Członków 234.

Działalność Oddziału Kujawskiego w trzecim roku jego istnienia może się wydać na pierwszy rzut oka nieco opieszałą w porównaniu z rokiem przeszłym. Przeszkodą do ujawnienia owocniejszej pracy ze strony Zarządu Oddziału, o której mówiłyby wyniki, objęte niniejszem sprawozdaniem, był udział członków Zarządu w posiedzeniach komitetu projektowanej wystawy etnograficzno-artystycznej we Włocławku. Aczkolwiek inicjatywę wystawy podjął Zarząd Oddziału, wykonaniem zajął się stojący po za nim samodzielny komitet, którego działalność na tej zasadzie zostaje w sprawozdaniu pominiętą. Zaznaczyć jednak należy, że Zarząd Oddziału uważa za swój moralny obowiązek dołożenie wszelkich starań, ażeby wystawa, której otwarcie ma nastąpić w maju 1911 r., została urzeczywistnioną z możliwie najlepszym rezultatem. Dlatego też zabiegi, czynione w tym kierunku, pozwala sobie włączyć do ogólnego bilansu swej pracy za rok sprawozdawczy.

W roku 1910-ym odbyło się 35 zaprotokółowanych posiedzeń Zarządu, na których po za sprawami administracyjnemi i stawianemi na porządek dzienny z dyrektywy Centrali, omawiany był kierunek pracy w sekcjach, częstokroć przez cały Zarząd wykonywanej. Na jednem z posiedzeń p. Cyprjan Apanowicz wygłosił swój referat p. t. „Kilka słów w kwestji bogactw mineralnych na Kujawach“.

Zebrań ogólnych w roku ubiegłym odbyło się tylko dwa. Jedno roczne d. 20 lutego, na którem prof. By-

szewski wypowiedział referat: „O rozwoju przemysłu w Królestwie Polskiem“ i jedno zwyczajne w październiku, zakończone referatem p. Rajcy p. t. „Statystyka związków i stowarzyszeń we Włocławku“. Wybory roczne powołały do składu Zarządu po raz trzeci te same osoby, dając tem wyraz zaufania ze strony ogółu członków do prezydjum Oddziału Kujawskiego.

Z grona tego ustąpiła wkrótce z powodu wyjazdu p. Felicja Olszewska, w której osobie Oddział stracił dzielną kustoszkę zbiorów muzealnych. Miejsce p. Olszewskiej zajął p. Cyprjan Apanowicz, jako posiadający największą kolejną ilość głosów, otrzymanych na wyborach rocznych.

Sekcje były czynne tylko cztery: muzealna, odczytowa, wycieczkowa z podsekcją kolarską i fotograficzna; sekcja popularyzowania krajoznawstwa nie wstąpiła w nowy okres swojej działalności po przerwie, spowodowanej w roku przeszłym przeszkodami natury formalnej.

Sekcja Muzealna.

Zbiory muzealne Oddziału Kujawskiego przedstawiają się dość pokaźnie. Mieszczą się w dwóch pokojach, wyłącznie na ten cel przeznaczonych, gdzie stoi 19 szaf i gablot. Brak miejsca nie pozwala obecnie myśleć o sprawieniu ich więcej, pomimo że wiele przedmiotów niema odpowiedniego pomieszczenia. Dary i depozyty napływają stale—ogół, dzięki odezwom i osobistej interwencji członków sekcji muzealnej, chętnie przykłada się do rozwoju muzeum. Pod względem uporządkowania zbiorów, chociaż w roku zeszłym zrobiono duży krok naprzód, pozostaje dużo jeszcze do życze-

nia. Przedewszystkiem muzeum czeka na osoby kompetentne, które zajęłyby się dokładnem usystematyzowaniem zbiorów, a następnie ułożeniem szczegółowego katalogu.

Stosownie do powziętej w roku ubiegłym uchwały, ażeby jak najszybciej stworzyć w muzeum dział etnograficzny z terenu ziemi Kujawskiej, sekcja muzealna w roku sprawozdawczym zrobiła wiele, dostarczywszy oryginalne wewnętrzne urządzenie chaty kujawskiej, oraz typowe ubiory ludowe. Z dorobkiem powyższym Oddział zadeklarował się stanąć na wystawie zdobnictwa ludowego, urządzanej w lutym roku następnego przez Centralę.

Bibljoteka.

Katalog bibljoteczki Oddziału zawiera 198 tytułów książek, przeważnie treści krajoznawczej.

Sekcja Odczytowa.

Staraniem sekcji w roku 1910-ym wygłoszone były następujące odczyty:

1) p. Rzeszotarskiego ze Stalmierza: „Zarys historyczny ziemi Dobrzyńskiej".

2) p. E. Oziębły: „O Krakowie".

3) p. G. Moczarskiego: „Z biegiem Wisły od Włocławka do Gdańska".

4) p. J. Skibińskiego — powtórzenie poprzedniego.

5) p. Al. Janowskiego: „O naszych miastach".

6) p. A. Byszewskiego: „O Karpatach".

7) p. J. Skibińskiego: „O Lublinie".

Sekcja wycieczkowa.

Sekcja wycieczkowa zorganizowała w sezonie ubiegłym trzy wycieczki, dwie z nich na większą skalę. Pierwsza wycieczka odbyła się w dniu 8 maja do Łęczycy, z udziałem gości z Łowicza, Łodzi i Warszawy. Razem uczestniczyło około 100 osób, w tej liczbie z Oddziału Kujawskiego 36 osób. Wycieczkowiczów spotkało serdeczne i gościnne przyjęcie ze strony miejscowego komitetu ad hoc utworzonego. Wysłuchawszy ciekawego referatu prof. Byszewskiego o „Łęczycy“, obecni mieli możność wszechstronnego zapoznania się ze zwiedzaną miejscowością.

Druga wycieczka, licząca 26 osób, wyruszyła w d. 5 czerwca statkiem z Włocławka dla zwiedzenia Bobrownik, Nieszawy i Ciechocinka, powróciwszy stamtąd koleją.

Trzecia czterodniowa należała do bardzo interesujących. W dn. 28 czerwca z Włocławka koleją do Nieszawy, stąd kolejką cukrowni „Dobre“ do Płowiec, końmi do jeziora Gopła; przez Gopło statkiem do Kruszwicy, wreszcie koleją do Inowrocławia, Gniezna, Poznania. Powrotna droga wiodła przez Toruń i Aleksandrów Pograniczny. W wycieczce tej brało udział 60 osób, wliczając gości z Warszawy, Piotrkowa, Płocka, Łodzi, Łowicza i Lublina.

Oprócz tego grono członków Oddziału Kujawskiego uczestniczyło w wycieczce do Ojcowa i Pieskowej Skały, zorganizowanej przez Oddział Piotrkowski.

W przyszłym sezonie sekcja wycieczkowa ma zamiar zorganizować, oprócz paru innych, interesującą wycieczkę do ziemi Kaszubskiej.

Podsekcja kolarska pod kierownictwem p. Przemysława Kowalewskiego wykazała wiele ruchliwości, doprowadziwszy do skutku 12 wycieczek do bliższych i dalszych okolic. Zwiedzono Brześć Kujawski, Brzezie, Chełmicę, Kutno, Kowal, Łęczycę, Nieszawę, Płock, Płowce, Raciążek, Skempe, Smiłowice, Świętosław i Wieniec. W każdej z tych wycieczek uczestniczyło 6—18 kolarzy. Z usług podsekcji kolarskiej korzystała dużo sekcja muzealna. Same zaś wycieczki miały charakter ściśle krajoznawczy, stosując się do opracowanego na zebraniach programu, co i gdzie jest do zobaczenia lub też do załatwienia w sprawach Oddziału.

Projektowane wycieczki na rok 1911.

I. 14/V. Kłóbka, Kowal, Więcławice.
II. 11/VI. Bobrowniki, Raciążek, Ciechocinek.
III. 15/VII. Kartuzy—przez Toruń, Grudziądz, Chełmno do Kościerzyna na wystawę kaszubską.
IV. 29/VII. Jeziora: Brdów, Miałkie, Orle, Głuszyńskie.
5) 15/VIII Dobrzyń statkiem, powrót końmi dla chętnych pieszo.
6) 3/IX Lipno, Skępe.

Sekcja fotograficzna.

Sekcja fotograficzna przygotowała szereg zdjęć, z których wkrótce ma być wydaną serja pocztówek Kujawskich. Potrzebny na to wydawnictwo fundusz został już przewidziany w budżecie Oddziału na rok 1911.

Stan finansowy.

Pod względem finansowym Oddział Kujawski stoi bardzo dobrze. Wogóle dochody w porównaniu z rokiem przeszłym wzrosły o 142 rb. 75 kop., aczkolwiek niektóre pozycje przyniosły mniej. Naprzykład wycieczki w roku 1909 ym dały czystego zysku 192 rb., a w roku sprawozdawczym 58 rubli straty.

Sprawozdanie kasowe 1910 r.

PRZYCHÓD:

Saldo z r. 1909	125	rb.	06	kop
składki członków	618	„	—	
wpisowe nowych członków	42	„	—	
dochód z odnajmu lokalu i sali . .	214	„	—	
ofiary	246	„	95	„
dochód czysty ze sprzedaży pocztówek	10	„	52	„
„ „ z odczytów . . .	26	„	93	„
	1283	„	46	„

ROZCHÓD:

Komorne	500	rb.	00	kop.
dziesięcina Centrali za 1909 r. . .	55	„	45	„
wydatki na utrzymanie lokalu . .	256	„	77	„
„ muzealne	145	„	84	„
„ kancelaryjne i druki . . .	105	„	98	„
straty z urządzenia wycieczek . .	58	„	85	„
	1122	„	89	„
Saldo	160	„	57	„
	1283	„	46	„

UWAGA. W zeszłorocznem sprawozdaniu kasowem suma wpływów równała się 1499 rb. 11 kop.

w tym wynosi 1283 rb. 46 kop. Pozorna różnica na niekorzyść roku sprawozdawczego wynikła z tego powodu, że obecnie w odpowiednich pozycjach podany został tylko zysk czysty z danego źródła.

Protokół komisji rewizyjnej z d. 18 stycznia 1910 roku.

Na mocy § 27 ustawy komisja rewizyjna sprawdziła rachunkowość T-twa i takową znalazła w porządku.

Kasa wykazuje gotówką w kasie T-wa	74 rb.	33 kop.
W kasie Wzajemn. Kredytu	50 „	73 „
Razem	125 rb.	06 kop.

Włocławek 18 Stycznia 1910 r.

Komisja Rewizyjna

podp. K. Xiężopolski W. Fabjanowski.

Budżet na rok 1911.

PRZYCHÓD:

Saldo z r. 1910	160 rb.	57 kop.
wpisowe członków	30 „	— „
składki członkowskie	600 „	— „
zaległe składki	120 „	— „
dochód z odczytów	19 „	43 „
„ z wycieczek	10 „	— „
„ z pocztówek	10 „	— „
„ z odnajmu lokalu i sali . . .	200 „	— „
nieprzewidziane dochody	150 „	— „
	1300 „	— kop.

ROZCHÓD:

Komorne	500 rb.
koszta utrzymania lokalu	250 „
wydatki kancelaryjne i druki	75 „
„ muzealne	125 „
„ s. fotograficznej	200 „
„ bibljoteczne	30 „
dziesięcina Centrali za 1910 r.	66 „
wydatki nieprzewidziane	54 „
	1300 „

Zarząd Oddziału:

Prezes: Antoni Byszewski
Wiceprezesi: Antoni Olszakowski
Przemysław Kowalewski
Skarbnik: Witold Piasecki
Kustosz: Cyprjan Apanowicz
Sekretarz: Jan Skibiński
Gospodarz lokalu: Jan Seyer
Bibljotekarka: Stanisława Grabowiecka
Przewodniczący sekcji odczytowej Jan Moczarski
„ „ *wycieczkowej:* Gustaw Moczarski
„ „ *fotograficznej:* Henryk Wińcza
Zastępcy: Mieczysława Nowacka
Wanda Olszakowska
Jan Kossobudzki
Eustachy Oziębło
Komisja Rewizyjna: R. Xiężopolski
W. Fabjanowski
A. Trzciński

Członkowie

Adamski Feliks
Ambrożkiewicz Wład.
Apanowicz Cyprjan
Aspisowa Aleksandra
Babiński Antoni
Bacciarelli Kazimierz, Jądrowice, pow. Brześć Kujawski.
Bacciarelli Wacława, Jądrowice, powiat Brześć Kujawski.
Bauer Adela
Bauer Ludwik
Bednarski Edward
Biegalski Antoni
Biskupski Stefan, Zawady, p. Kowal.
Bloch Paweł, Czaple p. Czerniewice.
Błędowski Zygmunt
Bobiński Michał, Warszawa Aleje Jerozolimskie Nr. 96.
Bojańczyk Marja
Bojańczyk Michał
Borkowski Władysław
Bouchard Helena
Boye Anna, Wąsowo p.
Bowbelski Strzyżysław, Kutno
Byszewska Alicja, Szczytno p. Czerniewice
Byszewski Antoni, Szczytno p. Czerniewice
Certowicz Maksymiljan
Chlebowski Walenty
Ciechanowska Felicja
Cybulski Tadeusz
Czamańska Ludwika
Czamański Herman
Czapski Juljan, Aleksandrów pograniczny
Czarniecki Eustachy Aleksandrów pograniczny
Czempiński Bolesław, Chodecz p. Czerniewice
Czernicki Jan
Domański Stanisław
Domaradzki Stanisław
Dulski Anastazy, Grabków, p. Czerniewice
Dzierzbicka Kazimiera, Osłonki p. Osięciny
Dziubińska Jadwiga, Kruszynek p. Włocławek
Eiselt Gustaw, Brzezie p. Włocławek
Fabjanowska Kazimiera
Fabjanowski Wacław
Fedorowicz Michał
Fiedler Herman
Gabryel Jerzy, Olganowo p. Czerniewice
Gajęcki Bolesław
Gniazdowski Stanisław, Nowa Wieś
Gockowski Stefan, cukrownia Rytwiany p. Staszów.
Golde Selim

Gontarski Franciszek
Górski Aleksander
Górska Hanna
Górski Michał
Graliński, Brzeście powiat Włocławek
Grabowiecka Stanisława
Grąbczewska Marja
Grąbczewski Aleksander
Grodzicka Marja, Chromowola p. Aleksandrów
Grzegorzewicz Józef, Brzezie p. Włocławek
Gulski Jan
Gutkowski Jan
Gutowski Tadeusz
Górnikiewicz Aleksy
Grabowski Michał
Haack Artur, Dembice p. Włocławek
Haack Irena, Dembice p.
Handelsmanam Stanisław
Hecker Józefa
Hettlinger Artur
Higersberger Aleksander, Choceń p. Czerniewice
Higersberger Walerja, Choceń p. Czerniewice
Holtz Henryk
Horodyński Franciszek
Jabłoński Tymoteusz
Jasiński Henryk
Jawdyńska Julja
Jerin Mieczysława
Jerin Czesław
Kabała Jan ks.
Kalkstein Maksymiljan
Kaniewski Antoni
Karnkowski Antoni
Karpińska Kazimiera
Karpiński Jan, Adamowa Wola p. Czerniewice
Kieler Stanisław ks.
Kobierzycka Marja
Kocent Anna
Kocent Bronisław
Kochanowicz Ada
Kochanowicz Ignacy
Kochanowicz Józef
Kochanowicz Michał
Kołodziński Władysław
Kordos Władysław
Kossobudzka Jadwiga
Kossobudzki Jan
Kowalewska Władysława
Kowalewski Przemysław
Kowalewski Bohdan
Kowalewski Leon
Kowalewicz Wacław
Kozłowski Józef
Kretkowska Marja, Baruchowo p. Kowal
Kretkowski Ignacy, Grodno p. Kowal
Kretkowski Leon, Baruchowo p. Kowal
Krzymuski Henryk, Falborz p. Brześć Kujawski
Kubicki Władysław ks. Lubanie p. Waganiec
Kuczyński Wacław
Kuliński Stefan ks. Brześć Kujawski
Kunczyński Stan. Chodecz

Kwiatkowski Antoni
Langiewiczowa Jadwiga
Lepell Walerja
Linde Cecylja
Ludwig Edward, Świech p. Włocławek
Lewandowska Cecylja
Łaszkiewicz Wacław
Łojewski Konstaty
Łukawski Bolesław
Łukawski Józef
Majewski Ignacy ks. Kościelna Wieś p. Osięciny
Markowski Wilhelm, Aleksandrów pograniczny
Markowski Józef, Wola Skarbkowa p. Osięciny
Meller Eugenjusz
Mergel Marja
Mergel Stefan
Michalski Jan
Mierosławski Bronisław, Czarne p. Gostynin
Mierosławski Zygmunt, Czarne p. Gostynin
Mikulski A.
Milewski Antoni, cukrownia „Dobre“ p. Waganiec.
Miłodrowski Adam
Mirewicz Antoni
Młodowska Marja, Wieniec p. Brzezie
Moczarski Gustaw
Moczarski Jan
Mokrzycki Edmund
Morawski Władysław
Mühsam Hugo
Namysłowski Jan
Neuman Herman
Neuman Izydor
Neumark Jakób
Niwiński Stanisław
Nowacka Mieczysława
Nowacka Marja
Nowca Władysław
Olszakowska Marja
Olszakowski Antoni
Olszakowska Wanda
Ossowska Janina, Dąbrówka p. Czerniewice
Ostaszewski Eugenjusz, Chodecz
Osterloff Karol, Nieszawa
Oziębło Eustachy
Panasiewicz Bogumił, Lubraniec.
Pawłowicz Aleksander
Pawłowski Aureljusz
Piaszczyński Kazimierz
Piasecka Marja
Piasecki Witold.
Piaskowski Wincenty
Piechaczek Władysław
Potrzobowski Karol
Pruska Bogumiła, Lubanie p. Waganiec
Pruski Aleksander, Lubanie p. Waganiec
Przedpełski Jan
Przyłubski Leon, Kąty p. Ostrowy

Przywieczerski Józef, Falborek p. Brześć Kujawski
Przywieczerska Wanda Falborek p. Brześć Kujawski
Raczyński Marjan, Ciechocinek
Rajca Szymon
Rojek Kazimierz ks.
Rokicki W.
Rutkowski Aleksander
Ruttie Mieczysław
Sawicki Józef
Seyer Jan
Seroczyńska Marja, Kruszynek p. Włocławek
Siniarska-Czaplicka Janina, Borzynie p. Czerniewice
Siniarski-Czaplicki Jan, Borzynie p. Czerniewice
Skibiński Jan
Skierkowski Feliks
Skrobecki Stanisław
Skupieński Jan
Sliwiński Jan ks.
Służałek Władysław ks.
Sokołowski Antoni, Wola Olszowa p. Ostrowy
Strzeszewska Julja, Baruchowo p. Kowal
Studziński Protazy, Rzadka Wola p. Brześć Kujawski
Supełło Łukasz
Swierczkowski, Brzezie p. Włocławek
Sypniewski Leon
Syski Ignacy
Szajewski Ignacy, Dąbie p. Brześć Kujawski
Szatkowski Antoni
Szczepański Józef
Szokalski Hipolit
Szparkowski Józef
Szrejber Bolesław, Łąka p. Czerniewice
Sztejner Bolesław
Szwankowska Tekla
Szwankowski Wiktor
Szwarcencer Józef
Szwillng Jerzy
Szypowski Stanisław
Tomaszewski Jan
Trzciński Adam
Trzcińska Helena
Tyborowski Stanisław, Kowal
Ubysz Antoni, Kutno
Uszyński Adam
Wardęski Henryk
Wasilewski Eugenjusz
Wencel Ludwik
Wilke Adolf
Wińcza Henryk
Wińczyna Regina
Wioślarze
Wiśniewski Jan
Witwińska Helena, Brześć Kujawski
Wojciechowski Jan
Xiężopolska Marja

Xiężopolski Karol
Xiężopolski Mateusz
Xiężopolska Zofja
Zaleski Feliks
Zalewski Józef
Zagleniczny Jan, Cukrownia Brześć Kujawski.
Zieliński Kazimierz
Ziętkiewicz ks., Chodecz
Zimowski W.
Żółtowski Jan, Kutno
Żyburski Seweryn

UWAGA. Wszyscy, obok nazwisk których nie podano miejsca zamieszkania, mieszkają we Włocławku.

Lubelski

Członkow 73.

W obecnym roku sprawozdawczym działalność Oddziału Lub. nie zaznaczyła się wielkiem ożywieniem, co się tłumaczy 1⁰ małą ilością członków w Zarządzie i brakiem sekcji, 2⁰ bardzo małem zainteresowaniem sprawami Towarzystwa ze strony ogółu członków Oddziału Lub. Zebrania ogólne najczęściej bywały bardzo nieliczne, pomimo najskrupulatniejszych zawiadamiań, a często z braku uczestników nie dochodziły do skutku; toż samo dotyczy i urządzanych przez Zarząd wycieczek, które się nie odbywały dla braku zapisów pomimo, że często cel wycieczki był bardzo ciekawy, a miejscowość Lublinianom zupełnie nieznana. Taką była wycieczka 5-cio dniowa do jezior Wigierskich, która przygotowana przez Zarząd na 26 czerwca, z powodu braku uczestników nie doszła do skutku

Obarczeni nadmiernie zajęciami zawodowemi członkowie Zarządu zbyt mało poświęcali czasu sprawom

Tow. i dlatego działalność jego ograniczała się li tylko na zwoływaniu zebrań, wypełnianiu decyzji zapadłych na zebraniach i urządzaniu wycieczek. Dopiero w ostatnim miesiącu roku ubiegłego Zarząd poczynił kroki w celu nawiązania ściślejszej łączności z istniejącem przy miejscowem Tow. Rolniczem muzeum etnograficznem, by zdobyć miejsce dla swych zbiorów, o ile te się nagromadzą. W celu zorjentowania się, gdzie i do kogo należy się zwrócić po okazy muzealne, Zarząd rozesłał i rozsyła do rozmaitych miejscowości Gub. Lubelskiej kwestjonarjusz, opracowany przez specjalną komisję.

Zebrania Zarządu odbywały się łącznie z zebraniami ogólnemi. Zebrań takich w ciągu 1910 r. odbyło się 7. Zebrań miesięcznych nie było.

Wobec istnienia jednej tylko sekcji wycieczkowej, praca sekcyjna polegała na organizowaniu wycieczek i ułatwianiu członkom miejscowym korzystania z wycieczek urządzanych przez inne Oddziały prowincjonalne.

Odczyt p. Lewińskiego p. t. „Gieologiczna budowa ziem Polski“ nie cieszył się powodzeniem pomimo ciekawego tematu i znanej w Lublinie swady prelegenta; wobec tego innych odczytów już nie organizowano w obawie znacznych deficytów

Wycieczek odbyło się 5: 2 po mieście (Lublinie), 10 kwietnia i 5 maja, w których za każdym razem przyjmowało udział około 70 osób i trzy zamiejskie: 1-sza do Swidnika, 24 kwietnia, ekskursja przyrodnicza: przewodniczący p. Kowalczewski zaznajomił młodzież z roślinnością bliższych okolic Lublina. Uczestników 56. 2-a wycieczka 8 i 9 maja do Kazimierza nad Wisłą.

przez Celejów i Bochotnicę. Uczestników 39. Powrót przez Puławy.

Wreszcie 3-cia wycieczka 26 czerwca do Sieprawek majątku p. E. Sokołowskiego w celu zwiedzenia bogatej i cennej galerji obrazów. Uczestników 41.

Wystaw Oddział nie organizował, a z konkursów zapoczątkowano fotograficzny dzięki inicjatywie jednego z członków p. Cholewińskiego, który na ten cel zaofiarował rb. 25. Wybrano więc komisję z członków Oddziału amatorów i specjalistów do ułożenia warunków konkursu i ogłoszenia w najbliższej przyszłości.

Kalendarzyk zebrań miesięcznych Oddziału Lub. P. T. Krajoznawczego.

13 stycznia — zebranie ogólne sprawozdawczo-wyborcze

4 lutego	2 września
4 marca	7 października
1 kwietnia	4 listopada
10 czerwca	2 grudnia

Sprawozdanie Kasowe.

Pozostałość z roku 1909	Rb.	30	k.	43
WPŁYWY:				
wpisowe członków	„	35		—
składki za rok 1910 i zaległe . . .	„	173	„	25
„ „ „ 1911	„	23	„	75
wpływy ze sprzedaży pocztówek . .	„	24	„	50
„ z wycieczek	„	136	„	72
„ z odczytów	„	15	„	65
„ z fotografji	„	1	„	60
podniesiono z kasy Przemysłowców .	„	100		—
Razem	„	540	„	90

WYDATKI:

Zarządowi Głównemu 10% od składek	Rb.	18	k. 40
Druki i materjały piśmienne	„	31	„ 30
Kurendy do członków	„	4	„ 50
Marki i depesze	„	4	„ 68
Delegacje w sprawach T-wa	„	15	„ —
Wycieczki	„	121	„ 94
Odczyty	„	31	„ 10
Zakup pocztówek	„	30	„ 20
Przybory do fotografii	„	—	„ 80
Pieczęć	„	1	„ 80
Wpłacono do kasy Przemysłowców na lokację	„	120	„ —
Pożyczono Gr. Chmielewskiemu na drukowanie dzieła naukowego . .	„	100	„ —
Pozostałość na dniu 31/12 1910 roku .	„	61	„ 18
Razem . .	Rb.	540	k. 90

Bilans Zamknięcia.

na dniu 31 Grudnia 1910 roku.

R-ku Kasy.

saldo w dniu 31/12 1910 roku . . .	Rb.	61	k. 18

R-ku Ruchomości.

wartość w dniu 31/12 1910 roku . .	„	121	„ 76

R-ku Zbiorów.

wartość w dniu 31/12 1910 roku . .	„	2	„ —

R-ku Kasy Pożyczk. Przemysł. Lubelskich.

saldo lokacji w dniu 31/12 1910 roku.	„	170	„ —

R-ku Gracjana Chmielewskiego

pożyczka na wydrukow. dzieła naukowego.	„	100	„ —
Razem . .	Rb.	454	k. 93

R-ku Funduszu T-wa.

fundusz w dniu 31/12 1910 roku . ..	Rb.	324	k. 43
R-ku Kapitału amortyzacyjnego.			
20% od wartości ruchomości i zbiorów.	„	24	„ 75
R-ku Kapitału Rezerwowego.			
fundusz w dniu 31/12 1910 roku . .	„	82	„ —
R-ku Rezerwy Składek Członkowskich.			
składki na rok 911 wpłacone w r. 910.	„	23	„ 75
Razem . .	Rb.	454	k. 93

Zarząd Oddziału.

Prezes Gracjan Chmielewski.
Zastępca Stefan Uziembło.
Sekretarz Edward Supronowicz.
Henryk Wiercieński.
Komisja rewizyjna Czerwiński Wacław.
Samsonowicz Stanisław.

Członkowie Oddziału.

Arlitewicz Józef.
Brzeziński Stanisław.
Biernacki Mieczysław.
Bochyńska Zofja.
Bojarska Stefanja.
Czerwiński Wacław.
Chmielewski Gracjan.
Czarnoluski Władysław.
Cholewiński Witold.
Czarniecka Helena.
Dembiński Michał.
Dżał Stanisław.
Dżałowa Janina.
Dygasińska Zofja.
Dobrski Wacław.
Frycz Józef.
Gawdzik Edward.
Garszyńska Marja.
Herlen Antoni.
Jaczewski Kazimierz.
Iwański Jan.
Janiszewski Stanisław.
Jaworowski Aleksander.
Kałwajć Jan.
Kienitz Marja.
Kunicki Władysław.

Kamińska Matylda.
Kocowski Franciszek.
Kowalczewski Ludwik.
Kwieciński Jan.
Kuczyński Aloizy.
Kiciński Jan.
Lübek Sławomir.
Lübek Romuald.
Łysakowski Jan.
Markowicz Anna.
Markowicz Kazimierz.
Michniewski Michał.
Matecz Stanisław.
Marx August.
Muszkat Stanisław.
ks. Nowosielski Edward.
Ostromęcki.
Olszewska Felicja.
Olszewski Włodzimierz.
Pleszczyński Stanisław.
Polkowska Zofja.
Papiewska Janina.
Papiewska Marja.
Rejer Helena.
Rohland Paweł.
Rosciszewski Hipolit.
Radzikowski Stefan.
Radzikowska Stanisława.
Rayski Konstanty.
Rzączyński Edmund.
Raczkowski Franciszek.
Smelster Antoni.
Supronowicz Edward.
Stecka Marja.
Stanisławski Władysław.
Santer Tomasz.
Schöneich Aleksander.
Sekutowicz Bolesław.
Scholtz August.
Samsonowicz Stanisław.
Swierczewski Kazimierz.
Skarzyński Władysław.
Tuszyński Karol.
Uziembło Stefan.
Wiercieński Henryk.
Wiercieński Stanisław.
Zajączkowska Stanisława.

Łapski.

Członków 15.

1) Z powodu wyjazdu z Łap wielu członków, w roku bieżącym w Oddziale panował zastój i przewidywane było nawet zwinięcie Oddziału. Z chwilą jednak znalezienia nowego sposobu urządzania zebrań, bez względu na miejsce zamieszkania i odległość od Łap członków, istnienie oddziału zapewnione.

Mianowicie postanowiliśmy, że w oznaczonych terminach o jednej godzinie każdy z członków w domowem swojem otoczeniu zajmować się będzie tematami krajoznawstwa i czynności przewidziane ustawą rozdzielać między siebie odpowiednio.

2) Zebrań zarządu odbyło się 6.

3) Zebranie ogólne odbyło się jedno 26/XII 1910 r.

4) Zebrań miesięcznych odbyło się 12.

5) Zebrań sekcyi 6.

6) Do zbiorów zebrano 56 piosnek ludowych, z okolic Włodawy.

7) Odczytów było 12.

8) Wycieczka jedna do Warszawy.

Członków 15.

Wycieczki na następny rok tymczasem nie wyznaczono.

Sprawozdanie kasowe.

WPŁYWY:

Składki członków	rb.	45	k.	—
Zysk ze sprzedanych pocztówek . . .	„	—	„	92
Pozostałość z roku 1909	„	6	„	16
Razem .	rb.	52	k.	08

WYDATKI:

Ofiara na ochronę im. Orzeszkowej . .	rb.	5	k.	—
Książki i kwitarjusz.	„	1	„	42
Zwrot członkom części składek. . . .	„	37	„	50
Za przesyłkę deszczomierza i Ziemi , .	„	1	„	27
Marki pocztowe i materjały piśmienne ,	„	2	„	08
10°/₀ Zarządowi Głównemu	„	4	„	50
Razem ,	rb.	51	k.	77

Zarząd Oddziału.

Przewodniczący: Edward Sokołowski,
Skarbnik: Józef Ratman,
Sekretarka: Helena Wiśniewska.

Spis Członków.

Białokoz Jadwiga
Bieliński Mieczysław,
Dydykówna Stanisława
Folkowski Mieczysław,
Kozłowski Adam,
Kozłowski Kazimierz,
ks. Misiewicz Aleksander,
Ratman Józef,
Sokołowski Edward,
Szablak Aleksander,
Wiśniewski Leonard,
Wiśniewska Marja,
Wiśniewska Helena,
Zwierzyńska Aleksandra,
Zwierzyński Antoni,

Łódzki.

Członków 273.

Od samego początku roku ubiegłego praca w naszym oddziale nie zapowiadała się pomyślnie, gdyż zaraz po ogólnem zebraniu członków, które się odbyło w gmachu szkoły handlowej przy ul. Dzielnej № 41, kilku członków zarządu, którzy z prawdziwym pożytkiem pracowali dla Towarzystwa, zrzekło się mandatów.

Z członków zarządu wybranych ponownie pp. Wacław Kloss b. prezes, Ignacy Hirszel członek założyciel, Gustawa Hirszbergowa i Stanisław Kączkowski odmówili dalszej pracy, tłumacząc się brakiem czasu, a ś. p. Ignacy Wolanowski, już był poważnie chory, to też zarząd, dla ratowania sytuacji, aby nie przewlekać spra-

wy i nie zwoływać ponownie zebrania ogólnego, powołał do pracy osoby, które z kolei otrzymały największą ilość głosów na zebraniu ogólnem.

Skład zarządu niebawem uległ znów zmianie, gdyż w dniu 16 lutego, po kilkotygodniowej ciężkiej chorobie zmarł w Warszawie ś. p. Ignacy Wolanowski, gorliwy pracownik na polu krajoznawstwa, który, jeszcze uczęszczając do uniwersytetu warszawskiego na wydział filologiczny, pisywał artykuły z dziedziny folkloru i etnografji do „Wisły". Wkrótce po założeniu Oddziału Tow Krajoznawczego w Łodzi ś. p. Ignacy Wolanowski został członkiem zarządu, przyczyniając się w dużej mierze do rozbudzenia zainteresowania się sprawami krajoznawstwa wśród szerszych sfer tego miasta; w tym czasie napisał: „Historję Łodzi i jej okolic w XVI stul." w której wydobył na światło dzienne ciekawe, a nieznane szczegóły z dziejów Łodzi.

Na wakujące miejsce po ś. p. Wolanowskim zarząd zaprosił p. Dr. Stanisława Bartoszewicza. Następnie w kwietniu p. Roman Piaskowski, członek założyceiel oddziału łódzkiego, z konieczności złożył mandat, gdyż opuścił nasze miasto, przenosząc się na stałe do Łowicza, wtedy to p. St. Kączkowski, zaproszony przez Zarząd, cofnął swą rezygnację. Zmiany te, oraz brak ciągłości w pracy, a z drugiej strony ogromne zaabsorbowanie obowiązkami zawodowemi, które w Łodzi dłużej, co do ilości godzin, trwają niż w innych miastach, były przyczyną iż zarząd był w możności należycie zorganizować tylko sekcje: muzealną, wycieczkową i popularyzowania krajoznawstwa, a tak ważnej sekcji odczytowej, mimo usilnych starań w ciągu całego roku,

nie udało się zorganizować, z tego powodu wszelkie sprawy związane z odczytami spadały dodatkowo na barki prezesa i sekretarza. Odczyty, organizowane dorywczo, bez zgóry ułożonego planu, nie zawsze dochodziły do skutku, a często były połączone z niedokładnościami wynikłemi z wyżej przytoczonych powodów. Odczytów było tylko 7, zamiast projektowanych dziesięciu. Zaledwie w końcu maja, po całorocznych zabiegach, zarząd mógł uznać sekcję fotograficzną za istniejącą i oddał ją w ręce członka swego p. Bronisława Jasińskiego ze względu iż ma dużo związku z wycieczkami, bez sekcji tej tracilišmy połowę korzyści z wycieczek dokonanych, a choć nie można jej uważać za zorganizowaną zupełnie, w każdym jednak razie wykazała ona już swój pożytek, gdyż dostarczyła nam kilkunastu udatnych zdjęć.

W dniu 17 lutego w celu zdobycia do muzeum naszego większej ilości cennych dzieł i przedmiotów leżących bez korzyści, a często w zaniedbaniu w prywatnych zbiorach, p. Roman Piaskowski w imieniu zarządu pomieścił w dziennikach miejscowych odezwę do ogółu posiadaczy, prosząc o składanie tytułem darowizny lub do depozytu; odezwa ta dała pewien oddźwięk, jednak nie w tym stopniu, jakby się spodziewać należało.

ODEZWA.

Niedawno otworzony w naszem mieście Łódzki Oddział polskiego Tow. krajoznawczego pragnie wszelkiemi sposobami spełnić zadanie swoje społeczne w zakresie wytycznych celów, przewidzianych obowiązującą Towarzystwo ustawą.

Łódź jest placówką, której nietylko, że opuścić nie wolno, lecz usilnych starań dołożyć należy, aby między polską ludnością wytworzyć i potęgować zamiłowanie do wszystkiego, co stanowi pomniki przeszłości i teraźniejszości narodu.

Na pierwszym planie do rozwinięcla działalności Oddziału w wyżej wskazanym duchu dotkliwie daje się odczuwać brak odpowiedniego księgozbioru, oraz konieczność założenia muzeum, którego zadaniem byłoby gromadzenie zbiorów, dotyczących pamiątek przeszłości, okazów i dziwów przyrody naszego kraju, jak również dotyczących fizyografji, folkloru, archeologji, etnografji, przemysłu, sztuki i t. p.

Tego rodzaju muzea założyły już niektóre oddziały prowincjonalne, jak np. w Piotrkowie, Suwałkach, Włocławku, Siedlcach i in. Zbiory zostały zgrupowane dzięki tyłko poparciu mieszkańców miast i okolicznego obywatelstwa.

Niewątpliwie więc zbiory takie znajdują się w posiadaniu wielu pojedyńczych jednostek i jakkolwiek są cenne, wszakże z czasem mogą uledz bądź to zniszczeniu, bądź zagubieniu, bądź rozproszeniu.

Tymczasem zbiory zgromadzone w muzeum przy łódzk. Tow. Krajoznawczem, nietylko, że będą przechowywane z należytym pietyzmem, lecz po uporządkowaniu i skatalogowaniu, stając się dostępnemi jaknajszerszemu ogółowi, będą budzić właściwe i podniosłe zamiłowanie w jaknajliczniejszych sferach współobywateli.

W tym więc celu zwracamy się z niniejszą odezwą do społeczeństwa polskiego o zaofiarowanie do muzeum Łódzkiego Oddziału P. T. K. posiadanych zbio-

rów, w szczególności zaś do pp. wydawców i księgarzy o zaofiarowanie książek, broszur i innych tego rodzaju wydawnictw, mających związek z celami Tow. krajoznawczego.

Ci z ofiarodawców, którzy pojmują właściwie doniosłość muzeum, a jednocześnie pragnęliby zachować prawo własności do ofiarowanych zbiorów, mogliby na oznaczony przez siebie okres czasu złożyć je jako depozyt w ręce łódzk. Tow. Krajoznawczego. Po upłynięciu zaś oznaczonego terminu, mogliby deponowane okazy wycofać, albo też pozostawić, je nadal, terminowo lub na zawsze w muzeum krajoznawczem.

Nie wątpimy, że odezwa nasza znajdzie właściwy oddźwięk w społeczeństwie polskiem, do którego się zwracamy.

Wszelkie wydawnictwa i zbiory prosimy nadsyłać pod adresem lokalu Towarzystwa ul. Konstantynowska 5.

Zarząd łódzkiego Oddziału
Polsk. Tow. Krajozn.

Sekcja muzealna pozostaje pod przewodnictwem inżyniera Czesława Świerczewskiego, który w dalszym ciągu gorliwie zajmował się gromadzeniem okazów przemysłu ogólnego. Przedmioty i dzieła, ofiarowane lub złożone do depozytu w muzeum naszem, powiększyły zbiory, a między innemi wpłynęły: „Świat we wszystkich swoich częściach“ p. X. Władysława Łubieńskiego scholastyka Krakowskiego, dedykowane królowi Augustowi III w roku MDCCXL, kilka autografów, starych i nowych map, medali pamiątkowych, wykopalisk, skamieniałości i kruszców, kolekcja pisanek (sztuk

67), wycinanek łowickich i t. p.; z przedmiotów przemysłu miejscowego wyróżniają się ofiary. firmy Freed Greenwood (fabryka warsztatów tkackich)—grupa wyrobów, ułożonych w kształcie bardzo gustownych gwiazd, ujętych w dwiedębowe ramy, oraz gablota fir. Akc. Tow. M. Silberstein—zawierająca kolekcje bawełny (przędzy bawełnianej) w różnych gatunkach.

Na zebraniu miesięcznem w końcu października, członek T-wa dr. Józef Konic poruszył myśl, aby utworzyć specjalną komisję do zbadania roślinności okolic Łodzi, np. grupę charakterystycznych mchów i t. p. propozycję przyjęto z uznaniem i przekazano zarządowi.

W maju r. 1909 zarząd, dowiedziawszy się z pism miejscowych, iż w okolicy Łodzi na gruntach dóbr Łagiewnickich w Marysinku, pastuszkowie rozkopują wzgórek piasczysty, z którego wygrzebują różne starożytne przedmioty, wydelegował z grona swego p. profesora Wacława Jacuńskiego i W. Stan. Bartoszewicza, dla zbadania stanu rzeczy. Delegowani skonstantowali wandalizm poszukiwacza ukrytych skarbów; stan terenu, jaki zastali, utrudniał zorjentowanie się, jak wyglądał ów kopiec przedtem, w każdym razie, wobec tego że jest to polana piaszczysta, sądzić należy, iż po wycięciu otaczających ją lasów, wiatr jesienny, odsłonił zawartość kopca. Delegaci zdołali uratować łzawicę i fibulę, oraz trochę różnych skorup. Następnie w lipcu już po wyjeździe z Łodzi p. Jacuńskiego, panowie Dr. Stan. Bartoszewicz, Franciszek Hirszberg i Roman Piaskowski wybrali się ponownie dla przeprowadzenia gruntowniejszych poszukiwań na miejscu, przyczem z pomocą paru ludzi z rydlami, posuwając się systema-

tycznie, zdobyto urnę mniejszą gładką o dwóch uszach nie uszkodzoną, wypełnianą kośćmi palonemi, łupanemi, trochę skorup, niektóre z deseniem, oraz miecz 3 razy gięty, 2 groty do lanc, gwoździe i drobne żelastwo.

Zarząd zbierał się we wtorki po 1 i 15 każdego miesiąca, z wyjątkiem miesięcy letnich (lipca i sierpnia) posiedzeń tych było 21, zebrań miesięcznych odbyło się 6, wycieczek miejscowych 3, zamiejscowych 9, pokazów kinematograficznych - krajoznawczych, z objaśnieniami 4.

Skład Zarządu.

Prezes Józef Adamowicz
Wice prezes Lucjan Jętkiewicz i Czesław Swierczewski,
Sekretarz Franciszek Lenartowicz
Skarbnik Sabina Gontarska
Gospodarz lokalu Kajetan Kędzierski
Przewodn. sekcji wycieczk. Bronisław Jasiński
Członkowie zarządu Dr. Stanisław Bartoszewicz
Paweł Foerster
Stanisław Kączkowski
Stanisław Olczak
Roman Tulin.
Komisja Rewizyjna Franciszek Hirszberg
August Raubal i
Kazimierz Stebelski.

Zebrania miesięczne.

W ciągu roku odbyło się 6 zebrań miesięcznych na których wygłoszone zostały następujące odczyty:

1) d. 20 lutego p. inżynier Franciszek Bąkowski, o **„Pomorzu Polskiem“ (Kaszubach północnych)**.

2) d. 13 marca Wacław Jacuński **o „Skarbach Polskich w Karpatach“**.

3) d. 24 kwietnia redaktor Stanisław Łapiński, **o Wincentym Polu jako autorze „Pieśni o ziemi nàszej“**.

4) d. 29 maja p. Dr. Z. Mierzyński o **„znaczeniu nazw miejscowych“**.

5) d. 6 października p. inżynier Franciszek Hirszberg p. t. **„Rys geologiczny wyżyny Łódzkiej“**.

6) d. 18 grudnia p. Janina Gontarska odczytała opis jeziora **„Gopła“** i jego okolic napisany przez p. Aleksandra Janowskiego.

Pozatem zarząd, pragnąc dać możność mieszkańcom naszego grodu zapoznania się z **„Łysogórami“**, urządził w d. 4 grudnia **odczyt publiczny**, na który zaprosił p. Aleksandra Janowskiego z Warszawy.

Wycieczki.

Podobnież jak w roku poprzednim największym powodzeniem cieszyły się wycieczki jednodniowe i niezbyt odległe, jednakże korzystając z dni świątecznych udało się urządzić się dwie wycieczki dalsze. Pierwsze 3 wycieczki zorganizował p. Ignacy Hirszel, a wszystkie następne p. Bronisław Jasiński. Dzięki umiejętnej organizacji wszystkie wycieczki były udatne.

1) Wycieczka do stacji kolei elektrycznej Łódzkiej, po której oprowadzał wicedyrektor p. Rychter w dniu 13 lutego (osób 28).

2) Wycieczka do Rzeźni miejskiej, której urządzenie zalicza się do pierwszych w Państwie, oprowadzał dyrektor p. Zaleski; odbyła się w dn. 20 lutego (osób 33).

3) Wycieczka towarzysko - turystyczna, w dniu 6 marca, jako w rocznicę utworzenia oddziału łódzkiego, do Zgierza, w której wzięło udział osób 75. Zwiedzono miasto, kościoły z ich pamiątkami, ciekawsze fabryki, szczegółowo gmach szkoły handlowej, gdzie następnie nauczyciel miejscowy p. Stefan Pogorzelski odczytał wyczerpujący opis Zgierza.

4) Wycieczka do gazowni miejskiej w dniu 20 marca (osób 49). Dyrektor gazowni p. inżynier Świerczewski zaznajomił obecnych z konstrukcją i czynnością gazowni wogólności, a w szczególności z t. zw. gazownią wodną, mało jeszcze znaną w naszym kraju.

5) Wycieczka 2 dniowa do Warszawy w d. 3 i 4 kwietnia (osób 56). Pod wodzą p. Janowskiego, członka zarządu Warszawskiego; zwiedzono: Muzeum przemysłu i rolnictwa, Stare Miasto, kościół św. Florjana, wystawę sztuk pięknych, pałace Łazienkowski, Belwederski i zbiory Tow. Krajoznawczego.

6) Wycieczka jednodniowa do Skierniewic, gdzie zwiedzono park i kościół i do Łowicza gdzie pod wodzą p. Tarczyńskiego zwiedzono grupami jego muzeum a następnie całe miasto z jedo pamiątkami i osobliwościami, a także zbiory etnograficzne oddziału łowickiego gromadzone skrzętnie przez p. Chmielińską; w dniu 17 kwietnia (osób 48).

7) Wycieczka jednodniowa w dniu 8 maja do Łęczycy (osób 47), gdzie łącznie z członkami Oddziału Kujawskiego i Łowickiego zwiedzono osobliwości miasta i prastarą świątynię w Tumie.

8) W dn. 15, 16 i 17 maja, trzydniowa wycieczka w góry Świętokrzyskie (osób 45). Wycieczkę tą odbyto

łącznie z tow. pracowników handlowo-przemysłowych (osób około 80); zbyt gromadne zwiedzanie dało wyniki ujemne. Zwiedzono: Suchedniów, Bodzentyn, N. Słupię, Św. Krzyż, Łysicę, klasztor św. Katarzyny

9) Wycieczka 1 dniowa do Tomaszowa w dniu 12 czerwca (osób 47). Pieszo przebyto około 14 w., zwiedzono pieczary w Nagórzycach, t. zw. Wilcze Doły z piaskowca i groty w skałach po prawej stronie Pilicy. „Błękitne źródła“, skąd w powrotnej drodze przez Brzostówkę zwiedzono kopalnię pod Tomaszowem.

10) Wycieczka ośmiodniowa do Grodna, ziemi Augustowskiej, do Suwałk a w końcu do Wilna w dniach 4 — 12 lipca. Wycieczkę zorganizował i prowadził prezes J. Adamowicz (osób 12).

11) Wycieczka 1-dniowa do Warty; 18 Września zwiedzono kościoły i zakład umysłowo chorych. (52 osoby).

12) Wycieczka 1-dniowa do Arkadji i Nieborowa pod Łowiczem w dniu 16 Października (osób 42). Pod wodzą p. Wład. Tarczyńskiego zwiedzono pamiątki niegdyś świetnego parku w Arkadji: park i pałace starożytne z bogatemi zbiorami w Nieborowie.

Konkursy. Oddział nasz ogłosił konkurs z dziedziny: 1) geografji i turystyki krajoznawczej; 2) historji naturalnej; 3) fotografji, wyznaczając termin do składania prac, zebranych zielników, oraz zdjęć fotograficznych na dzień 15 października r. 1910. Ze smutkiem zapisać musimy do sprawozdania niniejszego, że odezwa ta nie znalazła oddźwięku wśród młodzieży gdyż literalnie ani jednej pracy, lub choćby jednego zdjęcia nie nadesłano.

Ruch Członków: W końcu roku 1909 było 207 członków, w ciągu roku 1910 przyjęto w poczet członków 81 osób, a że w tymże czasie wykreślono na żądanie lub z powodu nieopłacenia składek 12, zmarło 3 (ś. p. Ignacy Wolanowski, Adam Selens i Stanisław Bielicki) razem osób 15, w końcu roku 1910 lutego członków 273.

Sprawozdanie Kasowe.

WPŁYWY.

Pozostałość z r. 1909	rb.	213	k.	66
Składki zaległe za r. 1909	„	8	„	–
„ za rok 1910	„	694	„	50
Wpisowe od 79 członków	„	79	„	—
% za r. 1909 od funduszu w Tow. Wzajemnego Kredytu.	„	4	„	20
Ofiary	„	11	„	—
Od dyrektora W. Klossa na nagrodę konk.	„	25	„	—
Dochód z wycieczek	„	113	„	83
Czysty zysk z pokazów kinematogr. . .	„	59	„	90
Za bilety wejścia na odczyty	„	17	„	12
Wyd. „Ziemia", pisma, mapy i in. wyd.	„	65	„	60
Ze sprzedaży pocztówek	„	92	„	99
Za sprzedane żetony	„	21	„	—
Razem .	rb.	1405	k.	20

WYDATKI.

Za lokal	rb.	215	k.	—
Opał, światło, usługa i drobne wydatki	„	40	„	85
z przeniesienia	Rb.	255	k.	85

do przeniesienia	Rb. 255	k. 85
Inkaso składek członkowskich. . . .	„ 24	„ 35
Wynagrodzenie pracownika po rb. 10 mies.	„ 40	„ —
Dziesięcina dla Zarządu Głównego:		
za rok 1909.	„ 77	„ 75
za rok 1910.	„ 78	„ 15
Koszta zebr. miesięczn.	„ 75	„ 95
Marki pocztowe, blank. na przekazy .	„ 26	„ 21
Wyd. „Ziemia“, pisma, mapy, wydawn.	„ 122	„ 54
Ogłoszenia, druki	„ 36	„ 37
Reprezentacja	„ 27	„ 79
Pocztówki nabyte w r. 1910	„ 38	„ 09
Żetony	„ 22	„ —
Pozostałość na r. 1911	„ 580	„ 23
Razem	rb. 1305	k. 20

Zamierzenia. W lutym wycieczka do Warszawy na wystawę zdobnictwa ludowego. Zwiedzenie Zakładów Akc. Tow. K. Szeiblera na Księżym młynie wraz z ich kulturalnymi urządzeniami, nowozbudowanego zbiornika do gazu.

Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej.

Zgodność powyższych pozycji z poszczególnemi wykazami w książce kasowej stwierdzamy i z przyjemnością zaznaczamy, iż rachunkowość znaleźliśmy w należytym porządku.

Łódź, dnia 17 Stycznia 1911 r.

Członkowie Komisji Rewizyjnej.

K. Stebelski,
Franciszek Hirszberg.

Członkowie.

Adamczewski Lech.
Adamczewski Wacław,
Adamowicz Józef.
Adamowiczowa Janina.
Adamowiczowa Józefa.
Adamski Antoni.
Andrzejewski Aleksander.
Andrzejewski Henryk.
Arkuszewski Jan.
Barciński Marceli.
Barczewski Józef.
Bartoszewicz Stanisław dr.
Becker Eugenjusz.
Beckerowa Jadwiga.
Bergerówna Władysława.
Bernhard Antoni.
Birencweig Bernard.
Bobakowski Jan (Pabjanice).
Bryl Aleksander.
Borowski Witosław.
Charemza Antoni.
Chlebowski Czesław.
Chodkowski Stanisław.
Chorzelski Alfred.
Cichocki Bronisław.
Dąbrowska Jadwiga.
Dąbrowski Jan.
Dembowski Eranciszek,
Dolewski Ignacy.
Donatowiczówna Eugenja.
Drozdowski Wacław.
Drozdowski Witold.
Drzewiecki Bolesław (Pabjanice).
Dulewicz dr.
Dyljon Henryk.
Eichler Witold dr. (Pabjanice).
Elznerowiczówna Zofja.
Falcman Wacław.
Fiedler Konrad.
Fiszer Ludwik.
Foerster Paweł.
Fornalska Marja.
Fuchs Alfred.
Gablerowa Ludwika.
Gajówna Walentyna.
Garliński Władysław dr.
Garlikowski Jan.
Gelade Natan.
Goldberg Felicja.
Goldflam Aleksander,
Goldmüntz Michał,
Gołkont Emil.
Gontarska Sabina.
Gorski Korneli dr.
Grabowska Zofja.
Grzybowska Marja.
Grzymska Janina.
Gutowski Władysław.
Gryglik W.
Hanczke Ludomir (Zgierz).
Hansen Karolina:
Hansen Małgorzatą.
Haupf Władysław.
Heiman Aleksander.
Heinrich Edward.
Hentschlowa Felicja.
Heppen Antoni.

Hermanowski Wojciech.
Hirszberg Franciszek.
Hirsbergowa Gustawa.
Hirszel Ignacy
Horodyński Włodzimierz.
Iżycka Aleksandra.
Jankowski Aleksander.
Januszewska Zofja.
Jarzębowski Juljusz.
Jasiński Bronisław.
Jasiński Edmund.
Jasiński Władysław (Zgierz).
Jehn Robert.
Jelińska Janina.
Jętkiewicz Lucjan.
Kaffanke Wacław,
Kajzer Roman.
Kamenz W.
Kamieński Tadeusz.
Kapusta Jan.
Karp Wojciech.
Kączkowski Stanisław.
Kędzierski Kajetan.
Kieruczenkówna C, (Zgierz)
Kilański Tomasz.
Kloss Wacław.
Knapski Bolesław.
Kokeli Tadeusz.
Roliński Józef.dr.
Koldonek Antoni.
Kon Adolf.
Konarzewska Bronisława.
Konic Józef dr.
Konzon Naftali.
Kopczyńska Zofja.
Koralowa Ludwikowa.
Korewa Piotr.
Kossakowska Helena.
Kossuth Ludwik.
Kotynia Andrzej.
Kowalski Jan.
Koziołkiewiczówna Adela.
Kozłowski Karol.
Kożuchowski Tadeusz.
Koźmiński Leon.
Kreutzer Stanisław,
Kreutzerowa Józefa.
Kujawski Wacław,
Kulisz Edward,
Kułakowski Czesław.
Kułakowski Zdzisław.

Lange Józef B.
Lechowski W. D.
Leman Jerzy.
Lenartowicz Franciszek.
Liesel Stanistaw.
Lindner Antoni.
Lipińska A.
Lipowska Seweryna.
Lipski Andrzej.
Lolentz Ryszard.
Lutrosiński.

Łopatto Stanisław.
Łopatto Szczęsna.
Łoziński Stanisław.
Łuba Marjan.
Łukomski Stanisław.

Maciński Jan.
Maciński Paweł.
Macińska Wiktorja.
Majeranowska Bronisława

Majeranowska Łucja (Zgierz).
Majewski Henryk.
Majewski Stanisław.
Maj-Majewski Eugenjusz.
ks. Malinowski Ryszard.
Małkowski Wiktor.
Markiewicz Tadeusz.
Masłowski Jan.
Maternicki Franciszek Henryk.
Michałowski Antoni.
Micherski W. T.
Mierzyński Z. dr.
Miler Romuald.
Mittelstaedt Edward dr.
Mittellstaldt Zygmunt.
Mik Paweł.
Mroczkiewiczówna Ewa.
Müller Sydonja.
Müller Wanda.
Nakielski Stanisław.
Nelkenbaum Juljan.
Newe Jadwiga.
Nitecki Mieczysław.
Nosiekiewiczówna Leonja.
Nowak Juljan.
Oberfeld Roman.
Offert Władysław.
Okuszko Celina.
Olczak Stanisław.
Osiecka Lucyna.
Ostaniewicz Edward dr. (Pabjanice)
Ostrowski Wacław.
Oświecimski.
Pawłowicz Bronisław.
Pałaszewski Franciszek.
Pągowska Janina.
Pętkowska Zofja.
Pfeiffer Józef.
Piaskowski Alfons.
Piaskowski Roman.
Piechocki W.
Pietkiewicz Adolf.
Pietkiewiczówna Irena.
Plichta Stanisław dr.
Pogonowski Józef.
Pogorzelski Stefan.
Przeździecki Henryk.
Przybylski Wacław.
Radwański Józef.
Radwański Stanisław.
Raubal August.
Rebel Aleksander.
Rędziejewski Stanisław.
Rothertówna Helena.
Rothertówna Jadwiga.
Rothertówna Wanda.
Rowiński Jan.
Rozenblatt Adam.
Rucińska Władysława.
Rudziński Władysław.
Rudolf Edmund.
Rusin Józef.
Rządkowski Zygmunt.
Sadkowski Henryk dr.
Sandomierski Zygmunt.
Schoeneich Janina.
Siemiątkowski St.
ks. Sienicki Bronisław.
Siennicka Lucyna.
Skalski Stanisław dr.
Skowroński Zygmunt.

Smoleńska Stanisława.
Sokolewicz Wacław.
Sokołowska Stanisława.
Solnicki Kazimierz.
Sonnenberg E. dr.
Stachlewski Aleksander.
Stanisławski Adam.
Starostecki Bronisław.
Starowicz Jan.
Starzyńska Zofja.
Stawowczykówna Marta.
Stebelski Kazimierz.
Sterlingowa H.
Stępowski Wacław.
Sulikowski Władysław.
Sumiewski Adolf.
Surowiecki Aleksander.
Suszyński Ignacy.
Świercz Jan (Zgierz).
Świerczewski Czesław.
Szaniawski Czesław.
Szepietowski Aleksander. (Zgierz).
Sznajder Władysław.
Szonert Ignacy.
Szymanowski Jan.
Tańska Zofja.
Tauchertówna Otylja.
Tolkemit Karol.
Trembecka Helena.
Trenkner Henryk dr.
Tucholski Antoni.
Tulin Roman.
Trojanowski Eugenjusz.
Wasilewicz Felicjan (Pabjanice).
Wasilewski Jan.
Wasilewska Marja.
Wąsik Wiktor.
Weinertówna Janina.
Wieliczko Juljusz.
Wilks Waldemar.
Winnicki Franciszek.
Witkowski Józef.
Wolska Bronisława.
Wołkowski Roman.
Wołkowski Władysław.
Wróblewski Franciszek.
Wróblewski Jan.
Wróblewski Kazimierz,
Wyrzykowski Henryk.
Wysocki Aleksander.
Zaborowski Józef.
Zaborski Mieczysław.
Zajdel I. A.
Zaleski Karol.
Zaleski Marjan (Zgierz).
Zalewska K.
Zarzycka Marja.
Zarzycki Mieczysław.
Zasacki Konstanty.
Zawisza Walenty.
Zbijewska Zofja.
Zieliński Stanisław.
Zylberbaumówna Jadwiga
Żebracka Leokadja.

Łomżyński.

Członków 44.

Rok ubiegły jest drugim rokiem działalności Oddziału Łomżyńskiego. Każdy kto zna miejscowe warunki, łatwo zrozumie, jak ciężkie zadanie ma przed sobą Towarzystwo Krajoznawcze. Jak myśli i czuje tutejszy ogół, niech mówią przykłady. W końcu 1909 roku Zarząd Oddziału rozesłał do mieszkańców ziemi Łomżyńskiej 300 odezw i kwestjonarjuszów w sprawie zapoczątkowania zbiorów muzealnych, prosząc o nadsyłanie wiadomości o posiadanych zbiorach, okazach i wogóle materjałach z dziedziny Krajoznawstwa. Odpowiedzi nadesłano zaledwie 9. W kilka miesięcy po rozesłaniu odezwy zginął cenny zabytek: pałac biskupów płockich w Broku, a o grożącej mu ruinie Oddział Łomżyński dowiedział się z gazet Warszawskich wtedy, gdy wszelka akcja ratunkowa okazała się spóźnioną i bezowocną. W obec tak smutnej rzeczywistości Oddział Łomżyński tem większych dokłada starań by wzbudzić pośród szerszego ogółu zainteresowanie się krajoznawstwem.

Protokół.

Ogólnego zebrania Rocznego.

Dnia 12 lutego 1910 r. w lokalu kasy przemysłowców odbyło się ogólne Roczne Zebranie członków Oddziału Łomżyńskiego. Stawiło się 19 osób. Na przewodniczącego powołano Dr. Markoniego, który na sekretarza zaprosił p. F. Hryniewicza.

Sekretarz Oddziału p. Napierkowski odczytał sprawozdanie z działalności Oddziału za rok ubiegły—1909.

Po udzieleniu, na wzniosek p. Bzowskiego, wyjaśnień o pracach i projektach poszczególnych sekcji przez przewodniczących tych sekcji, oraz po wysłuchaniu uwag p. Stalskiego o zadaniach Towarzystwa wogóle, a wszczególności o celowości i charakterze wycieczek Towarzystwa, wywiązała się dyskusja, w której wzięli udział pp. Bzowski, Niklewski, Stopa, Cabert, Alchimowicz Dąbrowski i inni. W następstwie uwag p. Stalskiego i dyskusji zapadła jednogłośnie uchwała, wyrażająca pożądanie, aby wycieczki w miarę możności miały charakter naukowy, aby były jaknajczęściej urządzane i aby odbywały się miesięczne zebrania członków, na których komunikowane być mogły sprawozdania z wycieczek.

Do Zarządu przez tajne balotowanie zostali powołani pp. Bzowski, który otrzywał 17 głosów, Stopa 16, Niklewski 14, Napierkowski 14, Zagórska 10, Stalski 9, Korzeniowska 8.

Pozatem największą ilość głosów otrzymali pp. Dębiński 5 głosów, Makarewicz i ks. Słupiński po 4.

Do Komisji Rewizyjnej przez aklamację zostali powołani ponownie pp. Dąbrowski, S. Wojczyński i L. Skarzyński.

Budżet przedstawiony przez Zarząd Ogólne Zebranie akceptowało. Na tem wobec braku wniosków posiedzenie zamknięto.

Przewodniczący Zebrania Ogólnego F. Markoni

Sekretarz Hryniewicz.

Działalność Zarządu.

Zarząd Oddziału w roku sprowozdawczym odbył 5 posiedzeń, na których były rozpatrywane i decydowane następujące sprawy: ponieważ doświadczenie wyka-

zało, że zbieranie materjałów krajoznawczych podczas wycieczek bez aparatu fotograficznego jest wielce utrudnione, powołana została do życia sekcja fotograficzna, która zajęła się urządzeniem wykładów sztuki fotografowania i gromadzeniem materjałów fotograficznych.

Za niezmiernie pilną uznano sprawę zachowania cmentarzyska z epoki przedchrześcijańskiej, znajdującego się we wsi Mątwica pod Nowogrodem na gruncie Matesza Jesionkowskiego, oraz sprawę racjonalnego rozkopania góry „Zamkowej“ w Wiźnie, rujnowanej obecnie w celu oczyszczenia terenu pod cmentarz.

W celu zaznajomienia ogółu z mało dotychczas znaną lecz godną poznania ziemią Łomżyńską, z jej zabytkami i osobliwościami, z jej przyrodą zamierzono wydać pierwszą serję pocztówek, składającą się z 6 widoków. Na to wydawnictwo złożą się zdjęcia fotograficzne, dokonane przez p. Stalskiego. Dla zapewnienia zbytu pocztówkom zwrócono się do Zarządu Głównego i wszystkich Oddziałów prowincjonalnych z zapytaniem o ile można liczyć na ich współudział w rozprzedaży pocztówek.

Na skutek starań sekcji fotograficznej nabyty został za pośrednictwem Głównego Zarządu, aparat fotograficzny, na co Zarząd zmuszony był zaciągnąć pożyczkę w sumie 140 rb.

Stosownie do propozycji Głównego Zarządu urządzoną na posesji p. Skarzyńskiej w Łomży stację meteorologiczną IV rzędu, czyli deszczową, dla notowania opadów atmosferycznych. Prowadzenie spostrzeżeń meteorologicznych powierzono członkowi Oddziału p. Haraburdzie.

Zaznajomiono wszystkich członków Oddziału z organem Krajoznawczym „Ziemia“ i reklamowano to pismo w „Wspólnej pracy“.

Na posiedzeniu Zarządu, odbytem w dniu 22 września, prezesem Oddziału na miejsce p. K. Bzowskiego, który opuścił Łomżę, obrano p. Stalskiego.

Zarząd Oddziału.

Prezes Wacław Stalski.
Sekretarz Mieczysław Napierkowski.
Skarbnik Franciszek Stopa.
Członkowie Tomasz Niklewski.
Marja Korzeniowska.
Cecylja Zagórska.
Hipolit Rościszewski.
Przewodn. sekcji muzealnej Tomasz Niklewski.
„ „ *odczytowej* Marja Korzeniowska.
Cecylja Zagórska.
„ „ *fotograf. i wycieczk.* Wacław Stalski.
„ „ *popul. kr.* Franciszek Stopa.
Rościszewski.
Członkowie Komisji rewizyjnej:
Ignacy Dąbrowski.
Stanisław Woyczyński.
Zygmunt Skarżyński.

Sekcja Wycieczkowa.

przewodniczący T. Niklewski.

Sekcja wycieczkowa powstała w jesieni r. 1909 i na wiosnę roku 1910 została rozszerzona.

Na odbytem w dniu 9 marca posiedzeniu organizacyjnem uchwalono: 1, Sekcja nie uznaje za możliwe określić stopnia naukowości wycieczek, które będzie odbywała. Sekcja nie omieszka mieć na widoku naukowości, ale starać się również będzie i o to, aby jak najwięcej członków i nie członków korzystało z możności poznawania ogólnego ziemi Łomżyńskiej; 2, Skonstatowawszy fakt, że na 325 rozesłanych kwestjonarjuszy w sprawie pozostałych pamiątek i rzeczy godnych obejrzenia, dokąd należało by odbyć wycieczki i zkąd należało by czerpać materjały, otrzymano tylko 7 odpowiedzi (później napłynęło jeszcze dwie), sekcja uznała za pożądane gromadzić odnośne materjały i innemi drogami, jako to z rozmów i gazet, z broszur specjalnych i t. p. — i w tym celu podzielono się działami, jak następuje: dział opisowy, dział przyrodniczy, dział ekonomiczny, kulturalny, dane statystyczne z dziedziny szkolnictwa i oświaty; budownictwo, archeologja; muzyka i śpiew ludu.

1) Dnia 10 kwietnia do Drozdowa i do Krzewa odległego o 14 w. Uczestniczyło 35 osób. W Drozdowie szczegółowo zwiedzono miejscowy browar, obejrzano uroczy park, przedhistoryczny grobowiec, szkółkę leśną i miejscową stację meteorologiczną. W Krzewie oglądano piękne wzgórza nad rzeką w szczególności górę, na której kiedyś stał zamek myśliwski.

2) Dnia 17 kwietnia do Rutek odległych o 30 wiorst. Uczestniczyło 15 osób. Zwiedzono po drodze kościoł i cmentarz. Na 20 wiorście oglądano okopane wzniesienie, wyglądające na cmentarzysko przedhistoryczne. Obejrzano kościół w Rutkach, tudzież miejsco-

wą szkołą o trzech oddziałach. W drodze powrotnej otrzymano nieco roślin różnych odmian.

3) Dnia 24 kwietnia do Śniadowa. odległego o 15 wiorst. Uczestniczyło 17 osób. Oglądano nowobudujący się kościół, różne pomniki z czasów Jezuickich, charakterystycznej budowy synagogę.

4) Dnia 1 maja do Boguszyc odległych o 7 wiorst. Oglądano wzorowe gospodarstwo: stajnię, owczarnię, oborę, stadninę, narzędzia rolnicze, ogród owocowy i kwiatowy. Po oględzinach odbyła się dłuższa konferencja o stosunkach rolnych w Królestwie, w której wycieczkowicze interpelowali, a właściciel majątku — wykształcony rolnik udzielał objaśnień. Uczestników było 24.

5) Dnia 8 maja do wsi Wędołki-Borowe pod Zambrowem, odległość około 32 wiorst. Uczestniczyło 14 osób. Podrodze obejrzano ogólnie miasto Zambrów. W Wędołkach zapoznano się szczegółowo z miejscową stacją meteorlogiczną, która była celem wycieczki. Na cmentarzu sfotografowano kilka świeżo zrujnowanych, barbarzyńską ręką tablic.

6) Dnia 15 maja do Broku, odległego o 56 wiorst. Uczestników wycieczki 45. Po drodze zwiedzono ogólnie miasto Ostrów, kościół i gmachy kilku instytucji. W Broku obejrzano ruiny dawnego pałacu biskupów Płockich i konferowano z właścicielem tychże o przechowanie ich w tym stanie, w jakim je objął. Oglądano kościół w Broku i brzegi Bugu.

7) Od dnia 23 czerwca do 5 lipca wycieczka męzkiej szkoły Handlowej w okolice: Ostrołęki, Myszyńca, Mławy, Ciechanowa, Opinogóry, Płońska, Płocka

i Warszawy. Uczestników 18, w tym 3 członków T-wa Krajoznawczego.

8) Dnia 9 października do „Żalów“ w Mętwicy pod Nowogrodem. Celem wycieczki było obejrzeć cmentarzysko sięgające czasów pogańskich. Pod Nowogrodem oglądano rozległą i wielce malowniczą dolinę rzeki Narwi, zamkniętą od strony Nowogrodu pasmem wyniosłych wzgórz, na których zachowały się ślady dawnych okopów obronnych. Uczestniczyło osób 14.

9) Dnia 30 paździenika do Warszawy Uczestniczyło osób 16.

Kierował ośmioma wycieczkami p. T. Niklewski brocką i wakacyjną dla uczniów p. K. Bzowski, mątwicką p. W. Stalski, Warszawską uczenic p. M. Korzeniowska.

Zamierzone wycieczki do Jednaczewa, Pniewa i Kolna nie odbyły się. Sprawozdania z wycieczek ogłaszane były w miejscowym organie: „Wspólna Praca“.

Sekcja Muzealna.

Kierownik T. Niklewski od października 1910 r.

Muzeum posiada 347 okazów: monet różnych państw 214, kollekcji nasion, różne medale, wojewódzkie, okazy różnych skamieniałości, sól z warzelni Ciechocińskiej, mapę departamentu Łomżyńskiego, dwie siekierki przedhistoryczne, kule znalezione w Łomży, kafle ornamentacyjne z góry w Krzewie po zamku myśliwskim i bagnet od dubeltówki, różne wyroby japońskie, mapy morskie, marmur z gubernii Arhangielskiej. Muzeum ma przyrzeczone nadesłanie w krótkim czasie dalszego kompletu nasion, traw i drzew, okazy wszelkich gatunków drzew z miejscowych lasów i ogrodów, kolekcję odle-

wów z poblizkiej odlewni, komplet wzorów miejscowych samodziałów. Kierownik zwracał się również do Jeżewa — w myśli, że niektóre zbiory po ś. p. Zygmuncie Glogerze nie są zapisem objęte i mogłyby znakomicie wzbogacić muzeum Łomżyńskie, lecz żadnej odpowiedzi dotąd nie otrzymał. Wszystkie zbiory są spisane, ponumerowane, z nazwiskiem ofiarodawcy i daty zaofiarowania, ułożone kompletami, według byłych ich właścicieli.

Sekcja fotograficzna.

Kierownik W. Stalski.

Na zebraniu Zarządu w dniu 19 lutego 1910 r. postanowiono utworzyć nową sekcję fotograficzną. Ze względu na zupełny brak w Łomży fotografów amatorów, którzy mogliby swoim udziałem i pracą przyczynić się do zebrania niezbędnych materjałów w zakresie fotografji, postanowiono prowadzić nauczanie fotografowania. Na wykłady zapisało się 20 osób. Nauka trwała od 27 lutego do 18 listopada 1910 r. i obejmowała w 26 objaśnieniach cały kurs teoretyczny i praktyczny fotografji w zakresie, potrzebnym dla amatorów. Z nauki tej szczególnie korzystała młodzież męska, żywo interesując się fotografją i uzupełniając otrzymane wskazówki samodzielnemi, zajęciami praktycznemi. Jako niezbędne dopełnienie wykładów urządzone były 3 wycieczki fotograficzne do najbardziej malowniczych miejscowości, Jednaczewa, Motyki i Miastkowa. Wycieczki te, w których przyjmowało udział za każdym razem z górą 30 osób, były niezwykle ożywione; dokonane zdjęcia dały materjał obfity i złożyły się na albumy które powiększy-

ły zbiory bibljoteczne Towarzystwa; przewodniczący sekcji złożył nadto album zdjęć, widoków, zabytków i osobliwości z ziemi Łomżyńskiej, poczynionych podczas wycieczek do najbliższych okolic Łomży. Ze względu na odczuwaną potrzebę posiadania większego aparatu fotograficznego, który by mógł służyć do celów naukowych Towarzystwa, staraniem sekcji nabyty został w październiku r. b. aparat fotograficzny wymiaru 18×24. Dzięki tym pracom sekcji, Towarzystwo posiada obecnie kilka osób dostatecznie obeznanych z fotografją, co da możność zbierania materjałów fotograficznych podczas każdej wycieczki krajoznawczej.

Sekcja popularyzowania krajoznawstwa.

Kierownicy pp. Stopa i Rościszewski.

Rozwijała swoją działalność głównie w dwóch kierunkach: historyczno-etnologicznym i przyrodniczym. Stosownie do tego podzieliła się na dwie podsekcje, pracujące bądź oddzielnie, bądź wspólnie. Posiedzenia odbywały się regularnie raz na tydzień. Wygłoszono na nich i omówiono następujące referaty;

W podsekcji historyczno-etnol.: „Wpływ przyrody na psychologję człowieka T. S.“ „Wycieczka do Częstochowy“ (wystawa 1909 r.) Z. Ch., „Wycieczka Lubelska“ M. Ł., „Kościół Świętokrzyski na tle otoczenia“ Z. Ch., „Wycieczka Suwalska“ E. D. „Wycieczka do Nowogrodu“ A. W., „Wycieczka do Ostrołęki“ S. U., „Lublin i jego osobliwości“ S. W., „Łomża i jej zabytki“ M. L., „Rozwój architektury w Polsce“ A. G., „Etnologja a folklor“ T. S., „Dlaczego zajmujemy się ludoznawstwem?“ Sz. Matusiaka z Ludu XIV, „Sobótka“ we-

dług Sz. Matusiaka W. Z., „Wątek odkwitającej gałęzi w folklorze polskim“ wedł. A. Fischera“, „Ludzie“ XV i XVI S. E. D., „Swięcickiego opis Mazowsza“ B. T., „Historja Mazowsza“ według W. Smoleńskiego W. M., „Osadnictwo szlacheckie na Mazowszu“ według tegoż N. M, „Kurpie wedł. L. Krzywickiego A. W., „Drobna szlachta w Królestwie Polskim“ według W. Smoleńskiego S. B., „Emigracja szlachty mazowieckiej na Ruś“ wedł. tegoż S. Cz.

W podsekcji przyrodniczej: „Ptaki krajowe“ „Roślinność łąkowa w różnych porach roku“ M. Dz., „Zródła nafciane w Polsce“ J. K. Na posiedzeniach połączonych zaznajamiano się z metodyką prac monograficznych z dziedziny etnografji; większość wymienionych referatów została złożona do archiwum materjałów rękopiśmiennych przy bibliotece Oddziału. Frekwencja była liczna.

Sekcja odczytowa.

Wobec braku sił miejscowych i latarni magicznej sekcja musiała walczyć z wielkiemi trudnościami. Wciągu całego roku sprawozdawczego udało się jej zorganizować zaledwie 3 odczyty publiczne w sali miejscowej Lutni, mianowicie 1) Wacława Jacuńskiego z Siedlec „Skarby Polskie w Karpatach“ wygłoszony 13 lutego 2) Konstantego Bzowskiego z Łomży „Królestwo Polskie pod względem geologicznym“ wygłoszony 2 marca. 3) Ignacego Dzierżyńskiego z Warszawy „W krainie starego lodowca“, niedoszły z powodu złego funkcjonowania latarni magicznej w dniu 16 marca.

Bibljoteka.

Zawiązek i podwalinę bibljoteki stanowi nabyty wciągu roku sprawozdawczego, „Słownik Geograficzny“. Oprócz wydawnictw popularnych Tow. Krajoznawczego i I rocznika „Ziemi“ bibljoteka kompletowała się wyłącznie z darów, przeważnie książek starych, poczynając od XVII w. i dosięgło ilości 50 książek, rękopisów, kilku tablic poglądowych i map do historji Polskiej. Dary złożyli pp. F. Boczkiewicz i A. Bereza, E. Cabert, Z. Gloger, W. Kajko, F. Hryniewicz, L. Konopka, J. Kulesza, F. Nurczyk, J. Płoński, F. Stopa, E. Suchcicki ks. W. Supiński.

W depozyt złożono oryginał Statutu W. X. Litewskiego Lwa Sapiehy z r. 1588 własność p. Struniawskiego w Łomży.

Ponadto gromadzi się przy bibljotece osobne archiwum materjałów piśmiennych z wszelkich piśmiennych przyczynków, mogących się przydać do prac krajoznawczych. Archiwum zasilane było w roku sprawozdawczym wyłącznie referatami sekcji popularyzowania Krajoznawstwa.

Wobec szczupłości źródeł na miejscu i wielkich trudności w wyszukiwaniu ich i sprowadzaniu mogą tego rodzaju przyczynki oddać w Łomży wydatne usługi, jako tymczasowy substrat bibljoteki, przynajmniej pod względem informacyjnym.

Ruch Członków.

W końcu roku liczba członków wynosiła. .	40 osób.
Ubyło	4 „
Przybyło	8 „
Liczba członków w końcu r. 1910	44 osób.

Sprawozdanie Kasowe.

Pozostało z roku 1909	Rb.	63	k. 03

WPŁYWY:

Wpisowe.	Rb.	8	k. —
Składki członków roczne	„	108	„ 50
Pożyczka w kasie pożyczkowej przemysłowców Łomżyńskich . . .	„	190	„ —
Dochód T-wa z odczytów	„	32	„ 10
Pozostałość kosztów wycieczek . . .	„	5	„ 50
Z rozprzedarzy wydawnictw T-wa . .	„	—	„ 60
Drobne składki.	„	3	„ 26
Przedpłata na „Ziemię“	„	4	„ 38
Nadzwyczajne	„	1	„ 50
Razem . .	Rb.	416	k. 87

WYDATKI:

Wydatki kancelaryjne i portorja . . .	Rb.	31	k. 19
Służba	„	23	„ 65
Slownik gieograficzny	„	55	„ —
Koszta odczytów	„	41	„ 59
Gablota dla Muzeum.	„	5	„ 36
Koszt wycieczki do Mątwicy	„	2	„ 50
Nabytek muzealny.	„	1	„ —
Poszukiwania archeologiczne	„	1	„ 50
3 komplety „Ziemi“	„	18	„ —
Aparat fotograficzny	„	130	„ —
Przybory fotograficzne	„	18	„ 45
Wpisowe w kasie przemysłowców . .	„	1	„ —
Udział.	„	50	„ —
do przeniesienia .	Rb.	379	k. 24

z przeniesienia .	Rb. 379	k. 24
Raty	„ 12	„ —
Procenty	„ 3	„ 21
Dziesięcina Zarządowi Głównemi. . .	„ 10	„ 85
Razem . .	Rb. 405	k. 30

Porównanie.

Dochód	Rb. 416	k. 87
Rozchód	„ 405	„ 30
Pozostałość kasowa na r. 1911.	Rb. 11	k. 57.

Zamierzenia na r. 1911.

Zarząd skupi swoje usiłowania na dwuch najważniejszych zadaniach: wydanie serji pocztówek z widokami Ziemi Łomżyńskiej i najem własnego lokalu. Co do pierwszego zostały już poczynione kroki wstępne: zdjęcia widoków, z których 6 będzie wybranych do wydawnictwa, i porozumienie z odziałami o pomoc w rozsprzedaży. Najem zaś własnego lokalu celem zogniskowania zbyt rozproszonych prac sekcyjnych będzie uzależniony od powodzenia odczytów połączonych z przedstawieniami kinematograficznemi.

Wycieczki odbywać się będą od Kwietnia w niedziele i święta, doświadczenia jednak roku sprawozdawczego przekonały Zarząd, że w danych warunkach nie da się z góry ustalić całorocznego kalendarza wycieczek, szczególnie dalszych, z e względu ną trudność komunikacji i wysokie koszta zależne od każdorocznego ukształtowania się okoliczności. Zresztą Zarząd trzymać się będzie i nadal zasady dotychczasowej: poznać przdewszystkiem co najbliższą ziemię Łomżyńską. Mając własny aparat będzie się z każdej wycieczki przywozić plon zdjęć fo-

tograficznych, układanych w albumy do przechowania w zbiorach oddziału. Nadto będą czynione oddzielne odbitki celniejszych zdjęć do rozprzedania.

Preliminarz budżetu na r. 1911.

DOCHODY:

Pozostałość z r. 1910	Rb.	11	k.	57
Zaległości składek z r. 1910	„	24	„	25
Składki z r. 1911 i wpisowe	„	100	„	—
Odczyty w kinematografie	„	150	„	—
Pożyczka bezprocentowa	„	3	„	—
Z wycieczek	„	3	„	—
Drobne	„	4	„	—
Z rozprzedarzy widoków zdjętych na wycieczkach	„	120	„	—
Z rozprzedarzy wydawnictw Towarz. .	„	3	„	—
„ „ wydać się mających pocztówek	„	50	„	—
Razem . .	Rb.	565	k.	87

WYDATKI:

Splata długu w kasie przemysłowców .	Rb.	72	k.	—
Procenta	„	8	„	16
Kancelaryjne i portorja	„	30	„	—
2 roczniki „Ziemi„ i przesyłka . . .	„	10	„	—
Przybory fotograficzne	„	15	„	—
Szafa na książki	„	30	„	—
Lokal za pół roku, światło i opał . .	„	75	„	—
Służba.	„	25	„	—
Urządzanie lokalu.	„	25	„	—
Wydawnictwa pocztówek	„	200	„	—
do przeniesienia .	Rb.	490	k.	16

z przeniesienia. .	Rb.	490	k.	16
Dziesięcina Zarządowi Gł.	„	12	„	42
Rocznik IV Towarzystwa	„	9	„	80
Muzeum, biblioteka i nieprzewidziane .	„	50	„	—
Razem . .	Rb.	562	k.	38

Protokół.

Komisji Rewizyjnej przy Łomżyńskim Oddziale Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Komisja Rewizyjna, po sprawdzeniu rachunków, bilansów załączonych kwitów i sprawozdania, znalazła wszystko w zupełnym porządku, co stwierdza własnoręcznym podpisem.

Łomża d. 4 Stycznia 1911 r.

Z. Skarzyński,

J. Dąbrowski.

Członkowie

Dr. Alchimowicz Konstanty.
Antosiewicz Kazimierz.
Batagowska Marja.
Beręsewicz Aleksander.
Bodalski Mieczysław.
Bzowski Konstanty.
Cabert Edmund.
Cecierski Leon.
Czochański Jan.
Dąbrowska Czesława.
Dr. Dąbrowski Ignacy.
Dęmbiński Stefan.
Dieckman Katarzyna.
Haraburda Antoni.
Hryniewicz Franciszek.
Kęsicki Kazimierz.
Kleindienst Juljan.
Kłoskowski Wiktor.
Korzeniowska Marja.
Krafft Tadeusz.
Kraszewska Benedykta.
Krzyżanowski Piotr.
Dr. Marconi Ferrante.
Makarewicz Maksymiljan.
Napierkowska Jadwiga.
Napierkowski Mieczysław.
Nowacka Zofja.
Oszubski Stanisław.
Rogiński Antoni.
Rościszewski Hipolit.
Skarżyński Zygmunt.
Ks. Siedziewski Piotr.
Stalski Wacław.

Stopa Franciszek.
Suchcicki Edmund.
Ks. Supiński Witold.
Tuszowski Franciszek.
Wądołowska Marja.
Woyczyński Stanisław.
Zagórska Cecylja.
Chrystowski Aleksander.
Płoński Stanisław.

Łowicki.

Członków 86.

Zarząd Oddziału, wybrany na Zebraniu Ogólnem z dnia 24-go stycznia r. 1910, utworzył i zorganizował sekcje: bibljoteczną, odczytową, wycieczkową i muzealną.

Z bibljoteki korzystało w okresie sprawozdawczym 191 osób; zmieniono książki 4320 razy; sprowadzono 320 nowych książek, w tej liczbie 217 kosztem kierownika sekcji; obecnie bibljoteka posiada 2584 tomów.

Sekcja odczytowa zorganizowała cztery odczyty: pani A. Chmielińska wygłosiła odczyt na temat „Kobieta w społeczeństwie“, p. Jar. Chełmiński dwa odczyty: „O komecie Halley'a“ i „Od Częstochowy do Krakowa“; p. Ignacy Majewski: „O Gdańsku“.

Sekcja wycieczkowa zorganizowała pięć wycieczek, w których przyjęło udział 71 osób.

Muzeum.

Otworzono je 20 Lutego 1910 r. Do dnia 15 Grudnia 1910 r. zwiedziło Muzeum 2829 osób, w tej liczbie 8 wycieczek z Warszawy, Łodzi, Zgierza, Kutna Skierniewic, Kruszynka, Strugienic i Kaszewa. Zamierzone jest opracowanie katologu rozumowanego, aby

każdy okaz był opisany treściwie, zgodnie z najnowszemi zdobyczami wiedzy. Sekcja muzealna ogłosiła konkurs przyrodniczo - krajoznawczy, którego wynik był nieosobliwy, przyniósł bowiem tylko 2 zielniki i mały zbiór entomologiczny. Muzeum rozesłało ankietę, opracowaną przez p. Anielę Chmielińską i nauczyciela p. Perzynę. Według ankiety opracowano już 6 wsi. Oprócz zbiorów przyrodniczych i etnograficznych Muzeum posiada 134 tablice statystyczne, z czego 108 wykonali mieszkańcy Łowicza. Muzeum pozostaje pod zarządem p. Anieli Chmielińskiej.

Zapoczątkowano też zebrania miesięczne; odbyły się dwa sobie zebrania; w roku przyszłym, wobec zmiany lokalu na znacznie obszerniejszy, zebrania miesięczne będą się zapewne cieszyły powodzeniem.

Zarząd Oddziału.

Prezes Andrzej Dąbrowski.
Zastępcy Aniela Chmielińska.
ks. kan. Jan Niemira.
Sekretarz Józef Kleczkowski.
Skarbnik Stanisław Diehl.
Kustosz Adam Madaliński.

Członkowie.

Andrzejewski Bazyli.
ks. Antosiewicz.
Balcer Eugenia.
Balcer Emil.
Balcer Franciszek.
Baranowski Aleksander.
Beranek Wacława.
Beranek Roman.
Brzozowska Barbara.
Byszewski Witold.
Chmielińska Aniela.
Chmielińska Zofja.
Chmieliński Jan.
Czech Zofja.
Dąbrowski Andrzej.
Dąbrowski Wacław.

Diehl Stanisław.
Gieysztor Roman.
Gierasiewicz Juliusz.
Górska Wacława.
Górska Zofja.
Golędzinowska Zofja.
Grabiński Edward.
Hass Karol.
Hauszyld Aniela.
Horzelski Edward.
Janiszowska Jadwiga.
Janiszowski Wacław.
Kaczkowska Marja.
Kączkowska Marja,
Kałużówna Henryka.
Karlsbad Szymon.
ks. Karpiński.
Kiślańska Iza.
Kiślański Kazimierz.
Kleindienst Paulina.
Kleindienst Reinhold.
Kleczkowski Józef.
Kowalski Jan.
Kupka Henryk.
Kozłowska Helena.
Kwietniewski Stefan.
Łańcucki Wacław.
Łszewska Janina.
Łuszczewska Zofja.
Łuszczewski Włodzimierz.
Majewska Zofja.
Majewski Ignacy.
Madaliński Adam.
Markowski Henryk.
Maciejko Karol.
ks. Merklein.
Myśliński Franciszek.
ks. Niemira Jan.
ks. Niemyski.
Oczykowska Marja.
Otawa Antoni.
Paszczykowski Władysł.
Pacho Dominik.
Piramowicz Witold.
Prokulska Wanda.
Prokulski Bolesław.
Pstruszeński Wiktor.
Rybacki Karol.
Różycka Janina.
Rosenblum Felicja.
Stempowska Józefa.
Szymanowska Stanisława.
Szymanowski Ludwik.
Szmidt Edmund.
Srzednicki Eugeniusz.
Szrejter Stefan.
Sanowski Bronisław.
Straszyńska Zofja.
Tarczyńska Jadwiga.
Tarczyński Władysław.
Trawińska Kamilla.
Trawiński Franciszek.
Trawiński Antoni.
Trawiński Kazimierz.
Wasilewski Jakób.
Wesołowski Bronisław.
Wekstein Anatol.
Weisglas Felicja.
Wilkoszewski Stanisław.
ks. Wasilewski.

Sprawozdanie Kasowe.

Pozostałość z roku 1909	Rb.	10	k. 97
WPŁYWY:			
Wpisowe członków	Rb.	53	k. —
Składki zaległe za rok 1909	„	28	„ 70
„ za rok 1910.	„	231	„ 50
Ze sprzedaży wydawnictw.	„	9	„ 95
Z wycieczek	„	14	„ 87
Z odczytów.	„	1	„ 93
Wpływy ogółem . .	Rb.	350	k. 92
WYDATKI:			
Koszta wynajmu lokalu.	Rb.	100	k. —
Dług za zaległe komorne	„	60	„ —
Pensja woźnego	„	120	„ —
Opał, światło i różne wydatki gospodarcze.	„	28	„ 15
Materjały piśmienne, portorje, depesze.	„	5	„ 15
Utrzymanie bibljoteki.	„	10	„ 56
Prenumerata i przysyłka „Ziemi“ . .	„	4	„ 55
Odezwy, druki i bilety członkowskie .	„	9	„ —
Ofiara na odnowienie Kolegjaty . . .	„	5	„ —
Wydatki ogółem . .	Rb.	342	k. 41
Saldo kasy . .	Rb.	8	k. 51
Razem . .	Rb.	350	k. 92
Pozostałość w wydawnictwach ogółem	Rb.	17	k. 45

Miechowski.

Sprawozdania nie nadesłano.

Piotrkowski.

Członków 107.

Wobec rozwoju Oddziału, którego liczba członków w roku sprawozdawczym prawie podwoiła się, zwiększono też Zarząd z 3-ch do 6-ciu osób, odpowiednio do potrzeb rozdzieliwszy pomiędzy nich zajęcia. Zebrań miesięcznych odbyło się 6 i tyleż zebrań Zarządu.

I. **Sekcja popularyzacji krajoznawstwa** rozdzieliła pracę tak jak i w roku poprzednim—na 3 oddziały, liczące ogółem 153 uczestników, a odbywające każde co miesiąc swoje posiedzenia.

a) Oddział geografji historycznej (z dziejami sztuki), pod przewodnictwem: Marji Chelińskiej, ks. Stan. Szabelskiego i M. R. Witanowskiego—liczył 40 kobiet i 21 mężczyzn, razem osób 61. Odbył 8 zebrań, na których wygłoszono 13 referatów, a mianowicie:

1) Województwo Kaliskie. 2) w-two Sieradzkie. 3) w-two Łęczyckie. 4) w-two Brzesko-Kujawskie. 5) Krzemieniec. 6) Kazimierz nad Wisłą. 7) Koniecpol nad Pilicą. 8) O stylu gotyckim. 9) Renesans. 10) Barok i Rokoko. 11) Styl cesarstwa. 12) Wrażenia z wędrówek wakacyjnych. 13) Kresy zachodnie (Śląsk, Kaszuby).

Oprócz referatów tych, objaśnianych zwykle przezroczami lub rycinami ze zbiorów Towarzystwa, Oddział ten zorganizował wycieczkę po Piotrkowie.

b) Oddział przyrodniczy — pod kierunkiem: Wandy Dobrowolskiej, Leona Stankiewicza—posiadał kobiet 40, mężczyzn 20 — razem osób 60. Urządził 3 zebrania, na których wygłoszono odczyty następujące: 1) O początku życia na ziemi. 2) Zakopane. 3) Węgiel kamienny. 4) Dlaczego warto i należy poznawać przyrodę. 5) Źródła Wisły. 6) Człowiek pierwotny. Odbyto 2 wycieczki: do gazowni miejskiej i odlewni.

c) Oddział ludoznawczy — pod kierunkiem: Heleny Psarskiej i Jana Karczewskiego, z 32 uczestnikami (kobiet 20, mężczyzn 12). Odbył 6 zebrań, na nich odczytano następujące prace: 1) Uroczystości weselne w Drużbicach. 2) Opis zwyczaju darcia pierza w Opoczyńskiem. 3) Śpiewki z okolic Piotrkowa. 4) Zwyczaje pogrzebowe w Bełchatowie.

II. **Sekcja Fotograficzna**—utworzona dopiero 13 listopada z 6 osób, zapoczątkowała zbiór klisz i odbitek fotograficznych z całego województwa sieradzkiego. Staraniem sekcji tej rozpoczęto systematyczną pracę nad odfotografowaniem wszystkich zabytków sztuki i pamiątek historycznych Piotrkowa. Ona też przygotowuje przezrocza dla użytku Oddziału. Wydała odezwę w № 38 „Kroniki Piotrkowskiej".

III. **Sekcja Muzealna**, zajmowała się katalogowaniem przedmiotów spisanych w jedną księgę muzealną. W czerwcu przeniesione zostały zbiory

do własnego lokalu przy ulicy Bykowskiej № 36, wynajętego wspólnie ze Związkiem Katolickim. Duży pokój o 2 oknach przeznaczono na muzeum, obok większy na zebrania członków, za co płaci Towarzystwo nasze 140 rb. rocznie. Przybyło 9 nowych gablot i szafa na ubiory ludowe (ogółem 22 gabloty i 2 szafy oszklone). Przy współudziale włościan ze wsi Chorzęcina, którzy pracę swoją dali darmo, nabyto całkowity kostium dziewczyny, oraz strój włościanina z Żarowa—naturalnej wielkości. Na skutek odezwy, umieszczonej dwukrotnie w „Kronice", złożyli do muzeum co ważniejsze: K. Stronczyński—oryginalny dyplomat Kazimierza W. z 1367; M. R. Witanowski—paczkę dokumentów z XVIII w., dotyczącą przedmieścia „Biskupie" w Piotrkowie; złożono bezimiennie siedem dyplomatów piotrkowskich z pieczęciami (wiek XVII—XVIII). W. Łuczycka—piękny zbiór okazów ceramicznych, bronzów i żelaza z w-twa Sieradzkiego; W. Dyamentowski—wykopalisko ze Szczercowa; sukcesorowie ś. p. Boskiego—ordery i znaki masońskie i t. p.

W myśl ustawy Towarzystwa, zalecającej ochronę pamiątek przeszłości, wydelegowani członkowie sekcji muzealnej jeździli do Ruśca (pod Szczercowem) dla obejrzenia i odfotografowania baszty, pozostałej po warownym dworze hetmana Koniecpolskiego, a zagrożonej rozebraniem. Zabytek ten ocalonym został. Bibljoteka powiększyła się nieco przez dary, oraz zakupione dzieła (L u d O. Kolberga), a także prenumeratę pism: Ziemi, Gryfa, Kwartalnika Litewskiego i in. Staraniem Oddziału urzą-

dzono w m-ku Bełchatowie pierwszą w okolicy stację meteorologiczną III rzędu.

Odczytów wygłoszono sześć:

1) Dnia 16 kwietnia — „Z Prus Zachodnich“ — opowiedział ks. Stan. Szabelski.

2) Dnia 19 czerwca — „O Kazimierzu Wielkim w opowiadaniach ludu“, odczyt M. R. Witanowskiego.

3) Dnia 26 listopada — „Jurydyka zw. Biskupie w Piotrkowie“, referat M. R. Witanowskiego.

4) Dnia 27 listopada — „Skarby polskie w Karpatach“ — wypowiedział publicznie prof. Wacław Jacuński.

5) Dnia 19 grudnia — „Wspomnienie o ś. p. Glogerze i jego zasługach dla krajoznawstwa“ — opowiedział L. Szołowski.

6) Dnia tegoż — „Wojciech Borzymowski, nieznany malarz polski XVI wieku“ — referował M. R. Witanowski, okazując oryginalny obraz tego artysty (unikat muzeum piotrkowskiego).

Stosownie do zaleceń ustawy, — Oddział nasz urządził odczyt w m-ku Bełchatowie dnia 6 marca, w gmachu tamtejszej straży ogniowej. Niezmierne zaciekawienie wywołał wśród mieszczan i okolicznych włościan odczyt M. R. Witanowskiego o Bełchatowie i sąsiednich Grocholicach, jednając wielu nowych członków Towarzystwu.

Wycieczek odbyto 6, a mianowicie:

1) W kwietniu, dnia 15, po Piotrkowie (osób 60).

2) W maju, d. 5, do b. opactwa Norbertanów w Witowie (osób 44).

3) W tymże miesiącu, dnia 15 i 16 — do zamków w Mirowie, Bobolicach i przez Złoty Potok do Olsztyna (osób 43).

4) Dnia 28—30 czerwca—nad Gopło, do Poznania, Torunia (osób 12).

5) Od 12—15 sierpnia — do zamków w Ojcowie i Pieskowej Skale (osób 29).

6) Dnia 19 październ.—do Radomska i Strzałkowa (osób 12).

Projektowane wycieczki na rok 1911.

1) Luty—Warszawa (na wystawę).
2) Kwiecień—Włocławek (na wystawę).
3) Maj—Gidle—Kruszyna.
4) „ — Koło nad Wartą.
5) Czerwiec—Wilno—Kowno.
6) Lipiec—Koniecpol nad Pilicą.
7) Sierpień—Kłobuck, Krzepice, Danków, Wieluń.
8) Wrzesień—Skotniki—zamek nad Pilicą.
9) Październik — Tomaszzów—zamek w Inowłodziu.

Wydawnictwo własne: — „Wspomnienia o Piotrkowie Trybunalskim“ przez M. R. Witanowskiego. Piotrków 1910, in 8-vo min.

Wobec strat, jakie w roku ubiegłym poniosła nauka i literatura polska przez śmierć wybitnych przedstawicieli, Oddział Piotrkowski przesłał depesze kondolencyjne: po zgonie E. Orzeszkowej i po śmierci Z. Glogera.

Porównywając liczbę członków dawniejszych (74) ze 119 zeszłorocznymi, spostrzegamy znaczne ich po-

większenie, a co ważniejsza, rozszerzenie wpływów Oddziału naszego na okolicę (24 członków zamiejscowych). Wprawdzie pod koniec roku sprawozdawczego lista członków Towarzystwa wykazała: wyjazd 10 osób, śmierć 1) (Józefa Remiszewskiego) i wykreślenie z listy członków na zasadzie § 12 Ustawy (wskutek nieopłacania przez dwa lata składek) osoby jednej — ubyło przeto ogółem członków 12, czyli pozostało na r. 1911 osób 107.

Sprawozdanie kasowe

za rok 1910.

WPŁYWY:

Pozostałość z roku 1909	Rb.	219	k.	33
Wpisowe Członków	„	55	„	33
Składki „	„	247	„	40
Czysty zysk z wycieczek	„	51	„	64
Wpływ z odczytów	„	77	„	45
„ „ wydawnictw	„	11	„	51
„ „ sprzedaży pocztówek . . .	„	36	„	04
Wpływy ogółem	Rb.	698	k.	37

WYDATKI:

Komorne	Rb.	105	k.	—
Utrzymanie lokalu i służba	„	12	„	—
Kupno pocztówek	„	27	„	94
Wydawnictwa (przewodnik po Sulejowie 1000 egzemplarzy)	„	52	„	25
Bibljoteka (oprawa i prenumerata książek i pism)	„	19	„	57
do przeniesienia .	Rb.	216	k.	76

z przeniesienia .	Rb.	216	k.	76
Wypożyczanie przezroczy	„	5	„	22
Wydatki na muzeum (gabloty, szafy, szyld, krzesła, lampy i t. p.) . .	„	157	„	84
„ kancelaryjne	„	41	„	62
Koszta odczytów	„	42	„	95
Dziesięcina centrali	„	30	„	20
Wydatki ogółem	Rb.	494	k.	59
Saldo kassy .	Rb.	203	k.	78
	Rb.	698	k.	37

Protokół Komisji Rewizyjnej.

Stosownie do § 27 Ustawy Komisja Rewizyjna sprawdziwszy księgi kasowe, rachunki i dowody usprawiedliwiające wydatki, znalazła takowe w zupełnym porządku, przyczem okazało się, że dochód w 1910 r. wynosił rb. 479 kop. 2, co z remanentem z r. 1909 rb. 219 k. 35, uczyniło rb. 698 kop. 37, a że wydatki w r. 1910 wyniosły rb. 494 k. 59, przeto remanent na rok 1911 stanowi summa rb. 203 k. 78, która gotówką znajduje się u skarbnika. Wobec tego Komisja Rewizyjna wnosi, aby ogólne zebranie Sprawozdanie Zarządu za rok 1910 zatwierdziło. Piotrków d. 7 Stycznia 1911 r. H. Wojewódzki, Stan. Rudzki.

Budżet na 1911 r.

WPŁYWY:

1. Saldo z roku 1910	Rb.	203	k.	78
2. Wpisowe od nowych Członków .	„	20	„	—
do przeniesienia .	Rb.	223	k.	78

	z przeniesienia .	Rb. 223 k. 78
3.	Składki	„ 360 „ —
4.	Z odczytów i wycieczek	„ 30 „ —
5.	Nieprzewidziane	„ 30 „ —
		Rb. 643 k. 78

WYDATKI:

1.	Komorne	Rb. 105 k. —
2.	Służba	„ 12 „ 78
3.	Wydawnictwa	„ 50 „ —
4.	Bibljoteka	„ 50 „ —
5.	Muzeum	„ 321 „ —
6.	Kancelaryjne i służba	„ 40 „ —
7.	Dziesięcina dla centrali	„ 25 „ —
8.	Koszta wycieczek i odczytów . .	„ 40 „ —
		Rb. 643 k. 78

Zarząd Oddziału Piotrkowskiego w r. 1910.

Prezes Michał-Rawita Witanowski.
Sekretarz Leon Starkiewicz.
Skarbnik Karol Kononowicz.
Członkowie: Józef Karczewski (opiekujący się muzeum).
Eugenjusz Rymaszewski (wydawnictwami),
Leopold Szołowski (księgozbiorem).
Komisja Rewizyjna: Onufry Krajewski, Stanisław Rudzki, Henryk Wojewódzki.

Członkowie.

Adamczyk Stanisław ks. (Radomsk.)
Bieńkowski Jan.
Boguslawski Aleksander.

Brühl Zofja.
Bujalska Marja.
Bronikowski Jerzy.
Boglewska Marja (Częstochowa).
Byczyński Stanisław.
Byczkowski Marjan.
Baldówna Henryka.
Burdziński Marjan,
Chawłowska Aniela,
Chelińska Marja,
Chlebowska Aleksandra (Częstochowa)
Cholewicki Jan,
Czekalska Józefa,
Cwilong Zenon ks.
Chwedkowki Jan (Bełchatów),
Cedrowski Władysław,
Dąbrowska Emilja,
Dobrowolska Wanda,
Dobrzański Mirosław,
Dobrzański Tadeusz,
Dobrzelewska Bolesława,
Dudziński Florjan,
Domańska Henryka,
Dąbrowski Józef,
Dilewski Ignacy,
Gintowt Mieczysław,
Głowacka Kazimiera,
Górzyński Teodor,
Jaroszewska Halina,
Jasieński Stanisław,
Jeż Stefan,
Jędrzejewski Zygmunt,
Januszówna Emma (Bełchatów),
Jeliński Franciszek, ks.
Hellwigowa Bronisława (Bełchatów),
Kańska Eugenja,
Karbowski Józef,
Karczewski Józef,
Knorrowa Marja (Pabjanice),
Koch Teofil,
Konarzewski Henryk,
Konarzewski Wincenty,
Kononowicz Karol,
Krajewski Onufry,
Kępiński Felicjan,
Klewitz Konstancja,
Kubiński Jan,
Kwiecińska Jadwiga,
Kowalska Zofja,
Lasocki Franciszek (Wolbórz).
Lipiński Eugenjusz, ks.
Leśkiewicz Kazimierz.
Ludwikiewiczowa Janina.
Łopiński Bronisław.
Makarczyński Henryk.
Makarewicz Aleksander (Niechcice).
May L. (Bełchatów).
Majewski Stanisław, dr.
Majcherski Zygmunt.
Munkiewicz Józef.
Malinowski Walenty.
Marcinkiewicz Konstanty.
Missorek Teofil.
Nowicka Wacława.
Niepokoyczycka Mieczysława.

Otocki Felicjan (Dobiecin).
Otto Władysław.
Pajchel Stanisław (Łask).
Pajchel Halina.
Paszkowska Janina.
Porczyński Edward,
Psarska Helena.
Psarska Walentyna.
Psarski Stanisław (Sulejów).
Pieniążek Stanisław (Domiechowice).
Pytaszowa Stefanija (Bełchatów).
Pułtorak Ludwik (Ojców).
Rudzki Stanisław.
Remiszewski Józef.
Rymaszewski Eugenjusz (Częstochowa).
Rothert Karol, dr.
Rudnicki Maksymiljan.
Rutke Edmund.
Srzednicki Stanisław.
Stankowski Franciszek.
Stankowski Józef.
Starkiewicz Leon.
Stolarski Bronisław.
Stronczyński Feliks.
Strzelecki Kazimierz.
Szabelski Stanisław, ks.
Szafnicki Henryk.
Szołowski Leopold.
Szulc Paweł.
Sima Ryszard.
Smalc Antoni.
Suckowa Kazimiera.
Szmidt Jan (I).
Szmidt Jan (II).
Szydłowski Stefan (Myszków).
Sobański Antoni, dr.
Szukalski Jan.
Trzcińska Helena.
Ubysz Kazimierz (Bełchatów).
Wartołowski Stanisław.
Witanowska - Rawita Janina.
Witanowski - Rawita Michał.
Wojewódzki Henryk.
Wojciechowski Karol, ks.
Vogel Roman.
Zaremba Jan ks. (Bełchatów).
Zagrzejewski Kazimierz.
Ziembiński Konrad.
Żarska Stanisława,
Żmigrodzka Józefa.
Żuwak Józefa.

Pińczowski.

Członków 68.

Mamy zaszczyt zawiadomić Zarząd Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, iż w dniu 12-ym Listopada b. r. odbyło się **zebranie organizacyjne** Pińczowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Na członków rzeczywistych zapisało się osób 51.

Do zarządu oddziału zostali wybrani:

Antoni Szczepkowski, Władysław Makarewicz, Zygmunt Ponikowski, Nowakowski, Marja Szperlingowa, Stanisław Tiede i Artur Sampoliński.

Na zastępców p.p. Anna Makarewiczowa, Boretti, i Zofja Makarewiczówna.

Do komisji rewizyjnej p. p. Stanisław Wypych, ks. Antoni Piasecki i Mirecki.

Na delegata p.Tarnowski i jego zastępca p.Koszutski.

Zarząd rozdzielił pomiędzy siebie czynności w sposób następujący: przewodniczący— p. Zygmunt Ponikowski, jego zastępca—p. Władysław Makarewicz.; sekretarz— p. Zofja Makarewiczówna; skarbnik — p. Boretti, zastępczyni skarbnika — p. Anna Makarewiczowa i kustosz — p. Nowakowski.

Radomski.

Członków 47.

Dnia 7 marca 1910 r. urządzono zebranie ogólne członków Oddziału, na którem przystąpiono do wyboru członków zarządu i komisji rewizyjnej, przyczem wy-

brani zostali pp. dr. Tadeusz Rakowski, jako prezes, Kazimierz Grabiński, jako vice-prezes, skarbnik p. Gustaw Mierzanowski, członek zarządu Marceli Szafrański i p. Marja Krąkowska,p. Zygmunt Hübner, jako sekretarz i członkowie komisii rewizyjnej p. Maksymiljan Skotnicki, Józef Wojdacki i dr. Stanisław Idzikowski. W ciągu roku Zarząd zbierał się sześć razy, mianowicie: dn. 28 kwietnia, 24 września, 22 paźdz., 19 listopada, 2 i 8 grudnia; zajął się urządzeniem Muzeum Oddziału które się mieści w domu przy ul. Lubelskiej № 13—5, i składa się z około 1000 okazów, złożonych do muzeum, jako depozyty przez księdza Jana Wośniewskiego i innych. Staraniem zarządu odbyły się trzy odczyty, mianowicie: 1-szy dn. 20 kwietnia „O człowieku przedhistorycznym w Polsce“ przez p. Kazimierza Stołyhwę. 2-gi dn. 24 kwietnia „O bogactwach mineralnych w górach Karpackich“ przez p. Wacława Jacuńskiego. 3-c dn. 13 listopada „Z biegiem Wisły od Włocławka do Gdańska“—p. Gustawa Moczarskiego.

W ciągu lata projektowano trzy wycieczki, które jednak nie odbyły się.

Sprawozdanie kasowe za rok 1910.

Pozostałość z roku 1909	Rb.	131	kop.	68
WPŁYWY.				
Wpisowe nowych członków. . . .	Rb.	8	kop.	—
Składki zaległe z r. 1909 , . . .	„	32	„	—
„ za rok 1910	„	81	„	75
Za sprzedaż pocztówek	„	20	„	78
Dochód brutto z 3-ch odczytów . .	„	171	„	50
do przeniesienia .	Rb.	445	k.	71

z przeniesienia .	Rb.	445 k.	71
Procent od pieniędzy złożonych w 2-m Towarzyst. Kred. Wzajemn. .	„	3 „	79
Na prenumeratę „Ziemi“.	„	6 „	45
Razem	Rb.	455 kop.	95

ROZCHODY

Zarządowi w Warszawie.

Procent od składek z r. 1909 . . .	Rb.	9 kop.	40
Koszta lokalu, druków, służby, materjałów piśmiennych , . . .	„	98 „	15
Nabycie pocztówek. . , ...	„	20 „	61
Prenumerata „Ziemi“ dla Zarządu. .	„	6 „	—
„ dla członka Skibińskiego	„	6 „	—
Koszta 3-ch odczytów	„	182 „	01
Razem	Rb.	322 kop.	17
Pozostałość na 1911 r.	Rb.	133 kop.	73

Członkowie.

Hr. Broel Plater Józef.
Chmielewski Mieczysław.
Cieszkowski Feliks.
Ejchler Mieczysław.
dr. Fidler Henryk.
Glogier Maciej.
Grabiński Kazimierz.
Gliszczyński Józef.
Hrymewicz Jadwiga.
Hübner Zygmunt.
dr. Idzikowski Stanisław.
Jarzyńska Janina.
Jarzyński Prosper.
Jastrzębowski Szczęsny.
Kondratowicz Helena.
Korolec Zofja.
Krąkowska Marja.
Krąkowski Konstanty.
Kuczyński Józef.
Łagodziński Feliks.
Marks Kazimiera.
Mierzanowski Gustaw.
dr. Rakowski Tadeusz.
Rakowska Jadwiga.
Silnicki Władysław.
Skibiński Aleksander.
Skotnicki Maksymiljan.
Smyjewski Witold.
Sołtyk Stefan.
Swięcicki Kazimierz.

Szafrański Marceli.
Szafrańska Wanda.
Szwarc Stanisław.
Swidwińska Amelja.
Temerson Adolf.
Trzebiński Juljan.
Kasa Pożyczk. Oszczędn. w Iłży.
Wereszczyński Kazimierz.
Wędrychowski Tadeusz.
Węglińska Zofja.
Wickehagen Karol.
ks. Wośniewski Jan,
Wojdacki Józef,
Woszczyński Zdzisław.
Zabiełło Jan.
Zbrowski Franciszek.
Zieliński Stanisław.

Sandomierski.

Sprawozdania nie nadesłano.

Siedlecki.

Członków 75.

Rok sprawozdawczy Oddziału Siedleckiego P.T.K. zamknięty został poniższą działalnością:

Zarząd w dalszym ciągu opracowywał kwestjonarjusz w sprawie zabytków i zbiorów przyrodniczych w ziemi Podlaskiej i zorganizował szereg konferencji, które cieszyły się bardzo liczną frenkwencją (na 57 miejscowych członków bywało przeciętnie 30 osób). Zarząd sporo czasu poświęcił na organizację wycieczek, które jednak nie wszystkie z powodów lokalnych doszły do skutku. Szczególną uwagę Zarząd zwrócił na powiększenie księgozbioru naukowo-krajoznawczego, nie szczędząc szczupłych funduszów. W znacznej mierze przy-

czynił się do tego Główny Zarząd, przysyłając swoje dublikaty i pośrednicząc w kupnie drogich, a rzadkich dzieł po znacznie zniżonej cenie.

W roku sprawozdawczym odbyło się jedno ogólne sprawozdawczo - wyborcze zebranie członków, poprzedzone odczytem p. Aleksandra Janowskiego—„O Łysogórach“.

Zebrań miesięcznych odbyło się 7. Na zebraniach był odczytany cały szereg referatów (przeciętnie po 2 na zebraniu) nad którymi była przeprowadzona szczegółowa dyskusja. Niektóre referaty, jak np. „O Puławach“, „O starych żydowskich cmentarzyskach w Siedlcach“, były drukowane w miejscowym organie.

Z sekcji zapoczątkowaną została sekcja popularyzacji krajoznawstwa.

Zbiory muzealne i bibljoteczne w dalszym ciągu powiększały się. Obecnie liczymy: diapozytywów — 19 komplet pocztówek P. T. K., okazów mineralogicznych —121, numizmatycznych—106, zoologicznych — 59 i 6 pudełek owadów, archeologicznych—1, zabytków historycznych — 23, książek — 118, albumów—5 i map 11. Dzięki uprzejmości Prezesa Tow. Kredyt. Ziemskiego, p. Jarosława Rakowieckiego Oddział nasz pozyskał lokal, w którym mógł umieścić zbiory muzealno bibljoteczne.

Odczytów odbyło się 4 „O przemyśle ludowym“ ks. Koronata Piotrowskiego (drukowauy w oddzielnej broszurce), „O zabytkach architektonicznych Krakowa“ p. Kazimierza Rakowieckiego, „Zakon Krzyżacki w Polsce“ p. Antoniego Woronieckiego i o „Łysogórach“ p. Aleksandra Janowskiego.

Z organizowanych wycieczek doszły do skutku: wycieczka młodzieży na wystawę przyrodniczą i rybacką w Warszawie;—do Mielnika nad Bugiem;—do Białowieży i do Liwa.

Zapoczątkowana przez p. Chełmińskiego wystawa przyrodniczo-krajoznawcza natrafia na duże przeszkody, wskutek czego termin jej otwarcia został odroczony na czas nieokreślony.

Przed ferjami letniemi został ogłoszony konkurs na pracę z dziedziny przyrodniczo-krajoznawczej. Zgłoszone prace odznaczyły się dużą wartością wskutek, czego Zarząd mógł wydać trzy nagrody. Na zakup nagród w postaci książek naukowych Zarząd poświęcił znaczną część swego budżetu.

DOCHÓD

Pozostało na d. 1/I 1910 r.	Rb.	45	k.	67
Wpłynęło ze składek Członków . . .	„	163	„	50
z odczytów	„	57	„	35
ze sprzed. pocztówek.	„	19	„	61
z ofiar	„	1	„	28
Razem	Rb:	287	k.	41

ROZCHÓD

Na odczyty	Rb.	38	k.	—
„ bibljotekę	„	45	„	10
„ kupno szafy bibljotecznej	„	60	„	—
„ ochronę im. Orzeszkowej	„	5	„	—
„ zapomogę wycieczkową	„	2	„	50
„ 10% Głów. Zarząd. za 1909 r. .	„	11	„	—
do przeniesienia .	Rb.	161	k.	60

	z przeniesienia . Rb.	161 k.	60
Na lokal	„	5 „	—
„ druk odezwy	„	3 „	—
„ wydatki administracyjne	„	14 „	72
	Razem	184 k.	32

ZESTAWIENIE:

Wpłynęło	Rb.	287 k.	41
Wydano	„	134 „	32
Pozostaje na d. 1/I 1911 r.	Rb.	103 k.	09

W przyszłym roku Zarząd projektuje zbierać się raz na dwa tygodnie i co miesiąc zwoływać miesięczne zebrania członków, marszruty projektowanych wycieczek nie są jeszcze opracowane, należy zaznaczyć, że wycieczki Członków Oddziału nie cieszą się powodzeniem.

Zarząd Oddziału.

Prezes: ks. Józef Scipio del Campo.
Wiceprezesi: Aleksander Korsak.
Jarosław Rakowiecki.
Skarbnik: Paweł Sokołowski.
Sekretarz: MieczysławAsłanowicz.
Kustosz: Wacław Sokół-Kutyłowski.
Członkowie Zarządu; Halina Berezówna.
Adam Jarosiński.
Ks. Koronat Piotrowski.
Wanda Sokołowska.

Członkowie:

Ks. Abramowicz Wincenty
Asłanowicz Mieczysław.
Barszczewska Jadwiga.
Bereza Halina.
ks. Benet Michał.
Brodzińska Jadwiga.

Brodziński Bronisław.
Biernawska Helena.
Barlicka Jadwiga.
Chrzanowski Aleksy.
Credo Dominik.
Domańska Marja.
Domański Stanisław.
Dylewski Stanisław.
ks. Dworzycki Michał.
Dernałowicz Stanisław.
Dmochowska Janina.
ks. Halbersztadt.
Jarosiński Adam.
Jaszczuk Aleksander.
ks. Juściński Melchior.
ks. Kocyk Józef.
Kitliński Wincenty.
Kłosowski Mikołaj.
Korsak Aleksander.
Kutyłowska Helena.
Kutyłowski Wacław.
Klępiński Aleksander.
ks. Kamiński Wiktor.
ks. Kropiwnicki Wincenty.
ks. Kulaszyński Ludwik.
Klebanowska Zofja.
Klebanowski Sylwester.
Lidmanowski Eugenjusz.
Liszewska Marja.
ks. Makulec Jan.
Mianowski Juljan.
Markuszewski Leon,
Ostrowski Hilary.
ks. Piotrowski Koronat.
Proniewicz Aleksander.
Piasecka Marja.
Porowska Klementyna,
Paulowa Bronisława,
Raczyński Wacław.
Radliński Tadeusz,
Rudnicki Jerzy.
Ruszkiewicz Stefan.
Rakowiecki Jarosław.
Rolla Marja.
Rozen Ignacy.
Rakowska Zofja.
ks.Scipio del Campo Józef.
Ślaski Władysław.
Sokołowska Janina.
Sokołowski Paweł.
Sokołowska Wanda.
Szawelski Józef.
Sunderland Stanisław.
Sztein Maurycy.
Szymborska Zofja.
Szymborski Jan.
Sudra Władysław.
Sieragowska Helena.
Sieragowska Zofja.
ks. Solnicki.
Taborowski Henryk.
Taborowska Gabryela.
Taborowski Juljusz.
Wielowieyski Adam.
Wierzbięta Alfons.
Wiszniewski Eugenjusz.
Wojnarowski Edmund.
Wolfke Józefa.
Zaleska Marja.

———

Suchedniowski.

12 Stycznia odbyło się zgromadzenie ogólne. Zapisało się 30 członków, wybrano Zarząd z 7 osób. Zarząd zorganizował jeden odczyt prof. K. Stołyhwy p. t. „Człowiek przedhistoryczny w Polsce“. Próby zorganizowania wycieczki oparły się o niechęć ogólną. Zapoczątkowane zbiory muzealne dały zaledwie kilka książek i kilka okazów mineralogicznych.

Stan Kasy.

WPŁYWY:

Wpisowe	Rb.	30	k. 00
Składki	„	28	„ 25
Z odczytu	„	23	„ 55
Razem . .	Rb.	81	k. 80

WYDATKI:

Szafa na zbiory	Rb.	5	k. 63
Półroczne pren. Ziemi	„	3	„ 05
Zeszyty, marki, drobne wyd.	„	2	„ 62
Urządzenie odczytu	„	46	„ 38
Razem . .	Rb.	57	k. 68

Pozostałe w kasie 24 rb. 12 k. zdecydowano przesłać do Zarządu Głównego.

Z powodu zmniejszenia się liczby członków. obojętnego zachowania się ogółu, oraz braku umiejętnego kierownika, oddział w Suchedniowie prawdopodobnie będzie musiał przerwać swe istnienie.

Suwalski.

Członków 38.

Działalność Oddziału Suwalskiego w roku sprawozdawczym, jak i lat ubiegłych, była niezbyt ożywiona. Sprawy Towarzystwa Krajoznawczego w Suwałkach niestety nie budzą wielkiego zainteresowania. Nieliczne grono czynnych Członków Oddziału Suwalskiego w miarę sił swoich i czasu zabiegało o pozyskanie nowych członków, o powiększenie zbiorów, starało się udostępnić zbiory te szerokiej publiczności, usiłowało popularyzować krajoznawstwo słowem zachęty i przykładem.

Ruch Członków.

W roku sprawozdawczym wykreślono z listy członków tych wszystkich, którzy zalegali z wnoszeniem składki dłużej, niż dwa lata. Byli i tacy, którzy wnieśli tylko wpisowe, mianowicie w czasie założenia Oddziału. Nowych członków w ciągu roku pozyskaliśmy jedenastu.

Odczyty.

Publicznie wygłoszone zostały tylko dwa odczyty:

1) Prof. Aleksander Sądag: Budowa gieologiczna ziem polskich (w Czytelni Naukowej).

2) p. Bronisław Rydzewski: Bogactwa mineralne ziem polskich (w Lutni).

Nadto prof. Zygmunt Niklewski w Sekcji popularyzacji krajoznawstwa (w Szkole Handlowej) wygłosił dwie pogadanki:

1) O Gdańsku, Malborgu i Królewcu (wrażenia z przejażdżki, ilustrowane zbiorem pocztówek).

2) O wycieczce łodziami z Wigier do Włocławka.

Wycieczki.

W roku ubiegłym odbyły się następujące wycieczki:

1) 1-dniowa wycieczka do Wigier pod kierunkiem prof. Ludwika Kuczewskiego uczestników 30.

2) 1-dniowa wycieczka na Krzemioniuchę pod wodzą prof. Aleksandra Sądaga osób 10.

3) 28-dniowa wycieczka (od dnia 21 czerwca do 18 lipca) pieszo do Wigier, łodziami z Wigier do Włocławka (przeszło 500 wiorst wodą) i koleją z Włocławka do Suwałk. Wycieczkę prowadził prof. Zygmunt Niklewski. Uczestników było 8. Poznano Czarną Hańczę, Biebrzę, Narew, Bugo-Narew i Wisłę, kanał Augustowski, Wigry, Mikarzewo, Studzieniczne, Białe, Necko i cały szereg mniejszych, przejechano przez 12 szluz, zwiedzono Wigry, Mikarzówkę, Augustów, Goniądz, Wiznę, Łomżę, Nowogród, Ostrołękę, Rożan, Sielków, Pułtusk, Serock, Nowy Dwór, Zakroczym, Czerwińsk, Wyszogród, Płock, Dobrzyń n. W., Włocławek, Łowicz, Warszawę i Grodno. Zawadzono o Wielkorusów (kolonistów), o pogranicze polsko-białoruskie, o Mazurów, Kurpiów, drobną szlachtę nadnarwiańską, Kujawiaków i Księżaków. Nocowano w stogu na bagnach biebrzańskich, w piasku na kępie wiślanej. Poznawano kulturę i ducha Mazowsza. Bardzo gościnnie przyjmowano wycieczkowiczów w Augustowie, Netcie, Dębowie, Łomży, Górze, Włocławku. Szczególnie uprzejmie zaopiekował się wycieczką wiceprezes kujawskiego Oddziału P. T. K. p. Przemysław Kowalewski i Sekretarz Komisji Wycieczkowej P. T. K. w Warszawie p. Kazimierz Maszki. Koszty wycieczki (łącznie z biletem kolejowym z Włocławka do Suwałk) wyniosły 16 rb. na osobę.

4) 12-dniowa wycieczka (od 26 czerwca) łodziami z Wigier Czarną Hańczą, Marychą i Niemnem do Kowna pod kierunkiem pp. Bogusława Kunca i Jana Rodziewicza. Uczestników było 11. Dłuższe postoje: Świack, Druskieniki, Olita, Rutka, Niemonajcie, Dorsuniszki. Koszty (do Kowna) wyniosły 7 rb. na osobę.

Nadto Oddział Suwalski przyjmował wycieczkę z Łodzi pod wodzą p. Józefa Adamowicza.

Muzeum.

W pierwszej połowie roku sprawozdawczego ofiarował Muzeum Ziemi Suwalskiej swe bogate zbiory p. Andrzej Talko-Hryncewicz. W ten sposób muzeum nasze powiększyło się prawe wdwójnasób. Przybył też cały szereg nowych działów. Z pośród nowych okazów szczególną uwagę zwracają zbroje polskie i obce, ubiory ludu litewskiego, szkice Grottgera i Pruszkowskiego, autografy Chełmońskiego, Fałata, Wyspiańskiego, Mehoffera, Jacka Malczewskiego, Włodz. Tetmajera, Ruszczyca i innych, wycinanki ludowe i t. d. Urządzona w czerwcu i otwarta przez dwa miesiące prawie wystawa muzealna ściągała mnóstwo zwiedzających. Wstęp był wolny. Z drobnych ofiar pieniężnych zebrała się pewna sumka. Niestety jednak Oddziału naszego nie stać dotąd ani na lokal własny, ani na gabloty i szafy.

Sprawozdanie kasowe za 1910 r.

DOCHÓD

Pozostałość z roku 1909	Rb.	89 k. 29
Wpisowe i składki członkowskie . .	„	67 „ —
do przeniesienia .	Rb.	156 k. 29

z przeniesienia .	Rb. 156	k. 29
Z wystawy muzealnej (brutto) . . .	„ 91	„ 75
Z odczytu p. Rydzewskiego (brutto). .	„ 5	„ 23
Ze sprzedaży wydawnictw T-wa. . .	„ —	„ 10
Razem . .	Rb. 253	k. 37

ROZCHÓD

Zwrócono szkole Handlowej za postawienie ściany dla muzeum . . .	Rb. 40	k. —
Zwrócono szkole Handl. za okratowanie z okien w lokalu muzealnym.	„ 16	„ —
Oprawa obrazów	„ 19	„ 70
Wypożyczenie szyb na wystawę i koszt stłuczonych	„ 8	„ —
Pensja woźnego	„ 24	„ —
Woźnemu dodatkowo za czas wystawy.	„ 2	„ —
Fotografja wystawy muzealnej . . .	„ 3	„ 10
Na klisze.	„ 3	„ 30
Drobne wydatki przy urządzaniu wystaw.	„ 6	„ —
Dwie księgi do protokółów	„ 1	„ 60
Korespondencja i porto „Ziemi“ . . .	„ 2	„ 69
Pozostałość na rok 1911	„ 126	„ 98
Razem . .	Rb. 253	k 37

Zarząd Oddziału.

Prezes Stanisław Karol Lineburg.
Wiceprezes ks. Franciszek Staniewicz.
Skarbnik Stefan Szarras.
Kustosz Ludwik Kuczewski.
Sekretarz Zygmunt Niklewski..

Członkowie Zarządu Józef Chełmiński,
Zygmunt Gąsiorowski,
Stefan Rechniowski.
Aleksander Sądag.

Komisja rewizyjna ks. Piotr Kotlewski,
Bolesław Rodziewicz.
Jan Wierzbicki.

Członkowie.

Bakinowski Aleksander.
Bar Kazimierz (Wyłkowyszki).
Bieńkiewicz Włodzimierz.
Chełmiński Józef.
Gallera Ryszard (Warszawa).
Gąsiorowski Zygmunt.
Grabowski Bolesław. (Wyłkowyszki).
Talko-Hryncewicz Andrzej (Stowałki).
Jacyna Emil (Wyłkowyszki).
Janiszewski Romuald, (Warszawa)
Kolendowa Marja.
Korewo Ignacy (Rutka).
ks. Kotlewski Piotr.
Kroll Kazimierz.
Kuczewski Ludwik.
Kwiczala Henryk,
Lineburg Stanisław Karol.
Morawski Edward (Justjanowo).
Niecański Mamert.
Niklewski Zygmunt.
Nonielewicz Teofil.
hr. Potocki Tomasz (Zyple).
Rechniowski Stefan (obecnie Piotrków).
Rodziewicz Bolesław.
Russocka Natalja.
Sądag Aleksander.
Skorupski Bolesław.
Sokołowski Witold Józef, (Wilno).
Staniszewski Stanisław,
Staniewicz Franciszek.
Strawiński Adam (Balla Wielka).
Szarras Stefan.
Szwarcówna Zygmunta.
Trzciński Stanisław.
Wierzbicki Jan.
Zabłocki Gustaw.
Zawadzki Jan.
Żmitrowicz Ludwik (Szestakowo).

Wyrazy uznania.

„Włocławskie Towarzystwo Wioślarskie dnia 21 września 1910 r. Wielmożny Z. Niklewski w Suwałkach. Pragnąc upamiętnić dzielnej młodzieży nadzwyczaj dla nas miłe ich odwiedziny naszej przystani, przy niniejszym przesyłamy w oddzielnej posyłce szpilki pamiątkowe z herbem naszego miasta na ręce W. Pana z prośbą o wręczenie ich: pp. Sławomirowi Użupisowi Zdzisławowi Zabłockiemu, Henrykowi Szymanowskiemu, Kazimierzowi Halickiemu, Marjanowi Staniszewskiemu, Mieczysławowi Jemielicie i Włodzimierzowi Dabulewiczowi. Niech ten skromny upominek będzie dla nich przypomnieniem wioślarskiej wycieczki i zarazem zachętą do dalszej pracy na polu sportowym. Dzielnym wioślarzom i ich kierownikowi przy tej sposobności wyrazy pozdrowienia załączamy. Czołem! Prezes dr. A. Sawicki. Naczelnik przystani Jerzy Bojańczyk“.

„5/VIII 1910 r. zwiedziłem Muzeum Ziemi Suwalskiej, doznając niezmiernie miłego wrażenia. Życzę z całego serca jak najlepszego powodzenia w kulturalnej pracy! St. Kościałkowski Sekretarz T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie“.

Protokół

Niżej podpisani na zebraniu ogólnem członków Suw. Oddz. Polsk. Tow. Krajozn. wobec nieobecności członków komisji rewizyjnej, zapraszanych na zebranie dwukrotnie, stwierdzają zgodność niniejszego sprawozdania z istotnym stanem rzeczy, upoważnieni do tego przez ogólne zebranie d. 1 Lutego 1911 r. Bakinowski, L. Żmitrowicz, S. Trzciński.

Sprawozdanie nadesłano dopiero 6 Lutego, więc w ogólnych zestawieniach cyfr z niego nie ma.

Tomaszowski.

Sprawozdania nie nadesłano.

Wieluński.

Sprawozdania nie nadesłano.

Zagłębie.

Członków 229.

Oddział w Zagłębiu jest właściwie odrodzeniem rozszerzeniem terenu działalności Oddziału Dąbrowskiego, istniejącego od r. 1908. Wskutek licznych niepomyślnych okoliczności Oddział ten podupadł tak, że nawet nie mógł przesłać sprawozdania do rocznika za rok 1909. Kilka osób, którym sprawa leżała na sercu, nie chcąc dopuścić do likwidacji Oddziału, zajęło się zwołaniem nadzwyczajnego ogólnego zebrania. Jakkolwiek na zebranie to w drugim terminie 11 czerwca 1910 r. przybyło zaledwie 7 osób na 57 członków, wybrano jednakże nowy Zarząd, postanawiając wynaleźć i zakooptować grono ludzi, którzyby przyczynili się do rozwoju Towarzystwa w Zagłębiu. Na zebraniu tym zapadły uchwały, które w skutkach okazały się nader pożyteczne, a mianowicie: 1) rozszerzyć działalność na całe Zagłębie, 2) przenieść siedzibę do Sosnowca, po-

zostawiając w Dąbrowie tylko muzeum, ze względu na łaskawie zaofiarowany lokal, 3) zająć się energicznie agitacją i reklamowaniem Towarzystwa Krajoznawczego, o istnieniu którego mało kto był poinformowany, 4) otworzyć szeroko drzwi dla wszystkich, którym nie obcą jest idea poznania własnej Ojczyzny, oraz 5) utworzyć sekcje wycieczkową i muzealną.

Nowoobrany zarząd, wziąwszy się energicznie do pracy, wykonał bez zwłoki powyższe uchwały i celem intensywniejszej systematycznej pracy powołał do życia prócz wycieczkowej i muzealnej, sekcje: fotograficzną, przyrodniczą, statystyczno-ekonomiczną i popularyzacji Krajoznawstwa.

Ponieważ posiedzenie w dniu 11 czerwca r. b. można nazwać zebraniem organizacyjnym, przeto rok bieżący był właściwie pierwszym rokiem, a ściślej mówiąc półroczem działalności Oddziału, nic przeto dziwnego, że przez tak krótki czas, zwłaszcza przy licznych trudnościach, wynikających z braku funduszów, lokalu, chętnych do pracy ludzi i przy obojętności ogółu mieszkańców Zagłębia, Oddział nie mógł się rozwinąć tak, jakby to było życzeniem Zarządu, jednakże liczba członków wzrosła znacznie, bo od tego czasu zapisało się 150 osób. To samo świadczy już o rozwoju Towarzystwa i palącej potrzebie istnienia Oddziału w Zagłębiu.

Prócz pracy w sekcjach, w której brali udział wszyscy członkowie Zarządu, Oddział podjął myśl prowadzenia obserwacji meteorologicznych w Zagłębiu, uznając wielką doniosłość tej pracy dla nauki. Niestety brak funduszów nie pozwalał na urządzenie dość kosztownych przygotowań i dla zaradzenia temu wystąpiono do Rady

Zjazdu Górniczego z umotywowanym referatem o potrzebie urządzenia stacji pluviometrycznych. Dotąd jednakże sprawa ta nie posunęła się naprzód, jakkolwiek przypuszczać należy, że zarządy kopalń we własnym interesie poprą ten projekt i zdobędą się na pewną ofiarność.

Z pracy na zewnątrz należy zanotować urządzenie odczytu p. A. Janowskiego o Łysogórach, który cieszył się niebywałem powodzeniem jak pod względem frekwencji (około 500 osób) i materyalnym, tak i z powodu nader dodatniego wrażenia wyniesionego dla idei i celów Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Zarząd zbierając się 9 razy w czasie swojej kadencji, zajmował się przeważnie pracą wewnątrzną, organizacyjną.

W roku przyszłym Zarząd zamierza: opracować i wydać przewodnik po Zagłębiu z mapą, uwzględniając w nim nietylko spis miejscowości, zabytków, osobliwości przyrody, dział informacyjno-adresowy, ale również dział naukowy: fizyografja, geologja, etnografia, przyroda, przemysł i t. p., rzucający światło na Zagłębie Dąbrowskie i jego stosunki ekonomiczno społeczne i przemysłowe, 2) ogłoszenie konkursu Krajoznawczego, 3) urządzenie wystawy, 4) wygłoszenie szeregu odczytow, a także zajęcie się sprawą popierania „Ziemi" i sprzedażą pocztówek, 5) wynajęcie własnego lokalu, któryby dał możność nieustannej łączności Zarządu z członkami przez wymianę myśli i organizowania zebrań z pogadankami i projekcjami.

Dla uczczenia zasług ś. p. Glogera, Zarząd postanowił nazwać Jego imieniem muzeum Oddziału, o czem

zawiadomił Centralę wraz z wyrażeniem kondolencji dla p. Glogerowej.

Kalendarzyk wycieczek za rok 1911.

Dnia 6, 7 i 8 stycznia—Warszawa, dnia 17 stycznia—Przędzalnia Szena w Sosnowcu, dnia 1, 2 lutego—Kraków, dnia 26 lutego—Bielsk, dnia 7 marca—Huta Katarzyna w Sosnowcu, dnia 25, 26 marca—Łódź i okoliczne miasta, dnia 11 kwietnia, fabryka papieru Lamprechta w Sosnowcu, dnia 17 i 18 kwietnia—Kalisz, dnia 23 kwietnia—Jędrzejów, dnia 6, 7, 8, maja, kop. Saturn, Czeladź, Grodziec, Będzin, dnia 4, 5 czerwca, do Włocławka na wystawę, dnia 29 czerwca—Klucze, dnia 9 lipca—Olsztyn, dnia 30 lipca—Ruiny w Zętkowicach, Mirowie i Bobolicach dnia 13, 14, 15, sierpnia,—Kielce i Łysogóry, dnia 8, 9, 10 września—Puszcza Białowieska, dnia 24 września—Piotrków i Sulejów, dnia 15, 16, października—Cieszyn, dnia 5, 6 listopada—Radom, dnia 26 listopada—Oświęcim, dnia 8 grudnia—Częstochowa.

Sekcja Popularyzacji Krajoznawstwa,
Skład Sekcji.

Przewodniczący A. Sujkowski,
Sekretarz J. Drzewiecki.
Członkowie: W. Wrzosek,
E. Warchoł,
S. Płodowski,
B. Jasiński.

Sekcja została zorganizowana dnia 10 września r. b. i korzystając z łaskawie udzielonego lokalu przez T-wo „Światło“, bezzwłocznie przystąpiła do urządzania tygodniowych zebrań z pogadankami w czwartki wieczorami, o czem wszyscy członkowie imiennie, oraz ogół za pośrednictwem prasy zostali powiadomieni

Dotąd wygłosili konferencje p. p. A. Sujkowski o geografji ziem polskich, B. Jasiński o geologji wogóle i o geologji ziem polskich w szczególności. W. Wrzosek o archeologji przedhistorycznej, S. Płodowski o Krakowie, A. Sujkowski o Warszawie.

W roku przyszłym projektują się, również na zebraniach urządzanych co tydzień, następujące pogadanki:

1) Dalszy ciąg pogadanek na temat „geografja ziem polskich", wypowie A. Sujkowski.
2) O węglu—p. A. Piwowar.
3) O jurze Krakowskiej—p. P. Przesmycki.
4) O faunistyce Polskiej—p. E. Warchoł.
5) O metodyce wycieczek Krajoznawczych p. J. Drzewiecki.
6) O stylach w architekturze—p. Telakowski.
7) O hygienie wycieczek—D-r. S. Falkowski.
8) O pierwotnem osadnictwie—p. Kaczyński.
9) O stanie kolonji czeskich w Polsce—p. Reichert.
10) O przemyśle chemicznym—p. Reichert.
11) O przemyśle górniczo-hutniczym—p, Srokowski,

Frekwencja wahała się pomiędzy 33 a 73 osobami. Zebrań odbyło się 15, średnio uczęszczało na konferencję 53 osób.

Zebrania te wzbudziły powszechne zainteresowanie w całem Zagłębiu i były nie małym bodźcem do zapisywania się na członków Oddziału. Postanowiono wystąpić do Zarządu z propozycyą dołożenia starań, aby w roku przyszłym można było wynająć odpowiedniejszy lokal i wyasygnować 50 rubli rocznie na wynajęcie latarni i sprowadzanie przezroczy.

Dotąd wstęp na konferencje był bezpłatny dla wszystkich, w przyszłości jednak przy wzroście wydatków, projektuje się pobierać od wprowadzonych gości małą opłatę.

Sekcja Muzealna.

Skład Sekcji.

Przewodniczący Strzeszewski Stan.
Członkowie: Jasiński Bronisław.
Kontkiewicz Stanisław.
Srokowski Zygmunt.

Sekcja została zorganizowana dnia 11 czerwca r. b. mając głównie za zadanie odebranie zbiorów od Częstochowskiego Oddziału, gdzie takowe przechowywały się po zwinięciu wystawy Częstochowskiej, pieczę nad zbiorami, uporządkowanie ich, oraz dokompletowanie, tak aby mogły służyć do celów naukowych.

Zbiory, które na wystawie Częstochowskiej odznaczone zostały srebrnym medalem, obecnie przedstawiają się dość okazale, jakkolwiek wiele jeszcze brakuje do kompletu.

Posiadamy dwieście kilkadziesiąt okazów rud: żelaznych, cynkowych, (galmany i blendy) ołowianych, odcisków roślin, skamielin, okazów skał, (wapieni, dolomitu, piaskowca, łupku, glinek ogniotrwałych, kryształów, gipsu i szpatu wapiennego). Wszystkie okazy krajowe prócz kilku odcisków roślinnych pochodzących z Sierszy.

Prócz okazów geologicznych posiadamy:

1) Mapę Olkuskich kopalń ołowiu i sreb. z 1761 r. praca generała Deutscha.

2) Mapę geologiczną Polsko-Śląskiego Zagłębia Węglowego.

3) Mapę Dąbrowskiego Zagłębia węglowego.

4) Przekrój Zagłębia Dąbrowskiego po linji Wojkowice Kościelne-Modrzejów.

5) Arkusz przekrojów tegoż Zagłębia w kilku kierunkach.

6) Mapa geograficzna Krakowsko-Wieluńskiego pasma górskiego.

7) Mapa geologiczna tegoż pasma.

8) Odlew gipsowy daty (r. 1385) jaką znaleziono wykutą na ścianie dawnego chodnika w wapieniu odkrytego w kopalni w Bolesławiu.

Prócz tego mamy nadzieję uzyskania grafiku wytwórczości węglowej Zagłębia Dąbrowskiego od 1792 r.

Praca sekcji w roku przyszłym zawierać się będzie:

1) w możliwie dokładnem określeniu i skatalogowaniu okazów obecnego zbioru.

2) w ostatecznem ich uporządkowaniu.

3) w gromadzeniu brakujących okazów, aby można było zobrazować wszystkie systemy geologiczne Zagłębia i Kraju.

Prócz tego sekcja postawiła sobie za zadanie ocalenie i przechowanie możliwie największej ilości okazów petrograficznych i paleontologicznych jakie się mogą trafić w robotach podziemnych, a tym samym danie możności wykorzystania tych okazów naukowo. W tym celu sekcja zamierza zwrócić się z odezwą do tak licznej rzeszy osób pracujących w górnictwie o zwracanie uwagi i ewentualnie dostarczanie do muzeum znalezionych okazów.

Z dublikatów, jakie sekcja posiada, można przeprowadzać wymiany z innemi zbiorami a również układać w razie potrzeby podręczne małe kolekcje dla szkół.

W roku bieżącym wydatkowano na gabloty 63 r. W roku 1911 przewidują się wydatki w sumie 50 rb.

Sekcja statystyczno-ekonomiczna:

Skład Sekcji:

Prezes Kaczyński Stanisław,
Sekretarz Chiczewski Feliks.
Członkowie: Wyszyński, Jeziorowski, Hoffman, Sujkowski, Piwowar.

Sekcja zawiązała się w dniu 11 grudnia w celu zbierania danych liczbowych, dotyczących ludności Zagłębia, wytwórczości przemysłowej, stosunków kredytowych i t. p. zjawisk ekonomicznych i społecznych. Ze względu na niedawne zorganizowanie sekcja dotąd działalności nie ujawniła, w roku zaś przyszłym ma nadzieję pracami swemi wzbogacić projektowany przewodnik po Zagłębiu, jak również zasilać poważniejsze organy prasy, a przedewszytkiem „Ziemię“

Sekcja przyrodnicza.

Skład sekcji.

Przewodniczący Warchoł Edward.
Zastępczyni Młodowska Jadwiga,
Sekretarz Brzeziński Zygmunt.
Członkowie: Obrąpalska Gabryela, Szonertówna Marja, Kozielski Wacław, Harłampowicz Stefan.

Sekcja utworzona została w dniu 1 grudnia r. b. i prace swe dopiero początkowuje.

Dla możności przystąpienia do pracy projektowanej na przeciąg 1910/11 sekcja uznaje za niezbędne mieć do swej dyspozycji lokal (nie wielki pokój), w którym

mogliby zbierać się pracować i gromadzić okazy członkowie sekcji, oraz 100 rb. na utensylja i nasiona do popularyzowania, oraz konkursowania hodowli i pielęgnowania roślin pokojowych. Brak lokalu i niezbędnych utensylji nie pozwoliły sekcji rozwinąć szerszej działalności; ograniczono się do dwóch zebrań, na których opracowany byłnastępujący program działalności na rok 1911.

1) Zwrócić się do profesora Instytutu Górniczego, w Petersburgu inżyniera Czeczota z prośbą o ofiarowanie sekcji przyrodniczej swych zbiorów geologicznych, przeznaczonych pierwotnie do muzeum Uniwersytetu Ludowego w Zagłębiu, i dotąd leżących bezużytecznie u p. Reichera.

2) Wprowadzić na zebrania czwartkowe stały dział informacji z zakresu sekcji w formie pytań, stawianych przez członków Oddziału w interesujących ogół kwestjach, ustnie lub piśmiennie.

3) Budzenie zamiłowania do badań przyrodniczych.

4) Urządzać zebrania sekcji nie rzadziej, niż raz na miesiąc; w tym celu wyznaczyć pierwszy wtorek po 15 każdego miesiąca, jako dzień zebrań obowiązujących wszystkich członków sekcji.

5) Rozwinąć na wycieczkach dział popularyzowania Krajoznawstwa drogą pogadanek dostosowanych do chwili.

6). Powierzyć kolekcjonowanie napływających zbiorów:

z dziedziny entomologji . . . p. Młodowskiej.
„ „ botaniki . . . . p. Warchołowi.
„ „ przyrody martwej . p. Kozielskiemu.
„ „ miejscowego przem. p. Kozielskiemu.

7) Wystosować i ogłosić odezwę nawołującą miejscowe społeczeństwo do składania zbiorów, okazów i ofiar na rzecz Oddziału w Zagłębiu.

Skład Zarządu.

Prezes Jasiński Bronisław.
Vice-prezes Kontkiewicz Stanisław.
Skarbnik Karski Lucjan,
Sekretarz Drzewiecki Józef,
Członkowie: Kozielski Wacław, Ujazdowski Ant.
Zastępcy: Wasilkowska Wanda, Brzeziński Zyg. Frycz Feliks, D-r. Podczaski Władysł. Wosiński Kazimierz.
Komisja rewizyjna: Kreczmar Lucjan, Srokowski Kazimierz, Rapczyński Antoni.
Lekarz honorowy D-r. Falkowski Stefan.
Radca Prawny Mecenas Borowski Janusz.

Sekcja wycieczkowa.

Skład Sekcji:

Przewodniczący Drzewiecki Józet.
Zastępca prezesa Solnicki Franciszek.
„ „ Ujazdowski Antoni,
Sekretarz Wasilkowska Wanda,
Skarbnik Tworzyański Bohdan.
Członkowie; Drzewiecka Józefowa, Szwedowska Zofja, Drouet Józef, Płodowski Stanisław, Janiszowski Kazim.

Sekcja zorganizowaną została w dniu 11 czerwca r. b., liczy więc zaledwie pół roku istnienia. Przez ten czas zbierała się 8 razy na posiedzenia. Po przyjęciu regulaminu i ukonstytuowaniu się, zaprojektowano i zorganizowano 7 wycieczek, w których wzięło udział 190 osób. Dla udostępnienia młodzieży przyjmowania udziału w wycieczkach postanowiono od małoletnich pobierać składki niższe od faktycznych kosztów. Ogół jednakże, zwłaszcza młodzież, dotąd nie docenia znaczenia wycieczek, ich celów, korzyści, oraz zadowolenia, wynikającego ze spełnianego obowiązku poznawania własnego kraju.

Odbyły się następujące wycieczki:

1) w dniu 31 lipca do Mirowa i Bobolic osób 12, prowadził p. Drzewiecki.

Wycieczka wyruszyła z Sosnowca o 6 rano koleją W. W. do st. Myszków, skąd o godz. 9 rano końmi do Leśniowa, gdzie zwiedzono kościół z legendowym obrazem Matki Boskiej. Wszelkich wiadomości dotyczących kościoła i klasztoru chętnie udzielił miejscowy ksiądz wikary. Następnie ruszono do ruin zamku w Mirowie, po zwiedzeniu których pieszo do ruin w Bobolicach. Po zwiedzeniu ruin tych wycieczka udała się do skał Kroczyckich. Malownicze ich położenie wśród lasu i krzewów jałowcowych tworzy piękny krajobraz. Zatrzymawszy się tu nieco dłużej, wycieczka podążyła do Kotowic, gdzie zwiedzono kościół, odznaczający się artystycznie ułożonem obramowaniem z zebranych odłamków skał skrystalizowanego wapienia. Z Kotowic wyruszono z powrotem przez Żarki do My-

szkowa na pociąg o 9.56. Przyjazd do Sosnowca 12.4 w nocy.

2) W dniu 14 i 15 sierpnia do Ojcowa i Pieskowej Skały, osób 11, prowadził p. A. Ujazdowski.

Wyjazd z Sosnowca 6.47 wieczorem dnia 13 sierpnia koleją Nadwiślańską do Olkusza, skąd końmi do Ojcowa. Przenocowawszy, wycieczka następnego dnia rano wyruszyła doliną Prądnika do groty Ciemnej, czyli Ojcowskiej, po zwiedzeniu której przez Bramę Krakowską i wąwóz Ciasne Skałki na górę Chełmową. Potem zwiedzono grotę Łokietkowską, Sfinksa i grotę Wierzchowską o 5 wiorst odległą od Ojcowa. Wrócono przez Korytanję. Następnego dnia udano się pieszo do Pieskowej Skały przez Grodzisko. Potem końmi wyruszono do Olkusza.

3) W dniu 18 września do Potoka Złotego, osób 54, prowadził J. Drzewiecki.

Wyruszono z Sosnowca o 6 rano do Myszkowa skąd oczekującemi końmi do Żarek. W Żarkach zwiedzono kościół, oraz pobliski Leśniów. Poczem ruszono do Złotego Potoka. Zwiedzano źródło Zygmunta, bramę Twardowskiego, djabelskie mosty, szwedzkie okopy, Skałę Krzyżową i groby, poczem wyruszono pieszo do Janowa, skąd pojechano do Zalesic dla zwiedzenia niebieskich źródeł. Stamtąd przez Myszków powrócono o 12 w nocy.

4) Dnia 2 października do Siewierza osób 19 prowadził p. Józef Drzewiecki.

Wyjazd z Sosnowca 8,25 rano do Zawiercia. Na stacji spotkali wycieczkę delegaci Oddziału Zawierckiego, którzy następnie w miejscowym klubie bardzo go-

ścinnie podejmowali wycieczkowiczów. W Zawierciu zwiedzano słynne entomologiczne zbiory p. Izaaka, który pokazywał owoce swojej 20 letniej pracy i nad wyraz uprzejmie udzielał objaśnień. Następnie wyruszono końmi przez Porębę do Siewierza. Tu zwiedzano rynek dawnej stolicy Księztwa Siewierskiego kościół parafjalny kościołek na cmentarzu, oraz ruiny zamku biskupiego. Po zwiedzeniu zabytków przyglądano się wyrabianiu garnków glinianych, co demonstrował jeden z miejscowych garncarzy p. Gałuszka. W czasie wypoczynku prowadzący wycieczkę treściwie uprzytomnił wycieczkowiczom historję tej miejscowości. Zaznaczyć należy, że po przechowywanem niegdyś na plebanji archiwum z r. 1545 teraz nie pozostało śladów, jakkolwiek bardzo niedowno za 15 kop. nabywano kartki z rękopisów wydzieranych przez służbę.

5) Dnia 16 października do Widzowa i Gidel, osób 38, prowadził p. Drzewiecki.

Wyjazd z Sosnowca o 8,25 rano do Widzowa, zkąd końmi łaskawie zaofiarowanemi przez dzierżawcę p. Nawrota do Widzowa, posiadłości ks. St. Lubomirskiego. Tu administrator p. Chwalina, gościnnie podjąwszy wycieczkowiczów, oprowadził po stajniach, pokazując konie i udzielając objaśnień o ich hodowli. Dokonawszy licznych zdjęć, wycieczka wyruszyła do Pławna, gdzie administrator pokazując szkoły, pałac, zarodową angielską oborę, i t. p., udzielał objaśnień. W Pławnie zwiedzono kościół, w którym podziwiano ładnie odnowiony tryptyk, przedstawiający życie i cuda św. Stanisława, pochodzący ze szkoły Wita Stwosza. Z Pławna ruszono do Gidel gdzie oglądano starożytny

kościołek modrzewiowy z r. 1050, dąb przy nim, oraz kościół Dominikanów gdzie O. przeor bardzo chętnie oprowadzał wycieczkę. Wreszcie już wieczorem obejrzano kościół parafjalny, dawniej po-Kartuzki. Powrót przez Widzów o godz. 12 w nocy.

6) Dnia 28 listopada do Wałcowni Milowickiej osób 48, prowadził p. J. Drzewiecki.

Wyruszono pieszo o 7 wieczorem. Oprowadzana przez inżyniera p. Krotkiewskiego, podziwiała wycieczka spuszczanie żelaza z pieców Martenowskich, zwiedziwszy następnie kuźnię, zimną i gorącą szlifiernię, oraz magazyn, wycieczka o 11 w nocy powróciła do Sosnowca.

7) Dnia 11 grudnia na kopalnię hr. Renarda, osób 10 prowadził p. M. Ujazdowski.

O g. 10 rano wyruszono do Sielca, gdzie dzięki uprzejmości administracji zwiedziwszy na wierzchu sortownię i maszyny, zjechano windą do wnętrza. Zwiedzanie filarów i chodników trwało do 2 po południu, poczem powrócono do Sosnowca.

Członkowie:

Bańbura Łukasz.
Bauererz Stanisław (Myszkow).
Biernacki Tomasz.
Bogdańska Julja.
Brudziński Józef.
Brzeziński Zygmunt.
Białkowski Hipolit.
Białecki Antoni (Niemce).
Bukowiński Ludomir (Zagórze).
Bonikowski Aleksan. (Zagórze).
Biel Jan (Będzin).
Borowski Janusz.
Brzostowski Jan (Saturn).
Barańska Zofia.
Burczyński Edmund.

Cieśliński Ludomir.
Chudzyński Aleksander (Niwka).
Chrzanowski Stanisław (Niwka).
Charemza Czesław (Będzin).
Chełmiński Michał (Zagórze).
Czechowski Władysław.
Chrzanowski Jan (Sielce).
Cissowski Stanisław (Olkusz).
Chiczewski Feliks.
Drzewiecki Józef.
Drzewiecka Marja Józefowa.
Drzewiecka Marja II (Niwka).
Drzewiecki Włodzimierz.
Dawidson Stanisław (Saturn).
Dalder Leonard.
Drojecki Mieczysł. (Dąbrowa).
Danielewiczówna Karolina
Drouet Józef.
Danielewiczówna Jad.
Dąbrowski Jan.
Długokęcka Saturnina.
Fiutowski Aureljusz (Milowice).
Fiuczek Franciszek (Będzin).
Falkowski Stefan.
Fudalej Mieczysław (Zagórze).
Frycz Feliks (Niwka).
Frasunkiewicz Wacław.

Gliński Maryan (Będzin).
Gnoiński Michał (Grodziec).
Gawlikowski Stefan.
Gadomski Felicjan (Dąbrowa).
Goebel Władysław.
Gębicki Antoni (Renard).
Gajewski Stanisław (Ząbkowice).
Gadomski Stanisław.
Gincberżanka Julja.
Hohendorf Henryk.
Horodyński Władysław
Honick Franciszka (Będzin).
Hudrowicz Stanisław.

Jasiński Bronisław (Dąbrowa).
Januszewska Marja.
Jankiewicz Leon (Będzin).
Janiszowski Kazim. (Sielce).
Januszewska Zofja
Jeziorowski Kazim. (Niemce).
Kossakowska Janina.
Karska Jadwiga (Czeladź).
Kąkolewska Salomea.
Kawecki Tadeusz (Pogoń).
Kochanowski Zdzisław (Grodziec).
Kołudzki Lucjan.

Kwiecień Feliks (Dąbrowa).
Kobyłecki Stanisław (Dąbrowa).
Krajewski Lucjan.
Kozielski Wacław.
Kontkiewicz Stan.(Niemce)
Karski Lucjan.
Krasnodębski Aleksander.
Kulejewski Kazimierz.
Krawczyk Lucjan. (Milowice).
Kępiński Marjan (Będzin).
Kłosowski Antoni.
Kreczmar Lucjan.
Kreczmar Zygmunt.
Kreczmarowa Marja.
Kwiatkowski Stefan (Będzin).
Krzyżanowski Tadeusz.
Korzeniowski Kazimierz.
Kiepura Marcin.
Kolankowska Stefan. (Będzin.)
Komaniewski Edmund.
Krzyżanowski Adam.
Krzyżanowska Helena.
Kaczyński Stanisław (Będzin).
Kamiński Władysław.
Konarzewski Wacław.
Krzemieniewski Feliks.
Lipiński Jan (Będzin).
Lipowski Jerzy.
Łepkowski Jan.
Łaszczewski Henryk.
Likiernikowa Gizella (Radocha).
Malinowski Władysław.
Mirecki Teodor (Saturn).
Musiałek Józef (Będzin).
Mizerek Zdzisław.
Modzelewski Włodzimierz
Musiałkowski Wacł. (Będzin).
Młodzianowska Leokadja (Dąbrowa).
Majewska Wanda.
Młodowska Jadwiga.
Nowakowski Jan (Zagórze)
Nowakowski Józefat.
Orłowski Stanisław.
Odalski Władysław.
Odalska Marja.
Płodowski Karol.
Podolski Mieczysław (Będzin),
Przesmycki Piotr (Dąbrowa).
Pawłowski Stanisław (Zagórze).
Pawelski Aleksander (Sielce).
Popławski Kazimierz.
Pudłowski Aleksander,
Podkowiński Win. (Dąbrowa).
Papis Kazimierz (Renard).
Przanowski Henryk.
Parnowski Henryk (Zagórze).

Płodowski Stanisław.
Podkowińska Józefa (Będzin).
Podczaski Władysław (Saturn).
Pawłowicz Jan.
Płużański Wacław (Czeladź).
Pomorski Mirosł. (Sielce).
Piwowar Adam (Ząbkowice).
Piwowarowa Halina (Ząbkowice).
Rudowski Szymon.
Rychłowski Karol (Milowice).
Rychłowska Julja (Milowice).
Radoszkowska Jadwiga.
Rychter Zygmunt.
Rogalewiczowa Aleksan.
Raczko Stanisław.
Rapczyński Antoni (Dąbrowa).
Raźniewski Stanisław (Saturn).
Raykowski Jan,
Reicherowa Mery.
Reicherowa Róża.
Różycka Jadwiga.
Rychterowa Kazimiera.
Rzadkiewiczowa Helena.
Świerszczyński Adam,
Smoczarski Adam (Saturn),
Stratilato Stanisław,
Sotkiewicz Feliks,
Sarnowski Modest,
Skubiszewski Ludomir,
Sudolski Teodor,
Sterczyński Jan.
Stawicki Włodzimierz (Renard).
Świerczyński Mich. (Dąbrowa),
Strzeszewski Stan. (Dąbrowa).
Sujkowski Antoni (Będzin).
Sujkowski Włady. (Sławków).
Skalski Kazimierz (Dąbbrowa).
Solnicki Franciszek (Grodziec).
Srokowski Kazim. (Dąbrowa),
Stolarski Zdzisław (Renard),
Straszewicz Mieczysław,
Skibiński Eugeńjusz,
Skarbiński Jakób (Grodziec),
Szkłankiewicz Paweł (Pogoń),
Szwedowska Zofja (Będzin),
Sznajder Ludwik,
Szymanowski Stan. (Dąbrowa),
Siarkowski Jan (Renard),
Szmielew Borys (Będzin),
Stankiewicz Stanisław (Strzemieszyce),

Soborowski Antoni,
Skrzyński Ignacy,
Strzembosz Wiktor,
Sotkiewicz Wacław,
Szylke Gustaw,
Sulimierski Jan,
Sturclówna Helena,
Strzelecka Celina
Szonertówna Marja,
Tobolski Teodor,
Tworzyański Bohdan,
Toruń Piotr (Zagórze),
Turski Marceli (Grodziec),
Tomczak Józet,
Tyszkowa Zofja,
Ufnalewski Wacław,
Ujazdowski Antoni,
Woliński Władysław.
Woliński Jan,
Walewski Teofil,
Włodek Wojciech, (Niwka),
Węgierkiewicz Henryk,
Wolski Stanisław,
Wasilkowska Wanda
Wojciechowski Tomasz,
Wejtko Józef (Dąbrowa)
Winter Emil (Niwka),
Wierzbowski Stanisław (Będzin),
Woźniakowski Stanisław,
Wasilewsk. Witold,
Warchoł Edward (Będzin),
Winer Stefan (Będzin),
Wosiński Kazimierz,
Wosińska Aniela,
Wierzbowski Władysł.(Będzin),
Wrzosek Stanisław (Będzin),
Woyde Bronisław (Będzin),
Wasilewska Marja,
Waśniewska Janina,
Wasilewski Józef,
Wesołowski Henryk,
Westerski Wacław,
Wyszyński Henryk (Renard),
Zachert Eugenjusz,
Znojek Teofil (Będzin),
Zielewicz Stefan (Dąbrowa),
Zieliński Kazimierz,
Zabielski Władysław (Zagórze),
Zapolski Gracjan (Zagórze),
Zilinger Franciszek (Będzin),
Zilinger Waldemar (Będzin),
Zilingerowa Marja (Będzin),
Żołędziowski Ign. (Dąbrowa).

Sprawozdanie Kasowe.

WPŁYWY:

Saldo	Rb.	9	k.	—
Wpisowe	„	122	„	—
Składki	„	242	„	50
Od Rady Zjazdu Przem. Górnicz. . . .	„	100	„	—
Z odczytów	„	50	„	44
Z wycieczek	„	15	„	61
Za pocztówki	„	45	„	63
Za żetony	„	8	„	80
Razem .	Rb.	593	k.	98

WYDATKI:

Podróże	Rb.	33	k.	71
Przewóz okazów na wystawę. . . .	„	81	„	—
Woźny	„	18	„	—
Druki . . . . i . . .	„	19	„	15
Materjały piśmienne	„	6	„	88
Utensylja kancelaryjne	„	21	„	—
Marki stemplowe	„	25	„	50
Porto	„	32	„	93
Książki i mapy. . , ...	„	49	„	59
Gablotki i stół.	„	69	„	25
Zaliczka sekcji przyrodniczej	„	10	„	—
Zaliczka sekcji fotograficznej	„	10	„	—
Pocztówki	„	28	„	90
do przeniesienia	Rb.	405	k.	91

z przeniesienia .	Rb.	405	k. 91
Żetony	„	8	„ —
Drobne wydatki	„	16	„ 55
Dziesięcina Centrali za rok 1909. . .	„	6	„ 88
Dziesięcina Centrali za rok 1910 . .	„	36	„ 45
Saldo na 1-go Stycznia 1911 r.	„	120	„ 19
Razem .	Rb.	593	kop. 98

Budżet.

PRZYCHÓD

Saldo	Rb.	120	k. —
Zaległe składki	„	80	„ —
Wpisowe	„	70	„ —
Składki	„	900	„ —
Ofiary	„	280	„ —
Dochód z odczytów.	„	250	„ —
„ „ wycieczek	„	50	„ —
„ „ wydawnictw	„	50	„ —
„ „ wynajmu sali	„	200	„ —
Razem .	Rb.	2000	k. —

ROZCHÓD

Lokal	Rb.	500	k. —
Umeblowanie	„	250	„ —
Opał i światło	„	150	„ —
Służba	„	200	„ —
Sekretarjat	„	200	„ —
Sekcja fotograficzna	„	100	„ —
„ przyrodnicza	„	100	„ —
„ popularyzacji kraj.	„	50	„ —
„ muzealna	„	50	„ —
do przeniesienia	Rb.	1600	k. —

	z przeniesienia .	Rb. 1600 k.	—
Dziesięcina.	„ 100 „		—
Różne	„ 300 „		—
	Razem .	Rb. 2000 k.	—

Protokół Komisji Rewizyjnej.

Oddziału w Zagłębiu Polsk. Tow. Krajoznawczego.

Komisja Rewizyjna na posiedzeniu odbytem w d. 19 Stycznia r. b., sprawdziwszy stan kasy i rachunki Oddziału w Zagłębiu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i porównawszy je z dowodami, jak również sprawdziwszy bilans i projekt budżetu na rok 1911, znalazła wszystko w należytym porządku, wobec czego stawia wnioski: 1) aby Ogólne Zebranie rachunki Oddziału wraz z bilansem zatwierdziło i pokwitowało Zarząd 2) aby Ogólne zebranie projekt budżetu przewidujący w dochodach i rozchodach po rb. 2000 również zatwierdzić raczyło.

Sosnowiec 19 stycznia 1911 r.

K. Srokowski.
L. Kreczmar.
A. Rapczyński.

Sekcja fotograficzna.

Prezes Rychter Zygmunt.
Zastępca Węgierkiewicz Henryk.
Sekretarz Teodor Sudalski.
Skarbnik Józef Drouet.
Gospodarze lokalu Zachert Eugeniusz, Leonard Dalder.

Członkowie sekcji: Brzostowski Jan, Brzeziński, Chrzanowski Stanisław, Czechowski Władysław, Drzewiecki Włodzimierz, Kwiecień Feliks, Kozielski Wacł. Pomorski Mirosław, Ujazdowski Antoni, Winter Emil, Szklankiewicz Paweł.

Sekcja została ukonstytuowana w grudniu roku 1910, dotychczas zaś poszczególni członkowie bywali na wycieczkach i uskuteczniali zdjęcia widoków oraz grup reprodukowane następnie dla T-wa.

Z chwilą utworzenia sekcji postanowiono przedewszystkiem skompletować zbiory przez wkleje nie wszystkich zdjęć z wycieczek i innych, mających znacznie krajoznawcze w albumie stanowiącym własność sekcji, jak również porobić z tychże przezrocza do zbiorów T-w; dalej postanowiono brać w jaknajwięszej liczbie czynny udział w wycieczkach, wystarać się o rabat dla członków u firm fotograficznych, o komisową sprzedaż obcym materyałów i przyborów, o ułatwienie sprzedaży używanych aparatów, uchwalono również założenie własnemi siłami pracowni z ciemnią dla członków do czasu wynajęcia przez Oddział lokalu dla Towarzystwa, pogadanki i objaśnienia z dziedziny fotografji, oraz wprzyszłości urządzenie stałej lub czasowej wystawy prac członków.

Sekcja, wobec znacznej liczby amatorów fotografów w Zagłębiu, ma wielkie widoki rozwoju. gdyż już obecnie liczy w swem gronie kilku członków, mających po za sobą

15—20 lat zajmowania się fotografją i będących w posiadaniu bardzo cennych zbiorów.

Prawidłowy rozwój sekcji wstrzymany jest przez brak odpowiedniego lokalu na zbiory i pracownię, o ile jednak sprawa ta wejdzie na właściwe tory, należy przypuszczać, że liczba członków znacznie się powiększy: obecnie część członków zgodziła się na opłacanie wspólnemi siłami kosztów urządzenia i utrzymania pracowni przez pół do jednego roku, co wynosi rb. 1. miesięcznie na osobę, po za skladką członkowską, o ile zatem zbierze się odpowiednia liczba chętnych, to przy komplecie 10—13 osób sekcja przystąpi niezwłocznie do wynajęcia i urządzenia pracowni, celem umożliwienia skompletowania zdjęć cenniejszych zabytków kraju.

Zawiercki.

Członków 66.

Oddział w Zawierciu został otworzony dnia 4 Czerwca 1910 roku.

Do Zarządu weszli:

Stefan Przyborowski, M. Wielicki, J. Pasierbiński, K. Piotrowski, B. Szulc, K. Kaczkowski, X. B. Weisler, St. Szymański, J. Przepieść, M. Ginsberg, J. Brzeziński.

Komisja wycieczkowa zorganizowała następujące wycieczki: do Pilicy i Smolenia—24 osoby, do Skarżyc—20 osób.

Łącznie z oddziałem sosnowickim do Kruszyny i w Zawierciu do miejscowych fabryk.

Na jednem z posiedzeń X. Chodorowski wygłosił pogadankę o Kołłątaju.

Obecnie Zarząd zajął się utworzeniem muzeum, co z powodu braku lokalu własnego nie mogło być zrobione.

PRZYCHÓD:

Wpisowe	Rb.	64	k.	—
Składka członków za rok 1910 .	„	76	„	50
	Rb.	140	k.	50
Rozchód w roku 1910	„	70	„	$04^{1}/_{2}$
Na poczet 10% należnych Zarządowi głównemu za rok 1910	„	7	„	65
	Rb.	77	k.	$69^{1}/_{2}$
Pozostało w kasie na rok 1911 .	„	140	„	50
	„	77	„	$69^{1}/_{2}$
	Rb.	62	k.	$80^{1}/_{2}$

Członkowie.

X. Bolesław Weisler.
Stefan Przyborowski.
Aniela Rutkowska.
Janina Kożuchowska.
Konstanty Piotrowski
Józef Przepieść.
Roman Lamparski.
Erazm Rogaczewski.
Kazimierz Niesiołowski,
Czesław Ciszkowski,
Feliks Pogorzelski,
Kazimierz Kubicki,
Franciszek Jaros,
Edward Budny,
Wacław Fijałkowski,
Walerjan Majkowski,
Stanisław Steinhardt,
Ewelina Steinhardt,
Stanisław Szymański,
Jan Kowalewski,
Kazimierz Kaznowski,
Jan Pasierbiński,
Wanda Szrajberówna,
Stefania Grodzka,

Marja Kaznowska,
Tadeusz Marchlewski,
Kazimierz Cholewicz,
Adolf Kuncewicz,
Bronisław Szulc,
Helena Krasnodębska,
Zygmunt Krasnodębski,
Józef Dietl,
Kazimierz Pawłowski,
Józef Wycisk,
Helena Malczewska,
Zofja Krzyżanowska,
Bronisława Pasierbińska,
Zofja Pasierbińska,
Marja Brudnicka,
X. Fr. Zientara,
Stanisław Rosembach,
Stefan Czajczyński,
Marjan Czajewicz,
Józef Mamelok,
Marcin Ginsberg,
Adela Ginsberg,
Seweryn Wesołowski,
Józef Brzeziński,
X. Czesław Chodorowski,
Władysława Przyborowska,
Henryk Arnstein,
Józef Walicki,
Aniela Krotowicz,
Stanisław Wilkanowicz,
Aleksander Grodzki,
Zofja Kotowicz,
F. Niwińska,
T. Niklasiński,
Antoni Winnicki,
S. Winnicka,
M. Lasuszyna,
A. Imiela,
Zofja Czajkowska,
Emil Goeppert.

III.

Dział naukowy.

Zygmunt Gloger.

1845 — 1910.

Zygmunt Gloger, syn Jana, obywatela ziemskiego i Michaliny z Wojnów, urodził się dnia 3 listopada 1845 roku we wsi Kamionce, w ówczesnej gub. Augustowskiej. Nauki początkowe pobierał w domu rodzicielskim, a następnie oddany został w r. 1858 do szkoły prywatnej Jana Nepomucena Leszczyńskiego, w Warszawie, skąd przeszedł w r. 1865 do Szkoły Głównej. W r. 1868 przeniósł się od wakacji do Uniwersytetu Krakowskiego, który ukończył w r. 1871. Od roku 1861, będąc jeszcze w szkołach, zaczął spisywać przysłowia, pieśni i bajki ludowe, rozkopywał kurhany, stare cmentarzyska, zbierał stroje ludowe, broń, książki, wykopaliska oraz wszelkie pamiątki narodowe. Wszystko to później przechowywał z pietyzmem we wsi Jeżewie pod Tykocinem, tworząc pewnego rodzaju muzeum,

zawierające zbiory etnograficzne, wykopaliskowe, bogate archiwum do dziejów Mazowsza i Podlasia, do historji sztuki i rzemiosł w dawnej Polsce, cennny zbiór autografów i pamiątek narodowych oraz bibljotekę.

W roku 1869 wydał w Warszawie pierwszą książkę p. t. „Kupalnocka. Stary zwyczaj palenia Sobótek pod nazwą Kupalnocki obchodzony w okolicach miasta Tykocina". Był to poemacik studencki, napisany dla ludu. W roku następnym wydane zostały znów dwa poemaciki p. t. „Anula. Święte wieczory"—wszystkie one jednak w handlu księgarskim nie były. W roku 1869 wydał Gloger w Krakowie pod pseudonimem Pruskiego „Obchody weselne", które zapoczątkowały długi szereg prac naukowych. Za te prace Akademja Umiejętności w Krakowie powołała go na członka stałych komisji: historycznej, antropologicznej i badania historji sztuki w Polsce.

Przez długie lata był Gloger radcą komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie, a dnia 1 czerwca 1906 roku został obrany przewodniczącym Zarządu prowizorycznego organizującego się wówczas Towarzystwa Krajoznawczego. Po zalegalizo-

waniu Towarzystwa zgromadzenie ogólne w dniu 6 listopada tegoż roku potwierdziło wynik głosowania poprzedniego.

Piastował on również godność wiceprezesa Towarzystwa opieki nad zabytkami przeszłości.

Wszystkie wogóle prace Glogera dadzą się podzielić na dziewięć kategorji: 1) dzieła i broszury wydane osobno, 2) artykuły treści historycznej, 3) archeologicznej, 4) etnograficznej, 5) społecznej i ekonomicznej, 6) opisy podróży i wycieczek po kraju, 7) życiorysy, 8) recenzje i 9) korespondencje.

Podajemy poniżej szczegółowy wykaz bibljograficzny wszystkich prac Glogera, ułożony w porządku chronologicznym, począwszy od roku 1863 aż do roku śmierci jego t. j. 1910 włącznie.

S. D-y.

Bibljografja pism Zygmunta Glogera.
(1863—1910)

Zebrał i ułożył

Stefan Demby.

1863.

Pomnik Stefana Czarnieckiego w Tykocinie—Tygodnik Illustrowany, t. VIII, str. 365.

1867.

Obrzędy rolnicze—Biblioteka Warszawska, t. II, str. 274.

Obrzędy rolnicze, opisał... (Odbitka z Biblioteki Warszawskiej, 1867) w 8-ce, str. 14.

Kilka słów o podaniach z okolic Tykocina — Biblioteka Warszawska, t. III, str. 141.

Kilka słów o podaniach z okolic Tykocina, napisał... (Odbitka z Biblioteki Warszawskiej, Lipiec 1867), Warszawa, druk Gazety Polskiej, w 8-ce, str. 11.

Kupalnocka. Stary zwyczaj palenia Sobotek pod nazwą Kupalnocki obchodzony w okolicaah m. Tykocina przez Zyg. Glo, Warszawa. W drukarni Ig. Krokoszyńskiego. 1867 str. 14.

1868.

Zwyczaje ludu z okolic Tykocina i Bielska.—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 141.

Zwyczaje ludu z okolic Tykocina i Bielska, zebrał i opisał... (Odbitka z Biblioteki Warszawskiej, styczeń, 1868) w 8-ce, str. 8.

Kópalnocka (Sobótka)—Tygodnik Illustrowany, t. I, nr 5, str. 59.

Kujawiacy.—Tamże t. II, № 28, str. 15,

Anula. Święte wieczory. Z. Gl., Warszawa, w drukarni Ig. Krokoszyńskiego. 1868, w 8-ce, str. 22.

Podania i tradycje—Kronika Rodzinna, nr. 19.

1869.

Obchody weselne przez Pruskiego. Z pięcioma drzeworytami w tekście, z dwoma tablicami nut i mapką w końcu dzieła dołączoną. Część pierwsza. Kraków, nakładem autora, czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego. 1869, w 8-ce, str. 336.

1870.

Kościół parafialny w Wiznie (z drzeworytem)—Tygodnik Illustrowany, nr. 147, str. 197.

Gospodarność dawniejsza —Kronika Rodzinna, nr. 10.

Wiadomość o życiu Ignacego Kapicy archiwisty brańskiego—Milewski Ignacy Kapica. Herbarz. Wydanie Biblioteki XX. Czartoryskich w Sieniawie, Kraków, druk Czasu, 1870, w 8-ce, str. XIX (przedmowa Zygmunta Glogera) i 504.

Wiadomość o życiu Ignacego Kapicy archiwisty brańskiego—Czas (Kraków).

Trzej rycerze (z podania) wiersz... — Kwiaty (Kraków). nr. 5.

Trzej rycerze (z podania) wiersz... (Odbitka z nr. 5 „Kwiatów„) Kraków, druk Czasu, 1870, w 8-ce, str. 6.

List do Redakcji jako odpowiedź na rzucone przez nią pytanie **o Djable weneckim**—„Kwiaty“, nr. 8.

Kopalnocka, wyjątek z większego pod tym tytułem poematu. Kraków, druk Czasu W. Kirchmayera, 1870, w 8-ce, str. 7.

Wiadomość o ludowym zwyczaju z okolic Wizny i Tykocina przedstawiania sceny z królem Herodem w Gody czyli święta Bożego Narodzenia—Dzieje teatru polskiego od najdawniejszych czasów do 1870 r. przez Władysława Chomętowskiego. Warszawa, u Gebethnera i Wolffa, 1870, w 8-ce, str. 157 str. 66—68.

Juljan Bartoszewicz 1821—1870—Przegląd Polski (Kraków), t. III, str. 432—456.

1871.

Juljan Bartoszewicz 1821—1870— (ciąg daiszy)—Przegląd Polski, t. IV, str. 1—22.

Gospodarność dawniejsza (ciąg dalszy)—Kronika Rodzinna, nr, 11.

Juljan Bartoszewicz jego żywot i prace (nr. 1821 + 1870). Osobne odbicie z „Przeglądu Polskiego“). Kraków, w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem K. Mańkowskiego. 1871, w 8-ce, str. 46.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa (Warszawa), nr. 113. 126, 178, 197, 214, 234, 259.

Tykocin [korespondencja]. Tamże nr. 143, 160, 269.
Z Druskienik.—Tamże, nr. 204.

1872.

List z Druskienik—Kronika Rodzinna, nr. 7.
Wspomnienia o Juljanie Bartoszewiczu.—Tamże nr. 24.
Kilka słów o naszych stacjach krzemiennych.—Biblioteka Warszawska, t. II, str. 436.
Kilka słów o naszych stacjach krzemiennych. (Odbitka z Biblioteki Warszawskiej, czerwiec, 1872), Warszawa, druk J. Bergera, w 8-ce str. 6,
Recenzya dzieła O. Kolberga Lud. ser. V—Wieniec (Warszawa) nr. 19.
Z Białostockiego—Gazeta Handlowa, nr. 5, 153.
Z Tykocińskiego.—Tamże nr. 28, 108, 120, 189, 189 199, 214, 224, 288.
Tykocin [korespondencja].—Tamże, nr. 61, 89. 152, 165, 233, 279,
Z nad Niemna.—Tamże, nr. 143, 144.
Z grodzieńskiego.—Tamże nr, 188, 212, 244, 288.

1873.

Dziennik podróży po Niemnie...—Kronika Rodzinna, nr. 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 24.
Ułamek starożytnego kazania o małżeństwie, z dwiema podobiznami—Biblioteka Warszawska, t. III.
Ułamek starożytnego kazania o małżeństwie, z dwiema podobiznami, przez Zygmunta Glogera. Warszawa, [druk J. Bergera,] 1873, w 16-ce, str. 5.
Dawna ziemia Bielska i jej cząstkowa szlachta—Bibljoteka Warszawska, t. III.
Dawna ziemia Bielska i jej cząstkowa szlachta. Wydanie Redakcji Biblioteki Warszawskiej. Warszawa, [druk J. Bergera,] 1873, w 8-ce, str. 5.
Z Krakowa—Kronika Rodzinna,. nr. 14.
Z Torunia—Tamże nr. 15.

Dawne grodzisko pod wsiami Wnory i Grodzkie—Tygodnik Illustrowany, T. XII, nr. 295, str. 92.

List z Ostrołęckiego [Rozbiór dzieła T. Wojciechowskiego „Chrobacya", część I (i obrona Kurpiów)—Kronika Rodzinna, nr. 20.

List w sprawie pochodzenia rodziny Moniuszków—Gazeta Warszawska, nr. 271.

List w sprawie pochodzenia rodziny Moniuszków—Gazeta Polska № 277.

Z Grodzeńskiego—Gazeta Handlowa, nr. 16, 44, 85, 117, 125, 223,

Tykocin [korespondencja].—Tamże nr. 17, 28, 50, 60, 73, 98,

Z Tykocińskiego—Tamże. nr. 45, 86, 118, 125. 168, 182 193, 206, 221, 223, 224, 258, 280.

Z Biebrzańskiego.—Tamże nr. 207.

Z Białostockiego.—Tamże nr. 232.

Z pow. Ostrowskiego.—Tamże nr, 257.

Z Tykocina.—Tamże nr. 269.

Z Białegostoku.—Tamże nr. 279.

Osady nad Niemnem i na Podlasiu z czasów użytku krzemienia. — Wiadomości archoologiczne. Spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Czasy przedhistoryczne I. Warszawa, księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1873 w 8-ce, str. 155, strony 96—124.

1874.

Prządki — Jana Jaworskiego Kalendarz Illustrowany na rok 1874. Warszawa. Nakład i druk wydawcy w 4-ce, strona 104.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 2, 18,33., 46, 62, 72, 84, 96, 107, 117, 135, 182, 201, 230, 255, 268.

Z Grodzieńskiego.—Tamże nr. 3,

Z pow. Kolnieńskiego—Gazeta Warszawska nr. 9.

Z pow. Mazowieckiego.—Tamże nr. 9, 71, 112, 141, 233, 261.

Z pow. Białostockiego.—Tamże, nr. 22.
Odpowiedź na korespondencję z Białostockiego.—Tamże, nr. 36.
Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 54, 55.
Z pow. Ostrowskiego.—Tamże, nr. 62, 116, 225, 268.
Z Łomży.—Tamże, nr. 69.
Z pow. Grodzieńskiego.—Tamże, nr. 86, 125, 241.
Z okolic Łomży.—Tamże, nr. 105.
Z Tykocina.—Tamże, nr. 120.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 135. 282.
Ze Lwowa.—Tamże, 187.
Z nad Świsłoczy.—Tamże, nr. 262.

Edmund Strzelecki (wspomnienie pośmiertne)—Tygodnik Illustrowany, t. XIII, nr. 315, str. 17 i nr. 316 str. 41.

Dziennik podróży po Niemnie. — Kronika Rodzinna, nr. 3, 8, 14, 16.

Słówko o pieśniach ludowych.—Tamże, nr. 6.

Wianki.—Tamże, nr. 12.

Z luźnych wspomnień—Kurjer Warszawski, nr. 31, 39, 79.

Stary śpichlerek w Płonce—Kłosy, t. XVIII, str. 332.

Torfowiska jako muzea przeszłości—Gazeta Warszawska, nr. 134.

Bóźnica w Wysokiem Mazowieckiem — Kłosy, t. XIX, str. 23.

Stefan Czarniecki (z drzeworytem). Tamże, t. XIX, str. 86.

Do Redakcyi Biblioteki Warszawskiej.—Biblioteka Warszawska, t. III. str. 164.

Dziesięcioro Bożego Przykazania.—Tamże, t. III, str. 329

Letni dworzec w Horoszczy—Kłosy, t. XIX, str. 99.

Z Białostockiego (podp. Z. G.)—Gazeta Rolnicza (Warszawa), nr. 34, 49.

Der Vorgeschichtliche Mensch von Wilhelm Baera. Lipsk. 1874 [recenzja]—Biblioteka Warszawska, t. III. str. 335.

Kilka słów z podróży.—Tamże, t. III. str. 406.
Rodzina Pułaskich.—Tamże, t. IV. str. 67.
Piotr Potocki (ostatni poseł Rplitej do Porty) (z drzeworytem)—Kłosy, t. XIX, str. 231.
Z Tykocińskiego—Gazeta Rolnicza, nr. 43.
Z Ostrowia (podp. G.)—Kurjer Warszawski, nr. 241.
Kartki wizytowe z XVIII stulecia—Tygodnik Illustrowany, t. XIV, nr. 359, str. 304.
List z wiejskiego ustronia (podp. t.) — Tamże, t. XIV, nr. 361, str. 332 i nr. 362, str. 342.
Gospodarstwa małe—Encyklopedya rolnictwa i wiadomości związek z niem mających pod redakcyą J. T. Lubomirskiego, Ed. Stawiskiego i St. Przystańskiego. Warszawa, t. II, str. 1025
Z Tykocina —Kurjer Warszawski, nr. 275.
Kulesza Michał.—Podręczna Encyklopedya Powszechna, wydana pracą i staraniem Ad. Wiślickiego, redaktora Przeglądu Tygodniowego. Warszawa 1874, t. II, str. 355.
Leśniewski Jan. — Tamże, t. II. str. 409.

1875.

Z pow. Grodzieńskiego—Gazeta Warszawska, nr. 3, 192.
Z pow. Mazowieckiego.—Tamże, nr. 12, 32, 102.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 12, 52, 98.
Z nad Narwi.—Tamże, nr. 16, 64, 98, 150, 254.
Z pow. Ostrowskiego.—Tamże, nr. 25.
Z Tykocina.—Tamże, nr. 26, 102, 247.
Z gub. Grodzieńskiej.—Tamże, nr. 32, 93.
Absenteizm.—Tamże, nr. 34.
Z Podlasia.—Tamże, nr. 34.
Z Tykocińskiego.—Tamże, nr. 53, 130.
Z Grodzieńskiego.—Tamże, nr. 53, 121.

Nekrologja Karola Glogera.—Tamże, nr. 58.
Z okolic Zambrowa.—Tamże, nr. 66.
Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 67, 145.
Z okolic Łap.—Tamże, nr. 80, 122.
Służebności.—Tamże, nr. 87.
Z pod Tykocina.—Tamże, nr. 92, 145.
Z pod Zambrowa.—Tamże, nr. 117.
Z Augustowskiego.—Tamże, nr. 130.
Wycieczki do wód.—Tamże, nr. 138.
Z Łomży.—Tamże, nr. 186.
Wystawa rolnicza w Szawlach.—Tamźe, nr. 205.
Ze Żmujdzi.—Tamże, nr. 216.
Z Zawiśla.—Tamże, nr. 248.
Z Białostockiego.—Tamże, nr. 252.
Reforma sądownicza.—Tamże, nr. 260.
Od starego myśliwca.—Tamże, nr, 264.
Z wiejskiego ustronia.—Tamże, nr. 270.
Z pow. Mazowieckiego—Kronika Rodzinna, nr. 1, 4.
Chryzanty Opacki (z drzeworytem)—Tygodnik Illustrowany, t. XV, nr. 370, str. 68.
Z Tykocińskiego—Gazeta Rolnicza, nr. 5, 17.
Z pow. Mazowieckiego.—Tamże, nr. 29.
Z pod Tykocina.—Tamże, nr. 45.
Pamiętnik Sasinów Kaleczyckich —Kronika Rodzinna, nr. 3.
Z nad Narwi—Kurjer Warszawski, nr. 30.
Napad.—Tamże, nr. 62.
Nekrologja Karola Glogera.—Tamże, nr. 62.
Z Tykocina.—Tamże, nr. 96.
Artykuł pierwszy w rubryce „Wiadomości miejscowe“ — Tamże, nr. 153.
Z pod Tykocina.—Tamże, nr. 155.
Z Ostrowia.—Tamże, nr. 192.
Z miasta N.—Tamże, nr. 207.
Artykuł, zaczynający się od słów: „Stary rolnik pisze do nas następujące słowa“... Tamże, nr. 245.

Ratusz w Goniądzu—Kłosy, t. XX, nr. 502. str. 92.
List do redaktora „Kroniki Rodzinnej" (podp. Wieśniak z Zawiśla)—Kronika Rodzinna, nr. 8.
List z nad Narwi (podp. Z. G.)—Sobótka księga zbiorowa na uczczenie pięćdziesięcioletniego jubileuszu Seweryna Goszczyńskiego. Lwów 1875 w 8-ce' kart 4, str. 624, strona 549.
Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 95, 141, 201, 249.
Starożytne osady z czasów użytku krzemienia na ziemiach dawnej Polski—Kłosy, t. XX, nr. 517, str. 334 i nr. 518, str. 344.
W sprawie rodowodu i nazwiska rodziny Moniuszków—Biblioteka Warszawska, t. II, str. 452.
Z wystawy Szawelskiej—Kronika Rodzinna, nr. 19.
Z „Nowego Rynku"—Mucha, (Warszawa) nr. 35.
Korespondencya. [Odpowiedź Al. Wejnertowi na jego artykuł p. t. „Kilka szczegółów nieznanych z życia Łukasza Górnickiego".]—Biblioteka Warszawska t. III, str. 139.
„Korowaj"—wspomnienie z lat dziecinnych — Kronika Rodzinna nr. 16.
Wystawa rolnicza w Szawlach—Kłosy, nr. 534 i 535.
Michał Kulesza.—Tamże, nr. 536.
Dziennik podróży po Bugu—Kronika Rodzinna, nr. 20, 23 i 24.
Do Redaktora „Przewodnika naukowego i literackiego" we Lwowie. [Odpowiedź na pracę K. F. Martynowskiego p. t. „Polskie badania archeologiczne za rok 1873", w której jest ocena rozprawy Glogera]—Przewodnik naukowy i literacki (Lwów) t. II. zesz. 7, str. 680.

O imionach własnych słowiańskich—Kłosy, t. XXI, nr. 546, str. 397.

1876.

Weselnicy we dworze. Obrazek etnograficzny z przeszłości. (Wyjątek z nieogłoszonego drugiego tomu Obchodów Weselnych). — Jana Jaworskiego Kalendarz Illustrowany na rok 1876, który jest rokiem przestępnym, mającym dni 366. Warszawa. Nakładem i drukiem Jana Noskowskiego, Mazowiecka № 11, w 4-ce, str. 129, strony 94—98.

Osady z czasów użytku krzemienia pod Kobylinem, Zambrzycami i Zalesiem. — Wiadomości archeologiczne. Spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Część III. Warszawa, 1876, w 8-ce, str. 146 i tablic 7, strony 115—119.

Osady z czasów użytku krzemienia pod Sieniawą, Szczakową i Borkiem Falęckim.—Wiadomości archeologiczne. Spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Część III. Warszawa, 1876, w 8-ce, str. 146 i tablic 7, strony 120—124.

Drogi bite.—Gazeta Warszawska, nr. 4.

Z gub. Grodzieńskiej.—Tamże, nr. 10.

Z powodu sądów gminnych.—Tamże, nr. 17.

Z gub. Suwalskiej.—Tamże, nr. 18.

Wybory sądowe.—Tamże. nr. 30.

Wybory.—Tamże, nr. 35.

Własność rolna.—Tamże, nr. 39.

Sądy.—Tamże, nr. 40.

Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 57, 98, 191, 266.

Z Tykocińskiego.—Tamże, nr. 76, 115, 165.

Z pod Łomży.— Tamże, nr. 91.

Z pow. Mazowieckiego.—Tamże, nr. 91, 187.

Nekrologia ś. p. Agnieszki Wojnowej.—Tamże, nr. 95.
Z Łomży.—Tamże, nr. 97.
Klęski.—Tamże, nr. 114.
Z okolic Tykocina.—Tamże, nr. 127.
Wystawa Szawelska.—Tamże, nr. 191.
Ze wsi.—Tamże, nr. 195.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 196.
Wystawa w Szawlach.—Tamże, nr. 208.
Wystawa rolnicza w Szawlach.—Tamże, nr. 211, 212.
Z gub. Kowieńskiej.—Tamże, nr. 246.
Sądy gminne.—Tamże, nr. 263.
[Wiadomość o wilku]—Kurjer Warszawski, nr. 14.
[Artykuł o Encyklopedyi rolnictwa].—Tamże, nr. 29.
[List do redaktora w przedmiocie francuzczyzny]. — Tamże, nr. 31
[Artykuł o Agnieszce Wojnowej].—Tamże, nr. 95.
[Artykuł, żądający wydania Albumu Andriollego].—Tamże, nr. 98.
[Artykuł, zaczynający się od słów: „Pewien ziemianin“...] — Tamże nr. 100.
[O napadzie na żydówkę].—Tamże, nr. 129,
[Korespondencja z okolic X o owczarzu].—Tamże, nr. 193.
Z gub. Suwalskiej.—Tamże, nr. 196.
[O elementarzach wileńskich i Promyka] — Tygodnik Illustrowany, № 3, Kronika tygodniowa.
Słówko o pamiątkach i pamiętnikach.—Tamże, nr. 27
Liszków (z drzeworytem).—Tamże, nr. 48.
Słówko o wycieczkach za granicę—Kłosy, nr. 566.
Druskieniki.—Tamże, nr. 568.
Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 570.
Rebus polski z czasów Zygmunta III.—Tamże, nr. 584
Z gub. Łomżyńskiej—Gazeta Rolnicza, nr. 3.
Sklepy stowarzyszonych gospodyń wiejskich.—Tamże, nr. 14.
Wystawa rolnicza w Szawlach—Kłosy, nr. 588, 589.
Z nad Narwi.—Tamże, nr. 592.

Wigilia Bożego Narodzenia w dawnej ziemi Bielskiej.—Tamże, nr. 599.

Rolnictwo wobec autonomii gminnej i ustawy serwitutowej—Gazeta Rolnicza, nr. 37.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 14, 57, 126, 192.

O osadach krzemiennych.—Biblioteka Warszawska, t. I. str. 131.

[O dwuch elementarzach polskich, wydanych w Wilnie u Zawadzkiego w r. 1874 i 1875 r.]—Tamże, t. I., str. 587. Wiadomości literackie.

Zabobony rolnicze.—Tamże, t. II, str. 376.

[List do Redakcji o wyrazie „siara"].—Tamże, t. II str. 420.

Dawna ziemia Łomżyńska.—Tamże, t. II. str. 579.

Dawna ziemia Łomżyńska. Warszawa. M. Orgelbrand, 1876, w 8-ce, str. 20.

[O Girdwojniu i jego pracach].—Biblioteka Warszawska, t. II, str. 652, Wiadomości literackie.

Do Redakcyi Biblioteki Warszawskiej (w sprawie Światowida).—Tamże, t. III, str. 517.

Korespondencya [z Szawel na Żmujdzi].—Tamże, t. IV, str. 166.

Przesądy pszczolarskie, myśliwskie i rolnicze.—Tamże, t. IV, str. 552.

[List do Redaktora]—Kronika Rodzinna, nr. 2. Silva rerum.

Szkółka Tykocińska (w wieku XVIII).—Tamże, nr. 5.

Z nad Narwi [początek i koniec tej korespondencji dorobiony przez Wincentego Korotyńskiego].—Tamże, nr. 7.

Z Wystawy Szawelskiej.—Tamże, nr. 19.

Kilka słów o drzewie i opale.—Ognisko domowe (Warszawa), nr. 5.
Z nad Narwi.—Tamże, nr. 8, 13 i n.
Z domu i dla domu—kilka słów o drobiu.—Tamże, nr. 9.
Nasza medycyna ludowa.—Tamże, nr. 15, 16, 17.
[Korespondencja Palemona Świderkowskiego i przypisek Muchy] — Mucha, nr. 2.
On i ona.—Tamże, nr. 23.
[O elementarzach wileńskich].—Wiek, (Warszawa), nr. 22. Wiadomości krajowe.
[Recenzja ośmiu pierwszych serji „Ludu“ Oskara Kolberga]—Przegląd krytyczny (Kraków).
Silva rerum Sasinów Kaleczyckich—Przewodnik naukowy i literacki, t. IV, zesz. 12, str. 1146—1148.

1877.

Korespondencya—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 145, 491.
[Wstęp od Redakcji do artykułu p. t. „List nieznany Juljusza Słowackiego“].—Tamże, t. II, str. 170.
Szlachta okoliczna na Żmujdzi.—Tamże, t. IV. str. 286.
Stare przysłowia gospodarskie, doroczne i meteorologiczne—Jana Jaworskiego Kalendarz Illustrowany na rok 1877. Wydawnictwo Jana Noskowskiego pod redakcyą W. Korotyńskiego i A. Makowieckiego. Warszawa, 1877, w 4-ce, str. 161 i 64, strony 128—134.
Sprostowanie z powodu artykułu o Górnickim, wydrukowanego w № 41 Gazety Polskiej]. — Gazeta Polska, nr. 42.

Starodawne dumy i pieśni. Warszawa, nakładem księgarni Gebethnera i Wolffa, druk K. Kowalewskiego. 1877, w 8-ce małej, str. III i 152.

573 krakowiaki ze źródeł drukowanych i ust ludu zebrał Zygmunt Gloger. Warszawa, nakł. Jana Noskowskiego, 1877, w 16-ce, str. IVi 153.

Gloger Zygmunt i Radzimiński Luba Zygmunt. Poszukiwania archeologiczne w powiecie Ostrogskim.— Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, wydawany staraniem Komisyi antropologicznej Akademii Umiejętności, t. I, 1877, w 8-ce, strony 8—11.

Nazwy weselne, wyrażenia i przedmioty używane przy godowych obrzędach ludu na przestrzeni byłej Rzeczypospolitej.—Tamże t. I, 1877, w 8-ce, str. 80—96.

Zabobony i mniemania ludu nadnarwiańskiego, tyczące się ptaków, płazów i owadów.—Tamże, t. I, 1877, w 8-ce, str. 101—107.

Gloger Zygmunt i Radzimiński Luba Zygmunt. Poszukiwania archeologiczne w powiecie Ostrogskim we wrześniu r. 1876. (Odbitka ze Sprawozdań Komisyi antropologicznej Akademii Umiejętności) Kraków, druk Uniwersytetu Jagiellońskiego 1877, w 8-ce str. 4.

Nazwy weselne, wyrażenia i przedmioty używane przy godowych obrzędach ludu na przestrzeni byłej Rzeczypospolitej, zebrał Zygmunt Gloger. (Odbitka ze Sprawozdań Akademii Umiejętności). Kraków, druk Uniw. Jag. 1877, w 8-ce, str. 17.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 6, 172. 263.
Z Ostrowi—Kurjer Warszawski, nr. 6.
[Z powodu śmierci Adolfa Wykowskiego].—Tamże, nr. 28.
[O ślubie Kazimierza Tyszki].—Tamże, nr. 32.
[O nabywaniu przez Glogera starożytnych narzędzi kamiennych. — Tamże, nr. 5o.
[O owczarzu Pakielle].—Tamże, nr. 56.
[O nazwach karczem polskich].—Tamże, nr. 153.
Artykuł nadesłany.—Tamże, nr. 270.
Z nad Narwi—Kłosy, nr. 605.
Zwyczaje zapustne.—Tamże, nr. 606, 607.
[Szczegóły o Ludwiku Pawłowskim, wyjęte z nekrologu, napisanego przez J. I. Kraszewskiego]. — Tamże, nr. 612, Wiadomości bieżące.
Kupalnocka (Sobótka).—Tamże, nr. 625, 626.
Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski 1733—1785—Kwartalnik „Kłosów“, pismo naukowe i literackie pod kierunkiem redakcyi „Kłosów“, rok I, t. II. (Warszawa).
Walka z muzułmaństwem w pieśniach ludu polskiego—Kronika Rodzinna, nr. 5.
Sądy Gminne—Gazeta Warszawska, nr. 7.
Z Łomży.—Tamże, nr. 30.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 63.
Z pow. Mazowieckiego.—Tamże, nr. 68, 256.
Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 144, 173.
Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 148, 176.
Bilety wizytowe z XVIII wieku.—Tamże, nr. 178.
Z Tykocina.—Tamże, nr. 181.
Z za Wisły.—Tamże, nr. 259.
Nowy przyczynek, dotyczący narodowości Kopernika—Tygodnik Illustrowany, nr. 59.
Seweryn Gołębiowski.—Tamże, nr. 95.

Z nad Niemna—Gazeta Rolnicza, nr. 18.
Słówko o wyprzedaży ziemi.—Tamże, nr. 33.
Ułatwienie zbytu produkcyi gospodarstwa domowego—Gospodyni Wiejska, nr. 18.
Przyczynek do dziejów ogrodnictwa naszego.—Tamże, nr. 23.
Listy Branickich—państwa Krakowskich — Niwa, dwutygodnik naukowy, literacki i artystyczny (Warszawa), str. 902.

1878.

Korespondencya do Redakcyi Biblioteki Warszawskiej—Biblioteka Warszawska, t. I. str. 150,
Nowy Rok—Tygodnik Illustrowany, nr. 110.
Skorowidz Królestwa Polskiego, wydany przez J. Zinberga. Warszawa, 1877 r. [recenzja]—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 490.
Kilka słów o sadownictwie i ogrodnictwie — Kłosy, nr. 669.
Wianki na Boże Ciało.—Tamże, nr. 677.
Z pow. Mazowieckiego—Gazeta Warszawska, nr. 10, 271.
Przyczynek do dziejów ogrodnictwa.—Tamże, nr. 11.
Z gub Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 39.
Nekrolog Franciszka Biłgorajskiego.—Tamże, nr. 46.
Z powodu jubileuszu J. I. Kraszewskiego.—Tamże, nr. 66,
Projekt.—Tamże ,nr. 70.
Sądy gminne— Tamże, nr, 101.
Drogi bite.— Tamże. nr. 129.
Z Tykocina.—Tamże, nr. 179.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 181.
Zabytki przedhistoryczne.—Tamże, nr. 207.

Wystawa rolniczo-przemysłowa w Retowie na Żmujdzi.—Tamże, nr. 240.

Wystawa rolniczo-przemysłowa w Retowie. — Tamże, nr. 245.

Wystawa rolnicza w Retowie—Kłosy, nr. 696, 697.

Z nad Narwi—Kronika Rodzinna, nr. 13.

Wystawa rolnicza w Retowie.—Tamże, nr. 21.

Imiona starodawne polskie—Biblioteka Warszawska, t. II. str. 211.

Wystawa rolniczo-przemysłowa w Retowie.—Tamże, t. IV. str. 480.

Wystawa rolniczo-przemysłowa w Retowie (Odbitka z Biblioteki Warszawskiej z grudnia r. 1878) Warszawa, druk J. Bergera, 1878, w 8-ce, str. 11.

Spółki wkładowo-zaliczkowe w gub. Kowieńskiej—Gazeta Warszawska, nr. 294.

O szkole ogrodniczej—Gazeta Polska, nr. 290.

Szkoła ogrodnicza—Kłosy, nr. 701.

Jan Sobieski—Tygodnik Illustrowany, nr. 118.

Kołoża w Grodnie.—Tamże, nr. 121.

Kilka wiadomości o szlachcie zagonowej mazowieckiej i podlaskiej—Niwa, t. XIV, str. 489.

Z Tykocińskiego.—Gazeta Handlowa, nr. 54, 154, 276,

Listy z Podlasia — Echo (Warszawa), nr. 42, 82, 127, 155, 206, 275.

Pogadanki o rzeczach pożytecznych przez Józefa Supińskiego [recenzja].—Tamże nr. 96.

Warszawskie muzeum rybactwa.—Tamże, nr. 110.

Z Tykocina —Tamże, nr. 202.

W sprawie sadownictwa — z nad Narwi — Gospodyni Wiejska.

Absenteizm—Gazeta Rolnicza, nr. 10.

Słówko o naszych stosunkach rolniczo-sąsiedzkich. — Tamże, nr. 26.

Z notat Zygmunta Glogera [o pochodzeniu nazwy Warszawy]—Kurjer Warszawski, nr. 206.

1879.

Do Redakcyi Biblioteki Warszawskiej—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 143.

Zabobony meteorologiczne ludu nadnarwiańskiego. — Tamże, t. I, str. 302.

Obrazy z zamierzchłych dziejów.—Tamże, t. II. str. 143-153 i 390—400.

Obrazy z zamierzchłych dziejów, odczyt na rzecz osad, rolnych w wielkiej Aleksandrowskiej sali ratuszowej w Warszawie (Nadbitka z Biblioteki Warszawskiej, kwiecień i czerwiec 1879) Warszawa, 1879, w 8-ce, str. 143--153 i 390—400.

Głos ze wsi—Niwa, z 102.

[Artykuł, zaczynający się od słów: „Od Zygmunta Glogera otrzymaliśmy następującą odezwę“...] — Tygodnik Illustrowany, nr. 158.

Rodowód utracjuszów.—Mucha, nr. 9.

Z gub. Łomżyńskiej—Gazeta Warszawska, str. 4, 179,

Archeologia.—Tamże, nr. 40.

Ostrzeżenie.— Tamże, nr. 41.

Z pow. Mazowieckiego.—Tamże, nr. 48, 77.

[Zawiadomienie o odczycie Z. Glogera].—Tamże, nr. 54.

Z Łomży.—Tamże, nr. 55.

Biblioteczka ludowa.—Tamże, nr. 70.

Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 80,

Z wiejskiego ustronia.—Tamże, nr. 144.

Podarek dla J. I. Kraszewskiego.—Tamże, nr. 145.

Z Tykocina.—Tamże, nr, 172.

Nowy zbiór pieśni ludu.—Tamże, nr. 172.

Portret Mickiewicza.—Tamże nr. 176.

Z Zawiśla.—Tamże, nr. 177.

Etnografia.—Tamże, nr. 202.

Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 205.

Trzecia wystawa przemysłowo-rolnicza w Szawlach. — Tamże, nr. 212, 215, 216.

Trzecia wystawa rolniczo-przemysłowa w Szawlach — Kronika Rodzinna, nr. 20.

Trzecia wystawa rolnicza w Szawlach—Biblioteka Warszawska, t. IV, str. 145.

Trzecia wystawa rolnicza w Szawlach (Nadbitka z Biblioteki Warszawskiej), Warszawa, 1879, 8-ce, str. 145—152.

Retów—Kłosy, nr. 711.

Nalewka Stefana Czarniecktego.—Tamże, nr. 716.

Prace na polu gospodarstwa krajowego (Girdwojniowie, i Dłużewski).—Tamże, nr. 721, 722.

Obrzędy rolnicze.—Dożynki—Wieniec —Tamże, nr. 734, 735, 736, 737, 738, 739.

Szkoły Bialskie i czteroletni w nich pobyt Kraszewskiego.—Tamże, nr. 744, 745, 746.

Trzecia wystawa rolniczo-przemysłowa w Szawlach — Tamże, nr. 746.

[O przedmiocie odczytów Glogera].—Kurjer Warszawski, nr. 54.

O wagach na straganach przekupniów.—Tamże, nr. 146,

Z literatury ludowej.—Tamże nr. 218.

Biblioteka ludowa—Gazeta Warszawska, nr. 218.

Krakowiaki, 657 śpiewek ze źródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie drugie pomnożone (Biblioteczka ludowa) Warszawa, nakładem Gebethnera i Wolffa druk J. Ungra, 1879, w 8-ce małej, str. 148.

Zwyczaj grania na ligawkach w Adwent—Gazeta Warszawska, nr. 274.

Nekrolog d-ra Kazimierza Michniewicza.—Tamże, nr. 281.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 56, 170, 272.

Listy z Podlasia—Echo, nr. 47, 86, 111.

Socyalizm jako objaw choroby społecznej, zarys ustroju społecznego i krytyczną odprawę socyalizmu skreślił Juliusz Leon Au. Poznań 1878—Streszczenie.—Tamże, nr. 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 142, 143, 144, 145, 146, 147.

Listy z prowincyi.—Tamże, nr. 211.

Noclegi inwentarza. Tamże, nr. 218.

Zagony w lasach—Dwutygodnik Naukowy poświęcony archeologii, historyi i lingwistyce (Kraków), t. II, str. 511.

O stacjach krzemiennnych nad Niemnem i na Podlasiu, w przekładzie niemieckim—Materialien zur Vorgeschichte des Menschen im östlichen Europa von Albin Kohn und dr. Mehlis. Jena, 1879—str. 189—205.

Kujawiaki, mazurki, wyrwasy i dumki pomniejsze, ze źródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger. Warszawa, nakład Gebethnera i Wolffa, druk J. Bergera 1879, w 8-ce małej, str. 88.

Baśnie i powieści, ze źródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger (Bibljoteczka ludowa). Warszawa, nakład Gebethnera i Wolffa, druk J. Ungra, 1879, w 16-ce str. 95 i 1 nl.

1880.

Kilka uwag w sprawie hodowli drobiu — Gospodyni Wiejska, nr. 3.

Korespondencya—Biblioteka Warszawska, t. II. str. 154.

Ludwik Pawłowski—Tygodnik Illustrowany, nr. 210.

Odezwa o Sobieskim i Kanalewic'u.—Tamże, nr. 246.

Piórnik dawnych palestrantów polskich (z drzeworytem), —Kłosy,

Oskar Kolberg i jego prace.—Tamże, nr. 789, 790.

Z Tykocińskiego—Gazeta Warszawska, nr. 20, 184, 256.

O wyprzedaży i rozprzedaży ziemi.—Tamże nr. 64.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 88, 148, 287.

Listy z Podlasia—Echo nr. 105, 278.

Wianki—Sobótka.—Tamże, nr. 130. 131.

Z pow. Mazowieckiego—Gazeta Warszawska, nr. 131, 158, 183, 251.

Gody weselne. 394 pieśni i śpiewek weselnych polskich, z ust ludu i źródeł etnograficznych drukowanych zebrał Zygmunt Gloger, Warszawa, nakład Gebethnera i Wolffa, druk J. Bergera, 1880, w 8-ce małej, str. 199.

Biblioteczka ludowa (podp. X).—Biblioteka Warszawska. t. I, str. 336.

Biblioteczka ludowa—Gazeta Warszawska, nr. 156.

Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 157.

Arsenał polski z w. XVI.—Tamże, nr. 164.

Złote księgi.—Tamże, nr. 168.

Wykopaliska marienhauskie.—Tamże, nr. 243.

[List o drożyźnie mięsa] (podp. Ziemianin) — Kurjer Warszawski, nr. 160.

Oskar Kolberg.—Tamże, nr. 201.

Przemysł drobiowy.—Tamże, nr. 274.

Z Białostockiego—Gazeta Warszawska, nr. 247.

Towarzystwo ogrodnicze.—Tamże, nr. 267.

Z nad Narwi.—Tamże, nr. 269.

Pustki.—Tamże, nr. 275.

Z za Wisły.—Tamże, nr. 277.

Z Łomży.—Tamże, nr. 292.

[Recenzja Kalendarza dla młodego wieku na rok zwyczajny 1881. Warszawa, druk J. Noskowskiego. 1881.]—Echo, nr. 259.

Przyczynek do dziejów naszego ogrodnictwa.—Tamże, nr. 263.

Bibiioteczka ludowa.—Tamże, nr. 272.

Z pod Chotyłowa.—Tamże, nr. 287.

[W sprawie kongresu archeologicznego w Krakowie]—Tamże, nr. 288.

Pamiątki po Czarnieckim.—Tamże, nr. 289.

O drzewie i opale—Gazeta Rolnicza, nr. 48. 49.

O czem pisać ze wsi?—Tamże, nr. 52.

Kilka uwag w sprawie rozdrabniania własności ziemskiej—Niwa, zeszyt, z d. 15. I. str. 106—111.

Wystawa etnograficzna na Pokuciu—Kronika Rodzinna, nr. 10.

On i ona—Ziarno wydawnictwo zbiorowe dla głodnych. Warszawa, druk S. Lewentala, J. Noskowskiego, S. Orgelbranda synów i J. Ungra, 1880, w 4-ce królewskiej, str. 52 z rycinami, strona 14.

1881.

Korespondencya—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 111.

Wycieczka do Białowieży.—Tamże, t. I., str. 424.

Listy z Podlasia—Gazeta Świąteczna, (Warszawa), nr. 6, 11, 35.

Wiadomości o żubrze litewskim i turze mazowieckim—Kłosy, nr. 821, 822.

[O kości Stefana Czarnieckiego]—Echo, nr. 2.
Zwierzęta przed sądem.—Tamże, nr. 3.
Z nad Narwi—Gazeta Warszawska nr. 4, 36.
Djabeł polski—Echo, nr. 10.
Z Białostockiego—Gazeta Warszawska, nr. 19.
Gdzie się powinien odbyć przyszły kongres archeologiczny.—Tamże, nr. 21.
Podatek dochodowy.—Tamże, nr. 22.
Zbiory naukowe po ś. p. Bolesławie Podczaszyńskim—Tamże, nr. 40.
Obiady pożegnalne.—Tamże, nr. 42.
Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 40, 133, 278.
[Recenzja pogadanek w karczmie Mrówki]—Gazeta Warszawska, nr. 76.
Przegląd bibliograficzno-archeologiczny [recenzja].—Tamże, nr. 169.
Z Białostockiego—Echo, nr. 174.
Pamiętnik Fizyograficzny [recenzja]. — Tamże, nr. 180.
W sprawie pożarów—Gazeta Warszawska, nr. 201.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 225, 242.
Z Tykocińskiego.—Tamże, nr. 238, 265.
Zuchwała kradzież.—Tamże, nr. 245.
Z Łomżyńskiego (o jubileuszu ks. Brzózki)—Echo, nr. 267.
Z pow. Mazowieckiego Gazeta Warszawska, nr. 270, 290.
Z Łomży.—Tamże, nr. 275.
Z Brześcia Litewskiego.—Tamże, nr. 275.
Z Augustowskiego.—Tamże, nr. 278.
Z Kamieńca w gub. Grodzieńskiej—Tamże, nr. 279.
Z okolicy Łap.—Tamże, nr. 291.
Z pod Międzyrzeca Podlaskiego.— Tamże, nr. 293.
Kilka słów o wystawie zwierząt w Warszawie—Kłosy, nr. 834.
Kilka słów o pieśniach ludowych i narodowych.—Tamże, nr. 836, 837.

Ś. p. Alexander Preyss.—Tamże, nr. 861.
Oskar Kolberg—Tygodnik Illustrowany, nr. 273.
[List w sprawie pomnika Mickiewicza] (podp. Wieśniak),—
Tamże, nr. 278.
Epopeja księgosuszowa—Kurjer Warszawski, nr. 20.
[List do redaktora „Kurjera Warszawskiego“ o Kolbergu].—Tamże, nr. 100.
Silva rerum.—Tamże, nr. 242.
Rzeka Narew—Wędrowiec, pismo Illustrowane, obejmujące podróże, (Warszawa), nr. 259, 260.
Czas płaci, czas traci—Gazeta Rolnicza, nr. 26.
Wystawa dzieł sztuki stosowanej do przemysłu w—Warszawie—Tamże, nr. 42.
Sen wieśniaka.— Tamże, nr. 52.
Kilka słów w sprawie hodowli ryb—Gospodyni miejska i wiejska (Warszawa), nr. 11.
Wykopaliska maryenhauskie—Pamiętnik fizyograficzny (Warszawa) str. 399—402.
Wykopaliska maryenhauskie. Odbitka z pamiętnika fizyograficznego 1881. Warszawa, druk K. Kowalewskiego. 1881. 4-o, str. 4 i tabl. litogr.
[Korespondencja o potrzebie zniesienia posad komisarzy włościjańskich] — Niwa, str. 600
Dawne bilety wizytowe (podp. t. r.) — Przegląd Bibliograficzno-Archeologiczny. Dwutygodnik Illustrowany, poświęcony bibljografji, archeologji, numizmatyce, heraldyce, historji, sztukom pięknym i literaturze (Warszawa) Tom II, str. 84—86,
Korespondencyja. Z pod Tykocina [w sprawie wykopalisk przedhistorycznych]—Tamże, t. II, str. 87.

Z powiatu Słonimskiego. W sprawie archeologii i etnogratii [korespondecja o kurhanie wiszowskim i muzeum etnograficznym]—Tamże, t. II, str. 229-231.
Korespondencyja. W sprawie fabryk i rękodzieł w dawnej Polsce.—Tamże, t. II, str. 393—395.

1882.

Korespondencya — Biblioteka Warszawska, t. I, str. 147.
Nowy Rok—Kłosy, nr. 862.
Nad Biebrzą—Kronika Rodzinna, nr. 4, 5.
Sen wieśniaka (ciąg dalszy)—Gazeta Rolnicza, nr. 1.
Z pow. Mazowieckiego—Echo łomżyńskie (Łomża), nr. 3, 12, 14, 22, 37, 45.
Mapa archeologiczna Prus Zachodnich z częściami W. Ks. Poznańskiego, opracował G. Ossowski, Kraków, 1881.— Biblioteka Warszawska, t. II, str. 313.
Z gospodarstwa pszczelnego—Kłosy, nr. 876.
Szkoła ogrodnicza w Warszawie.—Tamże, nr. 879.
Zapytanie do panów prawników—Gazeta Warszawska, nr. 51.
Mapa archeologiczna Prus Zachodnich.—Tamże, nr. 55
[Odezwa w kwestji wydawnictw popularnych dzieł Mickiewicza]—Tygodnik Illustrowany, nr. 362.
Adwent i roraty polskie—Kronika Rodzinna, nr. 23.
[Odezwa do posiadaczy starożytności kamiennych] — Echo Łomżyńskie nr. 13.
Z Tykociua.—Tamże, nr. 33.
Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 38, 147, 284.
Z niedoli—Kurjer Warszawski, nr. 32.
[Odezwa o nabywaniu starożytności kamiennych]—Tamże, nr. 43.
Przepisy rozmów towarzyskich—Tamże nr. 62.
Z prowincyi.—Tamże, nr. 95.
Alfred Moes.—Gazeta Rolnicza, nr. 43.

Miłe stosunki—Kurjer Codzienny (Warszawa), nr. 70.
„Starodawne zabytki"—Gazeta Świąteczna, nr. 54.
Z Tykocina.—Tamże, nr. 64.
Z pow. Mazowieckiego.—Tamże, nr. 74.
Chleb i sól (podp. Z. G.)—Tamże, nr. 78.
Zgoda we wsi (podp. Z. G.)—Tamże, nr. 86.
[List Glogera, przytoczony w artykule E. Jankowskiego o Glogierówce]—Ogrodnik Polski (Warszawa), str. 321.
Z nad Buga—Echo, nr. 63.
Ze starych wspomnień—Dodatek nr. 48 do Echa z d, 1 grudnia.
Odpowiedź panu Piskorskiemu w kwestyi fantowania—Słowo (Warszawa) nr. 63.
Świerzbiński Romuald. Wiara Słowian z obrzędów, klechd, pieśni ludu, guseł, kronik i mowy słowiańskiej wskrzeszona. Warszawa, 1880 [recenzja]—Tamże, nr. 81.
Ze wsi.—Tamże.
Z pow. Bielskiego.—Tamże, nr. 131.
Z pow. Mazowieckiego—Gazeta Warszawska, nr. 72, 130.
W sprawie kierunku pracy kobiecej—Tamże, nr. 84.
Heraldyka — Tamże, nr. 87.
W sprawie budownictwa w miastach i wioskach—Tamże, nr. 103.
Wybory do sądów gminnych—Tamże, nr. 111.
[Nekrolog Marji ze Skopowskich Kiedrzyńskiej] Tamże nr. 111.
Ś. p. Mikołaj Modzelewski—Tamże, nr. 115.
Z gub. Łomżyńskiej.—Tamże, nr. 116, 206.
Z okolic Łap.—Tamże, nr. 151.
Z pod Białegostoku.—Tamże, nr. 161.
Z Tykocińskiego.—Tamże, nr. 164, 249.
Z nad Narwi.—Tamże, nr. 168.

Straże ochotnicze od ognia w XVI wieku—Tamże, nr. 178.
Otworzeniu straży ochotniczych od ognia—Tamże, nr. 178.
Z pow. Ostrowskiego.—Tamże, nr. 235, 246, 268.
[Nekrolog Alfreda Moesa]—Tamże, nr. 236.
Z Goniądza.—Tamże, nr. 244.
Wydawnictwo Oskara Kolberga—Tamże, nr. 246.
Z pow. Szczuczyńskiego.—Tamże, nr. 274.
Z Łomżyńskiego.—Tamże, nr. 285.
[Sprostowanie o zbiorach archeologicznych Glogera].—Kurjer Warszawski, nr. 161.
Wniebowzięcie N. Maryi Panny—Tamże, nr. 181.
Żałobne wspomnienie [o Alfredzie Moesie]—Tamże, nr. 226.
Z pow. Mazowieckiego Słowo, nr. 204.
Z Pułtuskiego.—Tamże nr. 229.
(Sprostowanie o nazwisku Alfreda Moesa)—Tamże, nr. 233.
O ochronie zwierzyny—Gospodyni miejska i wiejska, nr. 18.
Dawne rebusy i zagadki—Przegląd Bibliograficzno-Archeologiczny, t. III, str. 241-248.
[List Z. Glogera w sprawie Muzeum Etnograficznego]—Tamże, t. III, str. 423,
Dawna szkoła w Tykocinie—Tamże, t. III, str. 453-459.
Wołyń i wykopaliska moszczanickie ze zbioru św. p. Ludwika Pawłowskiego—Wiadomości archeologiczne, spostrzeżenia lat ostatnich w dziedzinie starożytności krajowych. Czasy przedhistoryczne, IV. Warszawa. 1882, w 8-ce, str. 194, strony 80—98.
Jeżewo—Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, t. III, str. 582.
Osady przedhistoryczne na porzeczu Biebrzy.—Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. Kraków, t. VI. 1882, strony 3—10 (z tablicą).

Osady przedhistoryczne na porzeczu Biebrzy. Odbitka ze Zbioru wiadomości do antropologii krajowej, t. VI, dział I. Kraków, druk Uniwersytetu Jagiellońskiego. 1882, w 8-ce, str. 8 i 1 tablica litografowana.

Krakowiaki, 657 śpiewek ze źródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger. Chicago. Nakł. Władysława Dyniewicza. 1882.

Notatki archeologiczne Michała Federowskiego z okolic Słonima, kurhany pod Wiszowem.—Pamiętnik fizyograficzny, 1882, t. II, str. 491—492.

Notatki archeologiczne Michała Federowskiego z okolic Słonima, kurhany pod Wiszowem. Odbitka z t. II Pamiętnika fizyograficznego. Warszawa, druk K. Kowalewskiego, 1882, w 4-ce, str. 2.

Skarbczyk. Zwyczaje doroczne, 110 pieśni zwyczajowych, sobótkowych, dożynkowych, kolęd, przemów i t. p. z ust ludu i książek. Warszawa, wydawnictwo K. Prószyńskiego, druk K. Kowalewskiego, 1882, w 8-ce, str. 65.

1883.

Z Łomżyńskiego — Słowo, nr. 5,

[O czasopiśmie „Gospodyni miejska i wiejska"].—Kronika Rodzinna, nr. 1, Silva rerum.

Z borów litewskich—Kurjer Warszawski, nr. 1.

[O „Gospodyni miejskiej i wiejskiej]—Gazeta Rolnicza, nr. 1.

Nasze zwyczaje weselne. — Tamże, nr. 9, 10, 12, 13.

Skarbczyk.—Tamże, nr. 15.

Korespondencya.—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 141.

Agnieszka z Opackich Bechonowa. — Kłosy, nr. 915.

Obchody zwycięztwa nad Turkami pod Wiedniem. — Tamże, nr. 962, 963.

„Echo łomżyńskie“ i kwestya służby folwarcznej—Niwa, t. XXIII, str. 262.

[Recenzja „Gospodyni miejskiej i wiejskiej“ z kilku lat jej istnienia]—Echo.

Z Tykocińskiego — Gazeta Handlowa, 130, 283.

Z pow. Mazowieckiego — Gazeta Warszawska, nr. 119, 171.

Wydatki gminne — Tamże, nr. 171.

Z Tykocińskiego — Tamże, nr. 182.

Z gub. Łomżyńskiej — Tamże, nr. 274.

Z okolic Tykocina — Słowo, nr. 341.

Z Podlasia—Gazeta Świąteczna, nr. 108.

Z anegdotnika księdza Żery—Echo łomżyńskie, nr. 10, 12, 13.

Dominik Wyszyński (wspomnienie pośmiertne)—Kurjer Warszawski, nr. 327.

Z życia wiejskiego—Tamże, nr. 344.

Nasiona warzywne w XVIII wieku—Gospodyni miejska i wiejska, nr. 19.

Zagadki ludowe z nad Narwi i Buga, na pograniczu Mazowsza z Podlasiem, w latach 1865—1880.—Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. Kraków, 1883. Tom VII, w 8-ce, strony 135—149.

Zagadki ludowe z nad Narwi i Buga, na pograniczu Mazowsza z Podlasiem, w latach 1865 — 1880, spisał Zygmunt Gloger. Odbitka ze Zbioru wiadomości do antropologii krajowej, t. VII, dział 3. Kraków, druk. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1883, w 8-ce, str. 17.

Jurej (św. Jerzy) przyczynek do etnografii krajowej, z notat Michała Federowskiego—Pamiętnik fizyo-

graficzny, 1883, t. III, str. 491.

Jurej (św. Jerzy), przyczynek do etnografii krajowej, z notat Michała Federowskiego podał Zygmunt Gloger. Odbitka z III t. Pamiętnika fizyograficznego. Warszawa, druk J. Bergera, 1883, w 4-ce, str. 9.

Marzenia samotnika, poemat ziemiański, przez Z Gl..... Nakładem księgarni krajowej Konrada Prószyńskiego w Warszawie, druk K. Kowalewskiego, 1883, w 8-ce, str. 16.

Kobylino (podp. Z. Glo.)—Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. IV, str. 216.

Kołomyja (podp. Z. Glo.)—Tamże, t. IV, str. 283.

Kowalewszczyzna (podp. Z. Glo.)—Tamże, t. IV, str. 511.

1884.

Rady dawnych a mądrych ludzi o wychowaniu dziatek—Gazeta Świąteczna, nr. 1.

Niezbędne zapobieżenia—Echo Łomżyńskie, nr. 25.

Z nad Narwi—Gazeta Rolnicza, nr. 22.

Kramiki po wsiach—Zorza, pismo illustrowane tygodniowe dla ludu miejskiego i wiejskiego (Warszawa), nr. 17.

Szarwarki—Gazeta Warszawska, nr. 42.

[Wiadomość o Michale Jelskim]—Tamże, nr. 48.

Z Białostockiego—Tamże, nr. 106.

Ś. p. Jan Gloger—Tamże.

Kolędy dawne i najnowsze—Tamże, nr. 291.

Z Podlasia—Kronika Rodzinna, nr. 12.

Głos ze wsi w kwestyi żydowskiej—Niwa, tom XXV, str. 152.

Wiadomość o Michale Jelskim, jako artyście]—Kurjer Warszawski, nr. 56.

Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 81.

[Wspomnienie pośmiertne o Janie Glogerze]—Tamże.

Z nad Wisły—Kraj, tygodnik polityczno-społeczny (Petersburg), nr. 13.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 105

Arsenał polski z wieku XVI—Kłosy, nr. 1000.

Nekrologia. Jan Gloger—Tamże.

1885.

Kilka słów o ludności rolniczej gub. Łomżyńskiej. — Narew, kalendarz ilustrowany na rok zwyczajny 1885, wydany staraniem i nakładem Bolesława Londyńskiego i Piotra Boczkowskiego. Łomża, w 8-ce, str. 156, strona 57.

Z Tykocińskiego—Gazeta Warszawska, nr. 3, 178.

Ś. p. ks. Stanisław Jamiołkowski—Tamże, nr. 279.

Ceny płodów rolniczych i wynagrodzenie służby—Tamże, nr. 282.

Słów kilka o skutkach parcelacyi—Tamże, nr. 285.

Zwierzyna—Gazeta Świąteczna, nr. 213.

Gryfowie Braniccy jako opiekunowie Żydów — Kłosy, nr. 1056.

Mężenin (p. Z. Gl.) — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. IX, str. 280.

Narew—Tamże, t. IX, str. 907.

Wspomnienie z lat dziecinnych — Kurjer Rolniczy, nr. 41, 42.

W odpowiedzi na kwestjonarjusz Ludwika hr. Krasińskiego—Niwa.

Obraz statystyczny szkół w guberniach zachodnio-południowych Cesarstwa w latach 1825 — 1826 na podstawie raportu urzędowego. — Biblioteka Warszawska, t. IV, str. 323—338.

[Ocena wydawnictw Promyka]—Kraj, nr. 52.

Okrężne—Światełko, książka dla dzieci, napisana zbiorowo przez grono autorów polskich. Wydawnictwo Spółki nakładowej warszawskiej. Warszawa. 1885, w 8-ce, stron 274 i II, strony 191—197.

1886.

Obraz statystyczny szkół w guberniach zachodnio-południowych Cesarstwa w latach 1825—1826 na podstawie raportu urzędowego—[dokończenie]—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 353—367.

Skarbczyk. Zabawy, gry, zagadki, żarty i przypowieści z ust ludu i ze starych książek zebrał Zygmunt Gloger. Warszawa. Wydawnictwo księgarni krajowej Konrada Prószyńskiego, druk br. Jeżyńskich (J. Unger) 1885—1886, w 8-ce małej, str. 80.

Czcij ojca twego i matkę twoją—Zorza, nr. 4.

O gorzałce—Tamże, nr. 5.

Torfowiska, jako muzea przeszłosci — Gazeta Rolnicza, nr. 19.

Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 19.

Ważne dla ziemian i ogrodników — Gazeta Warszawska, nr. 34.

Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 59, 121, 288.

Z pow. Mazowieckiego—Tamże, nr. 161.

Wydawnictwo ludowe—Tamże, nr. 187.

Z Łomżyńskiego—Tamże, nr. 284.

Z Tykocińskiego—Gazeta Handlowa, nr. 164.
Z Łomży—Słowo, nr, 165.
Jassyr w pieśniach ludu polskiego—Niwa, t. XXIX, str. 504—513.
Kujawiaki, mazurki, wyrwasy i dumki pomniejsze ze źródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger. Chicago, nakł. Władysława Dyniewicza, druk Gazety Polskiej. 1886.

1887.

Notatki spostrzegacza nad instynktem i zmyślnością zwierząt — Wszechświat, tygodnik popularny, poświęcony naukom przyrodniczym (Warszawa) nr.4 i5.
Ze wspomnień—Kłosy, nr. 1137.
Z Łomży—Gazeta Warszawska, nr. 192.
Z Tykocińskiego —Tamże, nr. 237,309.
Z Łomżyńskiej gub. —Tamże, nr. 241.
Z wiejskiego zakątka—Tamże, nr. 307,
O naszych stacjach krzemiennych — Kłosy, nr. 1151, 1152.
Dworzec Kościuszków w Siechnowicach — Tamże, nr. 1173.
Listy Imci Pana Doświadczyńskiego—Kronika Rodzinna, nr. 12.
Pamiątki po Stefanie Czarnieckim—Tamże, nr. 23.
[Wiadomość o wykopaniu piaskowców w Nowodworach]—Kurjer Warszawski, nr. 177.
Cyganie—Gazeta Rolnicza, nr. 43.
Ze starych szpargałów—Tamże, nr. 48.

1888.

Oświata ludu—Gazeta Rolnicza, nr. 1.
Ze starych szpargałów—Tamże, nr. 3, 38.

Z gub. Łomżyńskiej—Gazeta Warszawska, nr. 10.
W sprawie cen ziemi—Tamże, nr. 28.
Z Tykocińskiego—Tamże, nr, 56, 79, 95, 142, 284. 341.
Ochrona zwierzyny—Tamże, nr. 65.
Z okolic Wizny—Tamże, nr. 101.
Z nad Narwi—Tamże, nr. 119,
Z pod Tykocina—Tamże, nr. 314.
Odkrycie Ameryki przez Chińczyków—Kronika Rodzinna, nr. 8.
Z Tykocina—Kurjer Warszawski.
Do rodziców — głos ze wsi — Tygodnik Illustrowany, nr. 282.
Z pod Tykocina—Kuryer Codzienny, nr. 160.
Glogierówka i Pepinka Litewska—Ogrodnik Polski, nr.18.
Kaplica Kościuszków w Siechnowicach—Kłosy, nr. 1182.
Muzeum etnograficzne—Tamże, nr. 1183.
Majątek ruchomy Tadeusza Kościuszki w Siechnowicach.—Tamże, nr. 1188.
Powodzie za Piastów i dzisiejsze.—Tamże, nr. 1193.
Zkąd powstała ballada „Lilie"—Tamże, nr. 1226.
Notatki spostrzegacza nad instynktem i zmyślnością zwierząt—Wszechświat, nr. 17 i 18.
Podróż Niemnem—Wisła (Warszawa), t. II, str. 30—84 i 247—305.
Święta Bożego Narodzenia w Radłowie galicyjskim — Tamże, t. II. str. 815—817.
Podróż Niemnem. Odbitka z Wisły, t. II. Warszawa, druk J. Jeżyńskiego, 1888, w 8-ce, str. 112.
Wyciągi z Dziejów polskich Długosza, dotyczące fizyografii dawnej Polski — Pamiętnik fizyograficzny, 1888, t. VIII.

Wyciągi z Dziejów polskich Długosza, dotyczące fizyografii dawnej Polski. Odbitka z Pamiętnika fizyograficznego. Warszawa, druk E. Skiwskiego, 1888 w 4-ce, str. 30.

Skarbczyk. Zwyczaje doroczne, 110 pieśni zwyczajowych, sobótkowych, dożynkowych, kolęd, przemów i t. p., z ust ludu i książek zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie drugie. Warszawa. Wydawnictwo księgarni krajowej Konrada Pruszyńskiego, druk br. Jeżyńskich (J. Unger), 1888, w 8-ce małej str. 61.

1889.

Z Tykocińskiego (podp. Ziemianin)—Gazeta Warszawska, nr. 61.

Czem jest dziś lud wiejski (podp. Z. G.)—Tamże, nr. 74.

Z gub. Łomżyńskiej (podp. Ziemianin) —Tamże, nr. 81.

Z Tykocina (podp. N. N.) Tamże, nr. 88.

„ (podp. G.) „ nr. 32

„ (podp. Ziemianin) „ nr. 343.

Pamiątki po Kochanowskim (podp. Hreczkosiej)—Tamże nr. 91.

Z Ciechanowca—Tamże, nr. 108.

Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 203, 233.

Z pow. Mazowieckiego (podp. Ziemianin)—Tamże, nr. 250.

Z Łomżyńskiego (podp. Ziemianin)—Tamże, nr. 252.

Z gub. Mińskiej (podp. Z.)—Tamże, nr. 254.

Z Tykocina—Kuryer Codzienny, nr. 102.

Ze starych szpargałów — Gazeta Rolnicza, nr. 7, 22, 23, 29.

Rozprzedaż ziemi—Tamże, nr. 38.

Wystawa sztuki starożytnej i nowożytnej — Kłosy, nr. 1276.

Z życia dworu wiejskiego (podp. Cygan Seweryn) — Tamże, nr. 1278.

Dworzec Łukasza Górnickiego w Lipnikach pod Tykocinem—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 435.
Wykopaliska na wystawie starożytności—Kurjer Warszawski, nr. 342.
Z Litwy—Kraj, nr. 43.
Długosz i pieśni polskie—Wisła, t. III, str. 1—8.
Pieśni przy chrzcinach i pogrzebie na Podlasiu nadnarwiańskiem—Tamże, t. III, str. 607—614.
Dawne świrny i śpichlerze—Tamże, t. III, str. 787—792.
Skarbczyk. Baśnie i powieści. Z ust ludu i książek zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie drugie pomnożone. Warszawa. Wydawnictwo księgarni Krajowej Konrada Prószyńskiego. 1889, w 8-ce małej, str. 64.

1890.

Z Tykocińskiego—Gazeta Warszwska, nr. 1.
Z pow. Mazowieckiego—Tamże, nr. 60, 300.
Kalisz [korespondencja o topolach przydrożnych]—Tamże, nr. 72.
Z Tykocina—Tamże, nr. 118
Towarzystwo Kredytowe Ziemskie—Tamże, nr. 145.
Z Tykocińskiego—Tamże, nr. 163, 205, 238, 262,
Z Łomżyńskiego—Tamże, nr. 164.
Polemika z Prusem—Tamże, nr. 167.
Z gub. Łomżyńskiej (podp. Rolnik)—Tamże, nr. 169.
Sądy polubowne—Tamże, nr. 240.
Topole przy drogach—Gazeta Rolnicza, nr. 2.
List otwarty—Tamże, nr. 17.
Ze starych szpargałów—Tamże, nr. 23.
[Wybór Ludwika Górskiego na prezesa Komitetu Tow. Kr. Ziemskiego]—Tamże, nr. 32.
Klęska ogniowa Gazeta Warszawska, nr. 248.
Z pod Ciechanowca—Tamże, nr. 277.
Z Ciechanowca—Tamże, nr. 280.

Ś. p. profesor Antoni Waga—Tamże, nr. 325.
List otwarty—Słowo, nr. 115.
Czem była u nas parcelacya—Tamże, nr. 150.
Przeciw wychodźctwu—Tamże, nr. 247.
Sprzedaż kamieni polnych—Kuryer Rolniczy, nr. 33.
Przygoda z wilczą głową—wspomnienie z czasów studenckich—Biesiada Literacka, pismo literacko-polityczne ilustrowane (Warszawa), nr. 26.
Znaczenie torfowisk dla historyi—Wiek, nr. 114.
W kwestyi ginących zabytków—Tygodnik Illustrowany, nr. 17.
Przeciw pożarom—Kuryer Codzienny, nr. 87,
List otwarty [o ratowaniu zabytków i pamiątek ojczystych]—Tamże, nr. 107.
Rola gospodyń wiejskich—Tamże, nr. 125.
Zamach na prowincyę—Tamże, nr. 271.
Za oceany—Tamże.
[List o jabłku „Glogierówce jeżewskiej"]—Kurjer Warszawski, nr. 67.
Układ o służebności—Tamże, nr. 95.
Błędne drogi—Tamże, nr. 118.
Z literatury—Tamże, nr. 121.
Ze wspomnień o Kolbergu—Tamże, nr. 161.
Z Tykocina—Tamże, nr. 294.
Z gub. Łomżyńskiej. Wychodźctwo do Brazylii—Gazeta Świąteczna.
Opłaty gminne w Królestwie—Kraj, nr. 9.
Wychodźctwo do Ameryki—Kraj, nr. 16.
List otwarty—Kłosy, nr. 1294.
Listy z nad Narwi—Tamże, nr. 1295, 1297.
Magnetyzm przed laty 70-ciu—Gazeta Polska, nr. 109.

Na falach Bugu—Wisła, t. IV, str. 122—132 i 568—594.
On i ona—Encyklopedya humoru, zawierająca najcelniejsze utwory humoru ludzkiego, pod redakcyą Wołowskiego. Warszawa, nakł. A. Pajewskiego 1890, w 8-ce, t. III, str. 138.
Dawne straże od ognia—Tygodnik Illustrowany, nr. 42.
Z miast i wiosek—Tamże, nr. 46.

1891.

Folwark i zagon—Gazeta Rolnicza, nr. 23.
Z pod Tykocina—Tamże, nr. 45.
W sprawie emigracyi—Tamże, nr. 37.
Z gub. Łomżyńskiej—Tamże, nr. 50.
O niepojmowaniu obowiązków, gawęda—Niwa, nr. 3.
Z życia wiosek—Kronika Rodzinna, nr. 13.
Jeszcze w sprawie Glogierówki — Ogrodnik Polski, nr. 13.
Listy z prowincyi—Tygodnik Illustrowany, nr. 70, 79.
Najdawniejsza wiadomość o pisankach — Wisła, t. V, str. 166.
Z Tykocińskiego—Gazeta Warszawska, nr. 35, 59, 99, 149, 179, 215, 248, 311
[Wiadomość o działalności Komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego]—Tamże, nr. 58, Kronika Warszawska.
Z gub. Łomżyńskiej—Tamże, nr. 102.
Tykocin [korespondencja]—Tamże, nr. 104.
Skarb wyorany—Tamże, nr. 122
[Wspomnienie pośmiertne o ś. p. Aleksandrze Wojnie]—Kurjer Warszawski, nr. 230.
[Wspomnienie pośmiertne o ś. p. Józefie Tyszkowej]—Tamże, nr. 332.
Popas w Sławopolu opisał Zygmunt Gloger z rysunkami A. Brzostka. Warszawa, nakładem księ-

garni M. Arcta, druk. S. Orgelbranda synów. 1891, w 8-ce małej, str. 69 i 1 nl.

[Wspomnienie pośmiertne o Józefie Tyszkowej] — Słowo, nr. 265.

Archeologia polska (podp. Z. Gl.) [o stacjach krzemiennych, o grodziskach, o grobach lechickich. o najstarszych szkieletach, o Światowidzie, o włóczni św. Maurycego,o drzwiach gnieźnieńskich i o insygniach po Kazimierzu Wielkim] — Wielka Encyklopedya Powszechna Illustrowana t. III. Warszawa. Nakład i druk S. Sikorskiego. 1891, str. 627-629, 629-632.

Skarbczyk. Zabawy, gry, zagadki, żarty i przypowieści z ust ludu i ze starych książek zebrał Zygmunt Gloger. Warszawa. Wydawnictwo księgarni krajowej Konrada Prószyńskiego, druk J. Bratmana, 1891, w 8-ce, str. 76.

Dożynki — Encyklopedya Rolnicza, wydawana staraniem i nakładem Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Warszawa, t. II, strona 698.

Dwór, dworek. — Tamże, t. II.

1892.

Pamiętnik Antoniego Potockiego z czasu bezkrólewia po Auguście II. — Niwa, nr. 5, 6.

Notatki do gospodarstwa i rolnictwa społecznego, ze źródeł średniowiecznych — Tamże, nr. 18.

Listy z prowincyi—Tygodnik Illustrowany, nr. 113, 118,

Prawie darmo — Gazeta Rolnicza, nr. 14.

Z Tykocińskiego — Gazeta Warszawska, nr. 20, 67.

Słówko o dobrobycie — Tamże, nr. 59.

Sprzedaż kamieni i nowy kanał — Tamże, nr. 66.

„Prawie darmo“ — Tamże, nr. 109.

Z Mazowiecka — Tamże, nr. 111.
Z nad Bugu (podp. A. R.) — Tamże, nr. 113.
Z Czyżewskiego (podp. N. N.) — Tamże, nr. 139.
Z Tykocina — Tamże, nr. 161.
Z nad Narwi (podp. z.) — Tamże, nr. 162.
Z pow. Mazowieckiego — Tamże, nr. 164.
Z okolicy Siemiatycz — Tamże, nr. 173.
Z pod Ciechanowca — Tamże, nr. 175.
Dezinfekcja przed 112 laty — Tamże, nr. 229.
[O urodzajach i odpływach z fabryk] — Tamże, nr. 236.
Fraszki ś. p. Karola Żery — Tamże, nr. 256, 261, 267, 276, 292.
Przeciwko lichwie — Słowo, nr. 53.
Pośrednictwo na prowincyi. — Tamże, nr. 84.
W sprawie wyborów. — Tamże, nr. 87.
Zabezpieczenie sadów od kradzieży. — Kurjer Rolniczy, nr. 16.
Przed wyborami — Kurjer Warszawski, nr. 109.
Hodowla ryb w gospodarstwie społecznem — Tamże, nr. 126.
Dla rodziców — Tamże.
Bartoszewicz Adam — Wielka Encyklopedya Powszechna Ilustrowana, t. VII, str. 19.
Bartoszewicz Juljan (podp. Z. Gl.) — Tamże, t. VII, str. 19-21.
Białowieska puszcza (podp. Z. Gl.) — Tamże t. VIII, str. 664—667, 667—669.

Pieśni ludu zebrał Zygmunt Gloger w latach 1861—1891, muzykę opracował Zygmunt Noskowski. Kraków. Nakładem autora. G. Gebethner i Sp., druk Anczyca i Sp. 1892, w 8-ce, str. 361 i 2 nl. z nutami w tekście.

O „pieśniach ludu“] — Gazeta Warszawska, nr. 304, Wiadomości literackie.

[List od wyborcy z gub. Płockiej w sprawie wyborów do władz Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego] — Wiek, nr. 98.

W dolinie Biebrzy. — Wisła t. VI, str. 1—18.

Wycieczka po Wiśle—Tamże, t. VI, str. 511

Więcej przezorności — Kuryer Codzienny, nr. 125.

Kujawiaki i dumki. Wydanie drugie. Warszawa, nakł. M. Arcta, druk J. Filipowicza, 1892, w 8-ce małej, str. 94.

Mazury i wyrwasy. 255 śpiewek ze źródeł etnograficznych i własnych notat. Wydanie drugie. Warszawa. M. Arct, druk J. Filipowicza, 1892, w 8-ce małej, str. 100.

1893.

Krakowiaki, 653 śpiewek ze zródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie trzecie. Warszawa, nakładem M. Arcta, druk J. Filipowicza, 1893, w 8-ce małej, str. 147.

Album przedhistorycznych zabytków W. ks. Poznańskiego — Biblioteka Warszawska, t. III str. 579.

Pogadanka w kwestyi ogrodniczej—Kronika Rodzinna, nr. 7.

Pamiętnik Wiktoryna Kuczyńskiego [streszczenie] — Tamże, nr. 9.

Wielkanoc — Wędrowiec, nr. 13.

Z baśni ludowej — Tygodnik Illustrowany, nr. 182,209.

Z gub. Łomżyńskiej — Gazeta Warszawska, nr. 40.

Z pow. Mazowieckiego — Tamże, nr. 212.

Nic nowego pod słońcem — Tamże, nr. 328.

Pieśni ludu [recenzja] — Kraj, nr. 44.

Fraszki Żery—Tamże nr. 49.

Ze starych szpargałów ś. p. Karola Antoniego Żery. Fraszki i opowiadania. Wypisał Zygmunt Gloger. Warszawa, nakład i druk S. Lewentala 1893, w 8-ce, str. 256 i 1 nl.

(O silva rerum Karola Żery)—Kronika Rodzinna, nr. 15, Silva rerum.

Ogród oszczepaliński — Tamże.

Kartka z wagonu — rozmowa o konwersyi i o Towarzystwie Kredytowem — Gazeta Polska, nr. 83.

Orkiestra wilanowska — Kurjer Warszawski, nr. 162.

Echa jędrzejowskie—Tamże, nr. 168.

[Krótka recenzja o wydawnictwie p. t. Album przedhistorycznych zabytków W. Ks. Poznańskiego] — Kuryer Warszawski.

Z Łomży (podp. Ziemianin)—Kuryer Codzienny, nr. 199.

Z pod Częstochowy (podp. A. Z.) — Tamże, nr. 200 (dodatek poranny).

Z pow. Mławskiego (podp. Rolnik.) — Tamże, nr. 200.

Z Węgrowa (podp. Hreczkosiej) — Tamże, nr. 201.

Z Tykocina (podp. A. Z.) — Tamże, nr. 215, 242.

Z Siedlec (podp. G.) — Tamże, nr. 216.

Z pod gór Świętokrzyskich (podp. Rolnik)—Tamże, nr. 219.

Mińsk gub. (podp. Z.) [korespondencja]—Tamże, nr. 228.

Kwestya mleczarstwa (podp. Z. G.) — Tamże, nr. 229.

Z Maryampola — Tamże, nr. 232.

Z Kielc (podp. Podgórzanin) — Tamże, nr. 234.

Z Hrubieszowa (podp. Hr.)—Tamże, nr. 237.

Na zloty (podp. Z. G.)—Tamże, nr. 250.

Władysławów (podp. L.) — [korespondencja].—Tamże, nr. 252.

Kwestya ogrodnicza — Tamże, nr. 264.

Z Łomży — Tamże. nr. 277.

Tykocin [korespondencja] — Tamże, nr. 285.

Kradzieże koni — Tamże, nr. 309.

Wyprawa po starożytności — Upominek, książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej. 1866—1891.

Kraków, G. Gebethner i Sp. Petersburg, Br. Rymowicz. 1893, w 4ce, strona 224.

Słownik gwary ludowej w okręgu Tykocińskim — Prace filologiczne (Warszawa), t. IV, z. 3, str. 795—904.

1894.

Słownik gwary ludowej w okręgu Tykocińskim. Odbitka z IV tomu Prac Filologicznych. Warszawa, druk J. Jeżyńskiego, 1894, w 8-ce, str. 110.

Imieniny Tyzenhauza — podskarbiego — Kronika Rodzinna, nr. 3.

Z Tykocina — Gazeta Warszawska, nr. 101.

[O siostrach Chopina, jako autorkach polskich,] — Kurjer Warszawski, nr. 323.

O żubrze litewskim i turze mazowieckim — Gazeta Lwowska (Lwów) z listopada.

Gloger o żubrze (wyjątek z Gazety Lwowskiej)—Kurjer Warszawski, nr. 324.

Trzy dni nad Szczarą i Serweczem — Charitas, księga zbiorowa, wydana na rzecz rz. k. Towarzystwa dobroczynności przy kościele św. Katarzyny w Petersburgu, 1894, w 4ce, strona 121.

Dumy i pieśni, 100 śpiewów z ust ludu zebrał Zygmunt Gloger (Skarbczyk IV). Księgarnia Krajowa i Gazeta Świąteczna, ulica Nowy Świat 26 w Warszawie, [Druk Józefa Filipowicza, Złota № 3]. 1894, w 8-ce małej, str. 80.

Socyalizm jako objaw choroby społecznej. Streszczenie znakomitej pracy dra Juliusza Au. Warszawa. Gebethner i Wolff, druk Noskowskiego, 1894, w 8ce, str. 45.

Skarbiec strzechy naszej, zebrał G[loger], muzykę harmonizował M[aszyński]. Wydawnictwo Macierzy

Polskiej, 62. Lwów, nakł. Macierzy, druk. W. L. Anczyca i Sp. w Krakowie, 1894, w 8-ce,str. 356 i 2 nl.

Skarbiec strzechy naszej, zebrał G.[loger], muzykę harmonizował M.[aszyński]. Wydanie drugie. Kraków, G. Gebethner i Sp.1894, w8-ce małej,str. 356 i 1 nl.

1895.

Żubr — Kalendarz myśliwski ilustrowany na r. 1895, rocznik IV. Warszawa, nakł. B. Ronczewskiego, w 8-ce, strony 47-55.

Nazwy naszych wsi i miast — Gazeta Warszawska, nr. 342.

Frycowe w Korytnicy—Wisła, t. IX, str. 765.

Ś. p. siostra Aniela [wspomnienie pośmiertne o siostrze miłosierdzia Anieli Kowalskiej, córce Tadeusza] — Kurjer Warszawski, nr. 181.

Ze starego manuskryptu Karola Żery. Wypisał Zygmunt Gloger. — Prosna. Jednodniówka kaliska na korzyść miejscowego Towarzystwa Dobroczynności. Kalisz. 1895, w 4-ce, str. 72, strony 17—18.

1896.

Łaźnia pińczowska — Kronika Rodzinna, nr. 1.

Pieśń „Bogarodzica“ — Tamże, nr. 13.

Z Łomży (podp. L.)—Gazeta Warszawska, nr. 114.

Z okolic Tykocina — Słowo, nr. 153.

Sen wieśniaka — Słowo polskie (Lwów).

Przysłowia ludu z okolic Tykocina — Wisła, t. X, str. 349—361.

Księga rzeczy polskich, opracował G. We Lwowie. Nakładem Macierzy Polskiej 1896 [Kraków,

Druk W. L. Anczyca i Spółki] w 8-ce, str. 498.
Ta sama książka z powodów cenzuralnych nosi tytuł: *Słownik rzeczy starożytnych, opracował G. Kraków. Gebethner i Sp., druk W. L. Anczyca i Sp. 1886, w 8-ce, st. 498.*

1897.

Za Oceanem (podp. Ks. Grz.) — Kurjer Warszawski, nr. 10.
[Wspomnienie pośmiertne o Franciszku Siemińskim] — Słowo, nr. 49.
Z Łomży—Tamże.
Odprawa [z powodu broszury Franki p. t. Poeta zdrady] — Gazeta Warszawska, nr. 208.

1898.

List. ks. Baudouina — Kurjer Warszawski, nr. 58.
Szlakiem Bugu — Tygodnik polski (Warszawa) nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.
Pod grozą dżumy — Tamże, nr. 5.
Nasze rzeki — W dolinie Biebrzy—Kurjer Niedzielny (Warszawa,) nr. 13, 14, 15, 16, 17, 18.
Ciekawy przyczynek do historyi magnetyzowania u nas — Tamże, nr. 19.
Ostatnie poselstwo Rzeczypospolitej — Tamże, nr. 20.
Sobótka i Wianki — Tamże, nr. 24, 25,
Do kobiety [wiersz] — Tamże, nr. 31.
Chrystus frasobliwy (podp. Edmund Zaręba)—Tygodnik Illustrowany, nr. 9.
[Recenzja „Albumu biograficznego zasłużonych Polaków i Polek wieku XIXgo“, nakładu M. Chełmońskiej, zeszyty I-III] — Słowo, nr. 163.

[Recenzja IVgo zeszytu „Albumu biograficznego zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX-go"] — Słowo, nr. 183.

Cyganie — Tamże, nr. 183.

Na falach Wisły — Kurjer Warszawski, nr. 133, 135, 136.

[Recenzja trzech zeszytów „Albumu biograficznego zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX"]—Tamże.

Echa tykocińskie — Tamże, nr. 169.

Propinacje wiejskie — Tamże, nr. 174.

[Recenzja IVgo zeszytu „Albumu biograficznego zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX-go"]— Tamże, nr. 209.

[O malarstwie kwiatów i deseni]— Tamże. nr. 209.

[Recenzja trzech zeszytów „Albumu biograficznego zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX-go"]—Gazeta Warszawska, nr. 111.

Skup propinacyi wiejskich — Tamże, nr. 170.

[Recenzja IVgo zeszytu „Albumu biograficznego zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX-go"]—Tamże, str. 209.

Wystawa wzorów — Tamże, nr. 223.

Chleb — (O chlebie i zwyczajach przy pieczywie u ludu w Tykocińskiem)—Wisła, t. XII, str, 336.

Skarbczyk. Baśnie i powieści z ust ludu i książek zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie trzecie pomnożone. Warszawa, nakład Gebethnera i Wolffa 1898, w 8-ce małej, str. 72.

1899.

Jakie mamy pole do prac społecznych? — Kalendarz Katolicki na rok pański 1899. Petersburg. Nakładem księgarni K. Grendyszyńskiego. 1899, w 8ce,

str. 272, strony 161-166.

O jabłko Glogierówkę jeżewską — Echa płockie i łomżyńskie (Płock), nr. 1.

Widoki Grodna — Tygodnik Polski, nr. 9.

Łyżki staropolskie — Tamże, nr. 9.

O żubrze litewskim i turze mazowieckim — Tamże, nr. 45, 46, 47, 48, 49, 50 i 52.

Wykopaliska w Horodnicy na Pokuciu (3-ma rysunkami w tekście) — Światowit. Rocznik poświęcony archeologii przeddziejowej i badaniom kultury polskiej i słowiańskiej wydawany staraniem Erazma Majewskiego. 1889. t. I, Warszawa, w 8ce dużej, stron VI+210, strony 67—69.

Antoni Zagrzejewski — Tygodnik Illustrowany, nr. 30.

Zwyczaje i pieśni doroczne, z ust ludu i źródeł etnograficznych zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie czwarte. Warszawa. Spółka nakładowa tanich wydawnictw,[druk W. Dunina,]1899, w 8-ce,str. 67.

[Objaśnienie do listu: „Adam Mickiewicz do Julii Rzewuskiej (żony Henryka, autora„ Listopada"] (podp. Z. G.) — Księga pamiątkowa na uczczenie setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza (1798—1898). Warszawa, (1899) nakład Bronisława Natansona. t. str. 371, strona 15.

[Odsyłacz do artykułu p.t. „List Antoniego Edwarda Odyńca i Adama Mickiewicza napisany na jednym arkuszu do Jana Czeczota] (podp. Z. G.) — Tamże, t. I., strona 21.

Autograf walca skomponowanego przez Marylę (podp. Z. G.).—Tamże, t. I., strony 32—33.

O improwizowaniu Mickiewicza — Tamże, t. I, strony 41—42.

[Przypisek do wiersza Deotymy p. t. „Do Antoniego Edwarda Odyńca"] (podp. Z. G.) — Tamże, t. I, strony 338-339.

Dwór starożytny w Dudziczach — rysunek Zygm. Glogera— Tamże t. II, strona 47 [do artykułu Aleksandry Glogerowej p. t. „Dudzicze“. Kartka z dziejów i wspomnień starego dworu].

1900.

[Przymierze polsko-pruskie przez Szymona Askenazego, recenzja] — Kurjer Warszawski.

Gmach dla szkoły Kontalera — Tamże, nr. 138.

Ości i chrapki rybackie — Wisła, t. XIV, str. 179.

[Herbarz polski Adama Bonieckiego, recenzja]—Słowo, nr. 199.

Sen — Sami Sobie, książka zbiorowa na rzecz Warszawskiej Kasy Literackiej. Warszawa. Nakładem Warszawskiej Kasy Literackiej. 1900, w 8-ce, str. III+291+III, strony 76—80.

Górski-Pobóg Władysław (podp. Z. Gl.) — Wielka Encyklopedya Powszechna Ilustrowana, t. XXV, str. 460.

Księga rzeczy polskich, opracował G. Wydanie drugie. Lwów, nakładem Towarzystwa Wydawniczego, 1900, w 8-ce, str. 537.

Zygmunt Gloger. Geografia Historyczna ziem dawnej Polski. W tekście 63 autentycznych rycin. W Krakowie. Spółka Wydawnicza Polska 1900 [Drukarnia „Czasu“ w Krakowie] w 8-ce, str. 387 w dołączeniu mapa: Jan Babirecki—Polska w roku 1771].

Krakowiaki, 700 śpiewek ze źródeł etnograficznych i własnych notat zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie czwarte pomnożone. Warszawa, nakładem M. Arcta, druk J. Filipowicza, 1900, w 8-ce.

Zabawy, gry, zagadki, żarty i przypowieści z ust

ludu i ze starych książek zebrał Zygmunt Gloger. Wydanie nowe. Warszawa, druk J. Jeżyńskiego, 1900, w 8-ce małej, str. 77.

Zygmunt Gloger. Encyklopedja Staropolska Ilustrowana. Tom I. Warszawa. Druk P. Laskauera i W. Babickiego. 1900, w 8-ce dużej, str. 2 nl.+316.

Rok Polski w życiu, tradycyi i pieśni przedstawił Zygmunt Gloger. Z czterdziestu rycinami. Warszawa, Jan Fiszer, Nowy Świat 9 [1900, Kraków. Druk W. L. Anczyca i Spółki], w 4-ce, str. 384+ 1 nl.

[Jest to zbiór prac różnych autorów. Gloger opracował:
Słowo wstępne (b. p.) — str. 1-2,
Adwent i roraty (Z notatek Z. Glo...) — str. 19-20,
Gody, Kolędy, Jasełka, (Z notatek Z. Glo...) z I rys. Andriollego, str. 56-63,
Boże Narodzenie w okolicach Tykocina, Choroszczy (nad Narwią) Wspomnienie z moich lat dziecinnych (1850-1860) (podp. Z. Gl.) — str. 65-69,
Nowy Rok (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego—str. 69—76,
Matka Boska Gromniczna (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Wojciecha Grabowskiego str. 97-101,
Zwyczaje zapustne (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego— str. 101—113,
Wielki Post (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego—str. 130-133,
Stare przysłowia i prognostyki na porę zimową. (Z notatek Z. Gl.) str. 133—135,
Prima Aprilis (z notatek Z. Glo...) — str. 153,
Kwietnia czyli Palmowa Niedziela, Wielki Tydzień, Święcone (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego — str. 155-158,
Najdawniejsza wiadomość o pisankach wielkanocnych polskich (z notatek Z. Glo..) — str. 168,
Wielkanoc (Wspomnienie z lat dziecinnych) z 1 rys. Andriollego — str. 188-194,

Dyngus, śmigus (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego—str. 207-209,
Rękawka (z notatek Z. Glo...) — str. 211-212,
Witanie wiosny i nowego lata (z notatek Z. Glo...)—str. 212-214,
Zielone Święta (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego—str. 225-231,
Bielany (b. p.) — str. 231-232,
Przysłowia i prognostyki o siejbie wiosennej i urodzajach (z notatek Z. Glo...) - - str. 240-243,
Wianki na Boże Ciało (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego—str. 262-266,
Konik Zwierzyniecki (z notatek Z. Glo...) — str. 267 268,
Frycowe u Mazurów (z notatek Z. Glo...)—str. 268-270,
Sobótka i Wianki (z notatek Z. Glo...) — str. 273-281,
Dożynki (z notatek Z. Glo. .) z 1 rys. Andriollego—str. 304-320,
Święto Matki Boskiej „Zielnej" (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego — str. 323-325.
Stare przysłowia i prognostyki na porę letnią (z notatek Z. Glo...) str. 330-332,
Siew oziminy (z notatek Z. Glo...) — str. 341-343,
Dzień Zaduszny (z notatek Z. Glo...) str. 346-347,
Gody weselne (z notatek Z. Glo...) z 2 rys. Jul. Kossaka i Alfr. Kowalskiego — str. 352-368,
Przysłowia i wróżby jesienne (z notatek Z. Glo...) — str. 372-374,
Wróżby zamążpójścia i ożenku (z notatek Z. Glo...) z 1 rys. Andriollego — str. 374-378.

1901.

Wykopalisko w Kretkach — Światowit, 1901, t. III.
Wystawa przedmiotów sztuki i starożytności w Lublinie — Kurjer Warszawski, nr. 180.
[Korespondencja o wystawie przedmiotów sztuki i starożytności w Lublinie) — Kraj, nr. 25.
Sądy cygańskie — Kurjer Warszawski, nr. 189.
[Wspomnienie pośmiertne o Onufrym Dziekońskim] —Gazeta Polska, nr. 181.
[Wspomnienie pośmiertne o Aleksandrze Kierznowskim]—Tamże.

Zygmunt Gloger. Encyklopedja Staropolska Ilustrowana. Tom II-gi wydany z udziałem zapomogi Kasy pomocy dla osób, pracujących na polu naukowem imienia d-ra J. Mianowskiego. Warszawa. Druk P. Laskauera i W. Babickiego. 1901, w 8-ce dużej, str. 2 nl.+332.

Jenerał Dezydery Chłapowski — Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX, wydane staraniem i nakładem Maryi Chełmońskiej pod kierunkiem komitetu redakcyjnego... Tom pierwszy — Z przedmową Stanisława Krzemińskiego. Warszawa 1901, in folio, str. IV+496+3 nl., strony 134—139.

Jenerał Grzegorz Józef Chłopicki—Tamże t. I, str.150-154.

Jenerał Józef Dwernicki—Tamże, t. I, str. 167-169.

Antoni Edward Odyniec — Tamże, t. I, str. 208-214.

Jan Czeczot — Tamże, t. I. str. 236-239.

Walenty Wańkowicz — Tamże, t. I. str. 240-242.

Jan Nepomucen Kurowski — Tamże, t. I, str. 313-315.

Aleksander hr. Przeździecki — Tamże, t. I. str. 370-374,

Julian Bartoszewicz — Tamże, t. I. str. 375-378.

Wojciech Bogumił Jastrzębowski—Tamże, t. I, str. 427-430.

Łukasz Gołębiowski —Tamże, t. I. str. 454-458.

1902.

Szkoły rolnicze i leśne przez Jana Lutosławskiego [recenzja]—Biblioteka Warszawska, t. I, str. 384.

Obrzęd weselny polski z pieśniami i przemowami zebrał i opisał Zygmunt Gloger. Warszawa. Skład główny w księgarni Polskiej J. Sikorskiej, Warecka 14. druk Józefa Jeżyńskiego, Daniłowiczowska 16. 1902, w 8-ce małej, str. 123.

Kilka słów o Sobótkach i Wiankach — Nowe Kłosy, dodatek do „Dobrej Gospodyni“ (Warszawa) nr. 26.

Wesele babuni, z notatek etnograficznych — Z nad brzegów Narwi, jednodniówka na dochód łomżyńskiego Towarzystwa dobroczynności. Warszawa, Gebethner i Wolff. 1902, w 8-ce, str. 89.

Władysław Pobóg-Górski—Tygodnik Illustrowany, nr. 38.

Nieznany portret Kajetana Węgierskiego—Tamże, nr. 44.

Zygmunt Gloger. Encyklopedja Staropolska Ilustrowana. Tom III-ci wydany z udziałem zapomogi Kasy pomocy dla osób, pracujących na polu naukowem imienia d-ra J. Mianowskiego. Warszawa. Druk P. Laskauera i Sp. 1902, w 8-ce dużej, str. 350.

1903.

Łomża nad Narwią — Gospodarz Polski, kalendarz na rok zwyczajny 1903, ułożył M. Brzeziński. Warszawa, nakł. Księgarni Polskiej, w 8-ce, str. 269 z rycinami w tekście i ogłoszeniami.

Zabawy zimowe w naszej przeszłości — Wędrowiec, nr. 7 i 8.

Ogród Saski (podp. Gl.)—Kurjer Warszawski, nr. 194.

Głosy publiczności (podp. Zyg.) — Tamże, nr. 199.

Napaść na drodze — Tamże.

Porywczy aptekarz — Tamże, nr. 276.

Dzieje Warszawy — Tamże, nr. 300.

Grób Łukasza Górnickiego — Tygodnik Illustrowany, nr. 48.

Zygmunt Gloger. Encyklopedja Staropolska Ilustrowana. Tom IV-ty wydany z udziałem zapomogi kasy pomocy dla osób, pracujących na polu

naukowem imienia d-ra J. Mianowskiego. Warszawa. Druk P. Laskauera i S-ki 1903, w 8-ce dużej, str. II+523+5 nl.

Zygmunt Gloger. Białowieża w albumie (Henrykowi Sienkiewiczowi na pamiątkę wspólnej wycieczki r. 1882 z Jeżewa do Białowieży wspomnienie to po dwudziestu leciech przesyła do Oblęgorka Zygmunt Gloger). Warszawa, nakładem autora, druk P. Laskauera i Sp., w 4-ce podłużnej str. 40 i 4 nl., z licznemi rycinami.

Dolinami rzek. Opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy przez Zygmunta Glogera, Warszawa. Nakład Ferdynanda Hösicka 1903 [Kraków. Druk W. L. Anczyca i Sp.] w 8-ce, str. 218, [z przedmową Elizy Orzeszkowej — str. 3—4 z 49 rysunkami].

Zygmunt Gloger. Geografia historyczna ziem dawnej Polski. Wydanie drugie poprawione. Kraków. Spółka wydawnicza polska, [druk „Czasu" w Krakowie], w 8-ce, str. 387 z 63 autentycznemi rycinami w tekście.

Kazimierz Władysław Wójcicki — Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX, wydane staraniem i nakładem Maryi Chełmońskiej pod kierunkiem komitetu redakcyjnego... Tom drugi. Z przedmową Stanisława Krzemińskiego w tomie I. Warszawa 1903, in folio, str. 533 i 2 nl., strony 55—58.

Bolesław Podczaszyński—Tamże, t. II, str. 58-61.

Ignacy Łyskowski — Tamże, t. II, str. 61-62.
Edmund Stawiski—Tamże, t. II, str. 63-64.
Kazimierz Stronczyński — Tamże, t. II, str. 173-175.
Ambroży Grabowski—Tamże, t. II, str. 216-217.
Edward Rastawiecki — Tamże, II, str. 218-220.
Karol Brzostowski—Tamże, t. II, str. 311-314.
Wincenty Korotyński—Tamże, t. II, str. 366-368.

1904.

Album etnograficzne Zyg. Glogera. Warszawa, nakładem autora. Druk W. L. Anczyca i Sp. w Krakowie. 1904, 8 duża, str. 40 z licznemi rycinami w tekście.

Wspomnienie z lat dziecięcych Michaliny Glogerowej—Kurjer Warszawski, nr. 78.

Z moich wspomnień — Wisła, t. XVIII str. 84-86 i w książce p. t. Życie i prace Jana Karłowicza (1836—1903). Książka zbiorowa wydana staraniem i nakładem redakcji „Wisły." Warszawa. 1904, w 8-ce, str. V+379, strony 84-86.

Powodzie za doby Piastów — Na powodzian, księga zbiorowa prac literackich i artystycznych, wydana pod kierunkiem literackim Stanisława Graybnera Warszawa, nakł. Lilpopa et. C-o 1904, w 8-ce dużej, str. 394 i 2 nl., strona 129.

1905.

Czy lud polski jeszcze śpiewa? — Lutnista. str. 102.

Zygmunt Gloger. Czy lud polski jeszcze śpiewa? Warszawa, Gebethner i Wolff, druk J. Jeżyńskiego, 1905, w 8-ce, str. 24.

Śpiewy historyczne polskie z końca XVI wieku—Lutnista, nr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

Jeszcze w sprawie nazwy Warszawy — Gazeta Polska, nr. 67.
Plaga włóczęgostwa--Tamże, nr. 101.
Ś. p. Tymoteusz Łuniewski—Tamże, nr. 105
W ślepą babkę—Tamże, nr. 135.
Błędne koło—Tamże, nr. 175.
Z Tykocina—Tamże.
Do tych, którzy śpiewać zapominają [wiersz]—Goniec Wieczorny (Warszawa) nr. 121.
Niedziela Palmowa — Biesiada Literacka, nr. 15.
Opisy majątkowe (inwentarze) na Litwie w XVI wieku.
Białystok [korespondencja] —Goniec Wieczorny z dnia 18 lipca.
[Recenzja książek M. Witanowskiego p. t. „Łęczyca“ i „Kłodawa]“ — Gazeta Warszawska, nr. 151.
Ś. p. Michalina Glogerowa—Kurjer Warszawski, nr. 209.
Litera nocet—litera docet—Tamże, nr. 238.
Polska i Litwa—Tygodnik Illustrowany. nr. 30, 31, 32, 34.
S. p. Michalina Glogerowa (z podobizną) — Świat kobiecy.
Z dziejów łowiectwa w dawnej Polsce—Wędrowiec, nr. 42.
Ofiarność obywatelska — Kurjer Warszawski z dnia 20 listopada.
Z przeszłości litewskiej — Kurjer Litewski (Wilno), nr. 50, 58, 59, 60.
Kowalski Tadeusz — Wielka Encyklopedya Powszechna Ilustrowana, t. XXXIX, str. 383.

Geografia historyczna—Królestwo Polskie. Opracowali: Gloger Zygmunt, Janowski Aleksander, Koskowski Bolesław, Kozicki Stanisław, Maliszewski Edward, Morzkowski Zygmunt, Nałkowska Anna, Radziszewski Henryk, Włodek Ludwik. Dział ilustracyjny pod kierunkiem Edwarda Nicza. Warszawa. Nakładem Gazety Polskiej. w 8-ce dużej,

str. I nl.+346, (ze 189 rysunkami), strony 76-98 (z 16 rysunkami).

Ubiory ludu — Tamże, — strony 225-253.

W 400-setną rocznicę urodzin Mikołaja Reja. Nieznany śpiewnik Historyczny Polski z końca wieku XVI-go wydał Zygmunt Gloger. Warszawa. 1905. Skład główny u Gebethnera i Wolffa w Warszawie i G. Gebethnera i Spółki w Krakowie [Nakład i druk W. L. Anczyca i Spółki w Krakowie] w 8-ce dużej, stron 55. [Na str. 5—8 przedmowa bez tytułu podp. Z. G].

Przyczynek do zakulisowej bibljografii „Pana Tadeusza" — Dodatek Mickiewiczowski z dnia 26 listopada do „Czytelni dla wszystkich".

Opisy majątkowe na Litwie — Z wieku Mikołaja Reja, księga jubileuszowa 1506—1905. Z zapomogi kasy pomocy im. dr. J. Mianowskiego, Warszawa, księgarnia Gebethnera i Wolffa, druk. Rubieszewskiego i Wrotnowskiego, 1905, w 4-ce, str. VIII, 328 i 114.

Kwestya Litewska w prasie polskiej. Warszawa, 1905 [b. m. d.] w 8-ce, str. 112.

[Jest to zbiór prac różnych autorów. Gloger opracował:

Wstęp (b, p.) — str, 3,

Polska i Litwa—str. 14—32.

W ślepą babkę — str. 37—39.

Litera nocet—litera docet—str. 40—42.

Uzupełnienie z Encyklopedyi Staropolskiej Z. Glogera.—str.77.

Uwaga (b. p.) str. 109—110].

Pieśni dawne zebrał Z. G. Warszawa, Nakładem Z. G., 1905, Skład główny w Księgarni Polskiej,

Warecka, 14. Druk Józefa Jeżyńskiego, Nowy Świat, 8, w 8-ce, str. 75+1 nl.

1906.

Bandytyzm po wsiach — Kurjer Warszawski, nr. 19,
Rolnictwo i strajki rolne — Tamże, nr. 75.
Burżuje — Tamże, nr.83.
Bandytyzm na Podlasiu — Tamże, nr. 106.
Z Tykocińskiego — Tamże, nr. 109.
Starowiercy na Litwie i Rusi — Tamże, nr. 189.
W sprawie rolnej — Tamże, nr. 203.
Warszawa przed 115 laty — Tamże, nr. 207.
Pan Podbielski — Tamże, nr. 238.

Przyczynki do wspomnień o Ordonie—Tamże, nr. 258.

Kwestja litewska — Kalendarz na rok 1906, wydany staraniem katolickiego Towarzystwa dobroczynności przy kościele św. Katarzyny w Petersburgu. Petersburg, Zarząd Towarzystwa 1906, w 8-ce, str. 272 i ogłoszenia, strona 129.

Odkrycia etnograficzne — Praca polska (Warszawa) nr. 113.

Krajoznawstwo — Zarzewie. (Warszawa), nr. 8.

Ojczyzna ze stanowiska chrześcijańskiego (podp. Z. G.) Dodatek Ilustrowany, nr. 6, do pisma „Naród“ (Warszawa).

Ojczyzna ze stanowiska chrześcijańskiego odczytał Z. G. Warszawa, 1906, str. 8.

Przestroga [przeciw strajkom]. Warszawa, str. 3.

Rolnictwo Polaków i Rosjan — Gazeta Polska, str. 158.

Śpichlerze w dawnej Polsce — Przegląd Rolniczy, nr. 17 i 18.

Gloger Zygmunt. Śpichlerze w dawnej Polsce. Z 6-ma ilustracjami. Fragment dzieła wkrótce

wyjść mającego „Budownictwo drewniane dawnej Polski“ Warszawa, Gebethner i Wolff. 1906, w 8-ce, str. 11. (Osobne odbicie z „Przeglądu Rolniczego“ № 17 i 18 z dnia 5 maja 1906 r.).

Co teraz pisze redaktor dawnej „Zorzy“—Słowo, nr. 169.

Co piszą inni [o Miłguju-Malinowskim] — Tamże, nr. 183, 213.

Z ankiety Słowa w sprawie agrarnej—Tamże, nr. 317.

Czem jest narodowość dla Polaków — Gazeta Polska, nr. 194.

Opinia publiczna i terror socjalistyczny—Dzwon Polski, (Warszawa) nr. 230.

Zgon d-ra Haberlinga — Gazeta Polska, nr. 221.

Samobójstwo narodowe — Tamże, nr. 238.

Sen — Dziennik Wileński (Wilno), nr. 4.

Siew oziminy (z „Roku Polskiego“)—Dodatek ilustrowany, nr. 28, do pisma „Naród“.

Gody weselne (z „Roku Polskiego“) — Tamże, nr. 30.

Dni Zaduszne — Naród.

Wróżby zamążpójcia i ożenku — Dodatek ilustrowany, nr. 40, do pisma „Naród“.

Głos o bezrobociach — Gazeta Świąteczna, nr. 39 i n.

Towarzystwo opieki nad pamiątkami historycznemi — Dzwon polski, nr. 355.

1907.

Z pod wiejskiej strzechy — Gazeta Świąteczna, nr. 3

Klęska drożyzny — Kurjer Warszawski, nr. 5.

Z dwóch światów słowiańskich — Świat słowiański (Kraków).

Z dwóch światów słowiańskich. Kraków. 1907, nakładem księgarni K. Wojnara, druk W. Kor-

neckiego i K. Wojnara, w 8-ce dużej, str. 23.

W obronie prawdy — Kurjer Warszawski, nr. 126.
O uczczenie pamięci H. Wohla — Tamże, nr. 133.
Zorza Wileńska — Tamże, nr. 325.
Czasopiśmiennictwo [O Zorzy Wileńskiej] — Gazeta Polska, nr. 181.
O uzasadnienie historyczne — Dziennik Wileński, nr. 159.
Zorza Wileńska — Gazeta Codzienna, nr. 121.
Mord, terror i grabież w „państwie przyszłości“ — Goniec Wieczorny, nr. 247.
Nadesłane. — Słowo, nr. 321.
Sadowski Henryk. Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce. 4-ka wielka, str. 194. Warszawa, 1907. Część II. Skład główny w księgarni E. Wende i Sp. Cena rb. 2. [recenzja] — Książka, miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografji polskiej. Rocznik VII. Warszawa 1907. strony 184-185.
Odrodzenie Litwy wobec idei polskiej — Tygodnik Illustrowany, nr. 33.

Biblioteka Geograficzna. Opisy malownicze i podróże. Zygmunt Gloger. Białowieża. Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie [Drukarnia M. Arcta w Warszawie, Ordynacka 3] 1907. w 8-ce małej, str. 48 (z 5 rysunkami).

Słowo wstępne. — Poznaj swój kraj! Warszawa Nakład Polskiego Tow. Krajoznawczego 1907, w 8-ce małej, str. 15, strony 1—3.

Zygmunt Gloger. Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce. Tom I-szy wydany

z udziałem zapomogi Kasy pomocy dla osób, pracujących na polu naukowem imienia d-ra J. Mianowskiego. Warszawa Druk Wł. Łazarskiego, Marszałkowska 114. 1907. w 8-ce dużej str. 383.

Jasne chwile—Na ruiny! Warszawa, księgarnia Gebethnera i Wolffa. 1907, w 8-ce, str. 178. (Na rzecz restauracji pamiątkowej świątyni w Sandomierzu) strona 152.

1908.

Z Literatury — Kurjer Warszawski, nr. 1.

[Wspomnienie pośmiertne o Józefie Drége'u] — Tygodnik Illustrowany, nr. 4.

Biblioteka Wileńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk—Goniec Wileński, nr. 242.

Rok polski w życiu, tradycyi i pieśni przedstawił Zygmunt Gloger. Wydanie drugie z 40 rycinami Warszawa, nakładem autora, księgarnia L. Biernackiego i Sp. [1908] w 4-ce, str. 406 + 1 nl.

Najstarsze zabytki rolnictwa polskiego — II Rocznik Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. 1908, strony 3—15

1909.

„Po kolędzie"—Zorza, nr. 1.

Rok polski w życiu, tradycyi i pieśni [Z powodu nowego wydania książki pod tym tytułem] — Przegląd narodowy, miesięcznik, poświęcony zagadnieniom życia narodowego z zakresie politycznym, naukowym, społecznym, literackim i artystycznym (Warszawa), nr. 1, strony 83-97.

Księga rzeczy polskich. Opracował G. Wydanie wznowione. Kraków. Nakładem księgarni Ludo-

wej K. Wojnara. 1909, w 8-ce, str. 537.

Zygmunt Gloger. Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce. Tom II, serja I, wydanie z udziałem zapomogi Kasy pomocy dla osób, pracujących na polu naukowem, imienia d-ra J. Mianowskiego. Warszawa. Druk Wł. Łazarskiego, Marszałkowska 114, 1909, w 8-ce dużej, str. 96.

1910.

O potrzebie słownika imion własnych — Ziemia, tygodnik krajoznawczy illustrowany (Warszawa), nr. 4, str. 49-52.

Pomnik Czarnieckiego w Tykocinie (podp. Z. G.) — Tamże, nr. 5, str. 76.

O chlebie i zwyczajach przy jego wypiekaniu—Tamże, nr. 18, str. 274-275.

Przyczynki do dziejów ogrodnictwa polskiego — Tamże nr. 26, str. 410-411.

Sen ziemianina—Wspólna praca. Tygodnik poświęcony sprawom ziemi Łomżyńskiej, (Łomża) nr. 14, 15, 16.

Zygmunt Gloger. Sen ziemianina. Łomża. [Nakładem tygodnika „Wspólna praca"]. Druk A. Krzyżanowskiego. 1910, w 8-ce małej, str. 15.

Grody Piastowskie — Ziemia, nr. 37, str. 577-579; nr. 38, str. 593-595, nr. 39, str. 609-611; nr. 40, str. 616--627.

Próbki szperań po archiwach.

Z ruchu ludności i zaludnienia na terytorjum dawnego województwa Lubelskiego w ciągu 3-ch ostatnich stuleci.

Próbki szperań po archiwach.

Z ruchu ludności i zaludnienia na terytorjum dawnego województwa Lubelskiego w ciągu 3-ch ostatnich stuleci.

Przeglądając przed paroma dziesiątkami lat archiwum parafjalne w Wąwolnicy (w Ziemi Lubelskiej)* spotkałem, — między innemi dokumentami, — regestra chrztów, ślubów i zejść, sięgające początków XVII jeszcze stulecia. Bliższe rozpatrzenie się w tych regestrach wskazywało na raptowne zmniejszenie się ludności, poczynając od r. 1656, gdyż od tego roku spada ciągle liczba urodzonych w parafji, jakkolwiek obszar parafji nie uległ zmianie.

Spostrzeżenie to nasuwało myśl przejrzenia regestrów parafji sąsiednich, dla przekonania się, o ile zjawisko ubytku ludności powtarzało się w nich jednocześnie; rozszerzenie zaś zakresu tych badań dawało nadzieję, że z ich pomocą da się poniekąd odtworzyć obraz zaludnienia kraju w wiekach minionych, — w czasach, w których nie było dokładniejszych spisów ludności, z których nie mamy tem samem odpowiednich danych, dla odtworzenia obrazu ich bytu ekonomicznego; — nie

---

*) ob. Wisła V. 1891. Próbki szperań po archiwach.

znamy ich sił i zasobów; nie znamy więc warunków, wśród których przodkowie nasi żyli, pracowali, lub o byt swój walczyli.

Brak tego materjału historycznego nie pozwala na wydanie bezstronnego sądu o naszej przeszłości*). Koniecznem więc jest wypełnić tę lukę i spożytkować ten materjał, jaki się dotąd po archiwach parafjalnych przechował.

To przekonanie było pobudką do rozpoczęcia pracy niniejszej.

Winienem zaznaczyć na wstępie, że nie byłbym w stanie jej dokonać, gdyby nie życzliwe poparcie mojej myśli przez J. E. X. Biskupa F. Jaczewskiego, Pasterza Dyecezji Lubelskiej,—z polecenia którego dokonano wyciągów liczbowych: *chrztów, zaślubin i zejść w każdej parafji z osobna, poszczególnemi laty,* ze wszystkich zachowanych dotąd po parafjach regestrów, i złożono te wyciągi miejscowemu Konsystorzowi**). Zebranie tego materjału w jednym punkcie i udzielony mi dostęp do niego ułatwiły zadanie.

Złożone do Konsystorza wyciągi, składają się, jak powiedziałem wyżej, z następujących rubryk:

---

*) Zasłużony badacz przeszłości naszej Juljan Bartoszewicz, ostrzegał przed wydawaniem sądów o przyszłości, zanim zgromadzony będzie odpowiedni do pisania dziejów materjał, mówiąc, że nie można porywać się na pisanie dziejów, „które jutro, pojutrze, za odkryciem tego lub owego pomnika, najlżejszej nie wytrzymają krytyki" (Historja Literatury Polskiej. Warszawa 1861 r.).

**) Jest to zapewne pierwsze w kraju, a może jedyne zregestrowanie danych, zachowanych po archiwach parafjalnych. Byłoby pożądane, ażeby inne Zarządy Dyecezjalne poszły za tym przykładem,—i uratowały tym sposobem cenny materjał do dziejów wewnętrznych naszego kraju.

Tablica I.

Liczba parafji	Dekanat	Parafja	w poniższych dziesięcioleciach było urodzeń w przecięciu rocznie:																																UWAGI:
			WIEK XVI		WIEK XVII										WIEK XVIII										WIEK XIX										
			1581 do 1590	1591 do 1600	1601 do 1610	1611 do 1620	1621 do 1630	1631 do 1640	1641 do 1650	1651 do 1660	1661 do 1670	1671 do 1680	1681 do 1690	1691 do 1700	1701 do 1710	1711 do 1720	1721 do 1730	1731 do 1740	1741 od 1750	1751 do 1760	1761 do 1770	1771 do 1780	1781 do 1790	1791 do 1800	1801 do 1810	1811 do 1820	1821 do 1830	1831 do 1840	1841 do 1850	1851 do 1860	1861 do 1870	1871 do 1880	1881 do 1890	1891 do 1900	
1	I Lubelski.	Abramowice.	?	?	?	?	?	?	39_0	17_6	34_3	36_4	40_5	39_8	51_5	47_4	64_3	59_7	60_4	66_4	63_5	72_4	73_0	81_6	101_4	96_3	95_7	84_8	99_3	94_2	128_5	129_0	140_3	187_0	
2		Bełżyce.	?	?	99_7	131_5	117_0	194_2	204_1	157_8	146_6	134_2	130_3	87_7	75_9	75_8	88_4	78_8	77_2	71_7	70_6	70_9	85_4	76_9	49_5	108_3	130_7	116_8	120_1	110_1	133_0	141_2	197_1	261_8	
3		Biskupice.	?	?	?	?	?	?	81_2	90_5	99_4	86_5	79_9	113_0	114_5	97_7	?	149_4	163_8	152_4	108_4	119_9	127_3	132_1	148_4	153_0	156_2	154_8	181_7	136_3	162_9	176_2	193_2	244_2	
4		Bychawa.	?	?	?	70_1	59_5	23_0	55_0	?	80_5	64_2	84_7	81_6	70_2	72_5	101_5	97_8	87_8	101_6	109_8	107_7	116_8	128_4	116_5	87_7	109_4	143_6	171_7	171_9	234_0	240_3	292_6	354_6	
5		Bychawka.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	54_3	66_6	76_1	82_5	93_6	92_5	115_6	104_8	123_8	116_8	142_4	178_3	
6		Bystrzyca.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	94_1	89_3	84_3	91_7	88_4	97_5	130_9	123_7	136_4	144_7	141_4	113_3	132_4	131_9	149_1	170_2	142_1	188_3	185_3	231_0	267_2	
7		Chodel.	?	42_8	48_9	53_1	48_0	53_0	58_7	67_0	88_9	67_8	80_5	86_0	89_3	80_9	79_7	71_7	101_6	92_3	105_3	107_4	114_3	135_0	131_1	106_1	119_2	143_9	154_0	162_4	225_9	269_9	324_2	367_7	
8		Czerniejów.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	27_0	28_0	41_8	34_0	35_9	46_3	28_7	35_0	48_4	64_0	63_1	66_5	54_8	31_7	25_6	32_8	33_5	37_7	40_9	48_2	48_4	64_9	67_9	
9		Kalinowszczyzna	?	?	?	?	?	?	?	?	96_5	137_3	125_9	?	136_3	131_0	177_0	83_5	78_6	?	106_9	129_2	140_8	152_4	127_0	111_4	140_6	141_6	150_9	151_2	196_0	201_3	254_8	368_3	
10		Kiełczewice.	?	14_9	11_4	14_2	9_0	14_2	16_8	13_3	15_9	25_0	23_6	21_7	24_7	31_3	32_5	27_4	26_5	25_7	33_0	34_8	41_8	33_7	22_2	19_4	27_0	41_5	50_6	48_0	64_1	77_5	93_0	121_5	
11		Konopnica.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	77_0	81_3	64_0	45_4	73_7	75_7	80_0	88_7	86_6	87_4	89_4	94_1	101_4	100_0	78_4	111_0	134_1	137_1	173_0	
12		Krężnica.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	(?)71	71_5	77_5	63_8	72_9	70_8	88_2	68_7	101_6	97_6	128_5	145_2	filjaln. od parafji Zemborzyce
13		Krzczonów.	?	?	62_0	?	?	?	?	43_5	35_0	90_0	98_2	109_0	85_6	90_9	106_5	118_7	121_0	168_7	180_8	165_5	168_7	162_3	171_2	158_3	184_4	201_1	234_1	247_7	283_6	283_8	314_2	358_2	
14		Lublin.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	256_2	228_3	215_0	285_7	303_0	302_4	270_5	290_4	327_5	373_1	412_7	479_3	520_0	619_9	962_0	(od r. 1884. 2 parafje).
15		Matczyn.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	23_0	16_9	18_1	20_9	21_5	21_0	24_0	29_0	33_4	31_1	29_9	28_0	30_7	29_4	40_8	42_8	43_3	54_1	
16		Mełgiew.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	108_7	128_4	129_0	117_9	134_2	129_1	102_2	117_8	158_2	159_3	169_7	174_0	236_0	254_8	286_1	343_4	
17		Niedrzwica.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	42_4	39_9	41_4	43_0	49_4	55_5	53_7	31_4	53_8	42_4	49_7	63_9	60_0	59_0	64_2	63_0	78_7	56_6	62_7	97_0	104_4	129_0	168_8	
18		Piaski.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	74_6	82_2	69_8	62_1	?	85_9	74_9	89_5	106_7	103_2	95_7	101_0	96_4	111_7	98_3	104_1	104_4	127_4	116_5	192_3	209_1	226_1	285_8	filjaln. od parafji Chodel.
19		Ratoszyn.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	(?)13_0	34_1	34_2	33_2	43_2	43_9	44_1	43_5	49_5	55_0	72_4	57_0	79_5	93_0	140_6	157_7	
20		Wojciechów.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	56_6	78_7	69_4	81_7	71_9	62_1	75_5	64_0	53_2	81_3	82_0	76_3	72_2	89_2	96_3	97_6	107_0	124_0	129_6	158_8	210_8	filjaln. od parafji Bełżyce.
21		Zemborzyce.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	(?)49_0	49_0	47_0	44_3	58_8	75_0	68_5	55_8	77_0	69_6	83_5	91_4	
		Razem.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	? **1629_6**	**2075_8**	**2049_4**	**1976_5**	**2331_6**	**2410_4**	**2670_1**	**2578_2**	**3319_8**	**3525_7**	**4200_6**	**5368_9**	
1	II Lubartowski	Czemierniki.	?	?	?	?	166_5	169_7	188_3	147_8	166_8	158_6	189_6	?	?	124_9	166_6	136_6	154_7	170_6	166_1	(?)166	(?)166	(?)166	165_1	180_3	203_6	256_3	316_3	323_3	407_9	407_2	459_2	562_8	
2		Dys.	?	?	?	?	?	?	73_5	46_8	33_6	34_1	42_0	57_0	61_0	55_6	84_5	71_8	76_1	109_1	116_0	97_3	106_0	111_7	128_8	110_4	125_2	138_1	139_8	132_8	184_4	175_4	199_5	238_5	
3		Firlej.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	46_0	44_8	48_0	21_1	45_0	34_4	44_3	65_8	70_7	55_9	70_3	61_6	33_9	47_7	59_9	66_3	78_0	65_4	100_9	127_3	165_3	166_7	filjaln. od parafji Lubartów.
4		Kamionka.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	65_9	76_1	92_9	75_9	74_0	100_6	108_8	108_8	115_9	141_8	124_9	99_2	170_2	179_6	207_7	187_3	229_2	220_5	244_5	266_7	
5		Kijany.	?	?	34_3	35_8	32_5	?	?	?	?	62_0	72_1	74_8	71_6	57_1	45_0	73_3	85_4	108_8	113_2	112_8	119_9	130_5	140_1	96_5	85_9	106_1	113_6	115_9	158_8	169_1	210_3	252_9	
6		Krasienin.	?	?	32_6	34_9	37_3	26_9	27_8	26_3	26_6	27_2	26_5	25_6	27_3	18_9	17_9	17_2	18_1	28_6	29_8	26_7	25_8	23_5	26_1	27_6	32_4	36_8	38_3	34_0	43_2	58_8	78_9	101_6	
7		Lewartów.	?	?	?	?	?	?	?	?	83_1	108_4	106_0	133_4	111_6	93_0	162_0	163_7	159_9	189_5	209_0	189_8	230_0	235_0	196_6	229_4	213_1	187_3	218_9	195_7	289_2	304_5	329_3	417_4	
8		Łęczna.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	76_9	67_1	61_5	67_7	71_3	80_8	82_3	55_1	111_7	95_5	88_2	80_2	99_8	80_6	91_0	92_8	115_5	131_5	170_1	221_0	
9		Łuszczów.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15_0	17_0	?	?	?	?	?	?	30_1	filjaln. od parafji Kijany.
10		Michów.	?	?	?	?	?	?	?	27_5	26_9	24_1	28_4	34_1	53_1	41_3	74_9	58_1	53_4	72_1	60_6	57_7	74_5	105_3	89_6	91_7	60_5	103_9	123_7	144_8	154_9	183_9	204_7	229_1	
11		Rudno.	?	?	?	?	?	54_5	82_0	42_0	61_0	63_7	58_6	58_0	28_0	24_2	43_0	38_2	48_5	60_2	76_6	68_2	107_2	114_4	150_2	117_8	154_2	173_6	218_4	199_5	227_4	270_6	303_2	359_4	
12		Syrniki.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	75_0	72_3	73_1	94_3	77_6	92_7	112_6	116_3	111_6	135_4	139_5	133_9	113_4	133_7	119_4	131_8	116_6	143_6	138_7	141_1	164_4	
		Razem	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	652_4	888_2	814_5	878_4	1098_7	1137_4	988_0	1259_0	1324_3	1277_4	1194_4	1337_9	1448_0	1677_5	1608_1	2105_0	2187_5	2506_1	3031_4	
1	III Puławski.	Baranów.	?	?	97_5	98_5	94_0	111_4	96_6	56_1	38_9	47_1	56_3	32_5	39_7	38_4	40_9	27_1	29_7	38_5	41_0	38_9	41_6	65_9	69_6	73_7	78_3	77_5	89_6	86_4	98_1	103_9	169_5	202_1	
2	(dawniej Kazi-	Bobrowniki.	?	?	?	?	?	?	38_5	51_1	49_0	45_4	44_8	57_9	49_2	44_9	55_6	40_6	49_1	57_7	52_4	58_7	85_3	80_1	76_4	80_5	84_6	103_5	131_4	93_5	127_7	129_2	145_9	179_0	
3	mierski).	Bochotnica.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	30_2	29_0	24_3	25_1	35_2	45_8	55_2	59_4	47_5	47_4	51_6	52_5	51_3	54_1	57_6	54_1	93_5	120_0	
4		Garbów.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	109_0	96_9	115_4	113_6	113_2	153_8	161_5	164_4	183_7	195_6	183_9	193_8	221_4	250_6	292_1	297_8	405_5	390_4	424_3	505_4	
5		Gołąb.	?	?	?	?	57_9	61_5	70_4	33_2	42_6	35_6	37_6	40_7	?	?	41_9	53_3	52_7	83_2	88_9	80_6	67_4	80_9	95_7	79_9	127_0	134_7	123_0	136_9	165_7	158_2	174_0	211_8	
6		Karczmiska.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	59_6	63_7	65_3	51_8	54_6	57_3	55_7	77_8	71_9	67_6	50_2	66_4	78_5	67_4	66_9	87_1	89_2	108_5	144_8	filjaln. od parafji Kazimierz.
7		Kazimierz.	?	?	?	160_7	154_2	174_1	?	?	80_4	68_5	68_0	52_3	58_8	49_0	66_7	77_9	78_1	77_0	97_2	93_8	108_7	120_7	128_4	99_0	98_2	117_0	115_6	109_0	127_0	134_5	178_7	223_2	
8		Klementowice.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	$?_{40}$	$?_{40}$	$?_{40}$	$?_{40}$	40_5	41_2	54_8	59_5	63_6	53_4	60_6	68_2	70_5	61_7	62_3	72_4	87_5	110_9	
9		Kluczkowice.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	55_9	82_3	101_2	132_9	filjaln. od parafji Opole
10		Końskowola.	?	?	?	?	?	?	?	?	74_5	64_0	56_8	49_2	76_9	73_4	96_5	83_4	99_2	132_7	146_5	127_5	145_4	157_5	153_4	218_7	267_2	246_2	251_7	230_9	272_8	273_8	297_3	332_3	
11		Kurów.	?	?	?	?	59_6	55_1	53_0	57_9	65_5	76_5	65_2	62_8	72_8	72_8	97_5	98_4	108_0	124_0	103_9	98_9	124_7	162_6	134_3	101_1	101_1	115_9	126_9	110_3	158_0	151_1	168_9	202_1	
12		Markuszów.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	63_2	63_3	61_1	74_5	83_0	76_8	85_5	93_2	101_0	84_3	87_4	92_9	91_6	98_6	133_6	130_9	148_8	156_4	
13		Opole.	?	?	?	?	?	?	?	?	113_1	122_7	114_1	93_4	85_6	93_8	104_1	77_9	106_9	102_7	144_0	155_7	177_2	130_4	151_0	209_9	279_2	285_6	273_3	255_7	349_9	315_1	424_3	503_6	
14		Piotrawin.	?	?	130_0	?	?	?	?	?	58_7	33_7	49_9	53_4	52_6	49_9	52_7	50_3	58_4	65_3	72_1	76_3	81_2	76_8	83_8	69_1	94_8	94_8	92_9	104_4	132_5	135_6	186_3	220_7	
15		Prawno.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	8_6	12_4	9_6	8_9	9_9	11_0	12_2	14_1	14_7	18_3	14_9	6_6	19_4	23_6	23_6	32_0	34_1	48_5	57_7	69_4	93_0	
16		Rybitwy.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	69_5	59_0	72_5	$?_{70}$	$?_{75}$	$?_{80}$	$?_{85}$	$?_{90}$	94_0	92_8	105_1	68_2	70_9	66_5	64_2	69_6	94_7	119_5	147_9	190_9	
17		Wawelnica.	?	?	?	?	?	109_1	116_4	76_2	87_8	94_3	100_0	106_1	97_4	81_5	111_8	91_1	95_3	112_7	115_9	114_8	135_3	153_0	157_1	148_8	176_1	181_1	221_2	206_4	279_9	259_1	309_0	406_5	
18		Wilków.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	117_5	88_5	95_1	124_1	137_0	122_8	152_3	182_0	169_2	123_0	188_1	223_0	196_1	197_9	240_0	186_9	269_7	319_0	
19		Włostowice.	?	?	?	?	?	24_0	38_0	39_8	25_4	31_5	34_4	31_8	29_2	30_4	39_1	34_5	50_4	69_9	80_6	57_5	116_0	117_8	116_0	113_6	138_4	103_3	135_7	122_2	123_7	125_4	168_1	210_2	
20		Żyżyn.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	28_5	41_0	42_9	45_6	42_1	61_3	40_2	42_9	65_8	59_7	57_9	82_8	106_1	87_8	93_9	113_8	136_9	132_0	128_1	172_6	184_2	206_3	231_9	
		Razem.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1280	1164	1383	1493	1610	1478	1873_1	2015_1	1980_3	1912_5	2257_8	2452_5	2558_5	2474_5	3188_8	3153_5	3970_1	4696_2	
1	VI Janowski.	Annopol.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	144_0	143_8	wydzielono z parafji Świeciechów.
2		Batorz.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	138_2	114_6	74_5	97_3	77_6	61_7	80_5	81_4	107_1	109_3	118_4	99_4	112_5	110_7	149_2	179_3	146_8	160_2	163_1	160_1	210_6	
3		Blinów.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	49_2	62_6	61_2	62_4	56_9	57_6	65_1	53_5	60_3	60_3	67_7	84_3	filjaln. od parafji Potok.
4		Boby.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	40_3	44_4	31_3	35_3	26_9	18_0	28_1	32_0	38_6	38_0	39_1	32_8	41_4	45_0	23_8	46_9	54_2	72_7	83_4	134_9	157_6	210_4	230_0	
5		Boiska.	?	?	?	?	?	?	?	?	13_6	10_0	20_8	19_0	21_4	17_6	29_2	28_3	28_1	33_2	32_3	29_7	38_2	40_3	37_4	28_0	39_4	31_3	34_3	29_4	43_8	55_7	90_9	127_9	
6		Borów.	?	?	?	?	?	?	?	?	43_7	26_5	?	?	?	38_0	54_2	64_2	70_3	84_6	97_3	103_3	79_0	65_4	77_0	65_4	107_0	107_4	106_4	107_4	146_4	130_2	153_1	182_0	
7		Bożawola.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	25_5	28_0	38_9	35_5	$?_{37}$	$?_{38}$	39_3	35_9	36_2	41_4	38_6	47_1	69_1	64_2	70_2	76_0	85_7	filjaln. od parafji Batorz.
8		Dzierzkowice.	?	?	?	37_2	60_4	38_1	68_7	?	52_7	53_7	56_5	49_1	58_1	66_2	71_0	61_3	61_3	79_1	85_9	83_3	74_8	74_7	83_2	79_7	82_7	90_1	108_9	97_7	144_6	148_3	163_9	191_8	
9		Gościeradów.	?	?	?	?	?	?	57_5	35_1	44_0	38_8	44_2	41_7	52_9	42_1	51_2	56_1	52_9	69_1	67_3	74_7	81_0	81_5	72_7	63_2	89_6	97_5	98_5	92_9	121_3	119_5	165_4	202_1	
10		Janów.	?	?	?	?	?	?	?	178_7	173_2	186_0	254_3	263_1	347_5	275_1	256_9	232_5	226_9	318_0	331_9	293_9	315_5	363_5	349_4	361_2	487_5	575_0	644_0	513_4	661_1	643_0	734_7	821_8	
11		Kraśnik.	?	?	?	?	?	186_4	167_6	119_0	103_3	?	?	?	?	?	?	75_4	112_3	129_1	148_4	147_0	174_2	196_9	198_5	150_6	206_1	208_7	250_3	211_7	240_2	263_0	365_7	440_9	
12		Księżomierz.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21_0	25_1	30_0	46_4	58_4	75_4	filjaln. od parafji Dzierzkowice.
13		Modliborzyce.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	60_8	81_1	74_0	79_0	70_8	114_0	84_4	80_4	114_4	130_6	123_2	141_9	166_4	156_6	120_5	148_1	129_0	132_5	120_2	171_9	170_3	241_0	307_6	
14		Popkowice.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34_4	41_5	62_6	60_8	68_2	70_0	82_1	77_6	97_9	114_5	
15		Potok-Wielki.	?	?	66_0	82_9	?	?	?	?	?	?	?	?	80_0	65_4	108_0	?	?	143_5	145_5	106_8	95_4	102_2	100_8	79_8	94_2	103_1	104_8	108_4	141_9	195_7	346_7	408_8	
16		Rrzeczyca.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	$?_{40}$	$?_{40}$	40_3	40_0	47_3	57_3	54_5	58_2	60_7	71_0	50_7	73_7	94_4	123_8	173_6	filjaln. od parafji Potok
17		Swieciechów.	?	?	?	?	?	?	?	33_7	52_9	89_9	82_7	71_3	51_3	59_7	?	?	?	?	107_2	?	?145_0	145_0	156_1	123_6	134_7	133_9	139_1	119_7	166_1	191_0	213_6	165_2	
18		Urzędów.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	46_0	48_1	53_0	49_9	?	50_0	54_5	62_4	68_7	65_2	85_8	78_2	78_0	63_1	79_1	87_0	105_9	103_7	135_7	121_6	134_7	140_1	
19		Wilkołaz.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	69_1	77_6	63_5	81_8	82_6	78_4	93_5	110_3	95_5	109_8	101_9	122_4	126_2	140_7	175_2	
20		Zaklików.	?	?	?	?	?	?	?	30_2	35_4	39_0	41_4	39_8	40_5	31_6	40_7	36_6	34_8	?	48_8	56_2	66_7	81_5	74_9	70_3	100_8	106_0	122_3	131_8	163_7	157_2	209_2	240_5	
21		Zakrzówek.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	(107_0)	107_0	95_6	81_1	136_1	167_1	178_0	142_6	176_7	205_6	250_5	281_0	
		Razem	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1670_2	1659_3	1757_6	1801_0	1894_8	1705_5	9182_2	2318_8	2665_8	2379_3	3051_6	3192_0	4171_1	4774_1	
	Zebranie:																																		
	Lubelski.		?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	**?20296**	**20578**	2049_4	1976_5	2331_6	2410_4	2670_1	2578_2	3319_8	3525_7	4200_6	5368_9	
I	Lubartowski.		?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	652_4	888_2	814_5	878_4	1098_7	1137_4	988_0	1259_0	1324_3	1277_4	1194_4	1337_9	1448_0	1677_5	1608_1	2105_0	2187_5	2506_1	3031_4	
II	Puławski.		?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1873_1	2015_1	1980_3	1912_5	2257_8	2452_5	2558_5	2474_5	3188_8	3153_5	3970_1	4696_2	
III	Janowski.		?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1670_2	1659_3	1757_6	1801_0	1894_8	1705_5	2182_2	2318_8	2665_8	2379_3	3051_6	3192_0	4171_1	4774_1	
IV	Razem 4 dekanaty (powiaty).		?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	6919_9	7221_7	7201_9	6788_9	8109_5	8629_7	9571_9	9040_1	**11665_2**	**12058_7**	**14847_9**	**17870_6**	

Parafja	Rok	Chrztów	Zaślubin	Zejść	UWAGI

Obejmują one,—jak się samo przez się rozumie—jedynie ludność katolicką. —Lata wszakże 1807—1815, w ciągu których złożono na proboszczów obowiązek prowadzenia aktów stanu cywilnego innych wyznań,— obejmują także ludność żydowską.

Nagromadzony materjał ze 150 blisko parafji, wchodzących w skład dyecezji Lubelskiej w obrębie gubernji, jest tak obfitym, że obrabianie jego ograniczyć musiałem do *4 zaledwie zachodnich powiatów* tej gubernji, obejmujących mniej więcej obszar dawnego województwa Lubelskiego (przedrozbiorowego)*). Na tym obszarze mamy obecnie 75 parafji, w tych samych niemal granicach, jakie wykazuje Długosz w swojej „*Liber beneficiorum*", a sprawdzianem czego jest jeszcze „*Spis ludności dyecezji Krakowskiej w r. 1787*" zasłużonego nauce polskiej prof. *Józefa Kleczyńskiego* (Kraków 1894) tej właśnie dyecezji, w obręb której wchodziło dawne (przedrozbiorowe) województwo Lubelskie. — Niektóre regestra sięgają końca XVI wieku jeszcze, jakkolwiek te są bardzo nieliczne; niewiele również zachowało się z pierwszej połowy XVII stulecia; są one wszakże ważnym przyczynkiem i pomocą do odtworzenia całości obrazu zaludnienia kraju w wiekach minionych, bo dają

*) Dodaję „przedrozbiorowego"—bo późniejsze województwo Lubelskie (z czasów pokongresowych) obejmuje obszar dzisiejszej gubernji, do której weszła część województwa Ruskiego. — Nie weszła tu wszakże ziemia Łukowska, — natomiast mieści się tu część ziemi Stężyckiej, dawnego wojewódz. Sandomierskiego.

materjał porównawczy, ułatwiający wyszukanie innych liczb niewiadomych. W regestrach ostatniego stulecia i końca wieku XVIII, wyjątkowe luki uzupełniliśmy przeciętnemi z dziesięcioleci najbliższych*).

W zarysie, który tu podajemy, nie możemy podawać całego materjału surowego, jaki posiadamy w wyciągach z ksiąg parafjalnych,—za każdy rok z osobna. Powiększając objętość niniejszego sprawozdania, nie przyczyniłoby to się jednocześnie do uwypuklenia obrazu tem więcej, że chwilowe wahanie liczb corocznych, mogą być wynikiem bądź przypadków, bądź chwilowych warunków, różnice zaś zbyt wielkie kompensują się często w latach następnych. Dla zestawień niniejszych przeto bierzemy liczby przeciętne z dziesięcioleci, w każdej parafji oddzielnie, o ile zachowały się one w regestrach parafjalnych.

Te przeciętne z dziesięcioleci przedstawia **tablica I.**

Jak widzimy z tablicy powyższej, dane cyfrowe, w miarę posuwania się wstecz wieków, są coraz skąpsze. Mamy przecież w liczbie wykazanych parafji, kilkanaście takich, których regestra sięgają początków XVII wieku i ciągną się nieprzerwanie, lub z małemi tylko przerwami, do czasów dzisiejszych. Z ogólnej liczby 74 (obecnie 75) parafji, jest takich 13. Dla dowiedzenia się, jaką one stanowią cząstkę w liczbie ogólnej narodzonych w 4 dekanatach, musimy je zestawić oddzielnie. Zestawienie to przedstawia **tablica II.**

Z porównania dwóch tablic powyższych okazuje się, że liczbę narodzonych w ciągu 3 blisko stuleci mo-

*) Te domniemane cyfry, są w tablicy zaznaczone znakami zapytania.

Tablica II.

W 13 poniższych parafjach było narodzonych w dziesięcioleciach pomienionych w przecięciu rocznie:

Dziesięciolecia	Dekanat Lubelski			Dekanat Lubartowski			Dekanat Puławski					Dek. Janowski		Razem w 13-u paraf.
	Bełżyce	Chodel	Kiełczew.	Czemiern.	Krasienin	Rudno	Baranów	Gołąb	Kazimierz	Waweln.	Włostow.	Dzierżk.	Kraśnik	
1611-1620	131,5	53,1	14,2	?(166,0)	34,9	?(54)	98,4	?(57)	160,7	?(109)	?(24)	37,2	?(186)	1126,1
21—30	117,0	48,0	9,0	166,5	**37**,3	?(54)	94,0	57,9	154,2	?(109)	?(24)	60,4	?(186)	1173,1
31—40	194,2	53,0	14,2	169,7	26,9	54,5	**111**,4	61,5	**174**,1	109,1	24,0	38,1	**186**,4	12,6,9
41—50	**204**,1	58,7	16,8	**188**,3	27,8	**82**,0	96,6	**70**,4	?(160)	**116**,4	38,0	**68**,7	167,6	**1298**,7
51—60	157,8	67,0	13,3	147,8	26,3	42,0	56,1	**33**,2	?(120)	76,2	39,8	?(60)	119,0	958,5
61—70	146,6	**88**,9	15,9	166,8	26,6	61,0	38,9	42,6	80,4	87,8	**25**,4	52,7	103,3	936,9
71—80	134,2	**67**,8	25,0	158,6	27,2	63,7	47,1	35,6	68,5	94,3	31,5	53,7	?(100)	907,2
81—90	130,3	80,5	23,6	189,6	26,5	58,6	56,3	37,6	68,0	100,0	34,4	56,5	?(100)	961,9
91—1700	87,7	86,0	21,7	?(165,0)	25,6	58,0	32,5	40,7	52,3	106,1	31,8	**49**,1	?(100)	856,5
1701-1710	75,9	89,3	24,7	(?145,0)	27,3	28,0	39,7	?(40)	58,8	97,4	29,2	51,8	?(90)	797,3
11—20	75,8	80,9	31,3	**124**,9	18,9	**24**,2	38,4	?(40)	**49**,0	**81**,5	30,4	66,2	?(90)	**751**,5
21—30	88,4	79,7	32,5	166,6	17,9	43,0	40,9	41,9	66,7	**111**,8	39,1	71,0	?(90)	889,5
31—40	78,8	**71**,7	27,4	136,6	**17**,2	38,2	**27**,1	53,3	77,9	91,1	34,5	61,3	75,4	790,5
41—50	77,2	101,6	26,5	154,7	18,1	48,5	29,7	52,7	78,1	95,3	50,4	61,3	112,3	906,5
51—60	71,7	92,3	**25**,7	170,6	28,6	60,2	38,5	83,2	77,0	112,7	69,9	79,1	129,1	1038,6
61—70	70,6	105,3	33,0	166,1	29,8	76,6	41,0	88,9	97,2	115,9	80,6	85,9	148,4	1135,2
71—80	70,9	107,4	34,8	?(166,0)	26,7	68,2	38,9	80,6	93,8	114,8	57,5	83,3	147,2	1089,9
81—90	85,4	114,3	41,8	?(166,0)	25,8	107,2	41,6	67,4	108,7	135,3	116,0	74,8	174,2	1258,5
91—1800	76,9	135,0	33,7	?(166,0)	23,5	114,4	65,9	80,9	120,7	153,0	117,8	74,7	196,9	1359,4
1801-1810	**49**,5	131,1	22,2	165,1	26,1	150,2	69,6	95,7	128,4	157,1	116,0	83,2	198,5	1392,7
11—20	108,3	106,1	**19**,4	180,3	27,6	117,8	73,7	79,9	99,0	148,8	113,6	97,7	150,6	1322,8
21—30	130,7	119,2	27,0	203,6	32,4	154,2	78,3	127,0	98,2	176,1	138,4	82,7	206,1	1573,9
31—40	116,8	143,9	41,5	256,3	36,8	173,6	77,5	134,7	117,0	181,1	103,3	90,1	208,7	1681,3
41—50	120,1	154,0	50,6	316,3	38,3	218,4	89,6	123,0	115,6	221,2	135,7	108,9	250,3	1942,0
51—60	110,1	162,4	48,0	323,3	34,0	199,5	86,4	135,9	109,0	206,4	122,2	97,7	211,7	1847,6
61—70	133,0	225,9	64,1	407,9	43,2	227,4	98,1	165,7	127,0	279,9	123,7	146,6	240,2	2280,7
71—80	141,2	269,9	77,5	407,2	58,8	270,6	103,9	158,2	134,5	259,1	125,4	148,3	263,0	2417,6
81—90	197,1	324,2	93,0	459,2	78,9	303,2	169,5	174,0	**178**,7	309,0	168,1	163,9	265,7	2884,5
91—1900	**261**,8	367,7	121,5	562,8	101,6	379,4	202,1	211,8	223,2	406,5	210,2	191,8	440,9	3681,3

gliśmy ułożyć z 13 tylko parafji. W pozostałych zaś 62 parafjach brak cyfr z dawniejszych dziesięcioleci nie pozwala wykazać ogólnej liczby urodzonych za cały ten okres czasu.

Mamy jednakże wiarogodne dane co do całości za ostatnie 12 dziesięcioleci.— Porównanie ogólnej cyfry z 74 (75) parafji (tablica I) z takąż cyfrą z 13-tu parafji (tablica II) za cały ten 120 letni okres czasu wykazuje, że druga ma się do pierwszej, jak $1:5,_{08}$. Mając przeto dane z 13 parafji w wiekach poprzednich nie popełniamy grubego błędu, gdy cyfrę wiadomą tych 13 parafji, pomnożywszy przez $5,_{08}$, wypadkową z tego pomnożenia przyjmiemy za liczbę narodzonych na całym rozpatrywanym obszarze.

Tym sposobem otrzymamy szukaną niewiadomą, która wyrazi się następującemi cyframi urodzonycb w 5 dekanatach ziemi Lubelskiej (**tablica III**). Doszedłszy do tych danych, łatwiej już na ich podstawie odszukać liczbę ludności.

Z porównania spisów ludności z danemi statystycznemi o ruchu ludności, przekonać się można, że przez cały niemal wiek XIX stosunek liczby narodzonych do ogółu ludności w gubernji lubelskiej wyrażał się jak 4 do 5 urodzeń na 100 mieszkańców. Mając tedy wiadomą liczbę narodzonych, można odszukać ogólną liczbę mieszkańców (katolików) w każdem z dziesięcioleci. Odszukana na tej podstawie ludność katolicka*) ziemi Lubelskiej wynosiłaby w danych dziesięcioleciach średnio: **tablica IV**

*) Stanowi ona w tych powiatach ogółem 78,7% żydzi 17,2% protestanci 2,2%, prawosławni 1,9% ludności ogólnej. (według spisów ludności z r. 1899).

Tablica III.

Wiek XVII	od 1611—1620 r.	=1126.$_{1}$ × 5,$_{08}$	=5.720,$_{2}$
	„ 1621—1630 „	=1173,$_{1}$ × „	=5.959,$_{3}$
	„ 1631—1640 „	=1216.$_{9}$ × „	=6.181,$_{8}$
	„ 1641—1650 „	=1298,$_{7}$ × „	=6.595,$_{8}$
	„ 1651—1660 „	= 958.$_{5}$ × „	=4.869.$_{18}$
	„ 1661—1670 „	= 936,$_{9}$ × „	=4.759,$_{45}$
	„ 1671—1680 „	= 907.$_{2}$ × „	=4.608,$_{57}$
	„ 1681—1690 „	= 961.$_{9}$ × „	=4.886,$_{45}$
	„ 1691—1700 „	= 856.$_{5}$ × „	=4.351,$_{02}$
Wiek XVIII.	„ 1701—1710 r.	= 797,$_{3}$ × 5,$_{08}$	=4.050,$_{28}$
	„ **1711—1720** „	= **751**,$_{5}$ × „	=**3.817**.$_{62}$
	„ 1721—1730 „	= 889,$_{5}$ × „	=4.518,$_{65}$
	„ 1731—1740 „	= 790.$_{5}$ × „	=4.015,$_{74}$
	„ 1741—1750 „	= 906,$_{5}$ × „	=4.605,$_{02}$
	„ 1751—1760 „	=1038,$_{6}$ × „	=5.276.$_{08}$
	„ 1761—1770 „	=1135.$_{2}$ × „	=5.766.$_{81}$
	„ 1771—1780 „	=1089,$_{9}$ × „	=5.536,$_{69}$
i wiadome dokładnie	„ 1781—1790 „	—	=6.919,$_{90}$
	„ 1791—1800 „	—	=7.221.$_{70}$
Wiek XIX.	„ 1801—1810 „	—	= 7.201,$_{90}$
	„ 1811—1820 „	—	= 6.788,$_{90}$
	„ 1821—1830 „	—	= 8.109,$_{50}$
	„ 1831—1840 „	—	= 8.629,$_{70}$
	„ 1841—1850 „	—	= 9.571,$_{90}$
	„ 1851—1860 „	—	= 9.040.$_{10}$
	„ 1861—1870 „	—	=11.665.$_{20}$
	„ 1871—1880 „	—	=12.058,$_{70}$
	„ 1881—1890 „	—	=14.847.$_{90}$
	„ 1891—1900 „	—	=17.870,$_{60}$

narodzonych w przecięciu rocznie.

Tablica IV.

Stulecie	Dziesięciolecia	Ogół ludności katolickiej	Średnio głów	W ciągu 10 lecia		Średni roczny		(**) Stosunek w % do Dziesięciol. 1641 — 1650
				przyb. %	ubyło %	przyr. %	ubytek %	
XVII	1611—1620	111411 do 143014	129712	?	?	?	?	86,5 %
	21— 30	119187 — 139034	134110	4,7 %		0.47 %	—	90,1
	31— 40	123636 — 154545	139090	3.8		0 38	—	93,4
	41— 50	**131917 — 165646**	**148781**	6,5		0 65	—	**100**,0
	51— 60	97305 — 121631	109468	—	26,3 %	—	2.63	73,6
	61— 70	95188 — 118987	107086	—	1.8	—	0,18	72,0
	71— 80	92171 — 115213	103692	—	3.9	—	0,39	69,6
	81— 90	97728 — 122260	109994	5,5	—	0,55	—	73,9
	91—1700	87020 — 108775	97897	—	11,0	—	1,10	65,8
XVIII	1701—1710	81005 — 101256	91130	—	6,2	—	0.62	61,2
	11— 20	**76352 — 95440**	**85896**	—	6.6	—	0,66	57,7
	21— 30	90394 — 112771	101692	18.8	—	1.88	—	68,3
	31— 40	80314 — 100392	90353	—	10,9	—	1,09	60,7
	41— 50	92099 — 115114	103404	14.4	—	1.44	—	69.4
	51— 60	105521 — 131901	118711	15,3	—	1,53	—	79,8
	61— 70	115336 — 144170	129750	9,3	—	0,93	-	87,2
	71— 80	109373 — 136716	123044	—	4.6	—	0.46	82,7
	81— 90	138398 — 172997	155697	24,4	—	2.44	—	104.6
	91—1800	144434 — 180542	162488	5,9	—	0.59	—	109,2
XIX	1801—1810	144038 — 180047	162042	—	0.6	—	0.06	108,9
	11— 20	**135778 — 169722**	**152750**	—	6.10	—	0,61	**102**,6
	21— 30	162190 — 202737	182463	26,3	—	2.63	—	122,6
	31— 40	172594 — 215742	194168	1,0	—	0.10	—	130,5
	41— 50	191438 — 239297	215367	5,6	—	0.56	—	146,7
	51— 60	180802 — 226003	203402	—	6,5	—	0.65	136,7
	61— 70	233304 — 291630	262467	29,0	—	2,90	—	176,4
	72— 80	241174 — 301567	271370	3.5	—	0,35	—	182,4
	81— 90	296978 — 371222	334100	23,2	—	2,32	—	224,5
	91—1900	357412 — 446765	402044	20,4	—	2,04	—	270,2

Przy pomocy pewnego porównania, możemy dojść która z trzech cyfr, wykazujących **ludność ogólną**, jest najbliższą prawdy.

Według danych, zebranych w „**Opisie Statystycznym gubernji Lubelskiej**“ ludność katolicka wszystkich wymienionych powyżej 4 powiatów, wraz z miastem Lublinem i miastami powiatowemi, wynosiła:*)

w r. 1871 - ·231.497 głów
„ „ 1899 —437.061 „

Przeciętna obu tych cyfr wynosi 334279 głów, gdy **średnia** przeciętna powyższej tablicy z 3 ostatnich dziesięciol.=335838 głów; różnica więc między temi liczbami wynosi zaledwie 0,4%.

Średnią zatem wypadkową należy przyjąć, jako najbliższą prawdy, czego potwierdzenie dają nam krańcowe cyfry ze spisów ludności 1871—1899, gdy krańcowe wyszukane rachunkiem wyrażają się liczbą 241.174 i 446.765 głów. Mamy w nich jakby sprawdziany wszystkich powyższych obliczeń, sprawdziany, dowodzące, że podstawy przyjęte do tych obliczeń, miały słuszne uzasadnienie.

Widzieliśmy w tablicy IV, jak raptownie, bo na 73,6% dziesięclolecia poprzedniego zmniejszyła się ludność na terytorjum ziemi lubelskiej w 6-em dziesięcioleciu XVII wieku. Przełomowym tu rokiem był rok 1656, a lata następne pogarszały stan ten coraz bar-

---

*) Opis Statystyczny gub. Lubelskiej 1901 str. 148 i 149.

dziej,—doprowadziwszy zaludnienie tej części kraju do minimum w drugiem dziesięcioleciu XVIII wieku, kiedy zaszła ona do 57,8% tej, jaką mieliśmy w połowie wieku XVII.

Przyczyny tego szukać trzeba w najazdach szwedzkich, jak niemniej w wojnach domowych; — kiedy zarówno najeźdźca, jak i krajowy przeciwnik polityczny, niszczyli mienie, należące do stronnika innego obozu*); kiedy spalone wsie i miasta, wypędzały ludność na koczowiska leśne,—gdzie wśród chłodu i głodu — ginęła dziatwa z chorób i braku pożywienia.

Zaledwie pod koniec XVIII stulecia dochodziliśmy do tej liczby ludności, jaką mieliśmy w połowie wieku XVII, a cały ten okres 170 letni był co do przyrostu ludności dla kraju straconym, i jakby wykreślony z jego rozwoju.

To wyludnienie kraju w drugiej połowie XVII wieku, ciągnące się przez cały niemal wiek XVIll, było źródłem ówczesnego naszego ubóstwa i naszej słabości ekonomicznej i politycznej; było przyczyną klęsk, jakie kraj nasz dotknęły;—przyczyna, z której dziejopisowie nasi nie zdają sobie jeszcze dostatecznie sprawy, — dla tego może, że jej nie znali.

Jeżeli zjawiska podobne powtórzyly się na większym obszarze kraju, wnioski powyższe tem silniej przemawiać będą za słusznością wypowiedzianych uwag.

---

*) Nasze stronnictwa polityczne, zwalczające się wzajemnie, powinnyby tu szukać przestrogi dla siebie; otworzyłyby się może im oczy na to, że szkoda wyrządzona rodakowi, chociaż chwilowemu przeciwnikowi politycznemu, — jest szkodą, wyrządzoną własnemu społeczeństwu; osłabia ono bowiem nietylko przeciwnika, ale cały organizm narodowy.

Tablica VI.

Na 100 urodzonych w ciągu całego XIX stulecia w parafji	umierało	Na 100 urodzin w latach. 1801—1850 umierało	1751—1900 umierało
Dek Lubelski			
1 Czerniejów	66_{66}	80_1	53_1
2 Biskupice	66_{98}	68_1	65_9
3 Wojciechów	69_{27}	76_5	62_0
4 Chodel	69_{75}	82_0	57_5
5 Bystrzyca	69_{88}	76_6	61_3
6 Bychawka	70_{24}	73_7	66_7
7 Matczyn	70_{44}	76_8	63_9
8 Kiełczewice	70_{96}	75_3	66_5
9 Bełżyce	71_{94}	81_5	62_6
10 Abramowice	72_{52}	85_2	60_6
11 Bychawa	72_{77}	73_8	71_7
12 Krzczonów	72_{88}	85_1	65_6
13 Mełgiew	73_{02}	83_1	62_8
14 Ratoszyn	73_{63}	85_6	51_6
15 Piaski	74_{28}	82_2	66_9
16 Krężnica	78_{18}	91_8	64_5
17 Konopnica	79_{92}	85_4	74_4
18 Niedźwica	81_{65}	95_8	70_1
19 Zemborzyce	82_{68}	96_9	68_5
20 Kalinowszczyzn	97_{45}	100_0	94_8
21 Lublin	113_{37}	121_1	105_5
w całym dekanacie	77_{27}	81_5	72_9
Dek. Lubartowski			
1 Rudno	59_{27}	51_0	67_5
2 Miechów	64_{13}	64_9	63_3
3 Krasienin	67_{84}	73_5	62_1
4 Firlej	68_{17}	69_1	67_0
5 Kijany	72_{22}	77_4	67_0
6 Kamionka	72_{85}	77_5	67_8
7 Lewartów	75_{47}	78_6	72_4
8 Syrniki	76_{93}	80_4	73_4
9 Łęczna	83_{82}	85_1	83_5
10 Dys	85_{74}	97_9	73_4
11 Czemierniki	90_{56}	106_2	74_9
w dekanacie	75_{25}	80_2	70_2
Dek. Puławski			
1 Baranów	66_{87}	66_5	67_3
2 Wilków	68_{66}	64_5	72_8
3 Piotrowin	70_{95}	77_6	65_4
4 Żyżyn	72_{13}	72_0	72_2
5 Karczmiska	73_{33}	74_4	72_2
6 Bochotnica	73_{82}	81_5	66_0
7 Opole	74_{19}	82_2	66_2
8 Wawelnica	76_{14}	85_7	66_6
9 Bobrowniki	76_{28}	81_5	71_1
10 Końskowola	76_{62}	80_5	72_7
11 Markuszów	76_{66}	83_5	69_9
12 Klementowice	77_{39}	93_3	61_5
13 Gołąb	77_{78}	85_1	70_4
14 Kazimierz	77_{95}	89_0	66_8
15 Garbów	79_{60}	88_5	70_7
16 Karów	79_{80}	83_1	76_5
17 Rybitwy	80_{12}	85_5	74_7
18 Prawno	84_{15}	94_5	73_7
19 Włostowice	85_{52}	90_7	80_1
w dekanacie	76_{16}	82_5	69_2
Dek. Janowski			
1 Boby	59_{09}	56_0	62_2
2 Blinów	61_{52}	60_3	62_6
3 Zaklików	62_{71}	72_0	53_4
4 Boża-Wola	65_{53}	75_2	56_0
5 Modliborzyce	67_{49}	74_3	60_6
6 Wilkołaz	68_{15}	72_5	63_9
7 Popkowice	69_{29}	73_5	65_1
8 Dzierzkowice	69_{89}	67_6	72_2
9 Batorz	72_{70}	72_9	72_5
10 Boiska	72_{80}	81_5	65_1
11 Potok-Wielki	73_{41}	78_1	68_7
12 Świeciechów.	73_{88}	72_0	75_7
13 Rzeczyca	74_{92}	81_0	68_8
14 Urzędów	76_{24}	81_9	70_6
15 Gościeradów	76_{87}	83_9	69_9
16 Janów	78_{48}	85_6	71_4
17 Zakrzówek	80_{06}	84_2	75_9
18 Borów	80_{32}	89_9	70_7
19 Kraśnik	82_{67}	87_0	78_3
w dekanacie	74_{13}	79_8	68_6

Materjał co do ruchu ludności u nas w wiekach minionych, wydobyty z ukrycia ksiąg parafjalnych, wykazuje jeszcze **stopień śmiertelności** w różnych parafjach i w różnych okresach czasu; materjał ciekawy nietylko dla badacza przeszłości, ale także mający aktualne i dzisiaj znaczenie dla wszystkich mieszkańców badanej części kraju. Jest on bowiem poniekąd probierzem zdrowotności danej okolicy; a wykazując nadmierną tu i owdzie śmiertelność, wskazuje zarazem, gdzie hygiena ma najpilniejsze do spełnienia zadanie, aby tej nadmiernej śmiertelności zapobiedz na przyszłość.

W wykazie szczegółowym, pojedyńczemi laty, spotykamy owe lata wielkiej śmiertelności, będące wynikiem wojen, lub epidemji. Niejednokrotnie jednak ubytek nadmierny jednego roku, pokrywa mniejsza śmiertelność lat następnych. Bywają przecież tak wielkie klęski śmiertelności, że w ciągu całego dziesięciolecia nie dają się zażegnać,—a rezultat ruchu ludności z dziesięciolecia wykazuje albo zupełną stagnację w naturalnym przyroście ludności, albo nawet jej zmniejszenie.

Obraz śmiertelności w poszczególnych parafjach przedstawiam w stosunku do liczby narodzonych w każdem poszczególnem dziesięcioleciu—biorąc za podstawę liczbę 100 dla narodzonych. Na 100 zatem urodzonych w danem dziesięcioleciu w parafji, było w tymże czasie zmarłych: **Tablica V***.

---

*) Cyfry śmiertelności, zebrane po parafijach z lat dawniejszych, są jeszcze skąpsze, niż cyfry narodzonych. Ztąd też wykaz ten ograniczyć musimy z konieczności do krótszego okresu czasu tem więcej, że różnorodność warunków miejscowych różnych parafji nie pozwala tu stosować metody, jakiej mogliśmy użyć przy dochodzeniu liczby urodzonych z lat niekompletnych.

Widzimy z tej tablicy, że najobfitszym w zejścia był okres pomiędzy 1851—1860 rokiem. Były to lata cholery, która grasowała w ziemi lubelskiej 1854 i 1855 roku. Obfite żniwo śmierci zbierał rok 1813 i 1814, co uwydatniło się również podniesieniem procentu śmiertelności w 2-giem dziesięcioleciu minionego wieku. Najlepiej zaś w ciągu całego XIX stulecia przedstawiają się lata od roku 1881—1890; wogóle zaś druga połowa tegoż stulecia wykazuje mniejszą śmiertelność, niż ją spotykamy w pierwszej połowie onego, — z czego widzimy, że pod względem średniej długości życia idziemy coraz ku lepszemu.

Ale różnice stopnia śmiertelności zachodzą nietylko co do różnych okresów czasu; uwydatniają się one jeszcze bardzo wyraźnie pod względem terytorjalnym. Nie mówiąc o miastach, które ściągają liczną ludność, urodzoną na wsi, szukającą zajęcia w mieście i kończącą tu zwykle żywot; w okręgach (parafjach) nawet czysto wiejskich, spotykamy znaczne bardzo różnice, które wytłómaczyć się dają stopniem zdrowotności danej okolicy. Zauważyć można, że parafje, obejmujące niziny nadrzeczne, o wiele przewyższają śmiertelnością okręgi, leżące na miejscach bardziej wyniesionych i względnie suchszych. Przeciętna śmiertelność za lat 100 w każdej poszczególnej parafji, oznaczona na tablicy VI, wykazuje te różnice. Poniżej szeregujemy je w następującem stopniowaniu, zaczynając od najkorzystniej położonych w każdym powiecie z osobna: **Tablica VI**.

W parafji Rudno (dekanatu Lubartowskiego) śmiertelność w drugiej połowie XIX wieku powiększyła się, w porównaniu z pierwszą połową tegoż stulecia. To

Tablica V.

Liczba parafii	Dekanat	Parafja	na 100 urodzonych w dziesięcioleciach poniższych umierało:															Przeciętna śmiertelność od r. 1801—1900	UWAGI:
			WIEK XVIII					WIEK XIX											
			1751 do 1760	1761 do 1770	1771 do 1780	1781 do 1790	1791 do 1800	1801 do 1810	1811 do 1820	1821 do 1830	1831 do 1840	1841 do 1850	1851 do 1860	1861 do 1870	1871 do 1880	1881 do 1890	1891 do 1900		
1	I Lubelski.	Abramowice.	? 35,1	69,6	101,5	114,9	**106,2**	81,1	91,4	91,7	86,4	70,5	90,2	51,7	47,1	59,6	55,7	72,5	
2		Bełżyce.	? 31,6	41,1	52,9	98,8	75,4	70,0	69,5	82,8	94,0	90,8	97,1	51,6	53,6	59,0	51,0	71,9	
3		Biskupice.	42,0	65,0	58,3	64,1	98,5	90,0	77,5	68,5	62,2	42,1	98,5	48,1	60,5	65,6	56,8	66,9	
4		Bychawa.	32,7	34,3	50,8	69,4	84,6	93,2	80,0	52,5	65,1	78,5	**107,1**	63,4	63,7	66,1	58,1	72,7	
5		Bychawka.	?	?	?	83,2	81,5	62,0	82,3	76,5	68,1	79,7	**112,3**	54,5	62,7	55,0	49,3	70,2	
6		Bystrzyca.	?	?	55,2	85,5	95,5	93,5	96,2	78,2	70,5	44,5	69,5	53,9	53,5	73,4	65,6	69,8	
7		Chodel.	45,4	46,7	81,4	85,8	97,6	78,2	**100,1**	76,4	78,4	77,0	69,7	49,3	62,6	56,2	49,6	69,7	
8		Czerniejów.	? 20,0	31,1	34,1	40,6	52,6	75,1	**134,4**	64,9	62,1	64,2	52,1	55,8	53,3	54,7	49,8	66,6	
9		Kalinowszczyzn.	?	50,4	67,4	91,5	88,9	?	**101,3**	70,1	**102,5**	**126,3**	**104,5**	91,6	98,3	91,5	88,2	97,4	
10		Kiełczewice.	41,2	37,6	55,7	54,3	77,1	86,9	71,6	60,4	79,3	78,3	**111,2**	57,2	51,9	64,5	48,0	70,9	
11		Konopnica.	?	61,7	89,1	94,4	**113,0**	58,9	91,1	85,9	99,8	91,2	**116,3**	72,5	66,4	58,6	58,5	79,9	
12		Krężnica.	?	?	?	?	87,5	95,5	**107,7**	77,3	95,6	82,9	99,7	51,2	58,0	57,4	56,5	78,1	
13		Krzczonów.	62,8	58,9	82,1	84,3	99,1	78,4	94,0	73,5	87,3	67,4	93,5	61,0	51,9	64,9	56,9	72,8	
14		Lublin.	?	? 56,3	**102,7**	96,5	**105,2**	**101,5**	**107,8**	**118,4**	**136,3**	**141,5**	**157,8**	106,0	94,0	88,8	81,6	**113,3**	od r. 189. 2 parafie.
15		Matczyn.	40,7	45,1	49,0	50,4	85,8	89,8	**110,3**	53,5	59,3	71,9	86,7	58,6	60,0	63,9	50,3	70,4	
16		Mełgiew.	?	?	?	?	67,4	91,4	93,2	86,1	90,2	54,6	65,0	53,5	69,4	65,1	60,7	73,0	
17		Niedrzewica.	51,9	58,7	45,1	54,3	93,3	?	96,2	81,3	80,7	**125,3**	**107,3**	58,0	66,0	63,2	56,0	81,5	
18		Piaski.	32,9	48,3	41,9	66,2	90,6	62,7	92,8	88,2	90,7	76,5	**101,9**	58,2	63,1	62,0	49,7	74,4	
19		Ratoszyn.	? 36,7	99,1	98,2	68,5	87,7	90,9	**111,0**	66,9	88,2	71,0	83,0	59,9	56,3	61,1	48,1	73,6	
20		Wojciechów.	? 29,0	50,9	65,1	89,6	92,2	77,2	83,5	65,8	86,2	69,9	91,8	54,3	57,4	56,4	50,2	69,2	
21		Zemborzyce.	?	?	?	?	75,5	**102,5**	**114,0**	78,9	87,2	**101,9**	**101,4**	70,1	55,9	64,5	50,4	82,6	
	przeciętnie w	dekanacie	?	?	?	?	92,7	72,4	94,2	73,6	87,0	80,6	**102,5**	65,9	67,0	67,8	61,7	74,23	
1	II Lubartowski	Czemierniki.	?	48,9	?	?	?	**134,9**	**115,2**	**101,0**	99,1	80,8	**110,6**	63,0	67,5	70,1	63,4	90,5	
2		Dys.	66,5	89,1	99,6	88,3	**103,6**	**103,9**	**125,5**	88,9	84,7	86,7	**116,8**	64,7	59,2	72,2	54,8	85,7	
3		Firlej.	? 20,3	? 16,5	? 24,2	? 23,9	55,0	73,7	76,9	68,9	50,9	76,1	85,9	60,9	61,2	64,8	62,4	68,1	
4		Kamionka.	65,6	62,3	56,5	69,1	69,2	77,0	78,4	69,3	79,2	83,9	94,4	65,6	68,2	60,7	50,3	72,8	
5		Kijany.	47,5	43,3	46,1	47,5	80,2	69,2	82,9	85,2	74,2	75,4	94,2	54,6	64,7	62,6	59,2	72,2	
6		Krasienin.	65,3	55,0	55,4	78,7	74,0	40,9	87,6	80,0	83,4	75,9	91,2	76,0	50,2	46,5	46,7	67,8	
7		Lewartów.	? 23,9	? 26,1	? 21,5	? 23,1	77,8	87,0	77,8	75,5	74,0	78,6	**117,3**	61,6	65,3	61,1	56,6	75,4	
8		Łęczna.	?	?	?	?	? 38,7	48,6	69,7	83,9	**132,1**	86,3	**136,7**	78,2	78,8	62,1	61,8	83,8	
9		Łuszczów.	?	?	?	?	?	?	68,0	60,0	?	?	?	?	?	?	?	?	
10		Michów.	?	? 24,6	45,9	58,4	69,3	66,2	64,5	58,5	63,2	72,3	77,2	61,6	53,1	64,2	60,5	64,1	
11		Rudno.	?	? 35,5	45,6	92,0	99,0	55,9	59,0	62,4	46,8	30,9	79,5	73,9	59,8	65,6	58,9	59,2	
12		Syrniki.	50,0	47,4	71,7	70,3	78,8	65,1	92,8	75,3	85,2	83,8	**105,7**	63,6	71,1	66,6	60,1	76,9	
	przeciętnie w	dekanacie	?	?	?	?	84,3	81,3	87,1	79,4	79,4	74,1	**101,1**	62,7	64,2	64,5	58,7	72,30	
1	III Puławski.	Baranów.	64,7	30,5	57,0	74,0	59,0	46,8	82,5	56,1	75,5	71,3	**108,4**	51,3	61,0	59,9	55,9	66,87	
2	(dawniej Kazi-	Bobrowniki.	53,7	51,3	60,1	64,5	72,4	70,8	77,1	85,3	82,1	91,9	**119,3**	51,0	61,2	69,0	55,1	76,28	
3	mierski).	Bochotnica.	49,1	73,5	73,9	71,5	69,9	82,3	81,9	69,2	87,6	86,0	92,8	55,9	66,7	62,7	53,1	73,82	
4		Garbów.	85,3	75,4	89,3	87,4	59,4	95,0	82,4	84,5	97,6	82,9	**111,0**	58,8	64,1	60,3	59,4	79,60	
5		Gołąb.	68,4	55,6	86,7	**111,6**	**112,3**	86,7	95,9	63,5	81,1	98,6	**107,5**	60,0	65,9	57,5	61,1	77,78	
6		Karczmiska.	50,5	47,6	63,7	65,4	77,7	73,5	74,3	62,8	78,5	83,2	**113,0**	54,0	65,7	67,9	60,4	73,33	
7		Kazimierz.	83,2	84,4	91,6	95,7	90,5	89,8	92,2	75,4	96,7	91,0	**110,3**	55,8	57,5	55,6	55,1	77,95	
8		Klementowice.	?	82,7	76,0	54,9	61,7	83,8	**116,3**	88,1	98,9	79,6	84,7	65,3	48,8	53,7	54,7	77,39	
9		Kluczkowice.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71,2	69,7	55,4	47,0	?	wydziel. z parafii Opole
10		Końskowola.	75,6	78,4	71,3	80,9	83,0	88,3	72,5	82,3	82,8	76,7	**108,4**	71,3	66,2	60,6	57,1	76,62	
11		Kurów.	?	?	?	69,9	72,7	75,0	90,1	76,3	89,0	85,0	**116,3**	70,0	67,5	65,5	63,3	79,80	
12		Markuszów.	75,2	84,2	78,7	80,9	92,0	85,0	82,2	74,2	77,5	98,3	97,0	58,4	65,7	68,3	60,0	76,66	
13		Opole.	74,8	67,9	65,5	74,9	70,6	83,2	90,2	70,3	82,6	84,7	**106,5**	52,9	61,7	56,5	53,3	74,19	
14		Piotrawin.	63,7	70,0	71,4	75,7	72,3	?	**102,7**	61,4	71,1	76,4	94,6	53,9	63,5	60,4	54,6	70,95	
15		Prawno.	66,4	75,9	82,3	56,8	64,4	**101,5**	95,3	76,2	86,0	**113,7**	**123,5**	62,9	64,1	68,1	50,2	84,15	
16		Rybitwy.	?	?	?	92,4	95,7	94,9	63,2	63,4	84,6	**121,5**	**110,4**	66,6	71,9	66,9	57,8	80,12	
17		Wawelnica.	54,6	80,2	98,6	89,7	90,2	85,9	88,0	72,8	92,7	89,0	95,6	56,4	65,3	63,2	52,5	76,14	
18		Wilków.	? 37,0	47,9	69,9	47,6	53,7	59,0	45,1	55,8	80,9	81,6	**109,8**	66,5	60,9	66,2	60,8	68,66	
19		Włostowice.	65,2	44,4	56,3	68,7	81,6	84,4	83,0	85,9	**119,6**	80,8	**110,6**	73,7	80,5	71,7	65,0	85,52	
20		Żyżyn.	51,4	51,4	85,0	73,5	77,8	78,0	72,2	66,8	67,9	75,3	**114,0**	64,3	59,3	60,3	63,2	72,13	
	przeciętnie w	dekanacie	?	?	?	?	79,5	82,1	84,3	74,3	86,2	85,3	**106,6**	60,8	64,5	57,2	57,3	72,56	
1	IV Janowski.	Annopol.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45,1	47,2	?	wydziel. z par Swieciech
2		Batorz.	?	?	?	?	81,5	80,6	80,6	63,8	76,7	62,7	**103,0**	63,3	59,9	72,8	63,6	72,70	
3		Blinów.	?	?	?	80,5	53,2	53,4	67,0	46,0	65,6	69,4	81,5	61,2	54,0	65,1	51,1	61,52	
4		Boby.	57,3	55,3	52,6	96,0	89,4	50,9	66,0	37,7	49,5	75,7	**101,1**	53,5	61,3	50,1	45,1	59,09	
5		Boiska.	59,0	40,5	46,4	69,6	77,9	83,4	**114,3**	63,1	73,8	73,0	93,2	52,0	68,8	53,9	52,5	72,81	
6		Borów.	64,2	61,7	68,9	79,1	89,4	82,6	85,9	76,1	93,9	**111,3**	91,9	67,3	93,6	56,7	43,9	80,32	
7		Bożawola.	? 37,0	60,6	?	?	70,2	71,3	80,0	78,7	79,8	66,4	54,8	59,4	52,7	60,1	53,1	65,53	
8		Dzierzkowice.	30,9	32,9	30,1	33,1	69,8	55,2	66,6	86,5	98,5	31,1	**101,8**	68,5	70,2	68,1	52,4	69,89	
9		Gościeradów.	54,1	68,8	89,5	84,4	79,6	94,2	60,7	72,9	94,7	97,0	**100,5**	61,9	79,1	57,1	50,6	76,87	
10		Janów.	?	58,9	65,7	69,2	88,0	98,3	84,2	70,6	89,7	85,1	**106,5**	63,7	79,4	44,6	62,7	78,48	
11		Kraśnik.	81,0	68,8	75,8	84,1	96,3	97,0	87,6	75,1	86,0	89,5	**137,3**	61,1	70,6	60,4	62,1	82,67	
12		Księżomierz.	?	?	?	?	?	?	?	?	?	90,5	86,9	48,0	65,1	60,6	54,2	?	
13		Modliborzyce.	61,4	74,2	78,3	76,7	78,8	91,4	72,6	71,2	63,3	73,1	81,2	52,6	63,6	52,8	53,1	67,49	
14		Popkowice.	?	?	?	?	?	70,4	**114,2**	73,3	57,4	52,2	76,4	58,4	68,8	63,7	58,1	69,29	
15		Potok-Wielki.	77,3	87,6	**109,1**	?	?	66,2	74,9	78,6	85,3	85,4	97,5	63,9	71,3	61,9	49,1	73,41	
16		Rzeczyca.	?	?	**100,0**	?	84,5	82,0	81,1	63,9	76,3	**101,8**	**115,8**	56,7	64,1	60,6	46,9	74,92	
17		Swieciechów.	?	67,9	?	?	90,9	69,1	63,1	37,7	79,5	**109,9**	**123,5**	66,6	66,5	64,2	57,9	73,88	
18		Urzędów.	?	?	57,0	85,3	95,3	85,9	82,9	68,6	87,2	84,8	88,9	67,5	78,6	63,3	54,7	76,24	
19		Wilkołaz.	?	?	?	?	48,4	44,1	57,9	80,9	98,9	79,9	86,7	62,0	57,7	59,5	53,9	68,15	
20		Zaklików.	?	59,0	68,3	?	86,7	71,9	77,8	64,7	77,2	68,4	68,2	38,4	56,9	52,2	51,4	62,71	
21		Zakrzówek.	?	?	?	?	88,1	75,7	**104,5**	59,6	95,4	85,7	**129,6**	64,8	68,4	62,6	54,3	80,06	
	przeciętnie w	dekanacie	?	?	?	?	84,4	80,3	79,4	69,9	85,4	83,2	**101,0**	60,2	70,1	56,7	55,1	70,75	
	Zebranie:																		
I	Lubelski.		?	?	?	?	92,7	72,4	94,2	73,6	87,0	80,6	**102,5**	65,9	67,0	67,8	61,7	74,23	
II	Lubartowski.		?	?	?	?	84,3	81,3	87,1	79,4	79,4	74,1	**101,1**	62,7	64,2	64,5	58,7	72,30	
III	Puławski.					?	79,5	82,1	84,3	74,3	86,2	85,3	**106,6**	60,8	64,5	57,2	57,3	72,56	
IV	Janowski.		?	?	?	?	84,4	80,3	79,4	69,9	85,4	83,2	**101,0**	60,2	70,1	56,7	55,1	70,75	
	Razem 4 deka	naty (powiaty).	?	?	?	?	85,2	78,9	86,2	74,3	84,5	80,8	**102,8**	62,4	66,4	61,5	58,2	72,52	

samo zjawisko spostrzegamy w parafjach: Baranów, Wilków i Żyżyn (dekanatu Puławskiego), oraz w parafjach: Boby, Blinów, Dzierzkowice i Świeciechów (dekanatu Janowskiego). Wszędzie indziej **śmiertelność zmniejszyła się**, niekiedy znacznie, jak to widać z liczb ogólnych dekanatów.

Z wieków poprzednich nie posiadamy kompletu regestrów śmiertelności, jak się to uwydatniło już na tablicy V. W tych jednakże parafjach, w których regestra te się zachowały, można odszukać wiadomości o niezwykłej śmiertelności w niektórych latach. Do takich lat klęskowych zaliczyć należy: rok 1737, w którym śmiertelność doszła 212% przeciętnej śmiertelności dekanatu z całego dziesięciolecia, włączając w to i rok klęskowy; rok 1747, przy śmiertelności, odpowiadającej 189% średniej z dziesięciolecia i następnie lata: 1769, 1775, 1782, 1793, 1794, 1795 w wieku XVIII; w wieku XIX lata: 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814 (161% średniej), 1826, 1827, 1831 (188% średniej z dziesięciolecia), 1832, 1847 (140%), 1848 (132% (lata głodu); potem lata straszliwej epidemji cholery: 1854 (156%), a nadewszystko rok 1855, gdzie śmiertelność przy przeciętnej 294%, w dekanacie Puławskim w parafjach niektórych dochodziła 300—500% zwykłej śmiertelności, a do 560 zejść na 100 urodzonych w parafji w ciągu tegoż roku (Swieciechów). Rok 1863 zaznaczył się podniesieniem śmiertelności na 129% przeciętnej; więcej umierało w r. 1867 (139%). Cholera 1873 zapisała się zwiększoną śmiertelnością do 186% średniej z dziesięciolecia w powiatach, gdy ostatnia — w latach 1893 i 1894—wyraziła się zaledwie w 115—

117% przeciętnej śmiertelności w dziesięcioleciu całych powiatów. Z wykazania lat klęskowych widzimy zarazem, że jedne były następstwem wojen, inne następstwem epidemji, które znów niejednokrotnie były spowodowane głodem, jaki sprowadzało na okolice zniszczenie dobytku przez strony walczące—spaleniem wsi i miast, zmuszającem ludność do tułaczki lub koczowania w niezabezpieczonych od chłodu i wilgoci legowiskach.

Nie wyzyskaliśmy jeszcze jednej rubryki wykazów parafjalnych, mianowicie rubryki **związków małżeńskich**. Z zestawienia cyfr, jakie mamy w wyciągach z tych regestrów, okazuje się, że na 100 urodzonych w dekanacie w ciągu XIX-go stulecia,—zawarto małżeństw:

w dekanacie Lubelskim .	23,02	małżeństw,
„ Lubartowskim	22,18	„
„ Puławskim .	21,16	„
„ Janowskim .	21,46	„
średnio .	21,95	małżeństw.

Na jedno tedy zawarte małżeństwo przypada dzieci:

w dekanacie Lubelskim . .	4,34	dzieci,
„ Lubartowskim .	4,50	„
„ Puławskim . .	4,72	„
„ Janowskim . .	4,66	„
średnio , .	4,55	„

licząc w to i dzieci nieślubne, które według statystyki ubiegłego stulecia wynoszą około 3% wszystkich noworodków w gubernji *), co uwzględniwszy, otrzymamy na dzieci, urodzone z małżeństw, w przecięciu 4,41 na 1 małżeństwo.

*] Opis statystyczny gub. Lubelskiej 1901 str. 112 i 119 W ostatniem dziesięcioleciu XIX wieku na jedno małżeństwo w **całej** gubernji Lubelskicj przypadało 5,05 urodzeń.

Obliczyliśmy powyżej, że na 100 głów ludności przypadało 4,5 urodzeń w przecięciu rocznie. Przyjmując za podstawę obliczeń dalszych wykrytą poprzednio liczbę ludności—wypadnie na 100 mieszkańców wyznania katolickiego:

małżeństw 1,01 corocznie
zejść . . 3,06 „

a przewyżka urodzeń nad zejściami wynosi 1,44% rocznie*)

Wyciągi, dopełnione w ten sposób z dawnych akt kościelnych, odsłoniły nam nieco jedno ze zjawisk życia naszej przeszłości. Zasobność kraju w ludzi, lub brak ich, nie pozostawały i nie mogły pozostać bez wpływu na życie jego ekonomiczne; bo ludność ta właśnie stanowiła podstawę tego bytu ekonomicznego,— który znów tworzy fundament życia politycznego. Zdobywamy w ten sposób dokumenta faktyczne; materjał, na podstawie którego niejedno niewytłómaczone dotąd zjawisko dziejów naszych znajdzie należyte wyjaśnienie.

Dołączona **tablica VII** ułatwia orjentowanie się w zaszłych zmianach liczby zaludnienia tej części kraju. Prawdopodobnie jest ona miarodajną dla innych jego części, i badania podobne powinny by być na całej jego przestrzeni przeprowadzone. Tym bowiem sposobem uzyskamy wykładnik wypadków dziejowych, i rezultatu wszystkiego — rozbioru Polski,—która niemiała ani kim, ani czem się bronić.

To przemawia za pożytkiem, a nawet za potrzebą gromadzenia tych materjałów, do czego badaczy przeszłości naszej gorąco zachęcamy.

Henryk Wiercieński.

---

*) Tamże, str. 112. Dla **całej** gubernji Lubelskiej w ostatnich dziesięcioleciach=1,5%.

Tablica VII.

Wiek	Lata	Liczba ludności	Wypadki dziejowe.
XVII	1601-10		
	1611-20	128712	
	1621-30	134110	
	1631-40	139090	
	1641-50	148781	
	1651-60	109468	1 najazd szwedzki
	1661-70	107086	
	1671-80	103692	
	1681-90	109994	
	1691-1700	97897	
XVIII	1701-10	91130	2 najazd szwedzki
	1711-20	85896	
	1721-30	101692	
	1731-40	90353	Wojna domowa zaraza 1737 r.
	1741-50	103404	
	1751-60	118711	
	1761-70	129750	Wojna domowa.
	1771-80	123044	
	1781-90	155697	Usiłowania ku podźwignięciu kraju
	1791-1800	162488	Rozbiór kraju
XIX	1801-10	162042	Rządy austryjackie. Wojny napoleońskie
	1811-20	152750	Wyprawa moskiewska
	1821-30	182463	Samorząd kongresówki
	1831-40	194168	Wojna 1831 r.
	1841-50	215367	
	1851-60	203402	Cholera 1854, 55 r.
	1861-70	262467	Uwłaszczenie
	1871-80	271370	Cholera 1872 r.
	1881-90	334100	
	1891-1900	402044	

Skala: 50000 – 100000 – 150000 – 200000 – 250000 – 300000 – 350000 – 400000

Linja normalnego rozrostu ludności.

Ważniejsze omyłki drukarskie w tablicach.

Tablica IV.

Dziesięciol. 1611—1620, rubr. „średnio głów“ zamiast 129712 powinno być 128712.

Dziesięciol. 1621—1630, rubr. „Ogół ludn. Katol.“ kolumna druga zamiast 139034 powinno być 149034.

W XIX w. mylnie postawiony rok 1872 zamiast 1871.

Ostatnia rubryka wymaga następującego objaśnienia:

**) Biorąc liczbę mieszkańców z 5 dziesięciolecia XVII wieku (1641-1650) za 100, zaludnienie w innych dziesięcioleciach wyraża się %, zamieszczonym w tej rubryce.

Tablica V.

Dekanat Lubartowski, parafja Kamionka, dziesięciolecie 1851—1860 zamiast $94,_4$ powinno być $94,_7$.

Tablica VI.

Dekanat Lubelski. Parafja Kiełczewice w pierwszej rubryce zamiast $70,_{98}$ powinno być $70._{93}$.

Parafja Ratoszyn, w ostatniej rubryce, zamiast $51._6$ powinno być $61,_6$.

Parafja Piaski, w pierwszej rubryce, zamiast $74,_{28}$ powinno być $74,_{48}$.

Parafja Niedrzwica, w pierwszej rubryce, zamiast $81,_{65}$ powinno być $81,_{55}$.

Parafja Lublin, w ostatniej rubryce, zamiast $105,_5$ powinno być $105,_6$.

Dekanat Lubartowski. Wiersz 2, zamiast „Miechów“ powinno być Michów.

Dekanat Puławski. Wiersz 16, zamiast „Karów“, powinno być Kurów.

Spis rzeczy.

Cena Rocznika 50 kop.

Dla Członków P. T. K. 20 kop.

